This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

~~197.b.10~~

142 a. 10

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

X. DEEL.

EERSTE

KOOKBOEK

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

TIENDE DEEL.

COB. — CYS.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITEN.

TE AMSTERDAM, bij
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVIII.

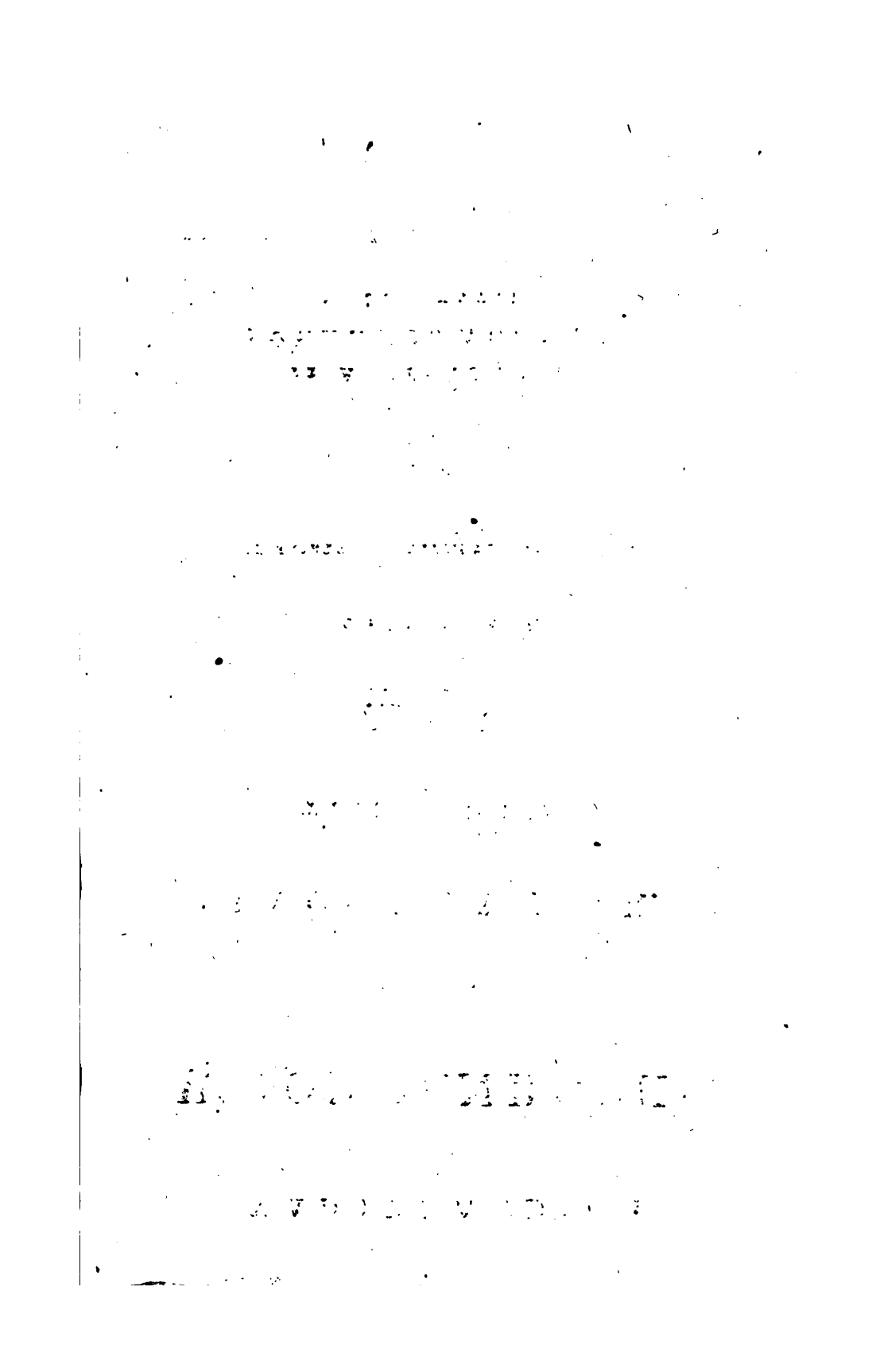

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

CO.

COREL, (Mr. FRANÇOIS) bekleedde, in het jaar vijftien honderd zeventien, het ampt van Raadsheer, in den Hove van *Holland*; een ampt, ten dien tijde, van geen weinig vooruitzicht, vermits de *Gelderſche Friezen*, zo wel te land als ter zee, de *Hollanders* veel nadeels toebragten. Ter zee werden zij, als echte Zeeſchuimers, aangevoerd, door den beruchten GROOTEN PIER. Ter weeringe van hunnen moedwil, werd 'er, den 18den Julij van dat jaar, op een Dagvaart te *Delft*, order beraamd, tot de uitrusting van een bepaald getal oorlogſchepen, onder bevel van den Admiraal ANTHONIJ VAN HOUTEN, Heer van *Vletteren*; aan wien, als Raadsman en Gevolmagtigde, de Heer COREL toegevoegd werd. Om de kosten van deze vloot, welke moest dienen ter beveiliginge van de *Zuiderzee*, goed te maaken, werd, zo als men, voorheen meermaalen, gedaan had, een zeker lastgeld op de koopvaardijſchepen geleid; op welken voet ook, naderhand, de Convoi- en Lientgelden zijn ingeſteld. Ook zag men, binnen weinige dagen, de vloot in gereedheid, en, op naam van den Admiraal, vrijheid van kaperij op de *Zuiderzee* afkondigen. De ſpoed, ten dien tijde gemaakt, was oorzaak dat de *Gelderſche Friezen* wel haast uit de *Zuiderzee* gejaagd, een deel hunner ſchepen verbrand, en anderen op de *Frieſche* kust bezet gehouden werden. Meer voordeels zouden zij nog behaald hebben, zo niet het ſcheepsvolk, bij gebrek van betalinge, niet alleenlijk geweigerd had langer te dienen, maar ook, tot muiterij, de hoofden beginnen opteſteeken. De Heer COREL, de zaak in dien ſtaat ziende, wist geen andere uitkomst, dan zig tot die van *Hoorn* te wenden; ſchrijvende, aan den Oud-Burge-

meester KLAAS JAN HERMANS, den nood en het gevaar, waarin de vloot zig bevond; smeekende dat de Stad zo veel doen wilde, om daadlijk de penningen te zenden, die zij nog van drie termijnen ten achteren was, waarvan hij beloofde, ter Staatsvergaderinge, een voordeelig raport te zullen doen. Dit zijn schrijven had zo veel vermogen, op den Raad der Stad *Hoorn*, dat zij terstond de geëischte penningen naar boord zond; waarmede het volk, voor dien tijd, tot stilte gebragt werd: zo dat de *Gelderschen* blijde waren, een stilstand van wapenen, voor den tijd van zes maanden, te konnen bedingen; welken zij, echter, zo als meermaals geschiedde, niet langer hielden, dan tot dat zij de handen weder ruim hadden. Men maakte, echter, naderhand (1519) wederom een Bestand met hun, voor den tijd van twee jaaren; doch ook dit verbraken zij weder, bijna zo spoedig als het gemaakt was. In de maand Februarij des laatstgemelden jaars, hadden de Staaten van *Holland* ernstig geraadpleegd op middelen, om hen geheel te beteugelen. De *Noordhollandsche* Steden stemden terstond in den voorslag der Edelen, tot het in zee brengen van zeventig schepen, en het aanneemen van twaalf honderd Boosgezellen. Doch *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden* en *Gouda* verklaarden daartoe ongelast te zijn. Het Hof van *Holland* gaf, echter, aan de Heeren VAN WASSENAAR en COBEL, last tot de werving van het gemelde getal van volk, zo in *Amsteldam* als in geheel *Waterland*. Doch men vindt zo min dat 'er iets mede verricht is, als dat de gemelde Steden 'er in gestemd hebben, schoon het laatste niet onwaarschijnelijk is. In het jaar vijftien honderd een-en-twintig, werd de Raadsheer COBEL, door Keizer KAREL, naar *Kampen* en *Zwolle* gezonden, met oogmerk om de twisten, tusschen die beide Steden over den *Kamper Tol*, ontstaan, te beslechten; doch zijne bemoeijingen waren vruchteloos; 't welk van kwaade gevolgen was; vermits die van *Zwolle* zig lieten overhaalen, om Hertog KAREL VAN GELDER, als hunnen beschermheer, aantenneemen; waaruit een hevige oorlog in *Overijssel* ontstond, waarbij de *Hollanders* groot nadeel leeden.

Zie VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, p. 200, 202 en 217. *Memoriaalboek van* SANDELIN, fol. 253. GOUDHOEVEN, *Chronijk*, p. 582.

Coc-

COCCEJUS. (JOHANNES) Deze door de gantſche wereld vermaarde Godgeleerde werd geboren, den 30 Julij Oude, of den 9 Augustus Nieuwe Stijl, van 't jaar zestien honderd en drie, te *Bremen*, alwaar zijn vader, TYMANNUS COCK, Secretaris was. Ook leidde hij aldaar den eerſten grond zijner ſtudien, en vorderde 'er ongemeen, zo in de *Griekſche* als *Hebreeuwſche* taale. In de Filoſophie genoot hij het onderwijs van den Hoogleeraar GERARDUS NEUFVILLE. Behalven de *Chaldeeuwſche*, *Sijriſche* en *Arabiſche* taalen, leerde hij 'er de gronden van de Godgeleerdheid van MARTINIUS en CROCIUS. In het jaar zestien honderd vijf-en-twintig begaf hij zig naar *Hamburg*, alwaar hij zig, door eenen geleerden Jood, in de ſchriften der Rabijnen deed onderwijzen. Van daar vertrok hij naar *Franeker*, en nam zijn intrek bij den Hoogleeraar G. PASOR. Behalven dezen, waren aldaar zijne voornaamſte vrienden en leermeeſters, J. MACCOVIUS en G. AMESIUS. Zijn letterarbeid beſtond, ter dier plaatſe, in eene vertaaling van de *Sanhedrin* en *Maccoth* uit den *Talmud*, waarbij hij verſcheiden aanmerkingen voegde. Té *Bremen* te rug gekeerd zijnde, werd hij 'er Hoogleeraar in de *Hebreeuwſche* taale. *Franeker* riep hem van daar, in die zelfde waardigheid, in 1636; en zeven jaaren daarna werd hij 'er aangeſteld als *Profeſſor Theologiæ*. Den 14den Mei des jaars zestien honderd negen-en-veertig, de oude Hoogleeraar SPANHEIM te *Leiden* overleden zijnde, werd COCCEJUS, door de Heeren Curatoren, in deszelfs plaats beroepen, alwaar hij ook overleed, den 4den November van het jaar zestien honderd negen-en-zestig, in den ouderdom van zes-en-zestig jaaren en eenige maanden. Hij werd aldaar, in 't midden van de *St. Pieters Kerk*, begraaven, alwaar zijn zoon, JOHANNES HENRICUS COCCEJUS, hem ter eere, in 1712, met bewilliginge van de Magiſtraat, een gedenkteken heeft doen oprichten, waarop 's mans beeltenis, in wit marmer, staat uitgehouwen. Op het lettertafreel, dat van keurlijk zwart gepolijst marmer is, leest men dit Graffchrift, in gouden letteren:

Exuvias
Insignis Theologi
JOHANNIS COCCEI
Christo redituro sacras
hoc loco composuerunt
vidua et liberi
anno MDCLXIX. *Aet.* LXVI
Cujus
in scrutandis sacr. litt. iisque
exponendis conferendis et meditandis
solertiam sagacitatem et industriam
exhaustosque in academiis
Franek: et Leyd: labores
totus orbis novit
et filii ejus unici
JOH. HENRICI COCCEI *SS. Th. D.*
Ord. Holland. Graphiarii
et rational. ordd. general. a secret.
hic cum parentibus condi et suas addi
nurus et vidua
MARIA HEINSIUS
soceroque et Conjugi optimis
h. m. supr. tabb. p. v.
MDCCXII

Dit gedenkteken, met het borstbeeld van dien gadeloozen man, onderging van veele zijner vijanden berispingen. Zij zeiden, dat het ongewoon was, de gedachtenis van een Godgeleerde zo hoog te verheffen; dat dit van voorige Hoogleeraaren, ook mannen van naam, niet gezien werd. Niet minder aanstootelijk vonden zij het opschrift, zeggende: *dat het een en ander zweemde naar de Beelden der Heiligen in de Roomsche Tempelen, welk wangebruik uit zulke beginselen, om de gedachtenis van hoogbegaafde Oudvaders te vieren, ingekroopen, en zo aangegroeid was, dat het in de Roomsche Kerk tot bijgeloof was overgegaan, waartegen men in de Gereformeerde Kerk moest waaken.* Maar

de

de vrienden en vereerders zijner nagedachtenisse leiden de liefde van den zoon voor zijnen afgestorven vader in de beste vouw, en zagen het aan als onverschillig, zeggende, *dat in de Gereformeerde Kerk dat gevaar niet te duchten was; dat 'er geen inworteling van bijgeloof uit konde voortkomen; dat de praalgraven der Nederlandsche Helden, veel trotscher en prachtiger dan dit tafreel en borstbeeld, alomme in de kerken niet alleenlijk geduld, maar met vermaak beschouwd werden, zonder immer gevaar of vreeze voor bijgeloof veroorzaakt te hebben: dus dit niet anders was, dan venijn uit roozen te zuigen, en een eenvoudig bedrijf met zwarte verwen aftemaalen, waartoe de kwaadaartigheid en laster altoos stof kon vinden; gelijkende geenzins naar die zachtaartigheid, welke een' Christen behoorde eigen te zijn; dat men zo ook had kunnen smaalen op het gedrag der Curatoren van de Franeker Academie, die niet geschroomd hadden, 's mans beeldtenis, in schilderij, in de Academiezaal ten toon te hangen, onder alle Hoogleeraaren, welke aldaar hun leven geëindigd hadden.* 't Gezegde afbeeldzel, levensgrootte, door den jongen COCCEJUS aan de Academie geschonken, is, echter, het eenigste van die, welke aldaar niet overleden zijn. Niettemin bewoog de achting voor 's mans nagedachtenis de Heeren Curatoren, om hetzelve met blijdschap aanteneemen, en het te plaatsen naar den rang, dien de overleedene bekleed had.

Zijne schriften over de Godgeleerdheid, die wij hierna zullen opnoemen, weet men dat met zeer verschillende oordeelen, van de Geleerden, en zelfs op de Hooge Schoolen, ontvangen zijn; zijnde 'er veelen geweest, die ze geenzins met hunne goedkeuringe vereerden. Sommigen van die betichten hem van nieuwigheden, zeggende, *dat hij uitleggingen over de H. Schrift maakte, die niet alleenlijk den Gereformeerden en anderen, maar zelfs den Roomschgezinden niet konden behaagen.* Geene geringe twisten zijn daarover in de Nederlandsche Kerk ontstaan, en die, zelfs na 's mans overlijden, nog heviger waren dan bij zijn leven. De voornaamste stukken, waarin de bestrijders van COCCEJUS zeiden dat hij van de Leere der Gereformeerde Kerke *scheen* aftewijken, (*bepaaldlijk* durfde niemant zijner partijen

zig vermeeten het te zeggen) en waar tegen zij hunne pennen ſcherpten, beſtonden voornaamlijk,

1.) In die verklaaringen van de H. Schrift, welke bijzonderlijk de Prophetiën betreffen, en van veelen als gantsch vreemd geoordeeld werden.

2.) In zijne ſtellingen van de zeven *Perioden* of *Tijdperken*, in den ſtaat der Kerke des Nieuwen Testaments.

3.) In zijne verklaaringe van 't Verbond der Genade.

4.) In zijne meninge van de Wet der Zeden.

5.) In die van de Dienstbaarheid der Joden, en het Juk der Ceremonien.

6.) In zijn gevoelen van den Staat der Gelooviгen onder het Oude Testament; insgelijks raakende het onderſcheid in de Vergeevinge der Zonden onder de Huishoudingen, (zo als ze door hem genoemd werden) van het O. en N. Testament.

7.) Zijne gedachten en leeringen over het Vierde Gebod, naamlijk de Wet van den Sabbath, of die voor altoosduurende, als alle de andere geboden, of als afgeſchaft, door de rust van CHRISTUS in het graf, moest gehouden worden: een geſchil, dat reeds lang voor den tijd van COCCEJUS bekend was; doch tevens een geſchil van gevaar, volgens het oordeel zijner partijen, die van zijne vrienden beſchuldigd werden, al willens blind te zijn.

In 't algemeen, zo wel bij vijanden als vrienden, gaat het als eene waarheid door, dat COCCEJUS een groot en uitmuntend Schriftgeleerde was, een bijzonder kundig Uitlegger, zo van de Wet als van 't Euangelie; boven alle anderen ervaren in de Oosterſche taalen; waarvan ook zijne ſchriften ten bewijze ſtrekken. Groot zijn de loffpraaken, die hij, in vroegere jaaren, reeds ontving, over zijne vertaaling van het *Boek der Wijsheid*, de Tractaaten *San'hedrin* en *Maccoth*, enz. van GROTIUS, HEINSIUS, SELDENUS, SALMASIUS, RIVETUS, L'EMPEREUR, DE DIEU, AMAMA en anderen. Tegen GROTIUS had hij, terwijl hij te *Franeker* Hoogleeraar was, twee Geſchriften uitgegeeven, waarin hij de groote blijken van zijne bekwaamheid, in het verklaaren van de H. Schrift, aan den dag bragt. GROTIUS had, in eenige zijner ſchrif-

ſchriften, de plaatſen der Heilige Schrift, waarin van den ANTICHRIST gehandeld wordt, zo verklaard, als of dezelve reeds lang in Keizer CAJUS., in SIMON MAGUS, in NERO, in DOMITIAAN., in TRAJANUS of in BAR COZIBA, vervuld waren; met oogmerk om den Paus van *Rome* van die benaaming te ontheffen, en de vereeniging tuſſchen de Proteſtanten en Roomschgezinden te bevorderen. COCCEJUS had dit boek (1640) gevonden te *Bremen*, bij den Hoogleeraar BERGIUS, die het ter leen had van den Burgemeeſter RHEDENIUS, welke het van DE GROOT zelven ontvangen had. COCCEJUS las en overwoog het, ſchreef 'er tegen, en gaf zijn ſchrijven (1643) in 't licht. Het tweede geſchrift tegen GROTIUS kwam in dat zelfde jaar ten voorſchijn, en is te vinden in zijne verklaaring over den Brief van PAULUS *aan de Epheſiërs*.

Korten tijd na dat hij te *Leiden* gekomen was, toonde hij, niet tegenſtaande zijnen onvermoeiden arbeid, nog ijverig om de Leere der Gereformeerden tegen haare vijanden te verdedigen; verbrookende de ſtrikken, die door de gebroeders VAN WALENBURG geſpannen waren. Den Jeſuit MASENIUS, die hem voor de *Leidſche* Academie tot een Twistgeding geroderd had, deed hij beſchaamd vertrekken; en met zijn overheerlijk Traktaat, de *Kerk van Babel*, ſneed hij den Gordiaanſchen knoop door, dien de Landgraaf van *Heſſen* hem als onontknoopbaar toegezonden had. In zijne jeugd had COCCEJUS, te *Hamburg*, allereerst, den *Rakauſchen Catechismus* in handen gekreegen, en daaruit de dwalleer der *Sociniaanen* leeren kennen; deze ging hij te keer, met den aanvang van zijne verklaaring over het Euangelium van JOHANNES. Hoe manlijk hij de Leer van het gantſche Christendom verdedigd hebbe, tegen eenen zogenaamden *Poolſchen Ridder*, en alle de voornaamſte navolgers van SOCINUS, is genoegzaam bekend; en het zwijgen van hun daarop bevestigt zijnen roem, daardoor behaald.

Zeven jaaren had hij dus, met lof en nut, te *Leiden* geleerd, zonder dat iemand hem van eenige nieuwigheid beſchuldigd had, ſchoon hij, met moed en pen, geleerd en geſchreeven had, alles dat naderhand zo hevig beſtreeden werd. De eerſte gelegenheid daartoe was deze. In het jaar zestien honderd agt-en-vijftig moest Doctor ABRAHAM HEIDANUS eene *Diſputatie*

houden, *de Sabbatho & Die Dominica*, waarin hij in 't geheel geene zedelijkheid erkennen wilde. Offchoon andere Gereformeerde Theologanten, vóór hem, op dien zelfden voet geleerd hadden, werd zulks hem ten ergſten afgenomen. Onder hen, die 'er zig het ſterkst tegen verzetteden, bevond zig ANDREAS ESSENIUS, Hoogleeraar te *Utrecht*, die niet alleenlijk de Disputatie van HEIDANUS, maar ook de ſtellingen van COCCEJUS, over *Hebr.* VI. in het voorgaande verdedigd, wederleide, in een boek, genaamd: *Diſſertatio de perpetua Moralitate Decalogi: ideoque ſpecialius etiam Sabbathi: ex Disputationibus ipſius de foedere Legali deſumta & recognita, Ultr.* 1658. in 12vo. Schoon COCCEJUS en HEIDANUS hunne ſtellingen met nieuwe bewijzen ſtaafden, de twist werd daarmede niet geëindigd; waarvan grootlijks oorzaak was, dat hun eigen Collega, HOORNBEEK, ook tegen hen was; 't geen al meer en meer Schriften in de wereld deed komen.

Toen vervolgens, op de *Zuidhollandſche* Sijnode, te *Gouda*, (1659), COCCEJUS en HEIDANUS verzochten en verzocht werden, alles te ſchikken tot vrede der Kerke, gaven deze beide mannen het volgende geſchrift over:

„ Eerst dat wij om vredes wille en alle aanſtoot weg te neemen, bereid zijn, de zes regelen, die in de post actis van de Nationale Sijnode te Dordrecht, tot vergelijking van de verſchillende partijen, van die ſelven, die in dezen, verſchillen met elkander hadden, en ſonder den een den ander te veroordeelen, zijn goedgevonden in ſulken zin, als die met de H. Schrift overeenkomen, aan te neemen en te volgen: als die oordeelen, dat wat de ſubſtantie der ſaken aangaat, de kerke met ſodanige bepaalinge van goede ordre kan en behoord contentement te neemen; gelijk dan ook verſcheiden Sijnoden deſer Provintie, en met naamen, die in 't voorleden jaar gehoudene Sijnodus te *Leiden*, van dit oordeel zijn geweest, en dien volgends de reſpective kerken onder haar gehoorig gerecommandeert hebben. Dit te meer, om dat, die deſe regelen houdt, zig verſekeren kan, dat hij niet misdoet tegen het vierde gebod, nog tegen het geen den Apoſtel zo zorgvuldig wil gemijd hebben, *Colloſ.* II: 16. namentlijk, dat ons niemant mag oordeelen in ſpijze ofte drank, enz. want

wij

wij oordeelen, dat men het vierde gebod niet en kan noch en moet uit ſyn plaatſe, uit den *Decalogo*, ofte tien geboden verliezen: dewijle ook de kerke des Nieuwe Testaments haren Sabbath heeft, in den ouden Sabbath begreepen en betekent, gelijk ons den Apostel leert, *Hebr.* VI: 9, en waar van *Eſaja* den Propheet te vooren gepropheteert heeft, Cap. LV. LVIII. en LXVI. ten tweede, nu aangaande het moreele van den Sabbath, achten wij 't zelven zo klaar uitgedrukt te zijn in onzen Christelijken Catechismo, *Vrage* 103, en approbeeren 't geene over deze materie, rakende den Sabbath, van *Piæ Memoriæ* THYSIO, onzen voorzaat, met toeſtemming van de andere Profesſooren in deze Academie is voorgeſteld geweest en te leezen is, in *Stjnopſis Purioris Theologiæ Diſp.* 21. — So nochthans, dat wij ons zelven nochte ook anderen daarmede willen geprejudiceert hebben, nopende deze of geene opinie 't principaalſte point niet raakende, en daarover nog onder de geleerden gedisputeert word. Ten derden, voorts oordeelen wij, dat den Sondag of den dag des Heeren, zoo univerſeel van alle Christen Kerken geapprobeert en aangenomen, en met zo goeden ſtichting tot nog toe onderhouden, in het minſte niet en kan noch mag, in eenen anderen dag veranderd, veel min ten eenemaal afgeſchaft worden: en dat men volgends den ſesden regel, die tot den Godsdienst moet heiligen en rusten."

Het bleef niet bij den twist over den Sabbath; 'er ontſtonden meer andere: eerſtelijk over het onderſcheid der Huishoudingen onder het Oude en Nieuwe Testament; wordende deze twist veroorzaakt door de tegenſpreekers van COCCEJUS, die oordeelden dat in de Wet geen Cerimoniëel gebod zijn kon, dat met den dood van CHRISTUS ophield; om reden dat zij de Tien Woorden als de Wet aanzagen, waaronder ADAM ſtond, vóór den Val. Om deze denkbeelden weg te neemen, ſtelde COCCEJUS, dat de Tien Woorden wel in zig bevatteden een voorſchrift van zedelijke pligten, welke den volmaakten ADAM, door de Wet, in zijn binnenſte waren ingeprent; doch de twee ſteene Tafelen begreepen, volgens zijne gedachten, op eene andere wijze, zulk een bevel van eerſte en zedelijke pligten, vermits zij in de Tien Woorden niet geboden werden, met bijvoeging van belooning of ſtraffe,

die aan ADAM, vóór den Val, voorgeſchreven en dus onbekend waren, doch zo niet op de twee Tafelen; wordende de pligten daar alleenlijk bevolen, als een regel van dankbaarheid, door de genade van de oprichting des Nieuwen Verbonds; zo als COCCEJUS klaar meende te zien, in de woorden: *Ik ben de Heere uwe God; Ik wil barmhartigheid doen;* in de beloften van het Land van *Canaän*, en in het lang leven. Om deze zijne ſtellingen te bevestigen, en zijne tegenpartijen te beantwoorden, leerde hij, dat de Tien Woorden, na de zonde, gepleegd met het Gulden Kalf, tot een gantsch ander oogmerk geſchikt waren, vermits MOZES, niet zonder inblaazing van een godlijk vuur, het ontwerp van het genadeverbond op de ſteenen tafelen aan ſtukken geſlagen, en getoond had, dat veele van de *Iſraëliten* dit verbond niet oprecht aangenomen, maar de aangebodene genade verſmaad hadden. En dus verkreegen zij, onder het dekzel van MOZES, het aanzien van de Wet der werken, waardoor de aangebodene genade verduisterd werd. Door de vermeerdering der zwaare Ceremoniën en voorgeſchrevene pligten werden zij van het genadeverbond afgeſcheiden; zo dat alleenlijk zij, wien, door het geloove, het dekzel van MOZES werd afgeligt, de voorige en eigenlijke geſtalte beſchouwen konden: eene leerwijze, welke wederom nieuwe twisten veroorzaakte.

't Geen de partijen nog meer tegen elkander in 't harnas jaagde, was, eene Disputatie van WILHELMUS MOMMA, in 1663, *de Oeconomia Divina*, onder voorzitting van zijnen meeſter COCCEJUS, waardoor de laatstgenoemde met S. MARESIUS in twist geraakte. Want nadat iemant, uit de *Disputatie* van MOMMA, drie-en-tag-tig questien getrokken had, en aan MARESIUS gezonden, beantwoordde deze dezelve, met veel drifts, in een openbaar *Twiſtſchrift*. COCCEJUS, dit in handen gekregen hebbende, ſchreef aan MARESIUS, en gaf hem van alles een getrouw bericht. MARESIUS hield zig daarop, voor dien tijd, ſtil, en ſchreef aan COCCEJUS, dat zij het in de hoofdzaak eens waren.

Kort daarna trad GIJSBERTUS VOETIUS mede ten voorſchijn: waardoor de benaamingen van *Voetiaanen* en *Coccejaanen* haaren oorſprong gekreegen hebben; ſchoon de twist, tuſſchen deze beide

mannen, niet ontſtond over de voorgemelde pointen, maar over de Philoſophie van DESCARTES, en laatſt over een Predikatie, *over het lange of korte hair*. VOETIUS hield, te *Utrecht*, in 1665, een *Disputatie*, over het onderſcheid der woorden *Pareſis* en *Apheſis*, waarbij hij veele bezwaaren tegen COCCEJUS ten voorſchijn bragt. Deze beantwoordde hem met een geſchrift, onder den tijtel van *More Nebochim*. Die ſtorm was naauwlijks voorbij, of 'er ontſtond wederom een nieuwe. In 1668 geraakte MARESIUS in twist met ALTING (zie ALTING), welke, in een-en-dertig Artikelen, van groove dwalingen en nieuwigheden, door MARESIUS beſchuldigd werd. De Curatoren van de *Groninger* Academie zonden de *Theſes* van den beſchuldiger, met de verantwoording van den beſchuldigden, aan de Theologiſche Faculteit te *Leiden*, met verzoek om goeden raad en een gezond oordeel, om de eenigheid te bewaaren.

ABRAHAM HEIDANUS, JOHANNES COCCEJUS en JOH. VALKENIER wuren het, die, na een rijp onderzoek, dé handelwijze van MARESIUS tegen ALTING afkeurden, en den laatſten van alle ketterij vrij verklaarden; naar welk oordeel de Heeren Curatoren dan ook vonnisden en uitſpraak deeden.

COCCEJUS, die het antwoord aan de Heeren gezonden had, geraakte daardoor in den haat van den driftigen MARESIUS; die dan ook niet naliet, zulks openlijk te toonen, met zijn geſchrift, *Audi & alteram partem* genaamd; waarin hij te verſtaan gaf, dat hij voortaan de leerwijze van COCCEJUS met alle magt beſtrijden zou. Om daarin te beter te ſlaagen, vereenigde zig MARESIUS met VOETIUS, ſchoon, op verre na, niet eveneens denkende, of volmaakte vrienden zijnde. Zij verëenigden zig ook alleenlijk, in dit opzicht, zo verre, dat elk zijne gedachten vrij houden, en dat de zaaken, waarin zij met elkander zeer verre verſchilden, daar buiten zouden blijven. Doch eer zij hun ontwerp ten uitvoer konden brengen, overleed COCCEJUS, op den tijd boven gemeld.

Uit dit alles blijkt dan genoegzaam, dat van dezen beroemden man het hoofdwerk en de eenige lust was, het onderzoek der Godgewijde ſchriften; waartoe zijne ongemeene kundigheid in de Oosterſche Taalen, Joodſche Oudheden, en in de ſchriften der Rab-

Rabbijnen, van groot nut was. Altoos ſtelde hij zig vóor, dat, zo als de mensch enkel en alleen door CHRISTUS gerechtvaardigd wordt, alzo ook het oogmerk van de geheele Heilige Schrift daartoe moest zijn ingericht, om den mensch den Verlosſer te doen kennen. Daardoor werd veroorzaakt, dat hij CHRISTUS zocht in het geheele O. Testament, en hem meende te vinden in MOZES, in de *Propheeten*, *Pſalmen*, enz. daar HUGO DE GROOT, in tegendeel, 's werelds Heiland in het geheele Oude Testament niet vinden kon. Nog moet hierbij in aanmerking genomen worden, dat 's mans oogmerk was, de Godgeleerdheid zo veel mogelijk te zuiveren van alle Schoolgeleerdheid, van nieuw gemaakte verdeelingen, onnoodige onderſcheidingen en dwaaze zintwistingen; en, daarentegen, een zuiver denkbeeld te geeven van de Godlijke Openbaaring, en de verklaaring dier zaaken uit te drukken met ſchriftuurlijke woorden. En, daar men, tot dien tijd toe, de Theologie alleenlijk ſtukswijze, in zogenaamde *Loci Communes* vehandeld had, bevlijtigde hij zig, dezelve zodanig voorteſtellen, dat alle derzelver deelen, als aan een keten, zamenhingen, uit éénen grond gehaald werden, en tot één zelfde oogmerk dienden.

Het is 'er verre van daan, dat de twisten, in zijn leven ontſtaan, met zijnen dood zouden geëindigd zijn. Zijne Leerlingen, en wel de meesten, lieten niet na, de voetſtappen van hunnen Meeſter te volgen, doch niet allen met even veel bekwaamheids. De *Coccejaanen*, zo als ze, tot op dezen huidigen dag, genoemd worden, waren altoos allen niet even bekwaame of zachtmoedige en verdraagzaame mannen, zo min als hunne partijen. Ook waren zij bij de Politiken niet altoos in even groot aanzien. Hierom liet het nu eens zig aanzien, als of hunne ſtudie geheel de bodem in geſlagen ſtond te worden; en dan ſcheen het wederom, als of zij over hunne partijen, die niet minder driſtig, ja veeltijds van een vervolgzieken aart waren, zouden triumpheeren. Niet weinig deedt hier toe, de Staats- of Stadhouderlijke regeering; hebbende de *Voetiaanen*, doorgaans, bij de laatſte het meeſte voordeels en aanziens gehad. Inzonderheid zag men de blijken daarvan, in de jaaren 1675, 1676 en 1677. De Heeren Staaten van *Zeeland* hadden, in het eerstgemelde jaar, eene or-

der

der beraamd, zo 't heette, tot vrede der kerke dienende, doch inderdaad meest ſtrekkende om den voorſtanderen van de Leere van VOETIUS genoegen te geeven, hoewel de voorſtanders van de Leere van COCCEJUS nergens klaagden. Onder de eerſten waren 'er veelen, die niet konden dulden, dat de Staaten, om de rust te bewaaren, den *Coccejaanen* de hand boven het hoofd hielden. Een harden ſchok ondergingen zij, in het volgende jaar 1676, in *Holland*, daar zij anders het meest in achting waren, vermits de Curatoren van de *Leidſche* Academie, bij Reſolutie van den 16den Januarij, verboden, de leerwijze van COCCEJUS te volgen. A. HEIDANUS, zijne Conſideratien, over dat *Decreet*, in 't licht geevende, werd, niettegenſtaande zijne jaaren, en het nut, aan de Academie toegebragt, van zijn ampt ontzet, op den 5den Mei des gemelden jaars.

„ 't Heeft de Ed. Achtb. Heeren Curatoren over de Univerſiteit, en Burgemeeſteren der Stad *Leiden*, den 16den Januarij deſes loopende jaars, den Senaet van de Academie, daar ſy in vollen getale, alleenlijk één Burgemeeſter abſent zijnde, verſcheenen zijn, geliefd bekend te maaken," zegt A. HEIDANUS, met den aanvang zijner Conſideratien, „ en ſo mondeling door een ſerieuſe aanſpraak van den eerſten Heer Curator te injungeeren, en daarna door Haar Ed. Secretaris doen opleeſen ſekere Reſolutie, bij Haar Ed. Achtb. genomen, over *eenige ſtellingen, die ſo in de Theologie als in de Philoſophie, eenige jaaren herwaarts, ende ſulx van tyt tot tyt in deſe Academie zyn geventileert:* met expres verbot van die in 't toekomende geenſints te doceeren. Met bijvoeging van een ſcherpe ſtraffe tegen die geene die daar tegen ſoude komen te overtreeden. Dit kwam de Senaat ſeer vreemt, onverwacht en als een donderſlag voor, dewijle niets en was voorgegaan, waar uit men 't minſte vermoeden van ſulks iet konde ſcheppen. Dit wiert niet verder opgenomen als een Notificatie, daar een ieder zijn bedenken over ſouden neemen. Maar als men 's anderendaags deſe Reſolutie zag, door den druk gemeen gemaakt, en aan de deure van de Academie, en door de gantſche Stad, ſelfs aan de poorten der ſtede, zo ons bericht is, aangeplakt, konde een ieder wel oordeelen, dat men deſe Reſolutie voor een condemnatoire Sententie wilde gehouden hebben.

Hier

Hier bij is het niet gebleven, maar dit Extract is als een vuur overgevlogen tot de nabuurige Steden en Provintiën, en in groote menigte nagedrukt en overal gedisſemineert, tot groot nadeel van de Academie, en de Profeſſooren op dezelve.

„ Want alhoewel niemant der Profeſſooren, met naame in de voorſz. Reſolutie werd uitgedrukt, ſo was het evenwel onmooglijk eenige andere onder dezelven te verdenken, als die van de Theologiſche en Philoſophiſche order zija; en wie onder die gemeend worden kan niemant onbewust zijn.

„ Wij dit met de hoogſte verwondering gezien en gehoord hebbende, achtede het onze ſchuldige pligt te zijn, de E. H. Curatoren daarover ſchriftelijk aanteſpreeken, en onſen onſchult en onnozelheid in alle modestie voor te dragen: geevende een van Haar Ed. Achtb. ten dien einden in handen, eenige van onze bedenkingen, die wij over dit werk hadden, met verſoek dat het in 't *Collegio*, D. D. Curatoren mogte worden geproduceert, in achting genomen. Maar buiten alle vermoeden en verwagting, is ook dat geweigert en door ſeker perſoon ons Request ons weder ter hand geſteld, zonder eens geleezen, of in achting genomen te zijn. Daar nochthans Haare Ed. Achtb. ons genoegzaam te kennen hadden gegeeven, haare wille te zijn, dat wij daar over onze Conſideratien nemen zouden.

„ Ondertuſſchen vernemen wij van alle kanten, hoe dat door het drukken van dit Extract, door het gantſche lant, ook buiten de Provintie onſe goeden naam werd getraduceert, onſe orthodoxie werd in twijffel getrokken, en wij met namen aan alle deſe enorme poſitien als overwonne ketters, ſchuldig geoordeeld en van alle reputatie berooft. So een Leeraar zig ergens gevoelig over moet toonen, 't is dan wanneer ſyn rechtzinnigheid en gezondheid in de leere werd bedisputeert.

„ Dus van alle kanten benepen ſynde, was bij ons goede raad dier, want op nieuws ons te addreſſeeren aan Haar Ed. Achtb., zagen wij dat wij vaaren zouden, als die, die klagten doen, na gewezen vonnis. De zaaken hooger te brengen, was een werk van groote bedenking en moeite. Evenwel ten eenemaal te zwijgen, ſtreedt tegen onze genereusheid, en ſcheen ons toe, dat niet anders zoude kunnen worden opgenomen, dan een Confes-

feſſe van onze ſchuld, of een onverantwoordelijke blodigheid en ontijdige vreeze. Daarom wij dan ook te raden zijn geworden, door een publieke verantwoording onze orthodoxie en onſchuld in deſen aan de wereld te vertoonen, op dat niemant dan die, moetwillig en met opzet wil kwalijk van ons oordeelen, ons verdenken die te zijn, die wij niet zijn noch wezen willen enz." Hierop gaat HEIDANUS voort, met zig te zuiveren, in een geſchrift, beſtaande in 4to 172 bladz.

De redenen, die de E. Heeren Curatoren en Burgemeeſteren deeden beſluiten, tot de ſuſpenſie van meergemelden A. HEIDANUS, zijn te zien in het Extract van derzelver Reſolutie, genomen op den 5den Mei zestien honderd zes-en-zeventig, zijnde van inhoud als volgt:

„ De Curatoren over de Univerſiteit tot *Leiden*, en Burgemeeſteren der ſelver Stadt, in handen gekreegen hebbende ſeecker Boexken, geintituleert *Abrahami Heidani, Conſideratien over eenige ſaeken*, onlangs *voorgevalleu in de Univerſiteit binnen Leyden*, 't geen geſeidt werd bij denſelven *Heidanus* opgeſteld, in alle gevalle voor het ſyn erkent, en door deszelfs orde bij *Arnoud Doude* gedrukt, en vervolgens publici juris gemaakt te ſyn, hebben uit de lecture van het ſelve Boexken ondervonden, niet alleen dat den Autheur daar bij met opzet, en ex profeſſo heeft onderſtaan te ſchrijven, ende te oppoſtuleeren tegen ſeker Decreet of Reſolutie, bij den voorſchreven Curatoren en Burgemeeſteren, op den feſtiende Januarij voorleden genomen, en teghens het verbodt van het leeren, disputeeren, ſchrijven ofte in eeniger manieren directelijk, te verhandelen de poſitien in de ſtellingen aldaar breeder gehenumereert, maar ook buiten de waarheidt de voorſchreven Curateuren en Burgemeeſteren na te geven, dat ſy tot het formeeren van de voorſz. Reſolutie, ende te nederſtellen van de voorſz. Poſitien gekomen waren, niet door eigen beweeging, maar door inductie van des Autheurs tegenpartij, *door de welke deſelve poſitien* (ſo hij ſeyt) *in handen van Curatoren en Burgemeeſteren gekomen ſouden zyn. Dewelke niet kunnende het meeſterſchap waarmede ſy ſwanger zyn, na haaren ſin bekomen, om overal het groote woord te voeren, dewyl zy geenen raad en zien, om door ordinaris weg by de kerc-*

ken

ken ſulk een gezag te krygen, dat haar toevlœgt naamen tot den waereldlyken arm. Dat ſy niet konnende haare ſaaken goedmaaken, door geoorlooſde middelen, haar toevlugt namen tot geweld. Dat ſy haare partyen benamingen gaven, het welk het regte middel was, om een factie te maken, en de ſaken tot ſcheuringe te brengen.

„ *Dat deſe konſten ten allen tyden waren gepleegd, en dat 'er in deſen tyden zulks niet zou zyn omgegaan, maar alles met eeen ſuyvere intentie, en goede orde zoude geſchied zyn, men anderen most wys maken als hem die beter wist.*

„ Dat hij wijders de Curatoren, en de Burgemeeſters heeft geinſimuleert van onweetendheid, van eenzijdigheid en partijſchap, zeggende:

„ *Dat hij niet konde zien noch geloven, dat deſelve eens de moeite hadden genomen, om de ſchriften na te zien, gelyk wel behoord hadde te geſchiedden, om van alles regt te konnen oordeelen.*

„ *Dat Politijken affonderlyk van de Eccleſiaſtike haar een oordeelen over de voorſz. poſitien hadden aangematigd, ende die gedetermineert eer ſy ſeekerlyk wisten, of zy in natuur en weſen waren en getrouwelyk of niet geallegeert.*

„ Dat hij beſchuldigt wierdt de voorſz. Poſitien in de Univerſiteit geventileert te hebben, vraagende dan voords, *of het genoeg was beſchuldigd te worden, en of hy moest geloven dat dit ſyn eigen Poſitien waren, van hem bedagt en gedoceert, om dat die hem by het voorſz. decreet worden te last gelegt, en opgeſtreden.*

„ Daar wijders bijvoegende; *dat hij omtrent de twintig Poſitien niet eens was gehoord, maar op het bloote aangeven van zyn party, die hy niet wist, wie hy was, ſwart of wit, was veroordeeld, ende indien men daarmede op gelyke voet wilde voortgaan, God zig haarder wilde erbermen, en ſelfs middelen verſchaffen om ſulke ſnoode inquiſitien, beter naar de lucht van Rome en Spanje, als naar den Nederlandſchen aart ruikende, te weeren. Dat nogthans daarop was gegrond, die ſwaare ſententie, en dat was voorwaar een harde Proceduure van Curateuren, voorgenomen tegen haar pupil, welkers gou-*

ver-

vernement men vermoed meer van het vaderlyke te hebben, dan Despotyk te zyn. Alhoewel hij zelfs daarna bekent, *dat 'er niemand in het decreet met naamen werd uitgedrukt, en dat hy misschien voor zyn persoon niet gemeynt was, also hy hem altoos hadde stil gehouden, sonder hem over dese kwestie met schryven of anders veel bemoeit te hebben, dat de posities, of niemant aangingen, of alleen gebruikt werden, om ymant in het net te krygen.*

„ Traduceerende voorts de goede en sincere intentie, midsgaders het respect van Curateuren en Burgemeesteren, doorgaandsch in het zelve boekje op een seer irreverente en onbetamelijke manier.

„ En dewijl de Autheur van de voorsz. Consideratien toestaat, *dat het geen men met de posities voorhadde niet nieuw was, noch eerst versch gesmeet, maar een goeden tyd herwaards tusschen de Predikanten* Pro *en* Contra *geventileert en bedisputeert.*

„ (1) *Dat hier niet getwist werd over een hoofdpoint van de Religie, of een Geloofsarticul, van welke men niet een stap mogte afwyken, toedoen ofte veranderen, maar over eenige uitleggingen van sommige schriftuurplaatzen, die in de Academie in lessen en Disputen waren geventileert;* (2) *en dat het ook niet was ongerymt, dat selfs die gedoemde positien in de Academie zouden syn geventileert geweest.* Welke positive hij nochtans noemt (3) *enorm, en dat men so als dezelven daar lagen, ende in dien sin zig rechtvaardiglyk daar over bedroeven, ende dat men die geenen die men dat gevoelen wilde overstrijden, tot een ketter wilde maken* (*). *Dat hy die po-*

(*) Alle de woorden, in dit Extract, met Cursyve letteren gedrukt, zijn die van HEIDANUS. Doch de Leezer vermoede niet, dat ze hier in hun verband en zamenhang voorgesteld worden; men had ze, volgens aanwijzing van pag. en regel, zo als ze in het boekje van HEIDANUS voorkomen, bijeen geraapt; als bij voorbeeld: (1) pag. 42. §. 1. (2) pag. 4. §. 1. (3) pag. 47. §. 11.

poſitien, ſo als ſy daar lagen, ende hem tegen zyn meening wierden opgedrongen, in Kerk of School nooit geleerd had, als ook niet doen ſoude, en dat de Heeren Curateuren en Burgemeeſteren daar van behoorden verſekert te zyn.

„ Beſluitende de Premiſſe van het voorſz. Boekje, daarmede, *dat hy niet zonder reden beducht was, dat de voorſz. Proceduuren eene merklyke opſchuddinge ende Commotie ſouden veroorzaaken in de Kerke van ons Vaderland, en de menigte van de Predikanten, die mede aan dat ſchip reden, ſouden treffen.* Daar nogthans Curateuren en Burgemeeſteren met ſeer groote droefheid ende bekommeringe hebben aangezien de Discrepantien, ende ſtrijdigheden, die eenige jaaren herwaards tuſſchen de Profeſſooren en andere Leden van de Univerſiteit in Zwang hebben gegaan, alle middelen hebben gebruikt, om die door minnelijke wegen te accomodeeren en uit den weg te ruimen, ernſtige repreſentatien, ende aanmaaningen aan dezelve gedaan, ende ook eenige, hoe wel ſeer zagte cenſuure geoefent tegens die geenen, die ſy oordeelen haar in haar particulier te hebben vergreepen, doch ten lange leste ſiende, dat al haare zagtmoedigheid te vergeefs was, en niets goeds opereerde, genoodzaakt zijn geweest zorge te dragen, ten minſten voor het toekomende, en dus te neemen de voorſz. Reſolutie van den 16den Januarij, procedeerende niet te min daarin met die omzigtigheid en circumſpectie, dat, daar den een ſeyde dat de voorſz. Poſitien werden geventileert, en gedoceert in den zin, als dezelve in het decreet ſtaan ge-expreſſeert, ende de andere 't ſelve wel hertelijk ontkende, en dat ſy beide de voorſz. Poſitien, ſo, en in dien ſin, als dezelve in het voorſz. decreet zijn ter neder geſteld, improbeerden ende verwierpen, ſimpelijk verboden hebben te leeren, disputeeren, daarover te ſchrijven, of die in eeni-

---

§. 11. enz. welke drie aanwijzingen voldoende zijn, om aantetoonen, dat men, door het maaken van zulke allegatien, een Schrijver zig zelven zo veel kan doen tegenſpreeken, als men goed vind.

eenige manieren, direct of indirect te verhandelen, ſonder ſo nauw regard te neemen, of die juist alle ſpeciaal, in de voorſz. Academie waren geventileert, ſonder eenige benaminge te hebben gebruikt, en ſonder ymant, wie hij ook zoude mogen weſen, eenige van de voorſz. Poſitien opgedient, aangeduydt, of voor de ſynen te hebben opgedrongen, en daarom ook niemant bij naam of toenaam of bij eenige circumſcriptie of deſignatie, direct of indirect te hebben gedeſigneert, of genoteert.

„ Dat verders de gemelde Curateuren en Burgemeeſters haar, ten aanzien van de voorſz. Poſitien, wel expreſſelijk en klaarlijk hebben willen houden binnen de paalen van de Univerſiteit, haare zorge ſpeciaalijk gedemandeert en aanbevoolen, en daarenboven ook de peenen in het voorſz. decreet gemeld, hebben gelimiteert, puir en alleen aan de voorſz. Univerſiteit; en dat middien haar met notoir ongelijk word aangeduid, dat ſy haare handen ook ſouden hebben willen ſlaan aan 't kerklijke, 't geen niet haar, maar den opzigt van anderen is toebetrouwt, ſiende dat het gunt bij haar met ſo groote geregtigheid, met ſo veel kennisſe van ſaaken, omſigtigheid, ſonder eenige de minſte partijſchap, en uit ſo goede oogmerken geſchied was, echter bij voorſz. libel, ſo verkeerdelijk werd misduid ende verdraayt. So hebben gemelde Curatoors en Burgemeeſters goedgevonden en verſtaan, dat alvoorens in deeſe eenige Poſitive Reſolutie te neemen, den voornoemden *Abraham Heidanus* voor haar ontboden, en over het maken en divulgeeren van de voorſz. Conſideratien ondervraagt zal worden, gelijk aan dezelve Dr. *Abraham Heidanus*, door den Pedel van de Univerſiteit, voor de voorſz. Curatoren en Burgemeeſters ontboden en verſcheenen zijnde, op haar aanſpraak, ondervraging, ſommatie, namenlijk:

„ *Of hij het voorſz. Tractaatje aannam en erkende voor het ſyne? En of hy het zelve alleen, of wel met aſſiſtentie van anderen hadde gemaakt?*

„ Heeft verklaard op het eerſte point, dat gelijk den tijtel van 't zelve tractaatje uit wees, hij hetzelve advoueerde voor het ſyne; en op het tweede, dat het ſyn werk was, by hem

was uitgegeeven, en dat hij hetzelve geſtant dede. En daarop dan verder gedelibereert en in achting genomen zijnde, dat den voorn. Dr. *Abraham Heidanus*, niet alleen de voorſz. Reſolutie van den 16den Januarij, met het opſtellen en divulgeeren van het voorſz. Libel heeft gecontravineert, en zig daar door ſchuldig gemaakt aan de pœne, bij de voorſz. Reſolutie klaarlijk uitgedrukt, en bij Curateuren en Burgemeeſteren in *Senatu Academico* ten ſelve dage ernſtelijk geinſinueert, maar daarenboven dat Curateurs en Burgemeeſteren met de voorſz. voor alle de waereld openlijk zijn verongelijkt.

„ En dat het ſelve te minder paste aan den voorn. *Heidanus*, die ſo vele groote en conſiderable weldaden ſucceſsiveliik van Curateuren en Burgemeeſteren hadde genoten, en dat het ook was een ſaak die ſonder de minſte animadverſie en correctie niet kon worden gepasſeert. Is goedgevonden ende gereſolveert, dat den voorn. *Abraham Heidanus* van zijn ampt als Profeſſor in de H. Theologie ſal werden gelicentieert, ende dat daarvan kennisſe zal werden gegeeven aan den Rector en Senaat van de Univerſiteit."

Deze Reſolutie was getekend door

P. BURGERSDYK.

Deze handelwijze, die in *Holland* veel geruchts maakte, werd levendig gehouden, door het geen, omtrent dezen tijd, in *Zeeland* gebeurde. Zijne Hoogheid, Prins WILLEM DE DERDE, in de maand Maart 1676, ter gelegenheid dat 'er eene Predikantsplaats, te *Middelburg*, open gekomen was, de Klasſis van *Walcheren* vermaand hebbende, bij het vervullen van dezelve, zorg te draagen tegen de nieuwigheden, zo gebeurde het, echter, dat het *Collegium Qualificatum*, beſtaande, in die Provintie, uit Afgevaardigden van Wethouderſchap en Kerkenraad, aan welke, aldaar, het verkiezen der Predikanten gedemandeerd is, een beroep uitbragt op WILHELMUS MOMMA, Profeſſor in de Godgeleerdheid in *den Ham;* een man, die verdacht, of met opzet in verdenking gebragt was, (als zijnde een leerling van COCCEJUS) van nieuwigheden te leeren. De Klasſis weigerde de goed-

goedkeuring; ſchreeuwende, als of het gantſche Land in gevaar was, dat men zo weinig acht geſlagen had op het ſchrijven van Zijne Hoogheid. Het *Collegium* hield ſtaande, dat het beroep wettig was, zo lang de Klasſis geene reden gaf, waarom zij het afkeurde. De Wethouderſchap der Stad *Middelburg*, wier voornaamſte zorge was, het waaken tegen onzuiverheid in de Leer, binnen de muuren van haare Stad, onderſteunde het Collegie, en ſtelde orde om MOMMA te haalen. De Prins, die verder ging, dan zijn gezach, als Stadhouder, toeliet, ſchreef aan MOMMA, en aan de Regeering van *Middelburg*, eens en andermaal, om de zaak niet door te zetten, voor dat hij zelf eene ſchikking daarop gemaakt hadde, De Leden van de Klasſis, dus gerugſteund, zongen dien zelfden zang. Doch beſpeurende, dat het aanzienlijk lichaam van den Burger-Krijgsraad zig mede met de zaak begon te bemoeijen, oordeelden zij zig binnen *Middelburg* niet langer veilig. Intusſchen was MOMMA binnen de Hoofdſtad dier Provintie gekomen, en men maakte toebereidzels tot zijne bevestiging. WILLEM DE DERDE, met het Staaten Leger, toen voor *Maastricht* liggende, werd terſtond hiervan verwittigd, en derwijze aangeſtookt, dat hij ſcherpe brieven aan de Wethouderſchap en aan het Collegie deed afgaan, waarbij hij, ernſtelijk, verbood, met de bevestiging van MOMMA voorttegaan. De Wethouderſchap, daarentegen, werd 'er toe genoodzaakt, door den Krijgsraad en de meeſte der voornaame Burgers, en was dus in vreeze voor opſtand in de Stad. De bevestiging geſchiedde, op den 19den van de maand Julij; en op dien zelfden dag beklom MOMMA den Predikſtoel, onder een ongemeenen toevloed van menſchen, na alvoorens beloſte van beſcherming van de Magiſtraat bekomen te hebben. WILLEM DE DERDE, die zelden eene zaak ten halve liet ſteeken, als hij meende dat het zijn gezach krenkte, nam dit zo euvel, dat hij aan de Klasſis beval, naar Kerkenorde te handelen, tegen hen, die oorzaak van de ongeregeldheid geweest waren. De Klasſis, toen te *Vlisſingen* vergaderd, dagvaarde het Collegie aldaar; doch de reize derwaards werd, door de Magiſtraat van *Middelburg*, haar verboden. De Klasſis voer, echter, voort, om de zaak, die zij ter hand genomen hadd, kerklijk afteдoen; de Middelburgſche

Predikanten, VAN DER WAAIJEN en DE MEY, werden uit de Klasſis gezet. DE MEY, die MOMMA bevestigd had, werd niet alleenlijk in zijnen dienst geſchorst, maar hem zelfs het gebruik des H. Avondmaals ontzegd. Ook werden twee Diaconen in hunnen dienst geſchorst, en aan MOMMA geſchreeven, dat men hem voor geen Predikant erkende, maar voor eenen *Huurling*. In dien ſtand bleeven de zaaken, tot dat de Prins, in de maand van November, in perſoon, binnen *Middelburg* kwam. Het Collegie hem komende begroetén, was zijn antwoord, *dat hij de Factie binnen Middelburg kwam dempen*; en toen het zig wilde verantwoorden, kreeg het tot beſcheid, *dat zulks hier noch tijd noch plaats was*. Den Burger-Hoplieden werd, door Zijne Hoogheid, voorgehouden, *hoe hem ter ooren gekomen was, dat zij zig in kerklijke zaaken geſtooken, en de Klasſis moetjelijkheid hadden aangedaan*; en toen zij verklaarden, de Klasſis te hebben willen beſchermen, hernam de Prins, *dat hij beter onderrigt was*. Grootlijks ten nadeele van die van *Middelburg*, was de invloed, dien de Prins in de Vergadering der Staaten van *Zeeland* had, op wier gemoederen hij zo veel vermogt „ dat „ 'er terſtond tot de afzetting van MOMMA beſloten, en de „ Stadhouder gemagtigd werd, om zulke uit de Wethouderſchap „ van *Middelburg*, en uit het Collegie, welke men bevondt „ de voornaame oorzaaken geweest te zijn van het beroep van „ *Momma*, en van de onbehoorlijke indragt op het regt der „ Hooge Overigheid, en den perſoon en waardigheid van den „ Heere Stadhouder, te ſtraffen met afzetting, of ſchorſing in „ hunne dienſten."

Doch die van *Middelburg*, ſtaande houdende, dat zij niets gedaan hadden, dan het geen zij, tot voorſtand van de rechten der Burgeren, verpligt waren te doen, ſtemden niet in dit beſluit. Dit niettegenſtaande, werd het, echter, ten uitvoer gebragt, door den Prins, die merkelijke verandering in den Krijgsraad en in de Wethouderſchap van *Middelburg* maakte. MOMMA werd buiten beroep gelaaten, VAN DER WAAIJEN afgezet, en hem ſchriftlijk bevolen, de Stad en gantsch *Zeeland* te ruimen; doch DE MEY, die (zo men zeide) in ſtilte, voor den Prins, ſchuldbekentenis gedaan had, werd in dienst gelaaten.

Voorts

Voorts magtigde de Prins de nieuwe Wethouderſchap, de Klaſſis en de proteſteerende Broeders van het Collegie, om tot een nieuw beroep te treeden.

Momma, die, tot zijn onderhoud, een jaargeld bekomen had, begaf zig met der woon naar *Delft*, alwaar hij, in het volgende jaar, overleed. Van der waaijen werd naderhand volkomen in zijne eer herſteld, bij eene Acte van Prinſe willem den derden, van dezen inhoud:

„ Zijne Hoogheid heeft uit goede conſideratien, hem daartoe „ moveerende, verklaart, en verklaard bij dezen, dat alles wat „ voor dezen bij en op auctoriſatie van de Ed. Mog. Heeren „ Staaten van *Zeeland*, ten laſten van den Heer *van der Waaij-* „ *en*, Profeſſor in de Heilige Theologie op de Academie te „ *Franeker*, en doenmaals Bedienaar des H. Euangeliums tot „ *Middelburg*, is gedecreteert, of geſtatueert, aan denzelven „ Heer *van der Waaijen*, zijne erven en nakomelingen, niet zal „ zijn hinderlijk of ſchadelijk, in eeniger manieren, en dat wij „ ter contrarie alle het zelve hebben geaboleerd ende vernietigt, „ aboleeren en vernietigen mids dezen, in allen ſchijn, als of „ het zelve nooit was voorgevallen of gepaſſeert." Aldus gedaan in *'s Gravenhage* den 4den Junij 1685.

(was getekend)

G. PRINCE D'ORANGE,

(lager ſtond)

ter Order van zijn Hoogheid,
getekend.

JOH. PESTERS.

Ongetwijfeld, zegt le clerc, bemerkte de Prins wel, van waar hem al dit ſpel was veroorzaakt: niet, om dat men gevoelens in de Kerk wilde invoeren, die het wezen van 't Chriſtendom of den Chriſtelijke Godsdienſt om verre zouden ſtooten.

Na den afloop van dit voorval, verminderden de kerkelijke ge-

ſchillen in *Zeeland*. Maar in *Holland*, en wel te *Enkhuizen*, was, in het midden des jaar 1675, ook vrij wat moeite ontſtaan, over het beroepen van eenen Predikant. Eenige Leden der Gemeente booden den Kerkenraad een verzoekſchrift aan, waarbij zij begeerden, dat niemand beroepen werd, dan die vreemd was van de nieuwigheden, welke thans door ſommigen gedreeven werden. Doch de Wethouders en de Kerkenraad namen dit zeer euwel op; wordende de tekenaars op het Stadhuis ontboden en ſcherpelijk beſtraft. Maar deze vervoegden zig bij Zijne Hoogheid, met een verzoekſchrift, dat nog veel ſterker was; waarop Zijne Hoogheid goedvond, de Magiſtraat en Kerkenraad van *Enkhuizen* te vermaanen, om aan het verzoek der Requeſtanten te voldoen. Dus had deze zaak aldaar weinig gevolg. Te *Amſteldam*, daar men voor dergelijke moeijelijkheden beducht was, had de Regeering, in de maand Januarij des jaars 1677, den Kerkenraad een Concept voorgeſlagen, met verzoek om het, als een kerklijk beſluit, algemeen te maaken; waaraan, zonder veel tegenſtand, voldaan werd; het werd, den 28ſten der gemelde maand, als eene kerklijke Reſolutie afgekondigd, en was van inhoud als volgt:

„ Alzo in de Kerke Gods niet dienſtiger is, als nevens de H. Waarheid de eenigheid des geeſtes te behouden, door den band des Vredes, zo is 't dat de Dienaaren des Goddelijken Woords dezer Gemeente, tot conſervatie van de goede Vrede, die altijd onder ons geweest is ende nog is, zijn te raden geworden, haar onder malkander daarover te beſpreeken; zijn het eenpaarig onder elkander eens en accoord geworden, den Vrede te bewaaren, door deſe hier navolgende *Art.*, die ſy met onderlinge handtastinge, hertelijke beweegingen en beloften van onverbreeklijke vriendſchap en vrolijke dankzegging tot God, beveſtigd hebben." Het opſchrift hiervan was:

Artijkelen tot onderhouding van Vrede en Eenigheid onder de Predikanten der Duitſche Gereformeerde Kerke van Amſteldam, eenpaarig bij hun alle aangenomen den 21ſten Januarij 1677.

1. Dat men all blijven bij de Orthodoxe waarheid, waarin de Ge-

Gereformeerde Leeraars eens zijn, volgens Gods woord en de gewoonlijke formulieren der Gereformeerde Kerke, die in de Catechismus, Confessie en Canones Sijnodi Nationalis Dordracenæ, begreepen zijn. En dien volgende te erkennen en te bekennen, dat 'er nopends de Theologie en Religie, geen fondamenteel verschil is, ook dat men, zo veel mooglijk is, daar na zal trachten, om het zelve te gevoelen, en het zelve te spreeken.

2. „ Dat men in broederlijke Liefde, Vrede en Eenigheid met elkander zal omgaan, en zig zorgvuldig wachten voor alles wat daar tegen strijd; dienvolgende malkanderen bij de Heeren van de Regeering, Ledemaaten of Gemeente, ofte anderen, niet zal zwart of verdacht maken, op eenigerlei wijze, 't zij in het openbaar of in 't bijzonder.

3. „ Die stukken, waarin men zou mogen verschillen van zijne medebroeders, niet voortegeeven van zulk een gewicht en importantie te zijn, dat zonder dezelve de *H. Schriftuur*, niet wel nog ter zaligheid kan verstaan of gepredikt, of het Rijk Christi bevorderd worden.

4. „ In ongewoone en buiten schriftuurlijke spreekwijzen, en niet fundamenteele stellingen, die misnoegen en opschuddingen zouden kunnen veroorzaaken, zig in Predikatien en Catechisatien te matigen, en als men dezelven somtijds al eens kwam te uiten, of te gebruiken, dan telkens zodanige verklaaringen daarbij te doen, waaruit zelfs voor de Gemeente blijken kan, dat men van de gewoonelijke Leer der Kerke niet afwijkt.

5. „ In 't beroepen van een Predikant, sodanige Persoonen in Consideratie te neemen, die van een moderaat en vreedsaam humeur syn, en bekwaam om den Vrede, tot stichting der Gemeente, te onderhouden, zonder aanmerking op wat Academie die zouden mogen gestudeert hebben, en daarover alvooren vriendbroederlijk met elkander te spreeken en te confereeren.

6. „ Als iemand hier iets tegen mogt pecceeren, dezelve eerst broederlijk daarover aan te spreeken, om alle verwijdering voor te komen. Welke Art. de Eerw. Broederen Ouderlingen gecommuniceert en voorgeleezen zijnde, hebben zij dezelve met goed genoegen en groote vreugde aangehoord, gelaudeert en eenpaarig geapprobeert. Uitgesondert *Zeger Cornelis* en *Philip d'Orvil.*

ville, die abſent waren; doch zoude haar deze toeſtemminge, als zij in de vergadering tegenwoordig zijn, mede worden afgevorderd. En zijn ook deze Art. bij de tegenwoordige te zamen vergaderde Broeders Predikanten en Ouderlingen, in een Kerkenraads Reſolutie geconverteert, vastgeſteld en van alle eenpaarig aangenomen, om oprechtelijk, getrouwelijk en zorgvuldig gepractiſeert te worden, op dat alſo de Vrede tot bijzondere ſtigting van deſe bloeijende Kerk wel bewaard en onderhouden worde, waartoe de God des Vredes zijnen zegen geeve, Amen.

„ En zullen ook deſe Artikelen, de inkomende Predikanten in deſe Kerke en Gemeente, ſo wanneer ſy Seſſie in de Vergadering neemen, worden voorgeleeſen, om haar daarmede te Conformeeren.

„ Actum in de Kerkenraads Vergaderinge tot Amſteldam den 28ſten Januarij 1677.

Tot op heden toe word het ſlot dezer Reſolutie in acht genomen, het welke zeer veel toegebragt heeft tot behoudenis van de rust en eenigheid in deze zo magtig volkrijke Stad; welke rust, ook aan andere oorden, onaangezien de verſchilſtukken in de Leere, door de wijze voorzorge der Regeeringe, alomme bewaard bleef.

In de Provincie van *Utrecht* zag men, in het jaar zestien honderd vijf-en-negentig, blijken van deze Landsvaderlijke zorge, waarvan het volgende Extract een doorſlaand bewijs oplevert.

Extract uit de Reſolutien van de Ed. Mog. Heeren Staaten des Lands van Utrecht, Saturdag den VIII. Junij MDCXCV.

„ Is gehoord het Raport van de Heeren Haar Ed. Mog. Gecommitteerden, die volgens de Reſolutie Commisſioriaal van eergisteren, hadden geëxamineert het Extract uit de Reſolutien van de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland van den 18den December 1694 (*), inhoudende Orde en Reglement, tot Conſer-

(*) *Deze Reſolutie van* Holland *beſtond in het beraamen van eenen weg tot vrede der Kerke, vermits 'er reden van vreeze was,*

ſervatie van de Ruste en Vrede in de Kerke aldaar, bereids ten zelven dage genotuleert. Waarop gedelibereert zijnde, is eenpaarig goedgevonden en verſtaan, te arreſteeren en vast te ſtellen, zo als gearreſteert en vastgeſteld word mids deſen, de navolgende orders.

„ De Staaten van den Lande van Utrecht niets meer ter harte neemende, als dat de rust en vrede der Kerke deſer Provintie geconſerveert word, ende Gods Heilig woort in dezelve in alle suyverheid geleerd worde, en wetende dat aan Syn Koningl. Majeſteit van Groot-Brittanje niet meerder aangenaam is, als dat de eenigheid en de onderlinge liefde in de kerke moge zijn en blijven verſekert, hebben geordoneert ende geſtatueert, zo als deſelve ordonneeren en ſtatueeren bij deſen:

„ *Ten Eerſten:* Dat alle de Leeraars, 't zij Profesſor of Lectores Theologiæ, ofte Predikanten der Gereformeerde Kerken in deſe Provintie, in hunne Schriften, Predikatien ende Catechiſtatien, publieke en private Leſen, en Disputen, ſullen blijven bij de gewoonlijke Formulieren der Gereformeerde Kerken, die in de Catechismus, Confesſien en Cannones Sijnodi Nationalis Dordracenæ, begreepen zijn, en zig forgvuldig wachten iets te leeren, ofte te ſchrijven, dat daar tegen ſtrijd, en dat midsdien on-

---

was, dat de geſchillen, tusſchen de Voetiaanen *en* Coccejaanen, *op nieuw, heviger ſtonden te worden dan te voorén, aangezien 'er, zo men meende, van de eerstgenoemde Predikanten waren, die zeiden dat de ſtellingen der anderen openlijk waren veroordeeld geworden, waartoé zij, den Prins op hunne hand hebbende, ook kans zagen. Doch zij bedroogen zig: want, in eene Raadpleeging van de Staaten, met zijne Majeſteit van* Groot-Brittanje, *als Stadhouder, werden de verſchillen genoegzaam bijgelegd: zijnde de Reſolutie van* Holland *hier toe beraamd, en alomme, aan de Regeeringen der Steden, gezonden, met last om daaraan, zo veel mogelijk, de hand te houden, genoegzaam geſchikt naar het Vredesplan van* Amſteldam, *zo even gemeld.*

onder hen luiden geen eſſentieel verſchil overblijvende, deſelve met elkander ſullen omgaan in Broederlijke liefde, vrede en eenigheid, en zig omzigtelijk wachten, voor alles wat daar tegen aanloopt, en wel bijſonderlijk, dat ſy malkander op geenderleije wijzen verdacht ſullen maaken bij de Heeren van de Regeeringe, de Ledematen, de Gemeente, ofte anderen, 't zij in het openbaar, of in 't bijſonder, direct of indirectlijk.

„ *Ten Tweeden:* Dat ſy ſodanige pointen, die in de voorſz. Formulieren van eenigheid in de Canones Sijnodi Nationalis Dordracenæ ongedefiniëert gelaten zijn, en waarin dat ſy onder elkanderen ſouden mogen diſcrepeeren, op haar eigen oordeel niet ſullen voorgeeven van ſulken gewicht ende importantie te zijn, dat ſonder dezelve de H. Schrift niet wel, nochte ter zaligheid genoegzaam zoude verſtaan, geleerd, gepredikt, noch het rijke Chriſti bevorderd zoude kunnen worden, maar dat ſy omtrent ſodanige pointen gehouden ſullen blijven te procedeeren, in gevolge van de Kerken orde.

„ *Ten Derden:* Dat zij luijden van ongewoone en buitengewoone Schriftuurlijke ſpreekwijzen, ende niet fundamenteele ſtellingen, ook applicatie der Prophetien, ſo dat die misnoegden, opſchuddingen ſouden kunnen veroorſaaken in haare Schriften, Predikatien, Catechiſatien, publieke en privaate Leſſen, ende Disputen, ſig ſullen matigen, en ſo veel doenlijk, zorgvuldig wagten: en indien het mochte gebeuren, dat iemand onverhoeds iets dergelijks kwam te uitten, of te gebruiken, ſo zal hij telkens ſodanige verklaaringe daarbij doen, waar uit blijken kan, dat hij van de gewoonlijke leer der Gereformeerde Kerke niet afwijke.

„ *Ten Vierden:* Sullen vooral de Profeſſooren, of Lectores Theologiæ, zig onthouden iets in hunne publieke en private Leſſen en Disputen voort te brengen, 't welke de Studenten ſoude kunnen aanleiding geeven, om de mijſterien van het Chriſtelijk Geloof, naar de regels en methode der Philoſophie te behandelen, ſodanig dat alles ſoude moeten verworpen worden, waarvan de reden juist ſo duidelijk en klaar niet voorkwam, als van enkel natuurlijke ſaaken, dewijl daardoor eerlang het ware Chriſtelijk

Ge-

Geloove ſoude ſchipbreuk lijden, en de Kerke in de uiterſte verwarring geraaken.

„ *Ten Vijfden:* Dat men in het beroepen der Predikanten, alleen ſodanige Perſoonen in conſideratie ſal neemen, die ſtigtelijk in Leer en Leven, en van een moderaat en vreedzaam humeur zijn; bekwaam om de voorſz: pointen tot vrede en ſtigting der Gemeente in allen deelen optevolgen.

„ *Ten Zesden:* Sullen ook deſe Articulen alle de aanteſtellene Profeſſores en Lectores Theologiæ voorgehouden worden; door de Theologiſche Faculteit van onſe Academie en door de Curatoren van de Gijmnaſien ofte andere Schoolen, reſpectivelijk om zig daarna volkomen te reguleeren, gelijk mede deſelve Art. tot dien ſelven eijnde ſullen worden voorgehouden aan de Predikanten in de Steden door de Conſistorien, en aan die ten Platten Lande, door haare reſpective Claſſen, op haar eerſte ſeſſie in deſelven.

„ *Ten Zevenden:* En op dat deſe Art. te beter mogen worden onderhouden en achtervolgd, ſo worden de Reſpective Magiſtraaten en alle anderen, die in 't beroepen of approbeeren van Predikanten te zeggen hebben, ernſtelijk gewaarſchouwd ende gelast, daaraan de hand te houden, ende alle deze Art. ſo veel in haar magt zal zijn, exactelijk te obſerveeren, en te doen obſerveeren."

(*Onderſtond*)

Accordeert met de voorſz. Reſolutie.

Was getekent

P. VOET VAN WINSEN.

Sedert dien tijd was de rust en broederliefde herſteld. Men kan hier nevens voegen, dat, uit de vergelijking van de Reſolutie van *Holland* en de laatstgemelde, met het Plan, allereerst te *Amſteldam* ontworpen, blijkt, dat de eer daarvan, aan de *Amſteldamſche* Regeering en Kerkenraad van dien tijd, moet worden toegekend. Dit dacht ons noodig hier ter neder te ſtellen.

jus. Thans zullen wij het Art. van J. Coccejus beſluiten, met eene aanwijzinge zijner ſchriften, die den nijd en laster zullen verduuren. Veelen van die zijn, bij zijn leven, afzonderlijk, gedrukt en uitgegeeven, en, na zijnen dood, driemaal na elkander; tweemaal in *Holland*, en eens in *Duitschland*, telkens met een goed vertier, beſtaande IX Deelen in folio, en behelzende de volgende ſtoffen:

1. *Comment. in Geneſin, Exodum, Leviticum: Prophetiam Bileami: Ultima Moſis: Cantica Deboræ & Annæ: Chronologia Judicum & Regum Iſraelis, & Comment. in Jobum.*
2. *Comment. in Pſalmos, Proverbia, Eccleſiaſtem, Canticum & Eſaiam.*
3. *Comment. in Prophetiam & Threnos Jeremiæ, Ezechielem, Danielem & XII. Prophetas Minores.*
4. *Scholia in IV. Evangelia & Acta Apoſtolorum; Comment. in Epp. ad Romanos, Corinthios, Galatas & Epheſios.*
5. *Comment. in Sequentes Pauli Epiſtolas, Catholicas & Apocalypſin.*
6. *Aphorismi Theologici; Doctrina Fœderum; Summa Theologiæ; Comm. in Catecheſin Heidelbergſem; Diſputationes; Orationes; Conſilia & Epiſtolæ.*
7. *Tractatus Varii Theologici & Philologici.*
8. *Lexicon Chaldaicum & Hebraicum.*
9. *Triplex Index.*

Behalven de bovengemelde werken, allen door wijlen R. ANSELAAR, Schoonzoon van den Heere J. COCCEJUS, overgezien, en, als het volſtagene werk zijns Schoonvaders, voor de drukpers geſchikt, heeft deszelfs zoon, JOHAN HENRIK COCCEJUS, langen tijd daarna, van de overgeſchotene en onverzamelde ſtukken zijns vaders, nog twee werken laaten drukken, op het formaat van den tweeden Hollandſchen druk; deze zijn, in 1706, uitgegeeven, onder den titel van JOHANNIS COCCEJI *Opera Theologica & Philologica.*

In

in 't algemeen, echter, hebben deze laatſte werken het genoegen, zelfs van de grootſte vrienden van COCCEJUS, dat ze, op verre na niet bij de eerſten komen. Eenigen van deze zijn mede in 't Nederduitsch gedrukt.

COCCEJUS, (JOHAN HENRIK) zoon van den voorgemelden JOHANNES COCCEJUS, begaf zig tot de Rechtgeleerdheid, hoewel hij de ſtudie van de Godgeleerdheid niet vergat. Hij was Griffier van de Leenen van *Holland*; een ſchrander, godvruchtig en verſtandig man, die de *Eer en Leer van zijn' Vader* verdedigde, in een Tractaat onder dien naam. Hij ſchreef ook tegen den Heer VITRINGA, die het, van den beginne af, ſcheen toegelegd te hebben, overal daar hij het eenigzins te pas kon brengen, om den Hoogleeraar COCCEJUS tegen te ſpreeken, doch op eene zedige wijze. Deze had, onder anderen, tegen hem geſchreeven over den *Tempel van Ezechiël, en deszelfs Geestelijke beduidenisſe*, zo als de zoon meende, wat al te ſcherp: waarom hij 'er zig tegen verzette, en zijnen vader verdedigde, daar die recht had. Het laatſte, dat de jonge COCCEJUS ſchreef, was gefigt tegen een ſpottenden Franschman, die, in het jaar 1677, was voor den dag gekomen. Met zijne ſpotternij meende deze te zullen kunnen verrichten, 't geen anderen, met hun woelen, in dien tijd deeden. Door Profeſſoren was hij ontdekt, onder den naam van JOH. VAN DER HEIDEN. Tegen dezen dan ſchreef hij, onder den tijtel van *Le Chef de Mocqueurs Demasquée*; dat is, *het Hoofd der Spotteren Ontmaskerd*; in welk geſchrift hij hem zeer aartig ten toon ſtelde, en zijne ſpotternij bloot leide. De jonge COCCEJUS had ter vrouwe MARIA HEINSIUS, die hem overleefde. Het afbeeldzel van den voorgemelden Hoogleeraar gaat, op onderſcheidene wijzen, in prent uit.

COCK, (ROBERT DE) *van Nerijnen*, had gediend, als Vaandraager, in de Kompagnie van zijnen broeder MAXIMILIAAN DE COCK, onder de bende van den Heere VAN BREDERODE, en dus tegen den Koning van *Spanje*. Hij was, door den Bloedraad van ALBA, benevens vier anderen, uit den *Hage* gebannen, beſchuldigd zijnde van deel gehad te hebben aan het beeldbreeken, zo

in

in de Hoofd- als Kloosterkerk der Predikheeren aldaar. Op dagvaarding niet verſcheenen zijnde, werden, volgens Sententie van banniſſement, op den 20ſten Mei 1568, zijne goederen verbeurd verklaard.

Zie MARCUS, p. 55.

CODDE, (JAN, HADRIAAN en GIJSBERT VAN DER) ſtichters van eene bijzondere Gezinte, in de Provintie van *Holland*, in den jaare 1619, bekend onder den naam van *Propheeten*, *Collegianten*, *Rhijnsburgers*. Zie hier een kort verhaal van hunnen oorſprong, en ook van eenige zeldzaame verſchillen, tuſſchen hen en den beruchten PASCHIER DE FIJNE en anderen voorgevallen. Te *Warmond*, een Dorp bij *Leiden*, had men, na het afzetten der *Remonſtranten*, en bijzonderlijk van SOPINGIUS, vóór en na het afkondigen van 't Plakaat tegen de *Remonſtranten*, nu en dan, vergaderingen in een Boomgaard gehouden, daar ook de Remonſtranten ter preek gingen. Doch de boete, daar op geſteld, deed den ijver haast verkoelen. Sommige huislieden ſloegen voor, of men niet, ſomtijds, bijéén zou komen, om elkander te ſtichten zonder Predikant, en eenige ſpreuken uit den Bijbel voorleezen, en een gebed doen. Indien iemant iets tot vermaning konde voortbrengen, kon zulks ook geſchieden. Hiertoe zou ieder zijn best doen; en dus doende zou men van nut kunnen zijn, en de Predikanten en zig zelven van gevaar bevrijden. Deze voorſlag werd terſtond te werk geſteld. De voornaamſte waren drie broeders, JAN, HADRIAAN en GIJSBERT, zoonen van JACOB VAN DER CODDE, Leertouwers van hun Ambacht, broeders van WILLEM VAN DER CODDE, anders genaamd GUILIELMUS CODDÆUS, voorheen Profeſſor in de Hebreeuwſche taale te *Leiden*, welke aldaar, in het jaar 1623, op verdenking van Socinianerij, in den boekwinkel van GOVERT BASSON, door Schout BONT, in hechtenis genomen, doch kort daarna weder ontſlagen werd. De eerſte woonde te *Oestgeest*, de tweede te *Rhijnsburg*, en de derde te *Warmont*. GIJSBERT VAN DER CODDE, Ouderling der Remonſtrantſche Gemeente te *Warmont*, voor een ambachtsman zeer wel ter taale, bragt, in die eerſte vergadering, onder 't leezen, ſomtijds iets uit eigen gedagten voort; de an-

de-

deren volgden dit voorbeeld. TEUNIS CORNELIS, een Visschet in den *Haag*, voegde zig vervolgens bij dit gezelschap. Niemand dacht toen, dat deze broeders verder zouden gaan; veel min dat hun voorneemen was, afzonderlijk Avondmaal te houden, of op eene nieuwe wijze te doopen, gelijk zij daarna deeden. Hoe 't zij, zelden blijven de dingen bij hun eerste beginzel; zo ging 't ook hier: men begon welhaast te bemerken, dat 'er wat meer gaande was, te weeten, een vergadering te maken, zonder Predikant, op dat elk, dien het gelustte, een beurt zou hebben om zijn hart met preeken opteluchten. Het geen dien toeleg bevorderde, was, dat de eigen Predikant van *Warmont*, zijnde, zo ik mij niet bedriege, de bekende HOLLINGERUS, die, even te vooren voorgegeeven had, zijn leven voor de waarheid te wagen, *en door de enge poorte te dringen, al zou vleesch en bloed aan de posten blijven hangen*, (dit waren zijne woorden), daarna de bekende belofte van stilstand tekende, en naar de *Betuwe* verhuisde; waaraan zig veele Ledematen ergerden. Wanneer eenige Predikanten, daarna, zonder gevaar te ontzien, in 't geheim weder inkwamen, werd VAN HOLTEN, gewezen Predikant te *Waddinxveen*, die de belofte van stilstand, bij hem getekend, wederriep, door de Bestuurders der Societeit naar *Warmont* gezonden. GIJSBERT VAN DER CODDE heette hem welkom, maar, in plaats van hem als Ouderling behulpzaam te zijn, werd hij voor 't hoofd gestooten. GIJSBERT zeide: *gij brengt u zelven, en hun, die u herbergen, zonder nood, in gevaar; men kan, zonder zwaare boete, u niet hooren prediken. Daar zijn wel andere middelen om de Gemeente te stichten; ik zoude u raden een goed ambacht te leeren.* De arme Predikant, op die woorden van den Ouderling verslagen, zeide tot zijnen Huiswaard: JAN WILLEMSZOON, *nooit ben ik iemand tot last geweest; ik zal hier ook niemand tot last blijven: liever woude ik sterven.* Hij vertrok dan, zonder te prediken. Intusschen liep het gerucht, dat 'er een gebannen Predikant in het Dorp was gekomen, en elk toonde zig genegen om hem te hooren.

De oorzaak van zijn vertrek baarde groot ongenoegen. Sommige huislieden meenden dat hun Ouderling, met die verzending

zig te veel rechts had aangematigd: want dat zij, die, uit vreeze van borre, hem niet durfden hooren, thuis konden blijvēn; daar waren 'er, die zo veel wel waagen wilden.

'' GIJSBERT VAN DER CODDE begon nu het maaksel afteligten, en openlijk te drijven, dat het onnoodig was, dat 'er een Predikant, met gevaar van zig zelven, en van een ander, komen zou om hen te leeren; dat zij elkander wel konden ſtichten. 't Ergſte was, dat hij den lieden inboezemde, als of de Predikanten ſlechts *zonder werken, van 't zweet der Gemeente*, zo hij zeide, *zochten te leeven*.

Korten tijd daarna werd een ander Predikant naar *Warmont* gezonden, om te prediken. VAN DER CODDE bleef thuis; en gevraagd zijnde, waarom hij niet in de vergadering kwam, gaf hij ten antwoord: *het mishaagt mij, dat een Predikant alleen in de vergadering ſtaat te preeken, en ſpreeken wat hij wil.* Zijn medebroeder THOMAS CORNELISZ., de Viſcher uit den *Haag*, en anderen voerden dezelfde taal. De Predikant WOUTER CORNELISZOON, een zeer ſchikkelijk man, zeide: *hebben ze iet te ſpreeken, laat ze mede ſpreeken.* GIJSBERT, hier mede niet vergenoegd, begeerde dat de Predikant, na de Predikatie, zou vragen: *Is 'er iemand, die iet heeft te zeggen tot ſtichting, die gelieve te ſpreeken?* WOUTER, van eene toegeevendheid zonder wedergae, beloofde dit na de Predikatie te zullen doen; en op deze voorwaarde beloofden de broeders VAN DER CODDE, hem de eer aan te doen, van in de vergadering te komen. Dan, eer de tijd daartoe kwam, werd WOUTER, van eenigen, daarover aangeſproken, welke meenden, dat hij te veel had toegegeeven. Hij oordeelde dat 'er geen zwarigheid was; *laatze*, zeide hij, *medeſpreeken, ze kan men hooren wat ze te zeggen hebben. Lieze* WOUTER, hernam de andere tot den Predikant, *gij kent* GIJSBERT *niet; gij merkt niet, wat hij en de zijnen met dat ſpreeken voorhebben; men behoort alles met order te doen, voorzigtigheid in deze tijden. Zullen wij juist hier te Warmont wat nieuws invoeren, 't welk nergens in gebruik is? Willen zij, na de Predikatie, ſpreken, laat ze dat doen; maar wij vinden niet geraden, dat gij telkens na de preek, met zulke vragen, ieder vrijheid zoudt geeven om te ſpreeken.* WOUTER CORNELISZOON,

zon-

zonder voorbeeld gezeggelijk, liet zig al weder onderrechten. Hij bevroedde, dat hij al te voorbaarig in 't behooven geweest was, en geenzins op eigen hand, in weêrwil der voornaamste Leden, eene nieuwe en ongewoone orde vermogt intevoeren. Hij ging, derhalven, zelf bij GIJSBERT, met verzoek dat hij en de zijnen hem van zijne belofte wilden ontslaan, voor dien tijd; en in de Predikatie komen.

Stichters van nieuwe secten zijn zelden zo inschikkelijk, wanneer zij voornemens zijn hun plan door te drijven. De VAN DER CODDES waren niet wel voldaan over dit afzeggen; nogthans kwamen zij op de plaats, daar men prediken zou, en deeden den Predikant aanzeggen, *dat, indien hij zijne beloften hield, zij de hunne zouden houden, en in de vergadering komen.* WOUTER deed hierop antwoorden: *dat de andere Lidmaaten het niet geraaden vonden, en dat zij dit ten beste wilden houden.* Hierop bleven zij allen buiten de Vergadering, en gingen zamen in een weide, niet verre van de plaats, daar men predikte, zitten praaten, zo lang de Predikatie duurde.

De Predikant WOUTER CORNELISSOON daarna vertrekkende, vermits de omstandigheden niet toelieten, dat een Prediker lang op éene plaats bleef, kwam daarna de beroemde PASCHIER DE FIJNE, weleer Predikant te *Jaarsveld*, in zijne plaats. PASCHIER, vreezende dat deze Leertouwes, zo hij hen den mond snoerde, bijzondere vergaderingen, en met der tijd een nieuwe secte zouden stichten, vond een middenweg, daarin bestaande, dat de VAN DER CODDES en hunne aanhangers niet zouden spreeken in de vergadering, daar de Predikant predikte; maar dat men daarna weder zoude vergaderen, en dan die manier van stichting, die de VAN DER CODDES voor de beste hielden, volgen. Dit zou bij beurten geschieden; de Predikant zelf zou in de tweede vergadering gaan, en zijne hoorders vermaanen daar mede in te komen. PASCHIER ging dezen voorslag aan hun voordraagen. JAN VAN DER CODDE nam voor de anderen het woord op, en toonde eenig behaagen in dezen voorslag, maar opperde eene zwarigheid, die, buiten twijfel, het aartigste van de gantsche historie is. *Genomen*, zeide hij, *dat gij des voordenmiddags op uwe wijze alleen zoude predikan, dan zouden wij tot nadenmiddag moeten wachten.*

Dat is waar, zeide PASCHIER; *maar daar kan ik geen zwaarigheid in zien; want kiest gij den eenen dag, ik kies den anderen: wilt gij des voordenmiddags op uwe wijze propheteeren, ik zal des nadenmiddags op mijne wijze prediken. Deze zwaarigheid legt daar niet in*, antwoordde VAN DER CODDE daar op, *maar hier in: zo het gebeurde dat ik des morgens in uwe predikatie zijnde, en iet tot stichting der gemeinte te zeggen hebbende, dat bij mij hield tot nadenmiddag, en ik voordenmiddag kwam te sterven, zoude ik vreezen verdoemd te worden, om dat ik, het geene ik tot stichting te zeggen had, niet had uitgesproken.* Hierop bleeven de VAN DER CODDES met de hunnen uit de Predikatie, en vergaderden te *Warmont*, in een bijzonder huis. Hunne vergadering hieldenze ééns ter maand, op den eersten Zondag van de Nieuwe Maan, op dat die van andere plaatzen, zonder aanzegging, den tijd zouden weeten. Zij hielden daarin deze orde. Eerst las iemand eenige kapittelen uit het Nieuwe Testament; daarna deed de Lezer, of iemand anders, een gebed. Na het gebed werd gevraagd, *of iemand iets tot de gemeente, uit eenige Prophetie of Geestlijke gave, te zeggen had? Heeft iemand eenige vertroosting of vermaaning, die gelieve het voort te brengen?* Somtijds gebruikten zij de eigen woorden van den Apostel, 1 *Cor.* XIV: 27. Hierop stond dan iemand uit de vergadering op, las een schriftuurplaats, te vooren lang bearbeid, en deed dan een Predikatie, die somtijds een of twee uuren duurde; waarna men wederom vraagde, *of 'er iemand was, die iet tot stichting te zeggen had?* Thans stond een ander op, doende gelijk de eerste, en dus tot den derden. PASCHIER verhaalt *dat hij het 'er vier na elkander heeft zien doen. Dit noemden zij* propheteeren, *en dit zogenaamde propheteeren duurde van 's avonds tot 's morgens, hoog dag: propheteerende gemeenlijk hunne hoorders vast in slaap; en schoon ze een iegelijk nodigden om te spreeken, hielden de Gebroeders* VAN DER CODDE, *en hunne vrienden, doorgaans, de lucht zo warm met hun preeken, dat de andere, al hadden zij preekens lust, eerder zouden hebben moeten barsten, dan dat zij een beurt konden krijgen.*

De

De nieuwe Propheeten, hiermede nog niet vergenoegd, deeden al wat zij konden, om de Predikanten gehaat te maaken; hen noemende *lediggangers, luije buiken, ydelheid doenders, die ſlechts zochten op den arbeid der Gemeenten te teeren.* Zij kenden het Nieuwe Testament van buiten, en het ontbrak hun aan geene ſchriftuurplaatſen, om hun zeggen ſchijn te geeven. *Hoort* PAULUS, zeiden zij: *zo iemant niet wil werken, dat hij ook niet eete.* De plaats, daar PAULUS roemt, *dat hij niemand van de Corinthers had bezwaard, maar dat zijn eigen handen hem de kost hadden verſchaft*, deeden zij magtig luid klinken. De ergſte in dit ſtuk was GIJSBERT, die het zo verre dreef, dat het zijnen broeder zelfs mishaagde; en 't ging zo hoog, dat het BATTELIER, Remonſtrantsch Predikant, zelven verdroot, en hij het harnas tegen hen aandeed, met tegen hen te ſchrijven, en hen in hunne eigene vergadering te bevechten. BATTELIER, daar gekomen zijnde, vermeesterde de predikbeurt, en las tot textwoorden, 1 *Cor.* IX. 4—14. Hij ſprak van de geenen, die te *Warmont* kwamen, daar ze niets behoefden te geeven, van de zulken, die zig geërgerd toonden over 't mild geeven, als of dat ſtrekte om de Leeraars te verrijken, of eenige van hen in luiheid te voeden. Daar is geen reden, zeide hij, om 't eerſte te vreezen: aangaande het tweede, zulken waren niet waardig naar 't Euangelium te leven. PAULUS, zeide hij, had magt, niet alleen om te eeten en te drinken, maar ook een vrouw, tot last van de Gemeente, met hem om te leiden. HADRIAAN VAN DER CODDE bekende rondlijk, dat zijn broeder GIJSBERT die zaak veel te hard had gedreeven; en hierdoor werd dit ſmaalen een weinig geſtild.

PASCHIER DE FIJNE, ziende dat de VAN DER CODDES zijne predikatiën ſchuwden, vond geraaden, om, zo veel mogelijk, de ſcheuring te mijden, ſomtijds mede deze vergadering (die men het *Collegie* noemde, en waarvan zij den naam van *Collegianten* gekregen hebben) bij te woonen, en zelfs onder hen, zo als zij het noemden, te *propheteeren*, op hoope van deze afgedwaalden weder te recht te brengen. Op zekeren tijd nam hij het woord op, zonder text voor te leezen. Hij bekende, dat, in 's Heeren Woord, duidelijk en dikwijls bevolen word, elkander

te onderwijzen, te vermaanen en te troosten; maar de wijze van doen, onder hen in gebruik, oordeelde hij daartoe niet bekwaam, om dat het voor een mensch onmogelijk was, vier of vijf bijzondere predikatiën, over bijzondere stoffen, te onthouden. Beter was het, zijns oordeels, uit één goede Leerrede, weinig goede leering te onthouden, en die wel te betrachten, dan dat men geheele nachten door predikte, het geheugen verwarde, en de menschen in slaap predikte, gelijk men op dezen tijd, zeide hij, zien kon. Eer PASCHIER zijne rede geëindigd had, stond de jongste Propheet JAN VAN DER CODDE op, en zeide: Paschier, *blieft het u wel te zwijgen?* PASCHIER antwoordde daarop: *Ik meende dat het hier de gewoonte was, zijne redenen ten vollen uitte spreken? Dat is waar*, antwoordde VAN DER CODDE; *maar daar staat*, 1 Cor. XIV: 30. *Is 't dat een ander daar zittende, ietwes geopenbaard wordt, zo zwijge de eerste.* PASCHIER weder: *daar staat zo geschreven; maar met dat gij begint te spreeken, zal mij misschien wat geopenbaard worden; en als men dien text zo wilde duiden, dan zal het propheteeren in disputeeren veranderen*; waarop HADRIAAN bekende, dat zijn broeder hier mis had. Deze twistrede eindigde door aantetoonen, dat al het gene in dezen Brief gezegd was, zijne betrekking had op hun, die in het begin des Briefs genoemd worden.

PASCHIER DE FIJNE verhaalt, dat JAN VAN DER CODDE zig tegen hem en andere beroemde, dat hij den Heiligen Geest met zulk eene kracht had ontvangen, als de Apostel; zo dat daarvan, zelfs het huis daar hij was, schudde. Doch het zou vreemd zijn, dat zulke menschen ook geene mirakelen deeden; de Historie zegt, dat door de gebeden van hun, somtijds, groote wonderen geschiedden.

Men zie hiervan verder de Art. GERSTERANUS en RHIJNBURGERS. BRANDT, *Historie der Reformatie*, III. Deel.

COBEL, (.....) was, in het jaar vijftien honderd zes-en-zestig, Raadsheer aan het Hof van *Brussel*, en dus in een der allergevaarlijkste tijdperken. Kort na het overgeeven van het vermaarde Request der Edelen aan de Landvoogdesse, hadden de Staaten van *Holland* besloten, een bijna dergelijk verzoek als de Ede-

Edelen te doen, op den naam van *Ontwerp eener Moderatie, tot matiging der Plakaaten.* De Afgevaardigden, die gelast waren, hetzelve der Heroginne aan te bieden, waren zo ras niet te *Brusſel* gekomen, of zij vernamen dat het Vertoog reeds ten Hove geleezen was. Corbet, was het, die dit den Advocaat niet alleenlijk bekend maakte, maar hem zelfs bijvoegde, „ hoe „ dat het Vertoog was bevonden te zijn van gelijken inhoud als „ het Verzoekſchrift der Edelen, die men *Geuzen* noemde, en „ welker bedrijf bij den Koning zo kwalijk genomen werd, dat „ zij gevaar liepen, in deszelfs hoogſte ongenade te vallen." Hierom gaf hij in bedenken, of de Staaten, met het inleveren van hun Vertoog, het bedrijf der Geuzen niet zouden billijken, en zig dus ook aan gelijk gevaar met hun bloot ſtellen. Vervolgens overgaande tot een onderzoek van het Vertoog zelf, merkte hij aan, dat daarin eene vrijheid begeerd werd, die het land voor allerhande verleiders en kwaaddoeners moest openſtellen: zodat het inkomen van vreemde Leeraars, het openlijk predikem, de opſchuddingen onder de Gemeente, en andere zwaarigheden, die 'er niet te wachten waren, den Staaten zouden worden te laste geleid. Ten beſluite zeide hij, „ dat hun Vertoog geene vrugt „ doen zou, alzo zij geen ander antwoord van de Landvoogdes „ ſe te wagten hadden, dan aan de Geuzen gegeeven was." Om alle deze redenen werd dan ook het inleveren van het Vertoog geſtaakt.

Reſolutie van Holland, van den 28ſten Julij 1566, bl. 30.

COEBERGER, (WENSELAUS) was Schilder van den Aarts-Hertog ALBERTUS, en algemeen Bewindsman van de *Bergen van Barmhertigheid* (Banken van Leening) te *Brusſel.* LE COMTE, en vóór hem VAN MANDER, zegt, dat hij een leerling was van MARTEN DE VOS, die overleden is in het jaar zestien honderd en vier. De eerſte voegt 'er bij, dat COEBERGER verliefde op de dochter van zijnen Meeſter, en dat hij, om die drift te verzetten, een reis naar *Rome* deed, welke naar zijn zin uitviel. Van *Rome* trok hij naar *Napels*, alwaar hij verliefd werd op de dochter van FRANCO, een vermaard Brabandsch Schilder, die hij ook

ter vrouwe kreeg. Hij keerde met haar naar *Braband* te rug. COEBERGER schilderde, te *Antwerpen*, in de Kapel van de *Arbalentiers*, een overheerlijken levensgrooten STEPHANUS, enz. Hij was bovendien een bekwaam Bouwkunstenaar, en een kenner van Medailles; waardoor hij in gunst van den Aarts-Hertog geraakt was, tot wien hij zig van *Antwerpen* naar *Brussel* begaf. Menigvuldige overheerlijke gebouwen, in *Braband* en *Vlaanderen*, strekken als nog ten blijke zijner bekwaamheid.

Zie VAN MANDER, LE COMTE en HOUBRAKEN.

COEHOORN, (MENNO VAN) over kleinzoon van GOOSEWYN VAN COEHOORN, in den jaare vijftien honderd twee-en-zeventig, met WILLEM DEN EERSTEN, Prinse van *Oranje*, uit *Duitschland*, waarin, niet verre van *Frankfort*, het adelijk goed *Coehoorn* ligt, in de *Nederlanden*, volgens bericht van den H. W. G. Heer JR. E. M. VAN BURMANIA, Oud-Ordinaris Raad van den Hove van *Friesland*, gekomen, werd geboren in het jaar zestien honderd een-en-veertig, op de Lusthove *Lettinga Staate*, thans in eigendom toebehoorende aan den Wel Ed. Gestr. Heere J. S. VAN WYKEL, Oud-Secretaris van Hun Edelm. Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, en gelegen aan den Heerenweg onder *Britzum*; hebbende haaren naam *Lettinga* of *Letsga*, waarschijnlijk, ontleend van een Tolhuis, dat hier aan den mond van de *Born*, of inham der Middenzee, plagt gevonden te worden, niet verre van een Huis of Kasteel, *Britzenburg*, dat aan het gantsche Dorp zijnen naam gaf, tegen de *Noormannen* aangelegd, en zelf, naar *Frieslands* vermaarden beschermer BRITZANUS, dus genoemd werd, gelijk blijkt uit het volgende opschrift van zekeren steen, die, onder de puinhoopen van dat Kasteel, gevonden is:

Britzenburg ben ik genant
Ter eeren Britzanus wel bekant.

Zijn vader, mede GOSEWIJN genaamd, was, door de oudheid en adeldom van zijn geslacht, vermaard, en Kapitein van eene Compagnie voetvolk, die, in plaats van *Lettinga Staate*, naderhand de Lusthove, het *Bergumer Bosch* genaamd, en in eigen-

gendom toebehoorende aan HENDRIK CASIMIER, Prinse van *Nassau*, en Stadhouder van *Friesland*, heeft bewoond. Niet verre van daar vondt men een heuvelachtig veld, dat, ten dien tijde, nog ten eenemaale onbewoond lag. Hier was het dat onze MENNO, toen nog maar een jongeling, doch, van zijnen kundigen vader, in de eerste beginzelen der Krijgskunde reeds voortreffelijk onderweezen, zig zelven oefende in het maaken van vestingwerken, het opwerpen van wallen, het toestellen van loopgraven en mijnen; met één woord, van alles wat tot de wetenschap van eenen Krijgsbouwmeester wordt vereischt; en, 't geen, uit hoofde zijner jonge jaaren, het meeste te verwonderen is, met zo groot eene naauwkeurigheid en snedigheid, dat mannen van aanzien, die, om de aangenaamheid der plaatse, te *Bergum* hunne Lusthuizen hadden aangelegd, reeds toen voorspelden, dat hij eerlang zulk een man stond te worden, als hij naderhand, tot groot nut van zijn Vaderland, bevonden is.

Ten dien tijde blonk, in de Wiskunde en Vestingbouw, groot lijks uit, BERNARDUS FULLENIUS, die eerst der Stad, en daarna der Hooge Schoole van *Franeker*, ten aanzienlijken luister en sieraad strekte, en, reeds hoog van jaaren, het streelend genoegen had, van onder zijne Leerlingen, *Frieslands* beminden, door zijnen Vaderlande te vroeg en op eene jammerlijke wijze, ontrukten Held, JAN WILLEM FRISO, te mogen tellen. Gelukte 't hem, dat hij, door zijne wijze lessen, den Vorst aan zig verbond, bij COEHOORN, zijnen neef, heeft hij geene mindere verdiensten ingelegd, door hem, gelijk ons van meer dan eenen kant gemeld is, in de leere der Wiskunde voortreffelijk te onderwijzen. Met de kennisse der Wiskunde, die onbedriegelijke Bestuurster van alle wetenschappen, behoorelijk voorzien, vond hij zig in staat gesteld, om, 't geen zijn scherpzinnig verstand had uitgevonden, daarna allengskens te voltooijen en tot volmaaktheid te brengen. En op dat hij, gedachtig aan zo groot eene weldaad, den naam van zijnen zo waarden Meester aan de onsterfelijkheid mogt wijden, heeft hij, aan den versterkten doorgang, die door hem te *Bergen op den Zoom* is aangelegd, en waardoor de Stad met de Buitenwerken, tusschen de Bolwerken, die bij den naam van *Coehoorn* en de *Maagd* bekend zijn, ver-

eenigd wordt, den naam van *Fullenius* gegeeven; zijnde dit die verſterkte doorgang (*Sortie*), door welken op dien tijd, (naar men zegt, van Troepen ontbloot) de *Franſchen*, in den jaare 1747, in de Stad, die voor onwinbaar gehouden werd, zijn ingedrongen. Zie het Art. BERGEN OP DEN ZOOM.

Intuſſchen nam de roem van onzen COEHOORN dag bij dag niet weinig toe: waarom HENRIK CASIMIR, die milddaadige begunſtiger van geleerdheid en weetenſchappen, hem, trapswijze en met algemeene goedkeuringe, tot de hoogſte krijgsampten, heeft bevorderd, waarmede hij van de *Friezen* bekroond kon worden.

Reeds in zijn zestiende jaar Kapitein geworden zijnde, heeft hij, onder de verdedigers van *Maastricht*, door LODEWIJK DEN VEERTIENDEN toen belegerd, grootelijks uitgeblonken. Geene mindere blijken van manhafte dapperheid en algemeene kundigheid gaf hij, in de bloedige veldſlagen, die er bij *Sennef*, *Caſſel* en *St. Denys* zijn voorgevallen; waardoor te wege gebragt werd, dat hij, weinige jaaren daarna, op gunſtige aanbeveelinge van den Prinſe HENRIK CASIMIR, tot Kolonel van beide de Bataillons *Naſſau-Friesland* genaamd, tot zijne groote vergenoeginge, werd aangeſteld.

In den jaare 1682 heeft hij, bij zeker gevel, met den Kapitein PAIN, die in de Vestingbouwkunde zeer bedreeven was, en geen kleinen roem verworven had, heviglijk gezinwist. Men vond derhalven goed, eene proef te neemen, wie van beiden in ſtaat ware, het beſte plan van eenen verſterkten Vijfhoek te maaken. Want daar liep een gerucht, dat *Hoeverden*, van die gedaante zijnde, met vaster werken omringd zou worden. Dus heeft hij, 't geen van hem reeds voorheen overdacht was, meer bij gevat dan met opzet in 't licht gegeeven, en een altoosduurend gedenkteken zijner kundigheid opgerecht. Immers in dit werkje heeft hij nieuwe beginzelen voorgeſteld; doch dezulke, die de natuur der zaaken zelve ten meesteresſe en leidsvrouwe hebben, en afgeleid zijn, uit het geene er in de verdedigingе van werken vereischt wordt, en evenredig geſchikt is naar de kracht en ſterkte der Wapenen, waarvan men, ten dien einde, zig bedienen moet. Hieruit volgt nu, dat de zogenoemde *Second flanques* weinig te beduiden hebben; dat lange Walsgangen be-

beter zijn dan hooge; en dat men inzonderheid zijne werken zo moet aanleggen, dat de vijanden, van welke plaats zij zig ook meester maaken, altoos groote zwaarigheid ontmoeten mogen, om zig uittebreiden en te dekken; ja dus heeft hij overvloedig-lijk beweezen, dat 'er, in de oude zamenſtelzels van verſterkinge, groote gebreken gevonden worden, en dat nog niemant, tot dien tijd toe, iets hadt uitgedacht, dat met het zijne kon in vergelijking komen.

't Ware te wenſchen dat dit zijn werk, 't welk de gunst en toegenegenheid van allen verdiende, niet de verfoeijelijke afgunst der Krijgsbouwmeeſteren tegen hem had gaande gemaakt! Want ſchoon die, door verloop van tijd, wel ſtond te minderen, daar was, echter, geene hoop om ze ooit t'eenemaal uitgewischt te zien. Maar dit gewoone lot van groote mannen ſchrikte hem zo weinig af, dat het hem, in tegendeel, veel eer ten ſcherpen ſpoorſlag diende, om 't begonnen werk kloekmoedig voort te zetten, en gantſchelijk te voltooijen.

Ten getuige daarvan ſtrekke het boek, dat door hem opgeſteld en in 't licht werd gegeeven, onder den tijtel van *Nieuwe Veſtingbouw:* een werk, dat kort na de uitgave, uit het Neder-duitsch in 't Fransch vertaald, allen kundigen ruime ſtoffe van verwonderinge gaf, gelijk de laate nakomelingſchap die daarin altoos vinden zal. Daarin heeft hij allereerst getrouwelijk beſchreeven de tweederlei handelwijze, die 'er, naar het oordeel der *Franſchen* en naar zijn gevoelen, ter oprechtinge van eenen Zeshoek, op gelijke plaatſen, moet in acht genomen worden, terwijl die voor eenen Zeven- en Agthoek niet vergeeten worden. Vervolgens toont hij aan, met eene ongelooflijke kundigheid van zaaken, niet alleen met wat geweld men ieder werk te beſtrijden hebbe, maar ook wat 'er vereischt worde, om, beſtreeden zijnde, het geweld van den aanvaller af te weeren. Eindelijk berekent hij naauwkeurig, hoe hoog de kosten van 't eene en 't andere noodzaakelijk moeten ſteigeren. Ieder van deze genoemde ſtukken heeft hij zo uitvoerig en zo geleerd behandeld, dat hij, naar 't algemeen gevoelen, de eerſte van allen is, die de natuur der Veſtingwerken tot in den grond heeft doorgezien. Alles namelijk met de uiterſte naauwkeurigheid overwoegende, heeft hij geſteld,

ſteld, dat men de Vestingwerken, wier krachten, naar evenredigheid van den grooteren afſtand der plaatſen, die ze te verdedigen hebben, afneemen en minder worden, over het geheel, op zulk eene wijze moet aanleggen, dat de verder afgelegene tot dekking van de naastbijgelegene dienen, en allen, zo veel mogelijk, van vérre voor 't gezicht verborgen worden; dat die verdediging, boven alle anderen, den voorrang verdiene, waarin de Krijgsknechten de natuur als leidsvrouw volgen; dat het, uit dien hoofde, noodzaakelijk is, de werken zo in te richten, dat hunne verlengde *faces* met die der naastgelegene werken, welke ter hunner beſchermínge dienen, rechte hoeken maaken; dat men, derhalven, zulk eene gedaante aan zijne buitenwerkee te geeven hebbe, als best geſchikt is, om, uit het daarop geplaatſte geſchut, het veld in het verlengen der capitaalen met de meeste kracht te beſchieten; dat den belegeraaren niets hinderlijker zij, dan dat ze, op wat plaats het ook zijn moge, uit verſcheidene deelen der Vestingwerken bezien kunnen worden; dat men, uit dien hoofde, daarop voornaamlijk hebbe toe te leggen, dat de vijanden, tot wat werk zij ook trachten te naderen, uit veele naastgelegene werken, met een grooter menigte van kanon, hevíglijk beſchooten kunnen worden, dan 't hun mogelijk is op de plaatſen van den aanval te gebruiken; dat alle Vestingwerken, het overige gelijk zijnde, voor des te ſterker te houden zijn, naar maate 'er menigvuldiger aanvallen vereiſcht worden om ze te overmeesren; dat dezelve, om die reden, zo het gemaklijk te doen valt, door eenige afſnijdingen moeten geſcheiden worden; dat, eindelijk, de bommen, en wat men meer gewoon is, van boven in belegerde Vestingen te werpen, wel het allergrootſte gevaar aanbrengen: waarom men zijne Vestingwerken van zo groot eene ruimte moet maaken, dat de Soldaaten, met hunne krijgsgereedſchappen, en alles wat 'er verder tot de verdediging vereiſcht word, geen gevaar mogen loopen, om, van wegens de engte der plaatſen, verlooren te gaan.

't Geen hij, in 't bijzonder, over den Bedekten-weg, deszelfs Borstweering en den Walsgang der Courtine ten papiere heeft gebragt, komt ons voor van zeer groot belang te zijn. Hij heeft, naamlijk, aan de Borstweering van den Bedekten-weg, zo klein

eene

beland Buw
an Coehoorn, C
el titulair, Li
ant Colonel effec
ongehuwd ges
n.

ewijn van
orn, Ontvan
eneraal van
rderadeel.

jong gestorv

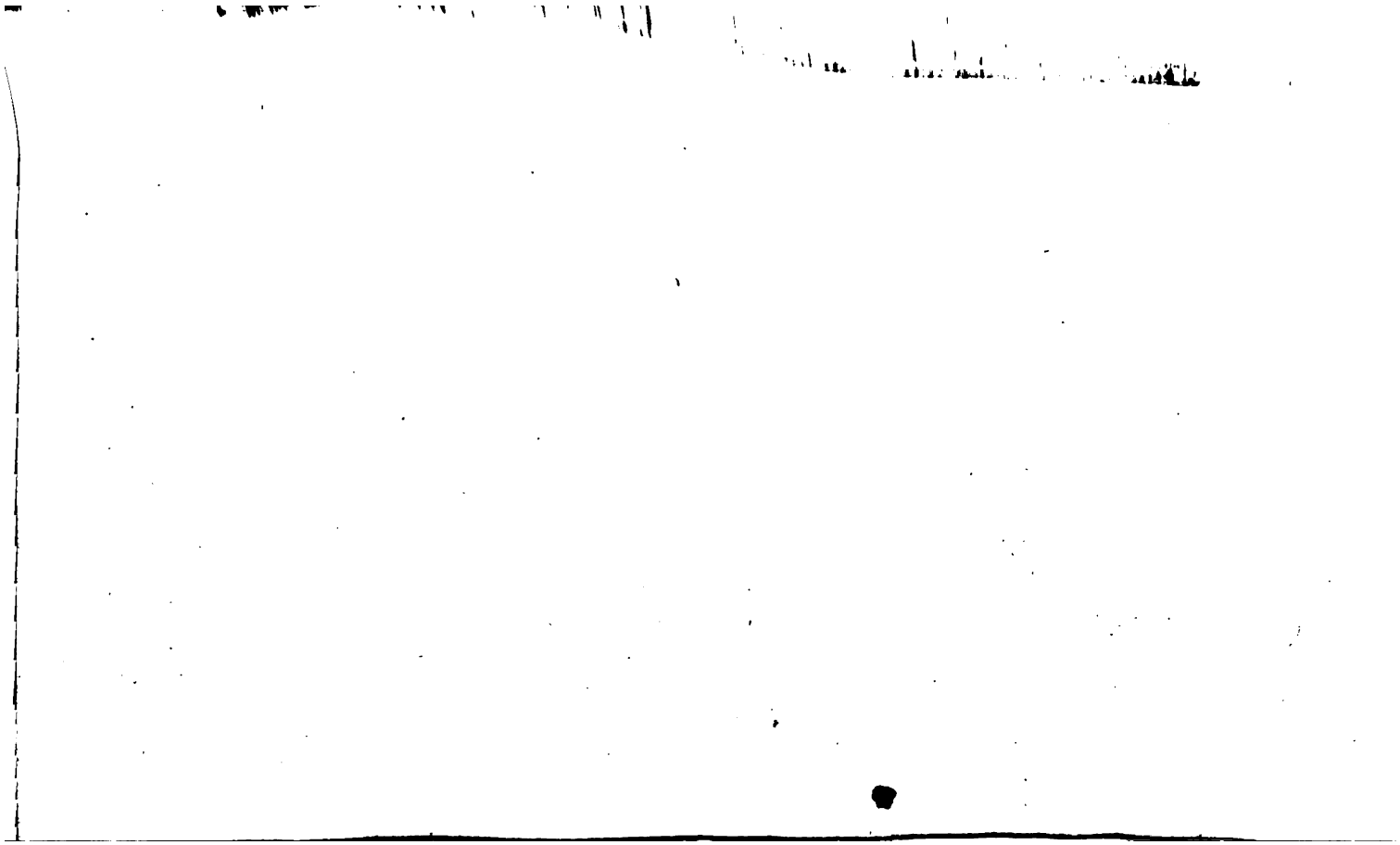

eene helling gegeeven, dat het moeijelijk valle, dien door middel van geſchut over hoop te werpen: 't welk de reden is dat dit dus zeer ſterk Vestingwerk, waarvan de uitvinding aan den, in de Krijgskunde, grootelijks vermaarden MAURITS, Prinſe van *Oranje*, wordt toegeſchreeven, niet dan door eenen zeer gevaarlijken aanval, of door ondermijningen, wier toeſtel eenen onvermoeiden arbeid en langen tijd vereischt, te overwinnen zij; doch hij wil aan den Bedekten-weg, naar de gracht toe, zulk eene ſchuinſche afhelling gegeeven hebben, dat zijn binnenkant met de hoogte van het zomerwater gelijk ſtaat: dus zal naamlijk de bezetting zig met des te minder gevaar kunnen verdedigen; dus zal ze zig gemaklijker naar de Stad kunnen te rug begeeven; dus zullen de vijanden, na 't vermeesteren van den Bedekten-weg, grooter gebrek aan aarde hebben, om de gracht daarmede te dammen. Het denkbeeld van dergelijk eene verſterkinge, om dit, in 't voorbijgaan, aan te merken, is hem, misſchien, te binnen gekomen, ten tijde der belegeringe van *Maastricht*, voorgevallen in den jaare zestien honderd vier-en-zeventig, waarin hij zag dat de vijand, uit de reeds veroverde Halvemaan, werd te rug gedreeven. Den Walsgang der Courtine heeft hij veel laager dan de overige van dien zelfden omtrek gemaakt, op dat, door het daarop geplaatſte geſchut, de vijanden, na het vermeesteren der Halvemaan, daar uit of verdreeven mogen worden, of ten minſten beroofd van de groote voordeelen, die zij daarvan ſtonden te trekken. Eindelijk, om nu veele andere dingen, den hoogſten lof waardig, met ſtilzwijgen voorbij te gaan, heeft hij getoond dat men de Vestingwerken, naar den onderſcheiden aart van plaatſen en gronden, moet veranderen, en door ſchrandere afbeeldingen opgegeeven, naar welke men de zijde der Steden, daar ze van de rivieren beſpoeld worden, zou kunnen verſterken.

Een ſchoon en uitmuntend werk, indedaad! waardig om allen Krijgsbouwmeeſteren ten handboek te ſtrekken; een werk, dat WILLEM DE VIERDE menigmaal heeft doorgeloopen, maar nooit zonder zig over het doorluchtig verſtand van dien onſterflijken man grootlijks te verwonderen.

Nogthans zijn 'er gevonden, die de werken van COEHOORN aan-

aandachtiglijk overwogen hebbende, zig lieten voorſtaan, dat hij, door de ondervinding geleerd, zijne leſſen van verſterkinge grootlijks veranderd had. Maar deze hebben niet bedacht, dat op dien zelfde tijd, waarop zijn boek werd in 't licht gegeeven, door den wijdberoemden VAUBAN is ontdekt, dat die ſtukken geſchut, tot het vermeesteren van eenig Vestingwerk, inzonderheid veel toebrengen, door welke de Walsgangen in het lang beſchooten worden. En, indedaad, zij zijn ten hoogſten dienſtig, niet alleen om de Krijgsgereedſchappen te vernielen, maar ook om de verdedigers uit hunne posten te verdrijven, voornaamlijk wanneer de kogels uit ſtukken Kanon, onder kleine hoeken gericht, geſchooten worden. Want neergevallen zijnde, ſpringen zij drie of vier maalen weder op, en even zo vecle maalen treffen zij, waarſchijnelijk, of de bezettelingen, of het geſchut, en het geen men verder ter vededigínge doorgaans bezigt. Doch deze dingen in aanmerkinge genomen hebbende, doorzag de ſcherpziende man ontwijfelbaar, dat Vestingwerken, zonder breede Walsgangen (*Couvre Faces*), die te vooren door hem zelven waren uitgedacht, om de *Faces* der Bolwerken daarmede te dekken, weinig nut zouden doen, en dat men de uitvinding van VAUBAN niet beter kon te keer gaan, dan door, ten gebruike van 't geſchut, zulke Vestingswerken te maaken, als door hunne ruimte en ligging den vijand krachtigst beletteden, om alle de bijzondere Werken indiervoegen te beſchieten.

Onderrusſchen kan men niet ontkennen, dat hij, uit eene en andere belegeringe, geleerd kan hebben, dat men juist geen grooten ſtaat moet maaken op Werken, die, ſchoon vernuftig toegeſteld, grooter beleid en kundigheid vereiſchen, dan men doorgaans aan het Krijgsvolk kan toeſchrijven. En dit is, naar mijne gedachten, de waare reden, waarom de door hem gebouwde Werken veel eenvoudiger zijn, dan die, welke hij in zijn onvergelijkelijk werk, de *Nieuwe Vestingbouw*, heeft beſchreeven.

Ook kan men niet ontkennen, dat men dien verwonderenswaardigen vorm van wallen, welke laater van hem is uitgevonden, en waarmede hij *Bergen op den Zoom* heeft omringd, boven alle anderen te ſchatten hebbe; om dat daarin, gelijk de on-

der-

dervinding geleerd heeft, met het allergrooſte geweld van een ſtaag donderend geſchut, naauwelijks bres te ſchieten valt.

Voor het overige heeft hij de beginzelen, die men in zijne uitgegeevene boeken vindt, in de Werken, die van hem gemaakt zijn, alzoos gevolgd.

Dan ons beſtek verpligt ons, om den afgebrokenen draad der geſchiedenisſen te hervatten. Toen nu 't oorlogsvuur op nieuw ontſtoken was, zo haast WILLEM DE DERDE, van den troon van *Groot-Brittanje* zig verzekerd had, heeft hij, in beide de belegeringen, van *Keizerswaard* en *Bon*, die door den Keurvorst van *Brandenburg*, Grootvader van wijlen FREDRIK DEN DERDEN, *Koning van Pruiſſen*, zijn ingenomen, eenen zeer grooten roem verworven. Hij had naamlijk rond en openlijk gezegd, dat *Bon*, tot dus verre met weinig voorſpoed belegerd, op eene andere wijze ligtelijk te winnen ware. De Keurvorst, door dit zeggen bewoogen, maakte, naar het gevoelen van COEHOORN, de vereischte verandering in de wijze der belegeringe, en zag, in korten tijd, zig meester van de Stad. In erkentenisſe hiervan verklaarde de Overwinnaar aan dien wijzen raadsman, dat hij hem tot Kolonel over twee Bataillons en tot Generaal-Majoor verheffen wilde, indien hij beſluiten kon onder zijne banieren voortaan te ſtrijden. Doch hij, met te groote liefde voor de Vrijheid en zijn Vaderland bezield, heeft die aanzienlijke eerampten beleefdelijk van de hand geweezen.

In het volgende jaar als Brigadier dienende, heeft hij den vermaarden ſlag van *Fleurij* bijgewoond, en met agt Bataillons, die door hem werden aangevoerd, aan eene groote menigte van vijandlijke benden een langduurigen en dapperen tegenſtand geboden, tot dat hij eindelijk, van alle kanten door zijne vijanden omſingeld, ontwijfelbaar in hunne handen had moeten vallen, zo hij niet, door eene onvoorbeeldige getrouwheid van zijnen dienstknecht, wonderlijk ware gered geworden. Waarſchijnelijk heeft COEHOORN die benden aangevoerd, welke van den Hertog VAN LUXEMBURG zo zeer zijn geroemd geworden.

Wie zou niet gelooven, dat een man, door zo groot eene liefde tot zijn Vaderland, door zo groot eene dapperheid, en door zo groot eene kundigheid ten hoogſten vermaard, veel

hoo-

hooger en aanzienlijker eerampten hadt moeten verkrijgen! En, echter, is het anders uitgevallen; zijnde hij zelfs van het eerampt, tot dien tijd door hem bekleed, verlaaten, terwijl men hem flegts het bevel over de twee Bataillons behouden liet.

Dit was de reden, dat hij, die zig zijner onfchuld en verdienften ten vollen bewust was, om tegen geene bittere afgunst langer te worftelen, de Krijgsampten nederleide, die het dankbaar *Friesland* hem had opgedraagen.

Maar Nederlands Held, WILLEM DE DERDE, kunnende noch willende gedoogen, dat het Gemeenebest van zo groot eenen Man voor altoos beroofd zou worden, heeft hem, kort daarna, aan het hoofd geftelt van het Regiment, dat toen, door den dood van den Graaf VAN STIERUM, was opengevallen, en hem daarmede naar *Namen* gezonden, om het Kasteel dier Stad, door eenig nieuw werk, nog vaster dan voorheen te maaken: waarom hij, na het volvoeren van dien last, aan 't nieuwe werk den naam van *William* gaf.

Dat dit nieuwe werk de verovering van 't Kasteel niet weinig vertraagde, heeft de belegering van het volgende jaar ontegenzeggelijk beweezen. Toen immers de groote Krijgskundige VAUBAN, met de loopgraaven, tot aan den Bedekten-Weg gevorderd was, hebben de *Franfchen*, in drie dagen, de Stad veroverd. Maar COEHOORN heeft de verfchanfing, waarvan hij zelf Uitvinder, Bouwmeester en Bevelhebber was, doch die, door de kortheid van tijd, nog niet geheel voltooid had konnen worden, met vijftien honderd man, eens zo lang, kloekmoedigljk verdedigd, niettegenftaande vijftien Vaandelen, door zeven Bataillons ondersteund, twee dagen na elkander, van negen uuren des morgens tot twee uure des namiddags, daarop de allergeweldigfte aanvallen deeden: ja hij zou ze, hoe eerlijk de voorgeftelde voorwaarden ook mogten geweest zijn, niet hebben overgegeeven, zo het hem, door de fchuld van anderen, niet aan veele noodwendigheden ontbroken hadde, en hij zelf niet zwaarlijk ware gewond geworden.

Na het overgaan van dit Fort, hebben de grootfte Krijgsbouwmeefters, die 'er ooit gevonden werden, elkander vriendelijk gegroet. VAUBAN, onzen COEHOORN zeer beleefdelijk aanfpreekende,

de, deed hem de eer van te zeggen: *zevenmaal had ik de batterijen van het geschut veranderd, voor dat ik eenen aanval op uwe verschansing heb durven doen.*

Voortreffelijke verdediging, inderdaad, en des te lofwaardiger, om dat het Kasteel, van den vijand met gelijke kracht bestreeden, het maar alleen vier dagen heeft kunnen houden. Zo veel ligt 'er aan gelegen, van wat gedaante de Vestingwerken zijn, en van wien ze verdedigd worden.

Hoewel nu deze dingen, ten grooten deele, in onze Jaarboeken te leezen zijn, (zie *Europische Merkurius* van het jaar 1692, bl. 303. enz.) heeft, echter, de vermaarde FEUQUIERE geene zwaarigheid gemaakt, in zijne *Gedenkschriften* (VI. Deel, p. 152.) te boek te staan, dat COEHOORN, de versterking, die den naam *William* draagt, gebouwd hebbende, zig liet voorstaan, dat dezelve eerst moest bestreden worden, voor dat men het Kasteel zelf kon inneemen; doch dat de *Franschen*, onder VAUBAN, zonder eenige acht daar op te slaan, het Kasteel overwonnen hebben.

Daar nu gelijktijdige Vreemdelingen zig niet ontzagen, dergelijke dingen uitteslaan, wat zullen wij wel niet denken, dat 'er, door zijne heimelijke benijders en afgunstigen, ondernomen is, wanneer ze zagen, dat zijne grootheid van moed, en wakkerheid van geest hun merkelijk in den weg stond, om zelve in achtinge te geraaken?

Hoe het ook zij, het is, waarschijnelijk, aan de steeds toeneemende afgunst zijner tijdgenooten te wijten, dat WILLEM DE DERDE, toen hij, drie jaaren na dien tijd, *Namen* belegerde, den raad van COEHOORN, over de wijze der belegeringe, verzuimd heeft inteneemen.

Onder zo veele merkwaardige dingen, als men wegens deze belegering vermeld vindt, had de uitmuntende *Friesche* Hoogleeraar WILHELMUS LORÉ, van wien de geheugenis nooit versterven zal, het navolgende, uit den mond van zijnen meester FULLENIUS, gehoord. De *Franschen*, meester van *Namen* zijnde, hadden, op den raad van VAUBAN, de heuvels, aan de noordzijde gelegen, met eenige sterkten, en het Kasteel met retranchementen dermaate versterkt, dat zij de Stad voor onwinbaar hielden, en

daarom, op eene der poorten, deze woorden laten zetten: *Zij kan overgegeeven, maar niet overwonnen worden.* Gedurende eenige dagen van het beleg, waren ook veelen meêrderdaad van dat gevoelen, om dat men, met de loopgraven, tot aan de Stad en het Kasteel gevorderd zijnde, ontelbaare kogels genoegzaam te vergeefsch gespild had. Ondertusschen had COEHOORN, in 't bijzijn zijner vrienden, openlijk gezegd, *dat de Stad op zulk eene wijze onmogelijk te winnen ware.* Dit zeggen kwam wel haast ter ooren des Konings, bij wien hij daarop ontbooden, en over de wijze der belegering gevraagd en onderhouden werd. Zijne antwoorden gaven den Koning zo veel genoegen, dat hem, van stonden aan, de zorge van het beleg werd aanbevolen. Terstond hierop verplaatste COEHOORN de Batterijen aan de oostzijde van de *Maaze*, nevens de *St. Nicolaas Poort*, de zulken, van welke hij deswegen werd uitgelachen, toeduwende: *Waterpas liegt niet.* Vervolgends beukte hij de muuren der Stad, en de naast aan de rivier gelegene versterkingen, uit zo ontzachlijk een getal van stukken Kanon teffens, dat ze welhaast bezweeken en instorten. Hierdoor werd den krijgsknechten gelegenheid gegeeven, om langs den kant, tusschen de rivier en de verbrijzelde muuren, heengltippende, eenen storm te doen: door welken onverwagten uitslag den belegerden zo groot een schrik werd aangejaagd, dat ze weldra tot het besluit kwamen, om het teken der overgave optesteken.

De voorwaarden daarvan verstaan hebbende, wenschte COEHOORN den Koning daarover geluk. Vermids men nu gelegenheid had, om van dien kant der Stad, welke aan de *Sambre* was, het Kasteel te bestooken, 't geen anders niet te overwinnen was, gaf hij den raad, dat men, van de andere kanten, hetzelve slegts flaauw beschieten moest, om 't bloed der Krijgsknechten niet vruchtloos te verspillen, terwijl hij nog met het maaken der Batterijen bezig was; en dat men den vijanden, indien zij, hunnen misslag ziende, onderneemen mogten, deze zijne pooging te beletten, en de Stad te vernielen moest aanzeggen, dat zij dus de hunnen, die, in groote menigte, aldaar ziek of gewond lagen, groot nadeel zoude toebrengen. De *Franschen*, met deze ongelukkigen medelijden hebbende, lieten af van tegen dat deel der

Stad

Stad verder te woeden. Honderd vijftien ſtukken Kanon en zeven-en-vijftig Mortieren, door bezorging van COEHOORN, op de Batterijen geplaatst, behalven nog dertig andere ſtukken Kanon en agt Mortieren, waarmit het front der Vestingwerken beſchoten werd, hadden, binnen weinige dagen, het Kaſteel met alle zijne ſterkten zodanig gebeukt en geteiſterd, dat de Koning, als hij eenen allergeweldigſten, maar teffens zeer wijslijk beſtuurden ſtorm ondernomen had, en de Bezetting niet durfde denken, dat ze in ſtaat ware, eenen tweeden witteſtaan, dit onwinbaere Kaſteel, met alle zijne ſterkten, onder zijne magt deed bukken, hoewel hetzelve eene zwaare Bezetting inhad, en door een' zeer dapperen Krijgsoverſte verdedigd werd.

De Keurvorst VAN BEIJEREN, met zo uitſteekend eene dapperheid ingenomen, beſchonk COEHOORN met vijf ſtukken geſchut. Koning WILLEM DE DERDE verhief hem, om dezen zeer grooten dienst aan 't Vaderland, tot Luitenant-Generaal van de Infanterij, en ſtelde hem aan, met algemeene toejuichinge, tot Opper-Vestingbouwmeester. Ten zelfden tijde beſchonk hij hem met een aanzienlijker Regiment Hollanders, en gaf hem de vrijheid, om 't voorige, over 't welk hij dus lang het bevel gevoerd had, te mogen overdraagen aan zijnen oudſten zoon; voor welke eer, nogthans, COEHOORN, om dat zijn zoon nog maar een teder jongeling was, edelmoedig heeft bedankt.

Volkomen vergenoegd met de aanzienlijk eerampten, die men hem had opgedraagen, weigerde hij den raad te volgen van den Edelen BENTINK, Graaf van *Portland*, zijnen vriend en begunſtiger, die hem ried, den Koning om het Gouvernement van *Breda* te verzoeken, hem reden geevende van te denken, dat hij zulks ligtlijk verwerven zou.

Ondertusſchen zagen zig de Nederlanders, wegens den zwakken en wankelenden ſtaat der gezondheid, waarin de Koning van *Spanje* zig bevond, aan nieuwe gevaaren blootgeſteld. Lieden van doorzicht hadden, reeds van overlang, vooruitgezien, dat, indien hij zonder kinderen overleed, LODEWIJK DE XIV niet zou rusten, voor dat hij de landen der Spaanſche heerſchappij op iemant van zijn huis hadt overgebragt; waardoor zijn Koningrijk, aan den zuidkant, geheel veilig zijnde, in magt grootelijks zoude

toenemen. Alle heerſchappijen immers worden, het overige gelijk zijnde, juist zo veel ſterker, als zij of weiniger, of gunſtiger rijken tot haare nabuuren hebben. Doch zulk eene omwenteling van zaaken zou, inzonderheid voor de *Vereenigde Gewesten*, zeer te duchten zijn geweest. Want, indien de Koning van *Frankrijk* de *Spaanſche Nederlanden* eens aan zijne Kroon gehecht had, zou hij onze grenzen, die men, in tijd van vrede, wegens den ſtaat van 't Gemeenebest, niet altijd zodanig kan bezetten, als wel behoort, ten allen tijde hebben kunnen aanvallen. De Staaten, hoewel zij, ter voorkominge van deze dingen, reeds in tijd van vrede, hunne verbonden gemaakt hadden, hadden, echter, wijslijk niets verzuimd, van 't geene tot wezenlijken dienst zou kunnen zijn, indien eens de zaak ongelukkig mogt uitvallen.

Van hier dat de Algemeene Staaten en Koning WILLEM, in den jaare 1697, aan COEHOORN last gaven, om de Vestingwerken der bijzondere Gewesten naauwkeurig opteneemen, en ontwerpen en aftekeningen te maaken, naar welke zij, met nieuwe en ſterkere werken, omringd en voorzien konden worden.

Dien last getrouwlijk uitgevoerd, en het genoegen hebbende, dat zijne ontwerpen en aftekeningen de goedkeuring wegdroegen, heeft hij allereerst den hoogen grond, ten zuiden van *Groningen*, welke naar den noordkant afneemt en een weinig buiten de Stad geheel ophoudt, en wiens uiterſte randen, naar het oosten en westen ſtrekkende, met het water, dat door de Sluizen wordt opgehouden, onder water gezet kunnen worden, met verſchanſingen omgeeven, en daar door de Stad, die reeds, door haare ligging, zeer ſterk is, om dat ze niet geheel en al kan worden ingeſlooten, bijkans ontoeganglijk gemaakt. Dat, ter bewaaringe van *Friesland* en *Holland*, aan de behoudenisſe van *Groningen* veel gelegen zij, had Koning WILLEM, in het voor den Staat allerhachlijkſte jaar 1672, reeds duidelijk begreepen. Terwijl de Stad, door den Biſchop van *Munſter*, niet weinig benaauwd werd, kwam hij haar, nog bij tijds, met de naaste bezettingen dermaate te hulpe, dat de vereischte menigte van Krijgsknechten, door de dappere Burgers en ſtudeerende jeugd kloekmoediglijk ondersteund, zig in ſtaat bevond, om den vijand

tot

tot het opbreeken van 't ondernomen beleg te noodzaaken. Daarenboven heeft COEHOORN de Bolwerken met eene gracht, die naar den binnenkant ſchuins afdaalden, en tevens in plaats van Bedektenweg dienden, volgens die zelfde regelen verſterkt, welke hij in zijnen *Nieuwe Vestingbouw* had voorgeſteld. Want de Wallen, dus meer voor het gezicht verborgen, zijn des te beter in ſtaat om den belegeraar een langen tegenſtand te bieden; en zij, die de Borstweering van den Bedektenweg te beſchermen hebben, kunnen met veel minder gevaars vechten.

Door die zelfde ſchikking heeft hij 't vraagſtuk opgelost, 't welk de Vestingbouwmeesters reeds van overlang had bezig gehouden, op welk eene wijze, naamlijk, zulke verſchanſingen aangelegd moeten worden, welke men, wegens de hoogte van den grond, met geene grachten vol waters omringen kan?

Daarenboven heeft de groote COEHOORN, voor de Vestingen van *Nijmeegen*, nieuwe Werken aangelegd, binnen welke de troupen, die tuſſchen de *Maaze* en *Waal* gelegerd zijn, ingevalle zij het daar te benaauwd krijgen, altoos een veilige wijkplaats vinden. 't Is bekend, dat, door middel dier werken, deze vermaarde Stad van *Gelderland* behouden werd, toen de Hertog VAN BOURGONDIE zig daarvan meester zocht te maaken.

Vervolgens heeft hij al het vermogen van zijnen geest aan gewend naar *Bergen op den Zoom*, en deze Stad, waarvan *Zeelands* behoudenis, ten grooten deele, afhangt, met dien gewenschten uitſlag verſterkt, dat haare Vestingen alle anderen, die 'er, ſedert dien tijd tot hiertoe, gemaakt zijn, zeer verre overtreffen, en als een altoosduurend gedenkteken van dien grooten man geroemd werden. En, waarlijk, niet zonder groote reden. Allereerst heeft hij den grond, nabij de Stad gelegen, eenige voeten opgehoogd, en 'er, daarna, volgens zijne afteekeningen, die verwonderenswaardige Wallen aangelegd, welke, voor den vloed der zee beveiligd, en van verre het gezicht misleidende, van nabij, door hunne Bolwerken en Mijnen, verſchriklijk zijn, en, zo 't ſcheen, door geen menschlijk vermogen hadden kunnen vermeesterd worden.

Eindelijk, om nu de overige verdienſten, waardoor hij het Vaderland grootlijks aan zig verpligt heeft, met ſtilzwijgen voor-

bij te gaan, heeft hij nog, in een vrij uitvoerig geschrift, door hem zelven, ten dien tijde, aan den Raad van Staaten overgegeeven, duidelijk ontvouwd, op welk eene wijze *Friesland* en *Groningen*, tegen eenen aanvallenden vijand, verdedigd kunnen worden; gelijk dit alles blijkt uit den brief, door Hun Edel Mog. de Gedeput. Staaten van *Friesland*, op den 14den Januarij 1701, aan COEHOORN gezonden: want, wat het geschrift zelf betreft, daarvan heeft men, na alle aangewende moeite, tot nogtoe, geen afschrift kunnen bekomen.

Thans zijn wij gevorderd tot het allerheerlijkste, en aller aandacht waardige gedenkteken van 's mans onsterfelijken roem. Bij zeker toeval, naamlijk, is ons een papier in handen gekomen, door de eigen hand van onzen COEHOORN, in het begin dezer eeuwe, geschreeven, ten titel draagende: *Verscheiden' voorstellen, van 't geene 'er, bij het ontstaan van den Oorlog, die ons dreigt, zal en moet geschieden.* Men leest daarin de volgende nadruklijke woorden:

„ *Het is zeer waarschijnlijk, dat het* Vereenigd Nederland *aan twee kanten, naamlijk aan dien van* Gelderland *en* Braband, *door de Vijanden zal worden aangetast: de vraag is, wat ons in zo hachgelijk een gevaar te doen staat? ik voor mij den van gevoelen, dat men ons leger tusschen* Nieuwegen *en de* Grave *behoorde te plaatsen: want dus tusschen twee Rivieren, en tusschen twee Steden liggende, zal het teffens overvloed van toevoer hebben, en zig in veiligheid bevinden; doch zo het mogt gebeuren, dat hetzelve tegens de overmagt van den Vijand niet ware opgewassen, zou het veiliglijk kunnen te rug trekken binnen de Versterkingen, die 'er voor de Vestingen van* Nieuwegen *worden aangelegd, om daar aftewagten, wat de Vijand onderneemen wilde: zo deeze de* Maas *overtrok, om naar den kant van* 's Hertogenbosch, Heusden, *of elders in dien oord iets te onderneemen, zo moesten onze troepen insgelijks de* Maas *overtrekken, en wel over de brug, die 'er bij de* Grave *ten dien einde in gereedheid moet gehouden worden, om den Vijand op den voet te volgen, en zijne beweegingen in het oog te houden: doch in geval de Vijand den* Rhijn *mogt nadeeren,*

ren, en dien tragtte overtetrekken, konden de onzen eerst de Waal *bij* Nieuwegen *door middel van de Gierbrug, en vervolgends den* Rhijn *bij* Arnhem *oversteeken, en zo naar den* IJssel *zig begeeven, om den Vijand den overtocht dier rivieren te beletten: en zo hun eindelijk dit mislukte, dienden ze, mijns oordeels, zig met allen mogelijken spoed binnen de Linien voor* Arnhem *te begeeven: want dus zoudenze niet alleen in staat zijn om deze Stad te behouden, maar ook om de noodige ondersteuning langs de* Betuwe *naar* Utrecht *en* Holland *te zenden: doch wat het vijandlijk leger betreft, dat van* Antwerpen *kon komen aanrukken; mijns oordeels, moesten 'er eenige duizend man, meer of min, na dat het getal onzer troepen zulks toeliet, geplaatst worden in de Linien,* (*) *die ter vereeniginge van* Bergen *en* Steenbergen *zijn aangelegd, dewijl zij daar veilig konnen liggen, de twee genoemde Steden en* Zeeland *beschermen, en in staat zijn om den Vijand, zo hij naar* Breda *mogt trekken, den toevoer aftesnijden: maar zo de overmagt van den Vijand zo veel grooter ware, dat hij onze troepen konde bedwingen, en deze Stad belegeren, zouden de onzen voorzeker in korten tijd, uit de naaste bezettingen tot een genoegzaam getal vermeerderd konnen worden, om daarvan een gepast gedeelte te scheepe naar* Vlaanderen *te voeren, en daarmede den Vijand tot het opbreeken van 't ondernomen beleg te noodzaaken."*

Wie zou niet grootlijks wenschen, dat men dezen raad, dien wijzen Veldheer ten hoogsten waardig, had opgevolgd? Dus immers zou *Nijmegen* niet in het uiterste gevaar gekomen zijn, waarin het zig gebragt heeft gezien; hoewel men alleen daarin van COEHOORN's gevoelen was afgeweeken, dat men onze troepen,

(*) Deze versterking, die, door drie werken, bij uitstek aanzienlijk is, werd, op bevel van den grooten Veldheer, FREDRIK HENDRIK, Prinse van *Oranje*, in den jaare zestien honderd agt-en-twintig aangelegd.

pen, die hij tusschen *Nijmegen* en *Grave* geplaatst wilde hebben, tusschen *Nijmegen* en *Kleef* had doen legeren.

De Vereenigde Gewesten hadden, in de Lente van het jaar zeventien honderd en twee, hunne en hunner Bondgenooten troepen, die zij tot dezen toe verzameld hadden, in drie hoopen afgedeeld, ten krijgstogt uitgezonden. Over eene der Hoofdbenden, die ter beschermingе van *Vlaanderen* moest dienen, was het bevel aan COEHOORN opgedragen. De tien duizend man, over welke hij gebood, verzamelde hij, in het midden van Zomermaand, nabij het steedje *Middelburg*. Vandaar trok hij, onvoorziens, naar de Linien, die men, tusschen de sterkten *St. Donatus* en *Isabella*, had aangelegd, voerde terstond zijne benden aan, bevocht de werken, en bemagtigde de sterkte *Donatus*, schoon met eene bezettinge van zeven honderd man verdedigd. Na dezelve te hebben ingenomen, voorzag hijze met de noodige Bezettinge, en stelde het Land van *Brugge* onder schattingen. Doch als de *Franschen*, met eene groote overmagt, van alle kanten kwamen toeschieten, keerde hij, na alles, 't geen zo gelukkig door hem vermeesterd was, vernield te hebben, als overwinnaar naar *Sluis* te rug, en verzorgde in *Vlaanderen* alles met zo veel wijsheid, dat de vijanden aldaar, het gantsche jaar, niets van belang hebben durven onderneemen.

Nadat de Hertog VAN MARLBOROUGH in 't leger was gekomen, ontbood hij COEHOORN uit *Vlaanderen*, en beval aan hem de zorge van het beleg van *Venlo*, dat reeds, door de benden van den dapperen Prins VAN NASSAU SAARBRUK, was ingesloten. Na al het noodige, naar zijne gewoonte, te hebben bijéén gezameld en in orde gebragt, heeft hij, genoegzaam zonder een éénigen man te verliezen, de Loopgraaven, tot aan de sterkte *St. Michiel* en de Stad, voortgezet, en van zijne Batterijen, intusschen opgericht, waarop hij vier-en-zestig stukken kanon, en vier-en-twintig mortieren geplaatst had, de Werken dier sterkte, met zulk een geweld, nacht en dag, gebeukt, dat, door eenen Storm, volgens zijn goedvinden, ondernomen en uitgevoerd, niet alleenlijk de Bedekteweg, maar ook de Halvemaan, en de Sterkte zelve, met verlies van verre weg het grootste deel der Bezettinge, bemagtigd werden; ja, het scheelde weinig, of

zij

zij hadden ook meteen de Stad zelve veroverd, door het afïnij-den van hun, die, van den Brug, waardoor deze Sterkte met de Stad vereenigd is, de vlugt naar binnen namen. Na deze Sterkte ingenomen te hebben, heeft hij op de Vestingen der Stad zelve gedonderd, en ze, in weinige dagen, zodanig verbrijzeld, dat de Stad door eenen ſtorm insgelijks ſcheen ingenomen te kunnen worden. Doch, op dien zelfden tijd, kreeg men bericht in 't Leger, dat de zeer ſterke *Franſche* Stad *Landau*, door den Roomsch-Koning JOSEPHUS, overwonnen was. Hierom gaf de Prins VAN NASSAU SAARBRUK bevel aan 't Krijgsvolk, om, ten teken van openbaare vreugde, ringswijze, tot driemaalen toe, aftevuuren, en de Vestingen der Stad, even zo veele maalen, uit het grof geſchut en de mortieren te begroeten. De belegerden, daarvan de reden niet weetende, en beducht, dat dit een zein was van eenen algemeenen Storm, dien ze wantrouwden of te kunnen weeren, boden ſtraks de overgave aan. De Stad en het Kasteel vielen dus, binnen den tijd van eene maand, in de magt der Bondgenooten.

MARLBOROUGH daarop, met gelijke kracht, in vier dagen tijds, *Roermond* ingenomen hebbende, en om den tijd niet nutloos te ſpillen, dewijl hij bemerkte, dat men, van den kant der *Franſchen*, eenen veldſlag mijdde, beſloot, om *Luik* te gaan belegeren. Doch de Bevelhebber dier Stad, verneemende dat hij van rondsomme ingeſlooten werd, heeft ſchielijk de Stad verlaaten, en trok, met agt Bataillons, in 't Kasteel, terwijl hij, met de vier overige, de *Karthuizer Schans* bezette. COEHOORN, na al het noodige, in vijf dagen tijds, bijéén gebragt te hebben, zette, met eenen ongehoorden voortgang, in éénen nacht, op twee verſchillende plaatſen, de loopgraven voort tot aan de borſtweering van den Bedektenweg. Twee dagen daarna beſchoot hij, uit veertig ſtukken Kanon en twaalf Mortieren, het Kasteel met zo veel gewelds, dat 'er, in den tijd van drie dagen, twee Tuighuizen, waarin zeer veel buspoeder, en meer dan zeven duizend bomben bewaard werden, in den brand geraakten, bijna alle de krijgsgereedſchappen der belegerden verneield, en de Wallen, op verſcheidene plaatſen, over hoop geworpen werden. Het teken van den aanval, daarop, met algemeene goedkeuringe, gegeven

ven zijnde, hebben de belegeraars, neervellende al wat hun tegenstand boodt, den Bedektenweg ingenomen; en de vluchtende bezetting op de hielen volgende, zijn zij, door de gemaakte bressen, ten Kasteele ingedrongen. Voorzeker zouden ze in die woede de gantsche bezetting nedergezabeld hebben, indien deze niet de wapenen nedergeworpen en ootmoedigliijk om lijfsgenade gebeden hadde. Een groote buit, meer dan tienmaal honderd duizend guldens waardig, viel den overwinnaaren hier in handen. Terstond daarna zijne wapenen tegen den Schans wendende, wierp COEHOORN, in vier uuren tijds, zo groot een menigte bomben in denzelven, dat alle de gebouwen in de assche gelegd werden. Vervolgens heeft hij, in even weinig tijds, de voornaamste Wallen, door zijn geschut, ten eenemaale vernield; weshalven de Bezetting, om niet met geweld gevangen genomen te worden, op eerlijke voorwaarden, zig overgaf.

Dus werd dan, in dit jaar, door de wijsheid en dapperheid van den Prinse VAN NASSAU SAARBRUK, en van den Veldmaarschalk MARLBOROUGH, de oorlog gelukkiglijk gevoerd; dus werden de *Rhijn* en *Maaze*, door de ingenomene Steden, verzekerd; de vijanden van de grenzen verdreeven, en onze troepen beveiligd in haare winterlegeringen. COEHOORN, inzonderheid, behaalde grooten roem, doordien hij, met een onvergelijkelijk beleid, zo veele en groote Steden en Versterkingen, in den tijd van weinige dagen, en met verlies van weinig volks, onder zijne magt wist te brengen.

MARLBOROUGH, na den winter, uit *Engeland* te rug gekomen zijnde, hield, nevens COEHOORN en andere voornaame Legerhoofden, met de Vereenigde Staaten dikmaals raadpleegingen, waar ter plaatse men den oorlogskans te waagen hadde. MARLBOROUGH was van gevoelen, dat men *Vlaanderen* en *Braband*, met alle magt, bespringen moest; doch de meesten waren van andere gedachten, om dat de *Franschen* de sterkste Steden dier Gewesten, door verschanste legerplaatsen, vereenigd hadden; zodat de Bondgenooten overal plaatsen zouden ontmoeten, zo door de natuur als door de kunst versterkt, in welke de vijanden, die eenen openlijken veldslag schuwden, als het hun eens te bang gemaakt werd, altoos, als in zo veele vrijplaatsen, wij-

ken

ken konden. Ook ontkende de Veldmaerſchalk niet, dat de vijanden, uit hunne verſchanſingen, zonder gevaar, niet verdreeven konden worden; maar hij was tevens van meeninge, dat zij op eene andere wijze te overwinnen waren.

Ondertuſſchen gaf hij bevel tot het inſluiten van *Bon*, en droeg, naar gewoonte, de zorge van het beleg aan COEHOORN op, die hier wederom zijne zaaken met de grootſte wijsheid zo wel als het grootſte geluk beſtierde. Want, in vier dagen, had hij niet alleen zijne loopgraven, aan drie kanten, tot aan de Borſtweering van den Bedekten weg voortgezet, maar ook zijne Batterijen met een groote menigte geſchuts voorzien; waaruit hij, allereerſt op den avond van den agtſten van de maand Mei, den Brug, waardoor de Stad, ten oosten van den *Rhijn*, met de Buitenwerken, doorhem thans beſtreeden, vereenigd werd, zo geweldig heeft beſchooten en vernield, dat de ſtukken daarvan, door den ſnellen vloed der riviere, zijnde weggeſleept, 'er geen de minſte mogelijkheid van herſtelling overſchoot. Vervolgens heeft hij, 's daags daarna, met bomben en kogels, van wier gekraak en geloei alles beefde en daverde, de Werken niet alleen om verre geworpen, maar ook de bezettelingen, die de krijgshutten en andere gebouwen in brand geſtoken hadden, om dus, onder begunſtiging van den rook, door middel van ſcheepjes, in de Stad te komen, in een hevigen aanval, gedood, in den *Rhijn* doen verdrinken, of gevangen genomen. Op den twaalfden dag, nadat men de loopgraaven geopend had, moest de Stad voor de Wapenen der Bondgenooten bukken.

Hierop gaf MARLBOROUGH, nadat hij, alvoorens, de Afgevaardigden te Velde tot zijn gevoelen had overgehaald, aan COEHOORN en SPAR bevel, om de Linien, waarmede de *Franſchen* 't Land van *Waas* bebolwerkt hadden, aan te tasten en te overmeesteren.

COEHOORN, het toekomſtige in zijne gedachten voorziende, bragt, bij tijds, al het noodige in gereedheid, voorzag wijslijk in al het geen 'er zou kunnen gebeuren, en bleef dus, in de Buurt van *Bergen*, wagten op den tijd der uitvoeringe, die hem, van zijnen Amptgenoot, zou worden aangediend.

Eerst op den zes-en-twintigſten van April, zeer vroeg in den morgenſtond, kreeg hij tijding, dat de aanval, op den volgenden

den dag, moest ondernomen worden. Om, derhalven, den Vijand te misleiden, liet hij twee Bataillons, met allen mogelijken ſpoed, naar *Hulſt* vertrekken, doch met uitdruklijken last, van des nachts eenige benden daar uit te ligten, en daarmede, onder aanvoeringe van den dapperen Brigadier SCHRATENBACH, met het aanbreeken van den eerſtkomenden dag, tegens *Lillo* te rug te keeren.' Met eenen uitgeleezenen hoop van twee duizend en vijf honderd voetknechten, na afvoorens *Santvliet*, dat van de *Spanjaarden* bemagtigd was, ingeſlooten te hebben, om dus zijne reize veilig voort te zetten, en het gerucht zijner aankomſte te ſtuiten, trok hij zelve, onverhoeds, des avonds, bij *Liefkenshoek*, over de *Schelde*. Op den volgenden dag rukt hij de benden, ter bevechtinge der Werken, bijéén; doet, volgens gewoonte, den aanval op de buitenſte; drijft den Vijand, na een klein gevecht, op de vlucht; noodzaakt den Schans, op den hoek van *St. Antonius* aangelegd, alleen door den ſchrik voor zijnen naam, tot de overgave, en volvoert alles in een oogenblik tijds: waarom hij, met het grootſte recht, kon zeggen: *Ik kwam, en zag en won.* SPAR ſlaagde insgelijks gelukkig in zijnen aanval, doch liet 'er veel volks bij zitten. Het overige, nogthans, dat MARLBOROUGH uitgevoerd wilde hebben, om dat men naar COEHOORN's raad niet wilde luiſteren, ſlaagde niet zo gelukkig. Ondertuſſchen heeft COEHOORN, het overige van dit jaar in *Vlaanderen* dienende, alles, wat hij ingenomen had, behouden, en de onderneemingen der Vijanden beteugeld.

Doch deze waren zijne laatſte bedrijven. MARLBOROUGH had hem, die van eene beroerte gelukkig herſteld was, in den beginne van het volgende jaar zeventien honderd en vier, wel op eene zeer vriendelijke wijze bij zig ontboden, om met hem over de zaaken van dien tijd te raadpleegen. Doch naauwlijks was hij aangekomen, of hij werd, wederom, van dezelfde ziekte aangetaſt, en daardoor, op den 17den van Maart, in zijn drie-en-zestigſte jaar, uit het leven gerukt; zijnde toen Luitenant-Generaal van het Voetvolk, Gouverneur van *Staats-Vlaanderen* en de Forten aan de *Schelde*, Generaal van de Artillerij, en Directeur-Generaal der Veſtingwerken.

Hij leeft, echter, in de harten der *Friezen*, en van alle Volke-

keren; ja zal 'er eeuwig in leeven. Hij was een man van de oude zeden; bezat groote deftigheid; was een verachter van beuzelingen; wijd vervreemd van vleijerije; een groot en getrouw beminnaar van zijn Vaderland, dat bijkans zeven-en-veertig jaaren in den krijg zijnen dienst genoot. Wat den krijg betreft, wie heeft ooit met meerder kundigheid een Leger geboden? wie met meer beleid de benden in slagorde geschaard? wie met grooter moed gevochten? wie het Krijgsvolk meer gespaard? wie de oorlogskosten meer verminderd? wie, in korten tijd, grooter zaken uitgericht? wie, altoos overwinnaar zijnde, met meer geluks den krijg gevoerd?

Niet alleen de *Friezen* en de Nederlanders in 't gemeen, maar ook zijne buitenlandsche tijdgenooten hebben hem gepreezen. De krijgskundige Marquis DE ST. JULIEN noemde hem den grootsten Vestingbouwmeester en Veldheer; terwijl, ten onzen tijde, de Ridder BENJAMIN ROBBINS (*), die in de Wiskunde voor niemand behoefde te wijken, en in de kennisse van krijgszaaken zeer ervaren was, hem alleen waardig geoordeeld heeft, om met den naam van Vestingbouwmeester te pronken.

Van daar de uitsteekende en buitengewoone gunst der Koningen; van daar de ijver om hem met eerbewijzen te overladen. KAREL DE TWEEDE heeft hem in den rang der eerste en aanzienlijkste Edelen geplaatst. LODEWIJK DE VEERTIENDE, een uitmuntend kenner en hoogschatter van waare verdiensten, zogt hem in zijnen dienst te lokken, met de aanbieding van een Regiment en het Opperbestuur zijner Krijgsgereedschappen, op eene jaarwedde van vijftig duizend Hollandsche Guldens, en vrije Godsdienstoefeninge; beloovende, daarenboven, hem eerstdaags, met aanzienlijker eerampten en grootere voordeelen, te zullen beschenken. WILLEM DE DERDE heeft hem met allerlei eerbewijzen en voordeelen als overladen. Want, behalven de eerampten, die hij, na de verovering van *Namen*, hem had opgedraagen, heeft hij

(*) BENJAMIN ROBBINS *is Opper-Vestingbouwmeester van de* Oost-Indische Maatschappij *van* Groot-Brittanje *geweest.*

hij hem ook nog tot Opperbeſtuurder van het Krijgsgereedſchap van *Staats-Vlaanderen* en de Sterkten aan de *Schelde* aangeſteld, en, daarenboven, door de Vestingwerken van *Bergen op den Zoom* grootlijks te verheffen, hem aan de onſterfelijkheid gewijd.

Zie hier het opſchrift van het Praalgraf, ter gedachtenisſe van onzen Held, in *Friesland* opgericht, in de Kerk van het Dorp *Wijkel*, niet verre van de Stad *Sloten*, 't welk, met zijn afbeeldzel, in prent uitgaat.

Ter gedachtenisſe van den Hoog-Adelen, Dapperen, Vroomen, Gelukkigen en Manhaften Veldheere

MENNO, BARON VAN COEHOORN,

LIEUTENANT-GENERAAL VAN HET VOETVOLK, GOUVERNEUR VAN STAATS-VLAANDEREN, EN DE STERKTEN AAN DE SCHELDE; VAN WEGENS HUN HOOG-MOGENDE DE STAATEN DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, OPPERBESTIERDER VAN DE WERKEN EN VESTINGEN, BENEFFENS HET GESCHUT EN VERDERE KRYGSGEREEDSCHAP;

Die de hoogſte eerbewijzen en belooningen van dapperheid, hem door de grootſte Vorſten van Europa opgedraagen, minder ſchattede dan zijn Vaderland, het zelve XLVII achtereenvolgende jaaren in den krijg heeft gediend, en na het doorworſtelen van zo veel arbeid en moeite, hoog bejaard en overlaaden met Krijgseere, Godzaliglijk in Christus ontſlaapen is, op den 17 van Louwmaamd des jaars 1704, in het 63ſte jaar van zijnen ouderdom,

Heb-

Hebben de Kinderen (*), *aan dien besten der Vaderen grootelijks verpligt, en door zijn afsterven hartelijk bedroefd, dit Gedenkteken ter plaatse zijner begraavenisse opgerigt en toegewijd.*

Zie het Gedenkschrift van den Hoogleeraar NICOLAUS TEXT.

COEN, (JAN PIETERSZ) vierde Gouverneur-Generaal van *Neerlands Indië*, geboren binnen *Hoorn*, den 8sten Januarij vijftien honderd zes-en-tagtig, bragt zijne jeugd meest te *Rome* door, ten huize van den vermaarden koopmanden FISCATORI. Vandaar terug gekomen, voer hij, den handel kundig, in 't jaar zestien honderd en zeven, aan boord van het schip *De Nieuwe Hoorn*, naar de *Oost*, als Onderkoopman, en kwam met het zelfde schip (1611) te rug.

Den 12den Mei van het volgende jaar, vertrok hij, voor de Kamer *Amsterdam*, als Opperkoopman, andermaal, naar de *Indiën*, en maakte zig zo noodzaakelijk, dat hij (1613) als Raad werd aangesteld, en verder tot Directeur van den geheelen handel, een toen nog onbekende tijtel. Daarna werd hij Presidente van *Bantam*, en bragt den geheelen koophandel en de boeken op dien voet, dat 'er eene jaarlijksche balans van werd opgemaakt.

Alle deze posten bekleedde hij met zo veel roems, dat de Kamer van Zeventienen, op aanhouden van den Heere REAAL, bewilligde, om COEN tot algemeenen Bewindsman, of Gouverneur-Generaal, in zijne plaats aantestellen, volgens Acte van 31 Oct. 1617; wordende vervolgens deze aanstelling bekragtigd, door de Staaten Generaal en Prins MAURITS. In een verhaal van 's mans leven, moeten wij hier een tooneel openen van groote gebeurte-

(*) Bij zijne Huisvrouw MAGDALENA VAN SCHELTINGA, waarmede hij, in den jaare 1678, gehuwd was, heeft hij verwekt, GOSEWIJN THEODORUS, ÆMILIA, HENRIK CASIMIR (tweelingen), en GEERTRUIDA ALEGONDA.

teniſſen, welke, in het zelfde jaar, den Hollanderen aanleiding gaven tot het ſtichten van *Batavia*, thans de hoofdplaats der *Oost-Indiën*.

De Maatſchappij had lang begeerd, op het Eiland *Java*, eene vastigheid te bekomen, om den handel aldaar met zekerheid te drijven. Het oogmerk was, dezelve op de punt van *Oetong Java* aanteleggen. COEN werd belast, dit werk met kracht voort te zetten. Ten dien einde met den Koning van *Jacatra* in onderhandeling getreden zijnde, vreesde deze voor krenking van zijne magt, door een Fort, midden in zijne Staaten, te zien aanleggen. Zig niet durvende uiten, paaide hij de Hollanders met ſchoone beloften, doch openbaarde zig heimelijk aan de *Bantammers*. Het oogmerk van dit volk was, tot behoud van hunne magt, de *Engelſchen* en *Hollanders* tegen elkander optehitzen, en de laatſten, die hun de meeſte bekommering baarden, te verdelgen. De *Pagoran*, die, door zijne hoedanigheid van Turkſch' Prieſter, een dubbele vijand van de Christenen was, was aan het hoofd der Regeering van *Bantam*, geduurende de minderjaarigheid des Konings. Deze trouwlooze Staatsman had COEN en alle de Hollanders den dood gezworen; doch om buiten verdenking te blijven, indien zijn aanſlag mislukte, deed hij den Heer COEN, in vertrouwen, verwittigen, dat hij de *Engelſchen* van een kwaaden aanſlag verdacht hield, en ried hem, naar *Jacatra* te wijken, alwaar hij, zo wel als elders op alles order konde ſtellen. COEN volgde dien raad, laatende de zaaken van *Bantam* in handen van eenige Gemagtigden.

De Pangoran van *Cabang*, broeder van dien van *Bantam*, in ſnoodheid hem gelijk, was gekoozen om dit verraad te beſtuuren, met toeſtemminge van den Koning van *Jacatra*. Na verloop van twee maanden deed hij den Heere COEN, op den 29den Augustus, weeten, dat hij hem gaarne wilde ſpreeken, op een plaats beoosten *Jacatra*, daar hij zig met de jagt vermaakte. COEN, 's anderendaags, zig derwaards begeeven hebbende, vertrokken zij te zamen vandaar, ieder aan boord van zijn eigen vaartuig, om naar *Jacatra* te keeren, alwaar de Pangoran van *Cabang*, met zijn gevolg, beſtaande uit drie honderd man, vroeg aankwam. De dag werd doorgebragt met geſprek-

ken-

ken tuſſchen den Koning en de zijnen. Voor dat hij den Gouverneur verliet, had de Pangorang, die zig ongemeen luſtig gedroeg, gezegd, *dat hij, die van den Koning van* Jacatra *genoodigd was, die gelegenheid zou waarneemen, om de Hollandſche Logie te bezichtigen.* Hij verſcheen des avonds, toen het reeds duiſter was, voor de Poort, terwijl de Gouverneur op het punt ſtond, om het Gebed te gaan hooren.

COEN, over dat bezoek, op zo een ongelegen uur, bekommerd en verwonderd, beval, echter, dat het Gebed, als naar gewoonte, gedaan werd; en belaſtte tevens aan den Commis CARPENTIER, alle de Soldaaten, wier getal vlijtig bedroeg, in het geweer te doen komen, en heen, met brandende lonten, op de Gallerij van de Logie te plaatſen, terwijl men den Pangoran met zijn gevolg zo lang buiten zou ophouden. Alles in gereedheid zijnde, kwam de Pangorang binnen, vergeld van den broeder des Konings, en meer dan vijf honderd man, bezigtigde de Logie met veel opmerking, vertrok nog dien zelfden avond naar *Bantam*, en toonde zig wel voldaan, ſchoon met een hart vol ſpijt, in zijn voorneemen, door een goed beſluit, dus verhinderd te zijn.

Den volgenden dag kreeg de Gouverneur een bezoek van den Koning van *Jacatra*, die hem verzekerde, daags te vooren, zijnen broeder, met eenige Orankaijen, gezonden te hebben, om de Hollanders bij te ſpringen, indien de Pangorang een kwaaden opleg tegen hem gehad had, 't geen hij echter niet denken konde. COEN ſpeelde den geveinsde, en bedankte den Vorst voor dit nieuw bewijs van zijne gunst.

Schoon dit gevaar dus gelukkig was overgewaald, was, echter, het verblijf aldaar niet veilig. De Gouverneur deed het geld en de koopwaaren aan boord brengen van agt ſchepen, die op de Ree lagen. De Koning, dit ziende, deed alle betuigingen van onſchuld, bood zelfs aan, met eede te bevestigen, dat hij zijne verbintenisſen wilde nakomen. Intusſchen ſtelde hij alle listen in 't werk, zelfs door den Generaal tot een ſpeelreisje te noodigen. Dit gaf nieuwe blijken van verraad, 't welk men nog nader ontdekte, op de tijding van de plundering van de Logie te *Japarie*; waarop de Gouverneur zig genoodzaakt vond, zijne Logie

heimelijk te verſterken. Dus beſloot men, door nood, den begonnen arbeid voort te zetten, en een Fort te bouwen, waarin men tegen alle aanvallen gedekt konde zijn.

Uit noodzaaklijkheid werden dus de onzen, tegen dank, geleid tot den aanleg van eene vastigheid, op de punt van *Outong Java*, en ook op het Eiland *Onrust*. Omtrent het midden van November, was de eerſte punt van het nieuwe Fort reeds met twaalf ſtukken geſchut voorzien, tot ſchrik van den Koning van *Jacatra*. Deze, ziende dat de Gouverneur, in weerwil van alle zijne noodigingen, volhardde in zijne weigering om aan het Hof te komen, kwam in perſoon, verzeld van verſcheidene Orankaaijen, in de Logie, om op eene heuſche wijze te verneemen, van waar die verandering kwam, en waarom men zo veel wantrouwen toonde? COEN zeide hem verſcheidene redenen, waarover hij zig geliet voldaan te zijn; en, in plaats van zig tegen de bouwing te verzetten, zeide hij, *dat de Gouverneur daaromtrent volkomen meester was.* Maar onder de hand verbood hij den Javaanen en Chineezen, voor hem te arbeiden: 't welk het werk zeer vertraagde. COEN, in plaatſe van te toonen, dat hij den Koning verdacht hield, die zig mede verſterkte, ſchoot hem een ſomme van duizend Reaalen, en ſchonk hem twee honderd daar boven.

Op dien zelfden tijd kreeg men bericht van het gevaar, dat de *Hollanders* geloopen hadden te *Jambij*, op het Eiland *Sumatra*, en ook te *Macaſſer*. De Gouverneur, om daar wraak van te neemen, zond drie ſchepen, onder ARENT MARTENSE BLOK, die zijnen last naar de letter uitvoerde, en *Japara* en andere plaatſen verbrande; 't welk grooten ſchrik bij de *Javaanen* veroorzaakte. Doch de *Engelſchen* zogten hun nieuwen moed te geeven; en om te toonen dat het hen ernst was, namen zij, in December, het ſchip *De Zwarte Leeuw*, en loerden naderhand op VAN DEN BROEK, die gereed was om van *Suratte* te vertrekken. Barſch was het antwoord van den Engelſchen Admiraal THOMAS DEAL, die voor de vuist verklaarde, voorneemens te zijn, alle de Hollandſche ſchepen te neemen, zelf naar *Jacatra* te komen, om de overige te ſlaan, en den Gouverneur levendig of dood in handen te krijgen.

Men

Men verzocht, terwijl de oorlog tuſſchen de *Engelſchen* en *Hollanders* openbaar was, dat die van *Jacatra* en *Bantam* onzijdig wilden blijven; doch alles ging op den ouden voet: van alle kanten begon men, met grooten ernst, van beide zijden, de werken, waaraan men begonnen was, voorttezetten. De Koning had *Jacatra* met muuren omgeeven, en de haven doen ſluiten. De Hollanders hadden een nieuw Fort, *Maurits* genaamd, gemaakt, waaruit zij, zo als ook uit het Fort *Naſſau*, hunnen aanval deeden. Die van de Stad werden ondersteund door den Pangorang van *Bantam*, en aangemoedigd door de *Engelſchen*. De twee eerſte aanvallen waren vruchteloos, en de komst der *Engelſchen* maakte den toeſtand gevaarlijker. De manſchap was ſterk genoeg tegen de *Javaanen*, maar niet tegen de *Engelſchen*, die, den 29ſten December op de Rede van *Jacatra* kwamen. Coen zeilde, den 31ſten, de vijanden te gemoete; doch de wind belette hun, bijeen te komen. De *Engelſche* Admiraal, ſtout op zijne overmagt, zond, tegen den avond, een' Trompetter, met bevel dat alle de *Hollandſche* ſchepen zig zouden overgeeven, of dat hij hen daartoe zou noodzaaken. Coen deed antwoorden, dat, zo zij het ſchip *De Zwarte Leeuw*, met deszelfs lading, niet terug gaven, hij daarover wraak zou neemen. De Trompetter keerde, met duizend ſchaldwoorden op de *Hollanders*, te rug, en daarmede eindigde het jaar 1618.

Op den eerſten Januarij 1619 geraakten zij ſlaags; het gevegt duurde vier uuren. De *Engelſchen* leeden veel; de onzen verlooren ſlechts zeven man, en hadden vijftien gekwetſten. Doch hun grootſte verlies was, dat zij, in dien tijd, een derde van hun kruid verſchooten hadden. Daar tegen hadden ze het voordeel, dat de *Bergerboot*, den *Engelſchen* ontgaan, bij hen kwam. Des avonds wierpen de beide vlooten het anker, in elkanders gezicht, onder het gebied van *Jacatra*. Coen hield des nachts raad, om te beſluiten, wat dienſtig ware; doch de gevoelens waren zo verſchillende, dat men tot geen beſluit kon komen. Den 3den werden de *Engelſchen* met nog drie ſchepen verſterkt; zij hadden toen veertien kielen. Dus was 't voor de Hollanders raadzaamst, den ſteven naar de *Molukkes* te wenden, om aldaar een grooter magt te verzamelen. Coen zond bericht aan 't Fort,

om zig zo lang te verdedigen als mogelijk was; en, zo zij zig genoodzaakt vonden te capituleeren, zig eer aan de *Engelſchen*, dan aan den Koning van *Jacatra* overtegeeven.

VAN DEN BROEK, aan wien die brief geſchreeven was, hield denzelven als nog geheim. Des nachts zagen zij het ſchip *De Zwarte Leeuw*, door de *Engelſchen*, verbranden, en des anderen daags de vloot op de Rede verſchijnen.

De Hollanders, dus te water en te land belegerd, verdubbelden den arbeid aan hunne werken, en gedroegen zig zodanig, dat de *Javaanen* genoodzaakt waren, met hun in onderhandeling te treeden. De Koning eischte de ſlegting van alle de nieuwe werken, en een ſomme van agt duizend Realen, voor de oorlogskosten. Het eerſte ſloegen zij geheel af; op het tweede antwoordden zij, dat ze zo wel kosten gemaakt hadden als de Koning. Doch de toeſtand, in welken zij zig bevonden, noopte hen, naderhand, den Koning zes duizend Realen te bieden, mids herſtelling der oude tractaaten, en in ſtand blijving der Forten, tot de terugkomst van den Gouverneur.

Hiermede nam de Koning, in ſchijn, genoegen, en de afgezondenen bragten de voorwaarden, getekend, terug. VAN DEN BROEK deed hierop witte Vaandels planten; zond, nog den zelfden dag de bepaalde ſomme, en ontving eenige geſchenken van den Koning te rug. Daags daaraan werd VAN DEN BROEK bij den Koning genodigd. Hij, geen gevaar vermoedende, begaf zig, naar het Hof, neemende vijf Soldaaten, eenige bedienden en alleen geſchenken met zig. Doch naauwlijks was hij binnen getreden, of hij werd, door een bende *Javaanen*, omſingeld, die hem gevangen namen. Schoon dit verraad voor hem ongelukkig was, viel het, echter, ten voordeele van de Maatſchappij uit. De gevangenen moesten de verachtelijkſte behandeling ondergaan: men ſcheurde hen de klederen van het lijf, wierp hen in den modder, en dus werden zij voor den Koning en den *Engelſchen* Generaal gebragt. Men gebood VAN DEN BROEK, aan de zijnen te ſchrijven, dat het tijd was, zig over te geeven, of dat men hun daartoe zou noodzaaken, en dat 'er dan geen lijfsgenaê te hoopen was. Daags daarna zond men een tweede bevel. Maar de Hollanders berichten,

da

dat zij zig tot het uiterſte wilden verdedigen. Twee dagen daarna, echter, boden zij den Koning twee duizend Reaalen, tot losgeld voor hunnen Gouverneur. Verre van daar dat men deze aanbieding ombelsde, werd dezelve in ketenen geſlooten, en, op den 29ſten Januarij, onder het geleide van twee *Engelſchen*, op den wal der Stad gevoerd, met bevel om de Bezetting te vermaanen, zig over te geeven. Schoon hij met den ſtrop om den hals ſtond, vermaande hij hen tot verdediging. Zonder een verhaal hiervan te doen, kan men ligt begrijpen, de behandeling, die hem daarover wedervoer. Eindelijk gaven zij zig aan de *Engelſchen* over.

Groot en onverwacht, ondertusſchen, was de verandering, ten voordeele van de *Hollanders*, welke hierop volgde. De Pangorang van *Bantam*, namelijk, nijdig over den prooi, en over het voordeel, welk den Koning van *Jacatra* te beurt ſtond te vallen, en, aan den anderen kant, zin hebbende in de voordeelen, welke de *Hollanders* hem hadden doen aanbieden, had het gevangenneemen van VAN DEN BROEK niet verſtaan, of hij zond twee duizend mannen af, onder bevel van den Temogon, krijgsbediende van den Koning van *Bantam*, met uitdruklijken last, om zig tegen het vernielen van het Fort aantekanten.

Dit krijgsvolk, te *Jacatra* gekomen zijnde, werd aldaar ingenomen als een nieuwe bijſtand. De Temogon verſcheen voor den Koning, die geen kwaad vermoeden hierop had, en gaf hem den brief over, waarin zijn last vermeld was. Zig nu alleen bij den Koning bevindende, nam hij dat tijdſtip waar, om hem den dolk op de keel te zetten, terwijl zijn volk het Kasteel bezette. Welhaast waren zij van de Stad meeſter; de Koning, door vrees benard, onderwierp zig aan de voorwaarden, die men hem voorſtelde. VAD DEN BROEK werd hierop uit de gevangenisſe gehaald, en naar *Bantam* gebragt. De *Engelſchen* namen daarop de wijk naar hun Comptoir, en veranderden, ſedert, van gedrag. Zij waarſchuwden zelfs de *Hollanders* voor de *Bandaanen*, beloofden hun allen bijſtand, en deeden elkander, over en weder, groote dienſten. Ook verzuimde de Pangorang van *Bantam* niet, van nieuws, zijne listen in 't werk te ſtellen: zodat zij zig eindelijk genoodzaakt vonden, zig overtege-

geeven, op voorwaarden, zo als zij best konden. Nogthans was hun beſluit, het draagende te houden, tot de aankomst van den Gouverneur-Generaal COEN. Intusſchen beſloot men, het Fort *Batavia* te noemen; dit geſchiedde den 12den Maart 1619. Van dien tijd af onthield men zig omtrent de Javaanen, van wederzijdſche vijandlijkheden. De Hollanders, met ongeduld, op nader bericht van *Bantam* wachtende, ſchreeven, voor de eerſte maal, uit het Kasteel *Batavia*, een' brief aan de hunnen in die Stad, met verzoek om hun te melden, of zij hun voorſtel aannamen dan niet. Daags daaraan zag men, met verwonderinge, op het Kasteel zekeren *Portugees*, ANTONIO VISIOZE genaamd, dien zij zeiden door den Koning van *Tsjeribon* gelast te zijn, om den *Hollanders* bekend te maaken, dat de *Soeſoehonan Mataram* beſlooten had, Gezanten aan hun te zenden, om over den vrede te handelen, en hen tegen alle vijanden te beſchermen; voegende daarbij, dat die Vorst, niet lang daarna, in perſoon ſtond te volgen, met meer dan duizend vaartuigen. Hoe verſchillende men hier ook over dacht, zo toonde de uitkomst, dat het alleenlijk een list van den Koning van *Bantam* was. Op den 23ſten kreegen zij de tijding, dat de Koning hunnen voorſlag had afgeweezen. Uit VAN DEN BROEK vernamen zij, in welke omſtandigheden zij zig bevonden, en wat hun te doen ſtond; als mede, hoe de *Engelſchen* hun zochten te behandelen; en, daags daaraan, dat zij, van den Koning, een wapenſchorſing verkreegen hadden, tot op de komst van den Gouverneur-Generaal. Met dit alles bleeven die van het Kasteel wantrouwende; zij zonden den Gezant ledig weg, verſchoonden zig zo goed zij konden, en beſlooten, met de *Maratten* in onderhandeling te treeden, door middel van den voorgemeld n Portugees, die zig weder in 't Kasteel bevond. Terwijl de *Hollanders* zig met deze ijdele hoop voedden, zag men, op den 3den, eenen nieuwen *Pangorang Temangon* aankomen, verzeld van eenen *Sabandaar*, door den Koning van *Bantam* gezonden, om het beſtuur over de Stad te aanvaarden. Wat ook de *Javaanen* hierover dachten, en wat de gevangenen ook ſchreeven, om de verſterking van het Fort te ſtaaken, zij bleeven bij hun beſluit, niettegenſtaande zij twee brieven op éénen dag ontvingen, dat de Koning de Stad wilde doen verſterken; zo

als

als kort daarop geſchiedde. Die van 't Kasteel, zig hierdoor meer benard vindende, moesten tot een beſluit komen, om de nieuwe Werken, ware het mogelijk, te ſlechten, hoe zeer zij ook voor de gevangenen vreesden. Zij namen dan daartoe een manmoedig beſluit, zonden dertig Musketiers, tot dekking van een grooter getal van ongewapend volk, en vernielden, na een hevigen tegenſtand, drie Batterijen; waarover zij zig, zo goed mogelijk, en bijzonder over den dood van vier *Javaanen*, zochten te verſchoonen. Ondertusſchen duurde het wel veertien dagen, eer men tijding van de gevangenen kreeg, die zig in de uiterſte wanhoop bevonden. Aan die van het Fort kwam het niet vreemd te vooren, dat hun bedrijf door de gevangenen gewraakt werd; doch het ſmarte hen, dat hun gedrag omtrent de gevangenen zelven, met zulke haatelijke kleuren, als of zij met hunnen dood gediend waren, werd afgeſchilderd. Om hun lot niet te verzwaaren, gaf men hen een gemaatigd antwoord, en deed al wat men kon, zo door geſchenken als goede woorden, om hun weder in de gunst des Konings te brengen Thans ſcheen het der Voorzienigheid te behaagen, een einde van dezen twist te willen maaken, die hun allen zoude bedorven hebben. Op den zelfden dag zag men, op de Ree van *Jacrata*, ten anker komen, het Fregat *Ceijlon*, aan boord hebbende twee Raaden van *Indië*, PIETER CARPENTIER en ANDRÉ SOURIJ, door den Gouverneur vooruit gezonden, met verzekering van hun in drie maanden te zullen volgen. Dit verminderde de vreugde; maar zo veel grooter was dezelve, toen men hem, weinige dagen daarna, onverwacht zag verſchijnen. Aan de gevangenen werd terſtond bericht van de komſte der Raaden gedaan. Maar de ſtoute uitdrukkingen, waarmede hun brief voorzien was, was oorzaak dat de gevangenen, naauwer dan voorheen, werden opgeſlooten. Hunne bedreigingen tegen den Koning waren ontijdig. Men onderſchepte alle de brieven, en deed ze vertolken. De *Hollanders* moesten de ontdekkers van hunne eigene geheimen zijn. De Koning van *Bantam* kende de dapperheid der *Hollanderen*, en had nooit op de ſnoeverij der *Engelſchen* veel betrouwd. Liefst had hij gezien, dat die twee natiën elkander bedorven; doch die hoop was reeds verdweenen.

Den 27ſten Mei kwam het Jagt *Hollandia* voor het Fort ten anker, met tijding, door den Gouverneur-Generaal gezonden, dat de Raaden, boven gemeld, aan den Koning van *Bantam* zouden ſchrijven, en hem aanzeggen, zig met de zaak van *Jacatra* niet te bemoeijen. Schoon de zaken aan COEN niet onbekend waren, veinsde hij zulks echter. Die van 't Fort bleeven hieromtrent niet in gebreke. Men beval den gevangenen, een getrouw verſlag te doen aan den Koning; doch de brief kwam te laat, en de ſlag was reeds gegeeven. Eindelijk verſcheen COEN, den 28ſten, voor het Fort; hij bemagtigde de Stad in drie dagen; waarop men ſtaks haare wallen en huizen met den grond gelijk maakte, en voorts met alle magt begon, *Batavia* tot een Stad te verbouwen. Zeer verſchillende vindt men deze verwoesting beſchreeven. Na de verovering zond de Gouverneur een Bode naar *Bantam*, met bevel aan VAN DEN BROEK, en andere Bevelhebbers, om den Koning kennis te geeven, dat hij, met een goed aantal ſchepen, uit de *Molukkes* gekomen was, en de Stad *Japara*, ten tweedemaale, verbrand had; dat hij *Jacatra* verſield had, en nu, met zijne vloot, voor *Bantam* ſtond te komen, ten einde zijne gevangene landgenooten terug te doen leveren.

Zo ligt het gevallen was, de Stad *Jacatra* te vermeesteren, zo moeijelijk viel het, in den beginne, zig een gerust verblijf op die plaats te verzekeren. Doch het geluk diende hen meer dan de wijsheid. Den 7den begaf de vloot zig naar de Rede van *Bantam*; waarop COEN terſtond de gevangenen opeischte. Eén van hun werd, daags daaraan, aan boord van den Gouverneur gezonden, hem berichtende dat de Koning bereid was, hun allen in vrijheid te ſtellen, zo dra hem daartoe een verzoek door een perſoon van aanzien gedaan werd; 't welk terſtond geſchiedde. Doch de afgezondene kwam welhaast terug, met het antwoord, *dat de Koning en zijn Raad, in 't ontſlag der gevangenen, niet kon bewilligen, zonder verzekering te hebben, dat de Gouverneur daarna niets tegen de Stad zou onderneemen.* Na eenig twisten over en weder, bekwam de Generaal de zeventig man, waaronder die van 't ſchip *De Zwarte Leeuw*, welke de *Engelſchen* daar gelaaten hadden. Verder vergenoegde hij zig,

zig, voor 't tegenwoordige, met de veinzende beloften van vriendſchap van den Koning, en keerde terug naar *Batavia*. Naderhand zond de Generaal VAN DEN BROEK, met eenige ſchepen, naar *Bantam*, om alle de goederen van de Maatſchapij van daar in zekerheid te brengen. Doch de weigering van alle die goederen, en van nog elf *Hollanders*, die het Comptoir nog inhadden, was oorzaak van een hevigen oorlog met die van *Bantam*, welke tien jaaren duurde. VAN DEN BROEK werd, op den 12den November, door FREDRIK HOUTMAN afgelost: daar hij gantsch onvergenoegd over was; doch de Gouverneur wist hem, door eenen brief, getekend 1620, te vrede te ſtellen. In dat jaar werd ook de vrede tuſſchen de *Hollandſche* en *Engelſche* Compagnie geſlooten. Evenwel zonden zij noch toerustingen ten oorloge, noch geld, maar lieten dit alles op de *Hollanders* aankomen, en ſpeelden zelfs den ſchelm, met den *Bandanen* onderſtand te doen, in plaatſe van hen te helpen beoorlogen. Niettegenſtaande dit hun bedrog, veroverde de Gouverneur de Eilanden, waarop het gemunt was.

Het eerſte, welk de Gouverneur-Generaal, in deze bemagtiging, in 't werk ſtelde, was, het bijëenroepen van alle de Oran-kaijen van de *Amboiniſche* Eilanden, op den 1ſten Julij 1621. Zekeren HIDAJAT, met eenige anderen, zag men niet verſchijnen; doch die 'er tegenwoordig waren, vernieuwden, zonder eenige zwaarigheid, den eed van getrouwheid. De zulke, over welke men reden had zig te beklaagen, werden in genade aangenomen. Vermids deze al de ſchuld op HIDAJAT wierpen, zond COEN hem eene Copij van hunne verklaaringen, verzeld van eene ernſtige waarſchouwing voor het toekomende, en bedreiginge, zo hij anders handelde.

De rust aldus op *Amboina* herſteld zijnde, keerde COEN zegepraalende naar *Batavia*. Vol van verlangen, om eindelijk rust te genieten, verzocht hij, bij een' brief van den 14den Mei, zijn ontſlag.

De Bewindhebbers drongen, in hun antwoord, op het allerſterkst aan, om hem nog twee of drie jaaren in dienst te houden, onder toezegging van zijne wedde met twee honderd guldens ter maand te vermeerderen; doch, in gevalle hij bij zijn

voorneemen blijven mogt, om zijnen dienst neder te leggen, gaf men hem magt, om, benevens den Raad van *Indië*, bij voorraad, een perſoon in zijne plaats tot opvolger te verkiezen. COEN, van dit verlof gebruik maakende, vertrok, na tot zijnen opvolger benoemd te hebben, PIETER CARPENTIER, op den 31ſten Januarij 1623, aan boord van het ſchip *Dordrecht*, en kwam, den 23ſten October, met vijf rijk geladene ſchepen, in *Zeeland* binnen. VALENTIJN berekent de Peper alleen van die ſchepen op 19000 baalen, die voor 45 tonnen gouds, zo hij zegt, verkocht werden.

Zó veele voordeelen, als COEN aan de Maatſchapij bezorgd had, verdienden de toegezegde belooning. Men betaalde hem zijne wedde als Directeur-Generaal, tot vier honderd guldens 's maands, en het dubbeld daar van, na dat hij zijnen lastbrief als Gouverneur-Generaal ontvangen had, tot op zijn vertrek; zijne vrije tafel, met een gifte van drie duizend guldens, en eene andere van tien duizend, voor de dienſten, in die twee bedieningen beweezen; zeven duizend voor de ſtichting van *Batavia*; drie duizend voor het aanwinnen van de *Bandaneeſche Eilanden*; behalven een gouden Keten van twee duizend guldens, met derzelver Penning, en een Degen van vier honderd guldens: zonder te rekenen eene ſomme van twintig duizend guldens, voor eenige eiſchen, die hij op de Compagnie had.

De Heer COEN was naauwlijks in het Vaderland gekomen, of hij werd aangezocht om op nieuw dien post te aanvaarden. Om gunſtige voorwaarden te bedingen, had hij zig ſlechts te verklaaren: zo als hij dan ook kort daarna, in October 1624, deed; men leide hem toe, twaalf honderd guldens ter maand, en voor zijn tafel twee honderd reaalen. Doch terwijl hij zig tot zijn vertrek gereed maakte, kwam het onweder uit de *Indiën* opdaagen: naamlijk, de te rechtſtelling der *Engelſchen* en *Japanneeſen*, wegens de zaak van *Amboina*, waarvan op het Art. CARPENTIER geſprooken is. Dit vertraagde zijne reize; in welken tuſſchentijd hij het Bewindhebberſchap, in zijne geboorteſtad *Hoorn*, waarnam. Verſchillende zijn de verhaalen omtrent zijn vertrek. Sommigen zeggen, dat hij, verkleed als een Konſtapel, aan boord ging. Hoe 't zij, dit is zeker, dat hij, 't zij dan ſtil,

daar

daar VALENTIJN ſterk vóór is, of in 't openbaar, gelijk anderen willen, vertrok op den 29ſten Maart 1627, aan boord van de *Hoornſche Galei*, met den zelfden last als voorheen, en een vloot van negen ſchepen; één van welke aan boord had MOUSSABEK, Gezant van SCHACH ABAS, Koning van *Perſien*, die naar zijn Vaderland terug keerde. Behouden kwam hij op de Rede van *Batavia*, op den 27ſten September, en nam, van CARPENTIER, den 30ſten, het beſtuur weder over, dat hij hem gegeeven had.

Was het vertrek van den ſtichter van *Batavia* eene vreugde voor de Landzaaten geweest, geen minder ſmart was zijne terugkomst voor de *Engelſchen* en *Javaanen*. De laatſten ſmeedden ſpoedig een complot, om hem te vermoorden; maar zij werden verraaden door een kleinen jonge, door hen van de *Chineezen* gekocht; zij ontkwamen hunne ſtraf met de vlucht. COEN zig dus alle oogenblikken in levensgevaar ziende, onſtond daarbij een nieuw onweder. De Keizer van *Java* ſmeedde een toeleg, om zig van deze Hoofdſtad, bij verraſſing, meester te maaken, en verſcheen, op den 22ſten Augustus 1623; op de Rede van *Batavia*, met negen-en-vijftig praauwen, onder bevel van een Legerhoofd, bij zig hebbende negen honderd koppen, uitgelezen volk; welke, onder anderen leeftogt, aanbragten, honderd vijftig oſſen, om, volgens voorgeeven, aan de overeenkomst te voldoen; zij zeiden dat nog zeven-en-twintig vaartuigen ten dien einde volgen zouden.

De meenigte van volk deed de *Hollanders* wantrouwen opvatten. Men ontſcheepte wel het rundvee, maar men droeg zorge om de ontladene vaartuigen, één voor één, te doen vertrekken. Den volgendag verſcheenen 'er nog zeven, doch wilden niet binnen loopen. Niet weinig mishaagde de oplettendheid der *Hollanders* aan de *Javaanen*. Evenwel ging men nog verder; men ſloot de rivier, verdubbelde de wachten, en zorgde dat de laatſte vaartuigen zig niet met de eerſten konden vereenigen. Eindelijk kwam het zo verre, dat het volk van twintig vaartuigen het Kasteel, in den nacht, begon te beſpringen. Schoon geholpen door anderen, moesten zij, in den morgenſtond, met groot verlies, aftrekken. Op den 25ſten, met den morgen, kwamen de zeven-en-twintig praauwen, en daags daaraan een ſterke

hoop

hoop *Javaanen*, van de landzijde, met volle vaandels naderen, tot in 't gezicht van de Stad. Een gedeelte van de Stad, aan de zuidzijde, door de Gragt afgeſcheiden, werd hierop afgebrand, om het betere deel dus te bewaaren. Den volgenden dag zag men dit deel, door meer dan duizend man van den vijand, bezet; waarop het gantſche leger in orde volgde. Doch, ten zelfden tijde, werden de eerſten, met groot verlies, ter Stad uit gedreeven, door honderd twintig Soldaaten en Burgers. Het leger wierp zig, op deze vlucht, in den tuin van den Raad SPEX, alwaar het aanſtonds post vattede. Vervolgens naderde het de Stad, tot op een ſnaphaanſchoot, en wist zig, door 't maaken van ſchanskorven, zonderling te beveiligen.

Den 12den September deed men op hen eenen gelukkigen uitval. Den 21ſten van dezelfde maand September naderden de vijanden de Redout *Hollandia*; dan die daar binnen waren, booden, geduurenden den nacht, zo ſterken tegenſtand, dat zij vandaar vertrokken, en zig op vijf onderſcheidene plaatſen verſchanſten. In een' uitval, echter, werden zij, nog dien zelfden dag, naar hunne legerplaats terug gejaagd; 't welk den vijand tuſſchen de twaalf en dertien honderd, of, volgens het getuigenis van de gevangenen, wel drie duizend man koste. Indien men, echter, voorheen geene nieuwe zorge tegen de praauwen gedraagen hadde, ware het, oogſchijnelijk, met de Stad gedaan geweest Men beſloot dan, op de berichten der gevangenen, den vijand in zijne legerplaatſen aantetaſten. Ten dien einde begaf de Generaal JACOB LE FEVRE zig, met een legertje van twee duizend agt honderd man, op den togt, om den vijand te naderen; welken het ook gelukte, hen uit hunne legerplaats te verdrijven. Den volgenden nacht taſtte men hen, met geen minder geluk, te water aan, en vernielde meer dan honderd vijftig vaartuigen. 's Anderen daags, zig op nieuw bij hunne eerſte legerplaats herzameld hebbende, moesten zij dezelve wederom verlaaten; doch zij herſtelden zig, en bragten de onzen in groote wanorde. Gelukkig dat zij hiervan geen goed gebruik wisten te maaken; hun voordeel beſtond daarin, dat zij, op nieuw, in hunne legerplaats zig herſtelden, en nieuwe verſterking ontvingen. Alle pogingen werden, door den nieuwen Generaal van den vijand,

and, doch vruchteloos, aangewend, en men brak eindelijk het beleg op.

Het mislukken van dezen kans, dien men rekent, aan den Keizer van *Java*, negen duizend man gekost te hebben, kon hem nog niet afſchrikken, om andermaal (in 1629) eenen nieuwen kans te waagen. Hij begon dit nu op eene andere wijze, naamlijk met den *Hollanders* vrijheid van handel te vergunnen, en vriendſchap te bewijzen; zelfs deed hij, den 16den April, om vrede verzoeken, werpende al de ſchuld op zijn voorig Legerhoofd. Die oogmerk van den Keizer ſtrekte alleenlijk om tijd te winnen tot het verzamelen van voorraad. Doch de *Chineezen*, een doortrapt volk, waarſchuwden de *Hollanders*, voor de listen van den Keizer, die voorneemens was, om in 't veld te verſchijnen. Ook werden zij hiervan verwittigd door die van *Bantam*. Werwaards, echter, de Vorst zijne wapenen wenden zou, was nog onbekend; zij ontdekten dit, zo door het uitzenden van jachten, als door een Javaanſch Officier, dien men te *Batavia* had. Door hem werd men onderricht, dat het op de Hoofdſtad andermaal gemunt was; waarop men de Stad, aan alle kanten, verſterkte, en den voorraad van den Keizer vernielde. Dit niettegenſtaande verſcheen het Leger, den 22ſten Augustus, voor de Stad, en lag 'er, zonder eenige beweeging te maaken, tot den 4den September. Den vijand allengskens naderende, deed men, den 20ſten, een aanval op hem. Tot de uitterſte ontſteltenis der *Hollanders*, ſtierf, in dien zelfden nacht, de Heer Gouverneur-Generaal COEN: hij werd op den 22ſten, met alle pracht, begraven. Daags daar aan verſcheen de Heer JACOB SPEX, in de waardigheid van Raad van *Indië*, uit *Holland*. Onder veele moeijelijkheden, vonden de vijanden zig genoopt, op den 1ſten November, andermaal hun beleg optebreeken, en de Stad te verlaaten. De Heer COEN was, volgens de zekerſte berichten, overleden aan een gevolg van den rooden loop, waarmede hij, ſedert eenigen tijd, gekweld geweest was. Hij was oud twee-en-veertig jaaren, zes maanden en twaalf dagen. VELIUS teken aan, dat hij, daags te vooren, nog op de gaanderij van zijn huis was geklommen, om door een verrekijker den vijand te ontdekken. Zijne weduwe vertrok drie maanden daarna, aan boord

van

van het ſchip *Hollandia*, één der zeven van de vloot, die, door PIETER VAN DEN BROEK, in *Holland* gebragt werd. VAN DEN BROEK was, in dit jaar, op *Batavia* terug gekomen van *Suratte*, alwaar hij tien jaaren geweest was, met den tijtel van Opperhoofd en Bevelhebber van den Handel: een man, wiens verdienſten groot waren voor de Maatſchapij; zijnde hij geweest de eerſte grondlegger van den Handel op de Comptoiren van *Arabie*, *Perſie*, enz.

Zie VELIUS, *Chronijk van Hoorn*. VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oostindiën*, *Hiſtoriſche Reizen*, XX. Deel.

COENDERS, een Slot in de *Groninger-Ommelanden*, bij *Nuis*, draagende den naam naar het adelijk geſlacht van COENDERS. Een ander Slot van dien naam vind men in den omtrek van de Buurſchap *Helpen*, behoorende mede aan het geſlacht van COENDERS, doch van een anderen, Tak onderſcheiden door het bijvoegzel VAN HELPEN. Onder veele aanzienlijke mannen zijn, onder anderen, daarvan afkomſtig,

COENDERS VAN HELPEN, (BERNARD) Heer van *Fram-Huizinga*, *Sartingshuizen* en *Menkweer*, geboren in het jaar zestien honderd en één. Hij was Preſident van de *Groninger-Ommelanden*, en, wegens de Stad *Groningen*, veele jaaren, Gecommitteerde in de vergadering der Staaten Generaal. LODEWIJK DE DERTIENDE, bij wien hij zeer in achting was, ſchonk hem de Ridderorde van *St. Michiel*. Eenige jaaren daarna werd hij der Staaten Ambasſadeur aan 't Hof van *Zweeden*, alwaar hij, met den roem van een bekwaam Staatsman, in het jaar zestien honderd zeven-en-zeventig, overleed. Zijne verrichtingen vindt men aangetekend bij AITZEMA, in de *Herſtelde Leeuw*.

COENDERS, (.....) ſchoon niet van dat geſlacht afkomſtig, was van groot nut voor zijn Vaderland. Hij diende den Staat ter Zee, en bevondt zig onder de Helden van zijnen tijd, welke den *Engelſchen*, in het jaar zestien honderd zes-en-zestig, de magt der *Hollanderen* deeden gevoelen. In den tweeden zeeſlag van dat jaar ſneuvelde hij den 4den Augustus.

Zie BRANDT, *Hiſtorie van Enkhuizen*, bl. 204.

COETS,

COETS, (HERMANUS) werd, van burgerouders, te *Middelburg*, den 27ſten September des jaars zestien-honderd drie-en-zestig, geboren. In zijne jeugd leerde hij aldaar de gronden der teken- en ſchilderkunst, bij een vermaard meester, z. BLIHOOFT genaamd. Deze overleden zijnde, begaf hij zig naar *Nijmeegen*, alwaar hij zig, in de kunst van portraitteeren, bij een' Engelschman, THUARD genaamd, oefende. Nadat deze naar zijn Vaderland was te rugge gekeerd, begaf COETS zig ook weder naar zijne Geboorteſtad, na alvoorens, in *'s Gravenhage*, den handel in Engelſche en Franſche Galanterijen geleerd te hebben; thuis gekomen zijnde, zette hij daarvan een winkel op, en begaf zig in den echt. Tien of twaalf jaaren zig met dien handel geneerd hebbende, bevond hem de lust tot het tekenen en ſchilderen van ſchepen en zeegezichten: eene kunst, waarin hij, ſchoon dezelve van niemand geleerd hebbende, echter, groote vorderingen maakte; verſcheidene groote ſtukken, door hem vervaardigd, ſtrekken daarvan ten bewijze. Daarenboven verſtond hij de kunst, om, uit groote blokken houts en aaneengevoegde plankjes, naar eene juiste voermaat, kleine Fregatjes en andere Scheepjes te maaken. Ook was hij niet onervaaren in de graveerkunst. Doch zijne grootſte bekwaamheid beſtond in het copiëeren van tekeningen en ſchilderijen van de bekwaamſte meesters. Van zijnen dood vindt men geen bericht.

Zie LA RUE, *Geleerd Zeeland*, p. 480.

COETUS, een naam, die aan de Kerkvergadering in *Zeeland* gegeeven word, en dezelfde zaak betekent, als de jaarlijkſche vergadering, die men, in de andere Provintiën, *Sijnode* noemt. Evenwel dient hier aangemerkt te worden, dat de *Zeeuwſche* Sijnode of COETUS niet vergadert dan om zeer gewigtige redenen, of op beſchrijvinge der Staaten dier Provintie. Wanneer dit geſchied, komen de afgevaardigde Predikanten der bijzondere Klaſſen, benevens twee Heeren Gecommitteerde Raaden, in de Kerkenkamer van de Choorkerk te *Middelburg*, tot het houden van de vergadering, bijeen.

Vermids in *Zeeland* dus geene gewoone Provintiaale Sijnode plaats heeft, worden de kerklijke Proceduuren bij het *Colle-*

gium

gium. *Qualificatum* der bijzondere Gemeenten eerst begonnen, en vervolgens, gemeenlijk, naar 't advijs der Klasſen, waarvoor dezelve, bij wijze van appél getrokken waren, afgedaan. Geenzins, evenwel, in dien zin, als of de Leden van de Klasſis, waarvoor de zaak gebragt word, altijd de laatſte en opperſte Rechters zijn en blijven: want, gelijk in de politieke Proceduuren, alle zaaken, die door den gewoonlijken rechtbank reeds beſlist zijn, door de lijdende partij in Reviſie mogen getrokken worden, zo heeft dit ook in *Zeeland*, ten aanzien van de kerklijke Proceduuren, plaats. In gevalle, naamlijk, een kerklijk perſoon, door het vonnis van het *Collegium*, bekrachtigd door het advis van de Klasſis, zig bezwaard vindt, ſtaat het hem vrij te appelleeren tot een *Coetus*, welke hij, na zijn appél bij de Klasſis te hebben doen aantekenen, bij Hunne Edele Mogende, de Heeren Staaten dier Provintie, verzoeken moet, mits, bij voorraad, betaalende, of in conſignatie leggende, twee duizend vijf honderd guldens, ter goedmaakinge der kosten, die daartoe zullen vereischt worden. Zodanig een *Coetus*, door H. E. M. zijnde toegeſtaan, worden door dezelve, ter bijwooninge van die vergadering, benoemd twee Heeren Gecommitteerde Raaden. Er verſchijnen geene Ouderlingen, maar alleen twee Predikanten, bij het lot, of bij meerderheid van ſtemmen, uit ieder Klasſis verkoozen; maakende dus te zamen een getal van agt perſoonen, die de eigenlijke Rechters zijn. Uit deze worden verkoozen een Præſes en Scriba. Wijders verſchijnen, voor die vergadering, behalven den Appellant, twee Actores, zijnde Leden der Klasſis, van welke geappelleerd is, ten einde het vonnis van de Klasſis voor dezelve te bepleiten en te verdedigen. Indien de uitſpraak van het *Coetus*, door de Heeren Staaten, bekrachtigd wordt, is de zaak in verſchil ten einde gebragt.

In zodanig eene vergadering, zijnde in *Zeeland* de hoogſte kerklijke vierſchaar, mogen geene andere dan kerklijke zaaken verhandeld worden, en ook geene andere, dan om welke de vergadering belegd was. Het *Coetus* word altoos gehouden te *Middelburg*, alwaar ook, door de Klasſis van *Walcheren*, de Klasſikaale kisten, en daarin de oorſpronglijke ſchriften, acten, enz. bewaard worden, waarvan de andere Klasſen alleen affchriften ontvangen.

De

De kosten, die op zulk eene vergadering loopen, zijn oorzaak dat dezelve zeer zeldzaam gehouden wordt. In het jaar zestien honderd drie-en-tagtig werd 'er eene gehouden, over de zaak van PONTIAAN VAN HATTEM; en in zeventien honderd elf over de zaak van GOZUIN VAN BUITENDIJK, beide *Zeeuwſche* Predikanten, ter oorzaake van hunne ſchadelijke gevoelens in de leere: waarom zij beiden van hunne bedieningen ontzet zijn geworden. Nog later vindt men daarvan twee voorbeelden, in de jaaren 1733 en 1737.

Zie RACHIENE, *Kerkelijke Geographie der Nederlanderen*, III. Stuk, bl. 3 en 4.

COEVERDEN, of, volgens de Latijnſche benaaming, *Coevordia*, is eene Heerlijkheid, die, van de oudſte tijden af, de naauwſte verbintenis met het Landſchap *Drenthe* gehad heeft, en wel voornaamlijk ſedert dit Landſchap, benevens *Overijſſel*, onder de magt der *Utrechtſche* Biſſchoppen is geraakt. De Kastelein of Slotvoogd van *Coeverden* was toen tevens Gouverneur of Landvoogd van geheel *Drenthe*; welke vereeniging, ten aanzien van de burgerlijke Regeering, nog ſtand houd; hoewel de vesting zelve, met al wat daartoe behoort, als onder de Generaliteit behoorende gerekend en door den Raad van Staaten onderhouden wordt. Ook breidt het *Ommeland*, onder de Heerlijkheid begreepen, zig niet verder uit, dan Stads Rechtsgebied.

De Stad met het Slot van *Coeverden* is eene ſterke plaats of vesting, in 't zuidergedeelte van *Drenthe*, tusſchen de *Bourtange* en andere moerasſen, aan de grenzen van het Bisdom *Munſter* en 't Graafſchap *Benthem*, en word met recht aangemerkt als de Poort van *Drenthe*, de Sleutel van *Groningen* en *Ommelanden*, de Deur naar *Friesland*, en de Pas naar *Overijſſel*: waarom dan ook, niet zonder reden, om het behoud van die plaats, zulke zwaare oorlogen gevoerd zijn. Veel verſchil is 'er over den oorſprong van den naam van *Coeverden*. Eenigen willen dien afleiden van de *Koeijen*, waarvan aldaar de algemeene marktplaats was. Van deze gedachte ſchijnt HEDA niet vreemd te weezen, noemende de plaats, in 't Latijn, *Vaccæ Forum*, dat is, *Koemarkt*. PICARD beſtraft hem

hierover, zeggende, *dat, zo hij nog jong was, hij de plak verdiend had.* Anderen leiden den naam af van de ſchaapskooijen, die daar geweest zouden zijn; en wederom anderen van wat anders, allen zonder den minſten grond. PICARD, in zijne *Oudheden van Drenthe*, wil den naam doen afkomen van de *Romeinen*, die zig weleer in grooten getale, aldaar onthielden, en 'er hunne huizen en ſterkten hadden; of wel van den eenen of anderen Heer, het zij dan een *Romein* of Inboorling, die zig bij de *Romeinen* beroemd gemaakt had. Niet vreemd ſchijnt hij van te ſtellen, dat *Coeverden* zou geweest zijn de vermaarde *Cruptoricis Villa*, de *Hofſtede van Cruptorix*, waarvan TACITUS, in het vierde zijner *Jaarboeken*, gewag maakt, en waarbij vier honderd *Romeinen*, door de *Friezen*, werden doodgeſlagen, nadat men bevonden had, dat 'er reeds negen honderd bij het bosch *Baduhenna* gefneuveld waren. Doch om dit gevoelen goed te maaken, vondt hij zig verpligt, zo veele onzekere dingen bij te haalen, dat, indien men dezelve voor waarheid kan aanneemen, men ook, in andere gevallen, nooit verlegen behoeft te zijn, om den oorſprong van den naam eener Stad uitzevinden. Wij zullen, op het Art. CRUPTORIX, hier iets naders van moeten zeggen. Niet onwaarſchijnelijk is het ondertuſſchen, dat, daar nu *Coeverden* ligt, al van oude tijden af, en mogelijk wel van die der *Romeinen*, eene ſterkte of burgt gelegen heeft, om deze plaats, als een ſleutel tot verſcheidene Provintiën, en inzonderheid om in *Friesland* of *Groningen* te komen, te dekken en te bewaaren, vermids de *Romeinen*, volgens de rekening van PICARD, die, evenwel, wat ruim is, meer dan vier honderd jaaren, in *Drenthe* hebben huis gehouden. Dit weet men zeker, dat 'er, in het jaar 1354, door Biſſchop JAN VAN ARKEL, een oud kasteel afgebroken is, en hij de ſteenen daarvan heeft gebruikt tot het bouwen van een ander kasteel, om *Coeverden* te dwingen. De geheele ondergrond, die zeer diep ligt, en daar het nog in wezen zijnde kasteel op gebouwd is, beſtaat uit enkele ſteenhoopen, zeer verſchillende, van tijd tot tijd, omgeworpen, en van nieuws weder opgerecht. Men heeft ook, in de graft van het Slot, bij het verdiepen of verwijden van dezelve, dikmaals zonderlinge oudheden ontdekt. In het jaar zestien

hon-

honderd zeven, werd, zeer diep in den grond van gemelde graft, gevonden, een rond geheel doorluchtig glaasje, en daarin eene zeer dikke taalje vettigheid. Uit de omſtandige beſchrijvinge der ſtoffe was ligtlijk afteneemen, dat 'er altijd brandend licht, of immers licht, bekwaam om geſtadig te kunnen branden, in het glaasje geweest was, zo als de Romeinen gewoon waren te ſtellen in de begraafplaatzen hunner dooden. De oudheidkundige Heer PALUDANUS, te *Enkhuizen*, heeft dit glaasje onder zijne Antiquiteiten geplaatst. In de Chronijk vindt men, dat *Coeverden*, reeds omtrent het jaar elf honderd vijf-en-twintig, ten tijde van Biſchop HERIBERTUS, eene Stad geweest is, door HERIBERT VAN BORUM, een Fries, aan zijnen broeder LIJFRIED, wegens het Bisdom *Utrecht*, ter leen gegeeven aan het Burggraafſchap van *Groningen*, en aan den anderen het Caſtelijnſchap der Stede en Burgt van *Coeverden*. Deze plaats, menigmaal verwoest zijnde, wordt ook wel een *Vlek* genaamd, al naar dat het zig bevond, op den tijd, dat deze of geene Schrijver 'er gewag van maakte. Men vindt in *Coeverden* drieërlei ſtraaten, de eene boven de andere; waarvan de reden word toegeſchreven aan de branden en verwoestingen, die hetzelve ondergaan heeft. De hedendaagſche zijn niet ouder, dan van de laatſte verſterkinge, gehaald van de *Hunſe* en elders. Onder de bovenſte ſtraat ligt een tweede, en onder deze noch een derde. Geen Stad of Vlek in *Nederland* vindt men, die van belegeringen, plonderingen, veroveringen, verwoestingen en verbrandingen, meer dan *Coeverden* heeft geleeden; niet alleenlijk in de algemeene rampen, geduurende den *Spaanſchen* oorlog, maar reeds eeuwen te vooren, en tot dien tijd toe: nu met de *Utrechtſche* Biſchoppen, ſomtijds met de *Gelderſchen*, dan wederom met de *Friezen* en *Saxen*. Van omtrent het jaar duizend af, waren de Heeren en Burggraaven van *Coeverden*, Leenmannen van de *Utrechtſche* Biſchoppen. Wanneer 'er een nieuwe Biſchop verkoozen werd, of een Burggraaf geſtoryen was, rees 'er menigmaal twist tuſſchen den Biſchop en den nieuwen Burggraaf, waarnit dan veeltijds, vermits de laatſte ook mannen van aanzien waren, groote opſchuddingen en oorlogen ontſtonden.

De eerſte belegering en overmeeſtering van *Coeverden* viel voor on-

onder Bisſchop BALDEWIJN DEN TWEEDEN, voor zo veel uit de Historiën kenbaar is, omtrent het jaar 1195, en niet, zo als PICARD en anderen geſteld hebben, op het jaar 1197, aangezien BALDEWIJN DE TWEEDE toen reeds overleden was. FLORIS, Kastelein van *Coeverden*, ſchattede de wagens en goederen van den Graaf van *Benthem*, door zijn gebied rijdende, onmaatig hoog; hij ſloeg niet de minſte acht op alle de vermaningen, hem door den Bisſchop gedaan; welke niet naliet, den Graaf van *Benthem*, die zijn broeder was, te ondersteunen. BALDEWIJN bediende zig eerst van zijne kerklijke magt, en deed den Kastelein in den ban; waarop FLORIS zo weinig acht ſloeg als op de voorige vermaaningen. Hierop tastte de Bisſchop hem met de wapenen aan, belegerde *Coeverden*, en verdreef den Kastelein. FOLKERT, zijn aangehuwde zoon, werd in zijne plaats aangeſteld, onder voorwaarde, van zig nooit tegen den Bisſchop te zullen verzetten. Doch hij toonde zig zeer ontrouw in het nakomen van deze belofte, en ging zelfs nog verder: want hij bewoog gantsch *Drenthe* tot den afval, en deed, door de landzaaten, *Coeverden*, tot aan het Kasteel toe, verbranden. De Bisſchop zig dus verpligt vindende, de wapenen weder ter hand te neemen, trok tegen FOLKERT op, doch werd, door een onvoorzien toeval, ten eenemaale geſlagen. Vermids nu de Graaf van *Gelder* den *Drenthenaars* geheimen onderſtand geboden had, viel de Bisſchip in *Gelderland*. Geduurende de bemiddeling over den vrede, die de *Drenthenaars* verzocht hadden, overleed de Bisſchop. In het jaar 1218 ontſtond 'er een nieuwe oorlog, tusſchen den Burggraaf RUDOLF en Bisſchop OTTO VAN DER LIP, die, door onkunde van de gelegenheid des lands, deerlijk omkwam. Zie wat hiervan, op 't Art. AMSTEL, gezegd is, alwaar wij ook gezien hebben, dat zijn opvolger daarover eene heerlijke wraak nam. Nadat de gemelde RUDOLF zijne welverdiende ſtraf ontfangen had, begonnen de *Drenthenaars* den Bisſchop op nieuw te belediger: des trok hij op tegen *Coeverden*, nam het in, als ook den Voorburg; doch voor het Kasteel zelf ſtiet hij het hoofd. Zo onmaatig ontſtak hij hierdoor in toorn, dat hij al wat in de Stad was, tot vrouwen en kinderoen toe, deed ombrengen, en voorts alles, wat overig en brandbaar was, aan de vlamme opofferen;

zo

zo dat 'er van *Coeverden* niet dan muuren en torens ſtaan bleeven. Van dien tijd, tot aan het jaar 1351 of 1353 bleef de plaats woest liggen. Omtrent dezen tijd, gelijk boven gezegd is, deed Biſſchop JAN VAN ARKEL den Burgt afbreeken, en de ſteenen gebruiken tot den opbouw van 't Kasteel *Hardenburg*. De Stad, na dien tijd, van nieuws herbouwd zijnde, werd, door Biſſchop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, belegerd, die den Kastelein REINOUD VAN COEVERDEN tot den afſtand dwong, mids daarvoor ontvangende eene ſomme van twaalf duizend gouden ſchilden gereed geld, en jaarlijks nog zes honderd dergelijke ſchilden, geduurende zijn leven. Niet zo gemaklijk zou dit den Biſſchop gelukt zijn, indien het oude Kasteel nog in wezen geweest ware. In het jaar 1414 hielden zig te *Coeverden* verſcheidene van de Factie der *Vetkoopers* op, die, door de *Schieringers*, uit *Friesland* en *Groningen* verdreeven waren. Met anderen, die zig binnen *Drenthe* onthielden, deeden zij een' aanſlag om *Groningen* te overmeeſteren; 't welk hun bij verraſſing gelukte. In latere tijden (1522) had GEORGE SCHENK, uit naame van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, binnen *Coeverden* den Heer FREDRIK VAN TWIKKELO tot Commandant aangeſteld. Terwijl de Bevelhebber afweezig was, kwam Hertog KAREL VAN GELDER voor de plaats, die hij belegerde en beſtormde. TWIKKELO verzuimde niet, om in allerijl zig in 't Kasteel te begeeven, ſchoon de *Gelderſchen* de Stad reeds in handen hadden. De Commandant wist eenige waaghalzen, door geld als anderzins, om te koopen, om den brand in de Stad te ſteeken, waarin zij zo wel ſlaagden, dat 'er niet meer dan zes huizen ſtaan bleeven. De *Gelderſchen* bemagtigden, echter, het Kasteel, en kreegen den Commandant gevangen. TWIKKELO had zig dit onheil op den hals gehaald, met de *Groningers* te verongelijken, die, uit wraake, met de *Gelderſchen* aanſpanden. Het Kasteel, dat door het geſchut zwaar beſchadigd was, werd terſtond herſteld. De Burgers herbouwden hunne Stad, en bleeven toen eenige jaaren in rust, tot dat, in 1536, gemelde GEORG SCHENK, Stadhouder van *Friesland*, *Coeverden* andermaal belegerde, terwijl zeker *Geldersch* Edelman, JAN VAN SOLBACH, Drost van *Coeverden* en *Drenthe*, aldaar het gebied voerde. Hoe dapper hij zig ook verdedigde, vond hij zig eindelijk genoodzaakt

het optegeeven, tegen de verwagting van die van *Coeverden* en der *Gelderſchen*, vooral om het jaargetijde, geduurende 't welke de plaats, door de omliggende moerasſen, genoegzaam als verſchanst lag. SCHENK leerde hun, hoe weinig ſtaat daar op te maaken was: hij deed horden over den weeken grond leggen, en baande dus eenen weg, niet alleen voor het krijgsvolk, maar ook voor het geſchut. Keizer KAREL nu Heer van de Stad zijnde, en in aanmerkinge neemende, hoe veel de Stad geleden had, en dat dezelve, driemaal, kort na den ander, door het vuur verteerd was, heeft niet alleenlijk alle de voorige vrijheden en voorrechten bevestigd, maar haar daarenboven beſchonken met drie vrije jaarmarkten, ieder van vier dagen.

In het jaar vijftien honderd agt-en-zestig, in de maand van Julij, kwam aldaar, van wegen Koning PHILIPS DEN TWEEDEN, de Hertog VAN ALBA, om order te ſtellen. Na de Unie van *Utrecht*, waarbij *Overijſſel* en *Groningen* zig voegden, kwam ook *Coeverden* onder het gebied van den Staat. Doch nadat MARTEN SCHENK, in dien tijd, in dienst der Spanjaarden, op de *Hardenburger Heide*, geſlagen was, en binnen *Coeverden* weinig krijgsvolk, onder LORNPUT's bevel, lag, begaf SCHENK zig derwaarts; en door dien alles was uitgetrokken of uitgelopen, nam hij de veſting, zonder ſlag of ſtoot, in. CORNPUT wendde allen vlijt aan, om *Coeverden* te behouden; den vluchtenden hoop Ingezetenen te doen keeren, en tot verdediging van de Stad aantemaanen; gaande zelfs, ten dien einde, aan den Draaiboom ſtaan, om de Ruiters buiten te houden, tot dat zij zig onder eede verbonden, hem te zullen getrouw blijven. Doch zij, zonder aan den gedaanen eed te gedenken, verlieten hem, tot op tweeendertig man na, waar mede hij, het niet kunnende houden, door *Drenth* naar *Leeuwaarden* trok. SCHENK vond niet één levendig mensch binnen *Coeverden*. Kort daarna werd de plaats door HOHENLO heroverd, nadat Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU eene wonde aan zijn been bekomen had. HOHENLO, anders een goed en getrouw Veldheer, verzuimde om de Stad behoorelijk te verzorgen; dus werd dezelve, eerlang, door RENNENBERG, wederom aan *Spanje* onderworpen. *Coeverden* geleek dus een kaatsbal, die van de eene hand in de andere geſlagen werd.

In

In het jaar vijftien honderd twee-en-negentig, kwam de Graaf (naderhand Prins) MAURITS voor de plaats, terwijl Graaf HENDRIK VAN DEN BERG het gebied daar binnen voerde. De Stad was, ten dien tijde, behalven haare natuurlijke ſterkte, door de Spanjaarden met zwaare vestingwerken voorzien. Ook lag 'er veel volks binnen, hed genoegzaamen voorraad van wapenen en leeftocht; niets ontbrak haar, dan alleenlijk versch water; dit kon niet dan door middel van een put verkreegen worden. MAURITS meende hun dit te beneemen, door het afſteeken van den ſpringader; doch dit mislukte hem; ook viel 'er toen ongemeen veel regen. De Spaanſchen kwamen, met groote magt, onder het geleide van VERDUGO, tot ontzet, en vielen als leeuwen op de buitenwerken der Staaten aan; nogthans werden zij afgeſlagen, en *Coeverden* moest zig overgeeven. De bewaaring dezer vesting, waarnit de Spaanſchen den Onderdaanen van den Staat zo veel nadeels toegebragt hadden, werd aan de *Friezen* gelaaten; waartegen die van *Overijſſel* zig verzetteden, vermits *Coeverden*, met de omliggende landſtreek, onder hen behoorde. VERDUGO vertoonde zig, andermaal, in het volgende jaar, voor de vesting, om dezelve te herwinnen. Eerst zocht hij eenen KASPAR HENSUM tot verraad te beweegen; toen dit niet aanging, ſtelde hij alle dreigementen te werk, die mede vruchtloos ſlagende, trachtte hij, door uithongering, 'er meester van te worden. Doch hierin werd hij door het jaargetijde belet: want zijne opgeworpene ſchanſen werden, door den zwaaren regen, omverregeworpen. Zijne Soldaaten leden zelfs gebrek, en ontvingen geene betaaling; welke ongemakken nog verzwaard werden, door de invallende ſcherpe koude. Hierdoor verſmolten gantſche Compagniën. MAURITS kwam op dat pas *Coeverden* ontzetten, en VERDUGO zag zig genoodzaakt te vluchten.

In 's jaar vijftien honderd zeven-en-negentig werden de Stad en het Kasteel ongemeen verſterkt, en, het geen 'er toen nog aan ontbrak, tien jaaren later voltrokken, onder het opzicht van Graave WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU, Gouverneur van *Friesland*, die een bijzonderen vlijt aanwendde, zo met het vergrooten, als vermeerderen der poorten en bolwerken. In het jaar zestien honderd en zesig was *Coeverden* in dien ſtand, dat het

voor ééne van de beste en ſterkſte vestingen gehouden werd, die men ergens vinden kon. *Coeverden*, ſchoon op een zandgrond gebouwd, is, echter, rondom met laage moerasſen omgeeven, en daardoor van natuure verſterkt: want het gebeurt dikmaals, dat zelfs een niet zeer zwaare regen, in 't Stift van *Munſter*, of daaromſtreeks vallende, *Coeverden* geheel onder water zet, zo dat het zig als een Eiland vertoont. Op den laatstgemelden tijd, was het voorzien van zeven Bolwerken en zeven Ravelijnen, zeven Halvemaanen, één Fauſebraij, een hoog Conterſcharp, en dubbele diepe graften; het Kasteel was met vijf bijzondere Bolwerken, en ééne Graft, aan de zijde der Stad, omtrokken. Na de aankomst der *Franſchen* en *Munſterſchen*, was deze vesting, die men voorheen voor volmaakt hield, merkelijk van haare ſterkten ontbloot. De Inwooners hadden, met bewilliginge van hunnen Commandant B. VAN BEIJMA, zig de omliggende landen niet alleenlijk toegeëigend, maar ook, door het graaven van ſlooten en waterloozingen, dezelve vaneen geſcheiden, en deze, van jaar tot jaar opdroogende, met dijken omvangen en met haage beplant; zo dat het moeras, dat voorheen naauwlijks een ſchaap kon draagen, hard bouwland geworden was. Onder het gebied van den Bevelhebber BROERSMA ging het al verder, ſchoon verſcheidene kundige Officiers hem meermaals vertoonden, dat op de laage landen meer waters moest gehouden worden; waarop hij altijd antwoordde: *Het is nu vrede; en bij zulke tijden moet de Burger voordeel zoeken.* Eveneens was het gelegen met de meiren en veenen, die gantsch hoog en droog gemaakt, en met boekweit bezaaid waren; waardoor dan veroorzaakt werd, dat het water in de graften, zelfs bij wintertijd, ongemeen laag zijnde, de Fortificatien deed vervallen. In hoe verre BOERSMA, het zij door geldzucht of anderszins, ſchuld daar aan hadde, kan men zien bij VALKENIER, in zijn *Verwaard Europa*, p. 604; en hoedanig het met hem afliep, hebben wij verhaald op 't Art. BROERSMA, VIII. Deel, alwaar ook gezegd is, dat de Luitenant-Colonel VAN BURUM, tegen wil en dank, het bevel over *Coeverden* aanvaarden moest.

Op den eerſten Julij van het jaar 1672, Oude Stijl, kwam het leger van den Biſchop van *Munſter* voor *Coeverden*, begon het aan-

aanſtonds met een hevig vuur te beſchieten, en eischte de Stad op. Na een weigerend antwoord, werd 'er een menigte van bomben, granaaten, enz. ingeworpen, waardoor het Voorraadsmagazijn vernield, en het meeſte geſchut der belegerden onbruikbaar gemaakt werd. De Conterſcharp en de Halvemaan werden verlaaten; vervolgens hernomen, maar in den volgenden nacht wederom verlooren. Om deze en ſoortgelijke ongelegenheden, en ook om dat het volk vermoeid en de vijand nabij was, werd beſloten, een ſtilſtand van wapenen te verzoeken. Men zond, ten dien einde, drie Kapiteins, die op het *Huis te Scheere* bij den Biſchop kwamen, die hun verzoek affloeg, en aan hun ten antwoord gaf; *dat de Biſchop hun geen drie uuren wilde toeſtaan, maar in den nacht den ſtorm zou doen aanvangen, en dan niemand, zelfs geen kind in den wieg, verſchoonen.* De Generaal s. PAUL had aan de Afgevaardigden vrijgeleide beloofd; doch, tegen het recht der volken, hield de Biſchop twee van de drie gevangen, en zond den derden met het antwoord naar de Stad te rug. De krijgsraad, de omſtandigheden nagaande, bragt in omvraage, wat men had te beſluiten. Alle de leden ſtemden voor de overgave, uitgenomen den Kommandant en zeven Kapiteinen, die de Stad tot het uiterſte toe wilden verdedigen. De overigen hiertoe niet willende beſluiten, ging de Kommandant, zeer misnoegd, met protest naar buiten. De Krijgsraad bleef, echter, bij zijn beſluit, en ging over tot het maaken van een commisſie tot het verdrag van overgave op de drie Kapiteinen. Zij bedongen eerlijke voorwaarden, die, wederzijds, op het *Huis te Scheere*, op den 11den Julij, ondertekend werden, in weerwil van den Kommandant VAN BURUM, buiten wiens kennis ook de Poort door den Major werd geopend, en de *Munſterſchen* binnen gelaaten. Bij de intrede des Biſchops bevond zig BROERSMA; die, echter, niet tot Gouverneur werd aangeſteld, gelijk eenigen verkeerdlijk hebben aangetekend. Zeer trouwlooslijk handelde de Biſchop, in veele opzichten, tegen het gemaakt verdrag. Hij hield de Bezetting op en verhinderde derzelver uittogt. Om haar tot zijnen dienst te dwingen, onthield hij zelfs den Soldaat het noodige voedzel. Kortom, hij kwam genoegzaam niets na, van het geen hij beloofd en ondertekend had. Niet lang

bleef de Biſchop meester van de Vesting. Want, na dat hij zijn hoofd zeer onzacht voor *Groningen* geſtooten, en groot nadeel geleeden had, zagen de *Groningers* uit naar een kans, om hem *Coeverden* weder te ontneemen. De dappere RABENHAUPT, Luitenant-Generaal en Gouverneur van *Groningen* en *Ommelanden*, peinsde daarop dag en nacht. Het beleg ſcheen hem te zwaar te meer, om dat het ſaizoen verliep; dus moest een geheime aanſlag het middel zijn. Om zig dan van de geſteldheid van *Coeverden* behoorlijk te doen onderrichten, zond hij twee perſoonen, MIJNARD VAN THIJNEN, den gewezen Koster aldaar, en eenen KLAAS BUITER, welke het waagden, zig eenige maalen in de vesting te laaten vinden, en op alles naauw acht gaven, waarvan zij aan RABENHAUPT een omſtandig bericht mededeelden. MIJNAARD kende de vestingwerken, had een afteekening van de Stad gemaakt, en wees den Luitenant-Generaal, hoe, bij winaanrijd, over de bevroorene moerasſen, *Coeverden* te overrompelen zoude zijn. RABENHAUPT raadpleegde daarover met eenige Regenten van *Groningen*, die het goedkeurden, en aan VAN THIJNEN order gaven tot het maaken van Biesbruggen; waarmede hij, met hulpe van BUITER, ſpoedig gereed was.

Nadat men dan, op den 27ſten December, de gemelde bruggen, dommekrachten, ijsſpooren, betarden, enz. op wagenen had gelaaden, trokken negen honderd agt-en-zeestig man uit *Groningen*; zij vernachten te *Gieten*. 's Anderendaags nam de Ruiterij den weg over *Exfeld*, *Emmen* en *Dalen*, zig wijd uitſpreidende en alle posten met wachten bezettende, om den vijand onkundig te doen blijven. Eén van hun ontſnapte echter, en maakte aan de *Munſterſchen*, in den *Nieuwen Schans*, den uittogt van die van *Groningen* bekend; waardoor aldaar, in den waan dat het op hen gemunt was, alles in rep en roer geraakte. Het *Groninger* voetvolk volgde de Ruiterij, en kwam, den 29ſten, te *Erop*, daar zij, door den Luitenant-Colonel RIBBIUS, manlijk aangeſproken en vermaand werden. De leuze, die zij kreegen, was: *God met ons*, en, *Hollandia*. Des nachts tuſſchen elf en twaalf uuren werd de marsch tot voor *Coeverden* voortgezet, alwaar het voetvolk, den 30ſten, mede aankwam. Gemelde RIBBIUS voerde het eerſte Eſquadron op het bolwerk *Gelder-*

land

land aan, daar het Kasteel in legt; de Major KIJLERS het tweede op *Hollandia*; Major SICKINGA op *Overijssel*, daar het Magazijn was. MIJNARD VAN THIJNEN had, bij het eerste Esquadron, het bevel over de Biesbruggen en allen toevoer; KLAAS BUTTER bij het tweede, en een Sergeant bij het derde bolwerk. Zij naderden stoutmoedig, tot zo verre, dat zij de klok binnen de vesting konden hooren slaan. Ten hunnen voordeele verhief zig een dikke mist: want onder begunstiging van denzelven, naderden zij aan alle drie kanten te gelijk, over de bevroorene graft van de Conterscharp, tot aan de pallisaden. Hier werden zij van de buitenwacht ontdekt, die tot verscheidene keeren *Werda* riep; geen antwoord bekomende, loste hij een Musket. Echter drongen de *Groningers* voort, tillende de een den ander over de pallisaden, die zij in stukken kapten, en dus eene opening maakten; waardoor het krijgsvolk, tot den voet van den uitersten wal, doordrong. Toen vielen zij, gelijkerhand, zo hevig aan, dat zij, in korten tijd, den wal meester waren. De Biesbruggen werden nu aangebragt, om daarmede over de opengebitte buitengraft te komen. Eenigen werden te kort bevonden; doch de moed der Soldaaten vervulde dit gebrek. Sommigen van hun sprongen in 't water, om de bruggen aan beide zijden vast te houden, en hunne makkers tot den binnensten wal, die sterk bezet was, te doen overgaan. Inmiddels bediende een der Officieren zig van een list, die het werk zeer bevorderde. Hij tilde een Tamboer, zijnde nog maar een kleine jonge, over een doornhaag, en beloofde hem honderd Rijxdaalders, indien hij den wal beklom, en binnen de vesting de *Prinsen-Marsch* sloeg. De mist deed den Tamboer onverhinderd de Markt bereiken, daar hij straks den *Prinsen-Marsch* begon te slaan; dit veroorzaakte zulk een schrik onder de Soldaaten, dat zij niet durfden waagen, uit de huizen of barakken te komen, als meenende dat de Markt reeds door het Staatenvolk bezet was. Bijna twee honderd man van de bezetting namen, al vlugtende, door de *Benthemer-Poort*, den weg naar dat Graafschap. Het slaan op den trom veroorzaakte ondertusschen, bij de *Groningers*, zo veel moeds, dat ze te dapperder aanvielen. Zij meenden dat hunne makkers reeds binnen waren, en haastten zig te meer, om deel aan den buit te heb-

hebben. 's Morgens, vóór dat de klok negen ſloeg, waren zij alle binnen *Coeverden*. Niet meer dan vijftig waren 'er van de *Groningers* geſneuveld; doch van de *Munſterſchen* meer dan honderd vijftig; alle de overigen werden krijgsgevangen gemaakt. Het gelukken van dezen aanſlag veroorzaakte een algemeene vreugde in de *Nederlanden*. De *Munſterſchen*, daarentegen, verlieten hunne posten daaromſtreeks; en de Biſſchop zelf was zo verſlagen, dat hij uitriep: *Is mijn klein Trooijen verlooren, dan zal de rest wel haast volgen.* Binnen *Coeverden* werden, behalven een groote menigte andere oorlogsbehoeften, gevonden, zeven-en-zestig ſtukken geſchut, meest van metaal; vier-en-twintig mortieren; duizend musketten, behalven die door het guarniſoen gebruikt waren; vijf honderd en zes volle tonnen buskruit, behalven agt-en-dertig geopende; kogels in menigte; twaalf honderd zeven-en-zeventig bereidde, en zeventien honderd zestien onbereidde bomben; twee duizend een honderd en dertien ſtinkpotten; voorts betarden, pieken, ſtormhoeden, vuurkogels, handmolens, wapenen, ſalpeter, terpentijn, zwavel, harst, pek, affuiten, bijlen, en meer krijgsgereedſchap, in grooten overvloed.

Ter belooninge hier van, werd de dappere RABENHAUPT met het Drostampt van *Drenthe* en 't Gouvernement van *Coeverden* beſchonken, en is aldaar, den 12den Augustus des jaars zestien honderd vijf-en-zeventig, overleden. EIBERGEN werd tot Commandant van de vesting aangeſteld, en MIJNARD VAN THIJNEN tot Commandant van 's Lands Magazijn.

Hoe zeer dit verlies den Biſſchop ter harte ging, is gebleeken uit de pogingen, die hij, in het volgende jaar, aanwendde, om 'er weder meeſter van te worden. Ten dien einde deed hij een' dijk van veertien of vijftien voeten hoog, bij het huis *te Gramsbergen*, met zwaare kosten en moeite, dwars door de riviet *de Vecht* leggen; welke dijk, langs den zuider boord der riviere, oostwaards voortging, tot boven het huis *te Laar*, in 't Graafſchap *Benthem*. Dit geſchiedde, met oogmerk, om door het opſtuiven van het water, de vesting te doen onderloopen, of tot de overgaave te noodzaaken. Deze dijk had de lengte van twee groote uuren gaans, en was bezet met redouten en pallis-

ſa-

ſaden; en door genoegzaam krijgsvolk, om tegen alle aanvallen beſchermd te kunnen worden.

Den geheelen zomer was *Coeverden*, door overtollig water, belemmerd, en nog meer in 't najaar, toen het, bij aanhoudende regenvlagen, zodanig rees, dat het over de Conterſcharp, tot binnen de plaats, liep, de ſtraaten overſtroomde, en de Inwooners zig met hunne goederen op de zolders redden moesten. In dien toeſtand ſmeedden de *Munſterſchen* een' aanſlag, met vier honderd ſchuiten, die in gereedheid lagen, en van de noodige manſchap voorzien waren, om de vesting van alle kanten te beſpringen. 't Gevaar dus ten top geklommen, maakte RABENHAUPT den noodigen toeſtel, om het benaauwde *Coeverden* te ontzetten. Doch toen hij daartoe alles vervaardigd had, verwekte de Voorzienigheid, in den nacht van den 1ſten October, een geweldigen ſtorm uit het oosten, die den dijk niet alleen bij *'t Huis Gramsbergen* verbrijzelde; maar ook de dijk, die langs den rand van de rivier gelegd was, om het water te keeren, brak, op drie verſcheidene plaatſen, door. Deze onverwachte gebeurtenis deed het water zodanig vallen, dat men, na verloop van weinige dagen, met wagens uit en in *Coeverden* rijden kon. De doorbraak kostte, daarenboven, aan veertien honderd *Munſterſche* Soldaaten 't leven, die allen door den ſtroom werden weggeſleept.

Eenige jaaren daarna werd deze plaats, die, door de voorvallen, tot hier toe gemeld, in 's Lands Geſchiedenisſen beroemd geworden is, door den Baron VAN COEHOORN verſterkt, en in dien ſtaat gebragt, waarin het zig nog bevindt. De vijf kleine Bastions, die weleer het Kasteel afzonderlijk omringden, (en dus als een Citadel op zig zelven waren) zijn toen geſlecht, en derzelver graft met aarde gevuld. De gebouwen of woonhuizen van 't Kasteel zijn alleen in wezen gebleeven; dezelve beſtaan in het huis van den Drost van *Drenthe*, als Kastelein van *Coeverden*, 't welk nog het Kasteel genoemd wordt, als zijnde het grootſte gebouw, welk men aldaar vindt. Het andere, het Gouvernement, ſtaande daar naast, ſtrekt tot een woonplaats voor den Gouverneur. Nog twee huizen worden door bijzondere perſoonen bewoond. De Vestingwerken van *Coeverden* zijn zo regelmaatig aangelegd, als die van eenige plaats in geheel *Neder-*

land.

land. Het capitaale werk, dat onder aan den *berm* van een goede doornhegge voorzien is, loopt rondsom de Stad, en bevat zeven Bastions, die den naam van *de zeven Provintiën* voeren; hebbende allen dubbele flanquen; voor de Courtines, welken de Bastions aan elkander hechten, liggen zeer goede Ravelijnen. Voort is alles omgeeven met een zeer ſchoonen Bedektenweg, om welken nog een graft gelegd is.

Als een gebrek dezer Vestingwerken wordt aangemerkt, dat dezelven zijn aangelegd uit zoden van Turfaarde, dewijl in dien moerasſigen oord geene andere aarde te bekomen is; waardoor dezelve, buiten de losheid, daaraan natuurlijk eigen, ook aan gevaar van brand onderhevig zijn. Om dit te verhoeden, is aldaar, op zeer zwaare ſtraffe, verboden, met een brandenden tabakspijp, over of langs den wal te gaan. Nog wordt, als een ander gebrek, aangemerkt, dat ſedert de laatſte verſterking, de graften al te veel zijn uitgediept, waardoor veroorzaakt is geworden, dat het water, 't welk voorheen in de laage Ommelanden ſtaan bleef, afgeloopen, en de grond daarvan, voorheen draſſig, nu harder geworden is. Om dit gebrek te vergoeden, had men, voor eenigen tijd, het ontwerp van eene Inundatie gemeed.

't Is bekend dat bij *Coeverden* drie beeken in elkander loopen, het *Drostendiep*, 't *Schoonebeekerdiep* en het *Loonediep*, welke haar water aan de Stads graften mededeelen, vervolgens, door een Verlaat, zig verloopen in de *Kleine Vecht*, en daardoor in de *Groote Vecht*. Dus was dan het oogmerk, om, een half uur gaans ten zuiden van de Stad, bij de zamenvloeijing der zogenaamde *Kleine* en *Groote Vecht*, een Sluis te leggen, waardoor men, in tijd van nood, al het land rondom de Stad, onder water zou kunnen zetten; welke Sluis men voorneemens was te dekken met een goeden en wel verſterkten ſchans. De zwaare kosten, die daar toe vereiſcht zouden worden, ſchijnen dit werk, hoe noodzaakelijk het ook geacht werd, te hebben doen achter blijven.

De Stad *Coeverden* is voorzien van twee Poorten, waarvan de eene in 't zuidoosten, tuſſchen de Bastions *Zeeland* en *Utrecht*, de *Bentemerpoort* genaamd wordt, om dat men daardoor naar het Graaf-

Graafſchap van dien naam gaat. De andere, ten noordoosten, is de *Frieſche Poort*, tuſſchen de Bastions *Groningen* en *Overijſſel*.

De ſtraaten loopen allen lijarecht, en op de Markt uit, welke het middenpunt der Stad is. Zij worden, op het midden, tuſſchen de Markt en den Wal, regthoekig doorſneden van eene dwaarſtraat, die evenwijdig met den Stadswal loopt. De huizen zijn, zonder vertooning van pracht of ſieraad, zeer middenmaatig. De voortbrengzelen der natuur, om handel mede te drijven, zijn aldaar zeer ſchraal. Dus zijn de Ingezetenen verpligt, hun beſtaan in de veefokkerij te zoeken. Ook is 'er de af- en aankomst, door gebrek aan water, en inzonderheid bij drooge zomers, zeer ongemaklijk, zijnde de *Kleine Vecht* niet bevaarbaar dan met kleine ſchuiten en praamen; waarom de bewooners ook genoodzaakt zijn, zig meestal van wagens te bedienen.

In voorige tijden, toen *Coeverden* nog een Vlek of Dorp was, was aldaar een *Oude-* en *Nieuwe-Kerk*. De eerſte was toen de Parochiekerk, en ſtond rondsom beplant met hooge eiken boomen, hebbende een groot Kerkhof, waarop alle de dooden begraaven werden. Doch deze, in de *Spaanſche* beroerten, verwoest zijnde, is nooit weder herbouwd, grootendeels om reden dat dezelve buiten de omwalling der Stad ſtond. De tweede Kerk, ſtaande binnen 't Vlek, en nader bij 't Kasteel, was een groot gebouw, met een dubbele rij pilaaren, en voorzien van een hoogen toren. Maar ook deze werd, 1408, door den brand verdelgd; doch, op derzelver grond, een andere opgebouwd, die dus te recht den naam van de *Nieuwe Kerk* draagt, ſchoon zij ook wel de *Marie-Kerk* genaamd wordt, om dat de voorige aan de *Maeder-Maagd* gewijd was; zijnde dus genoemd door Paus JULIUS DEN TWEEDEN, die, op verzoek van den Biſchop van *Utrecht*, veele gelden, uit den verkoop van Aflaaten gekomen, daartoe had afgeſtaan. Het landſchap *Drenthe* leverde de bouwſtoffen, als ſteen, hout, ijzer, enz. Deze Kerk bleef in ſtand tot het jaar 1491, toen *Coeverden*, door EVERHARD VAN RHEM, omwald, de Kerk afgebroken, en de ſteen gebruikt werd tot de muuren der Stad. De tegenwoordige Kerk, ſtaande nabij de Markt, heeft de gedaante van een koepel, doch is zonder veel ſieraad.

De

De Gereformeerde Gemeente is aldaar tamelijk groot, ter oorzaake van de weinige Roomschgezinden, die 'er, zo min als in het geheele Landſchap van *Drenthe*, een kerkhuis hebben, maar verpligt zijn, hunnen Godsdienst in 't Graafſchap *Benthem* te oefenen. Men heeft 'er, echter, ook eene kleine *Lutherſche* Gemeente. De twee Predikanten, die de Hervormden bedienen, worden wel door den Drost en Gedeputeerde Staaten aangeſteld; doch, in zo verre *Coeverden*, als een Frontierplaats, ten aanzien van deszelfs Vestingwerken, op kosten van de Generaliteit onderhouden word, ſtaan dezelve, beſchouwd als Garnizoens-Predikanten, ten aanzien van hunne betaaling, gedeeltelijk op den Staat van Oorlog, ter repartitie dezes Landſchaps, met opzicht tot het aandeel, 't welk dit Landſchap ter Generaliteits kaſſe verpligt is optebrengen, en wel elk, jaarlijks, voor drie honderd guldens; wordende het overige hunner wedde uit Stads Comptoir en Pastoriegoederen betaald.

Onder de Predikanten, die de Gemeente van *Coeverden* bedienst hebben, verdient inzonderheid in aanmerking genomen te worden, JOHAN PICART, die, in den jaare 1660, in het licht bragt, zijn bekend Werk, getijteld *Vergetene Oudheden van het Landſchap Drenthe*, enz.

Ten aanzien van de Burgerlijde Regeering, ſtaan de Inwooners onder een bijzonder Schoutsampt, waartoe *Coeverden* en *Schoonebeek* met elkander vereenigd zijn. De Vierſchaar van het Gerecht wordt in één der vertrekken van het Raadhuis gehouden, hebbende de Schout ook binnen de Stad zijne woning. Het Krijgswezen ſtaat onder den Gouverneur, die onder zig een Commandeur heeft; behalven dezen, is 'er nog een Groot-Major.

In het noordoosterdeel der Stad is een Landshuis aangelegd, waarin de Heeren Gedeputeerden van den Raad van Staaten, wanneer zij aldaar komen om de Vestingwerken, 't Arſenaal en 't Magazijn te bezichtigen, hunnen intrek neemen. Bij dit huis ſtaat het Arſenaal, zijnde een voortreffelijk groot gebouw. Niet verre van het Kasteel vindt men 't Kruidmagazijn, 't welk onder den grond verwulfd is, en waarbij de toegangen rondsom met paliſsaden afgeperkt zijn. Ook is 'er een fraai woonhuis voor

den

den Directeur van 's Lands Fortificatien. In vredestijd beſtaat de krijgsbezetting, gemeenlijk, uit niet meer dan één Battaillon voetvolk; van welke, voorheen, een Officier met twintig man plagt gezonden te worden naar den *Ommer Schans*, vijf uuren gaans ten zuid-westen van *Coeverden*; thans geſchied dit door de bezetting uit *Zwolle*. Ten dienſte dezer Bezetting zijn fraaije Caſernen aangelegd, ſtaande aan den voet van den capitaalen wal, langs de Courtines uitgeſtrekt. De Gouverneur van *Coeverden* heeft mede bevel over den Schans de *Bourtang*, en over de *Oude* en *Nieuwe Schans*, op den bodem van *Wedde* en *West-Woldingerland*; hoewel de krijgsbezettingen van deze drie ſterkten, niet uit *Coeverden*, maar uit *Groningen*, jaarlijks, bij verwiſſeling, derwaarts worden gezonden.

Coeverden is mede de bewaarplaats der gevangenen en der veroordeelden tot den kruiwagen: ten welken einde men hier heeft een bijzonder gevangenhuis, waarin worden opgeſloten alle de gevangene Deſerteurs der Guarniſoenen van *Friesland*, *Groningen* en *Drenthe*.

Zie RAIJ, *Woordenboek der Aardrijks*, p. 139. PICARD, *Vergetene Antiquiteiten*, p 281, 283, 284, 285, 292, 294, 295, 296 en 297. HEDA, *Hist. Ultraject.* TACITUS, *Jaarboeken*, IV. Boek. NEANDER, *Antiquiteiten*, p. 271. VAN HASSELT, *Histor. Gelriæ. Oude Holl. Chronijk*, fol. 28, 287 en 409. BEKA, *in Balderik*, enz. SCHOTANUS, *Frieſche Chronijk*, fol. 101. PONTANUS, *Gelderſche Geſchiedenisſen*, II. Deel, fol. 81, 364 en 425. REIJD, BOR, DE GROOT, VALKENIER, *Verward Europa*, p. 602, 604, 613, 614, 846, 847 en 848. CASTELIJN, *Hollandſche Mercurius*, XXIII. Deel, p. 110 en 222. SYLVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, I. Deel, I. Stuk, fol. 526. *Brief uit Coeverden. Verder uit medegedeelde Berichten.*

COIGNET, (GILLES) verdient onder de Nederlanders, die de kunst, om het penceel te behandelen en de verwen te mengen, meeſterlijk verſtonden, eene voornaame plaats. Hij was geboren te *Antwerpen*, en woonde aldaar, vóór zijn vertrek, bij zeke-

ren ANTONIJ PALERMO. In *Italiën* had hij tot medgezel eenen STELLO, met wien hij verscheidene kunststukken vervaardigde. Doch deze zijn' makker sneuvelde, bij het vieren van één der Pauslijke Feestdagen, op den brug van het Kasteel, door een vuurpijl, die hem op de borst trof. COIGNET vertrok toen naar *Napels*, *Sicilië*, en andere gedeelten van *Italië*, vervaardigende veele stukken, zo in olieverw, als in *Fresco*. In het jaar vijftien honderd een en zestig kwam hij te *Antwerpen* in 't Schilders Gild, of onder de Kamer der *Violieren*. Hij hield, gedurende zijn verblijf aldaar, zig bezig met het schilderen van tafreelen op doek, en bediende zig, nu en dan, van de hand van CORNELIS DE MOLENAAR, bijgenaamd SCHEELE NEEL.

Onder de kooplieden, die minnaars van de kunst waren, werd hij zeer vermaard; deze noemden hem GILLES MET DE VLEE, om een lidteken, 't welk hij op den wang had, en volmaakt naar een een muis geleek; zijne moeder, van hem zwanger zijnde, had, zo men zeide, van zulk een dier geschrikt.

Ten tijde van het verblijf des Hertogs VAN PARMA, week hij, wegens den oorlog, naar *Amsteldam*, alwaar hij zig nederzette. Schoon het hem 'er niet kwalijk ging, verhuisde hij, achter, vandaar naar *Hamburg*, alwaar hij in het jaar zestien honderd overleed.

Die hem gekend hebben, getuigen, dat hij van een vrolijken en kortswijligen aart was; kluchtig, maar fiks in zijne manier van schilderen: op alles gevat, 't zij in beelden, landschappen, gronden, enz. aanteleggen. Ook had hij eene zonderlinge bekwaamheid om nachtgezichtjes te verbeelden; brengende, veeltijds, het goud, op een fraaije wijze, daarin te pas, om het licht van een kaars, fakkel of lamp levendig en natuurlijk natebootzen. Van den eenen werd hij hierover gepreezen, en van den anderen gelaakt. Meer was in hem te berispen, dat hij zig niet ontzag, de copijen, door zijne Leerlingen gemaakt, voor echte stukken van hem zelven, schoon hij 'er weinig of niets aan gedaan had, te verkoopen. Meest bediende hij zig van dezulken, die gemaakt waren door eenen KLAAS BIETERS, wiens vader een Goudsmid te *Amsteldam* was. Eene uitteerende ziekte belette hem en zijnen oudsten broeder, die mede een goed schilder was,

tot

tot eenen maatigen onderdom te komen; beiden ſtierven in het best van hun leven.

Zie VAN MANDER, I. Deel, bl. 311. enz.

COK, (J.) of COOK, en ook wel COCQ, een der zaamverbondene Edelen. Van wegen de menigte van hun, die dezen naam voerden, zo als men bij CARPENTIER, Par. III. p. 499. zien kan, is het niet wel te bepaalen, wie deze eigenlijk geweest zij: te meer, daar zij hunnen naam nu dus en dan zo ſchreeven. Anderen ſchreeven KOK, en ook wel DE COCQ, zo als men vindt van ROBBRECHT DE COCQ VAN NEERIJNEN, die een broeder was van MAXIMILIAAN VAN BLOIS. Deze ROBBRECHT, die mede tot de tekenaars van het verbond der Edelen behoorde, en MARNIX volgde, werd door ALBA gebannen, en zijne goederen verbeurd verklaard. Naderhand het ongeluk hebbende van den Tiran in handen te vallen, werd hij (1569) onthaald. Hij was onderſcheiden van ROBBERT DE COCQ VAN NEERIJNEN, daar MEURSIUS en BOR gewag van maaken. Dat zij, die den naam van COC of COOK voerden, niet alleen menigvuldig in getal, maar ook van aanzien waren, blijkt uit het *Adelijk Wapenboek* van BRAWERDA, waarin men zien kan, dat zij, door huwelijken, zig vermaagſchapt hebben met de geſlachten van VAN DEN CLOOSTER, BEELEN, HARINXMA THOE HEMA, KINSCHOT, VÁN DER EEREN, VALKENIER, en anderen.

COLIGNI, (CASPAR DE) de tweede van dien naam, onder de Graeven VAN COLIGNI, Heer van *Chastillon-ſur-Loing*, Admiraal van *Frankrijk*, was de zoon van CASPAR DEN EERSTEN VAN COLIGNI, en dus afkomſtig uit het oud en edel geſlacht van dien naam, dat men zegt uit de oude Graeven van *Bourgondiën*, in de tiende eeuwe reeds bekend, afſtammen. Onze COLIGNI, één der beste Veldheeren van zijnen tijd, was geboren uit LOUISA VAN MONTMORENCI, den 16 of 17den Februarij des jaars 1526, en werd in het leger opgevoed. Schoon zijne meeſte daaden niet onmiddelijk tot onze *Nederlanden* behooren, kunnen wij hem, echter, om eene reden, die ſtraks zal blijken, niet ongenoemd voorbijgaan. Reeds vroeg gaf hij blijken van ongemeene dap-

perheid en verſtand. Onder FRANÇOIS DEN EERSTEN, Koning van *Frankrijk*, bevond hij zig tegenwoordig (1542) bij het ontzet van *Landreci*, en, twee jaaren daarna, in den Slag bij *Ceriſoles*. Onder Koning HENDRIK DEN TWEEDEN werd hij in rang bevorderd, door voorſpraak van zijner moeders broeder, den Marſchalk VAN MONTMORENCI. Eerst maakte de Koning hem Kolonel-Generaal over het *Franſche* Voetvolk, en Ridder van zijne Orde, en zond hem, met die waardigheid omhangen, (1550) naar *Engeland*, om den vrede te ſluiten, waartoe de *Engelſchen*, door de inſluiting van de Stad *Boulogne*, genoodzaakt waren. Naderhand verzelde hij den Koning in den Duitſchen oorlog. In vijftien honderd twee-en-vijftig maakte HENDRIK DE TWEEDE, na den dood van ANNIBALD, hem Admiraal van *Frankrijk*. In het volgende jaar had hij het bevel over de Voorhoede van het Leger, over 't welk de Koning zelf in *Vlaanderen* gebood. Veel krijgt hij toe (1554) tot de overwinning bij *Renti*.

In de *Nederlanden* werd (1556) de veldtogt geopend met een aanſlag op *Douai*. De Admiraal COLIGNI zogt zig, bij verraſſing, van die Stad meeſter te maaken; doch een oude vrouw, 't gerucht van het oprechten en aanvoeren der ſtormladderen vernemende, ontdekte den toeleg door ſchreeuwen; waardoor dezelve te leur ging. De Veldheer trok toen naar *Lens*, in *Artois*, dat veroverd en plat gebrand werd. In dat zelfde jaar was hij één der Gevolmagtigden, tot het ſluiten van den vrede met den Keizer; doch hij moest denzelven, op uitdrukkelijk bevel van den Koning, in het volgende jaar, wederom vernietigen. Niet lang daarna werd hij, te *St. Quintijn*, waarin hij zig geworpen had, door de Spanjaarden gevangen, en, omtrent dien zelfden tijd, beſchuldigd, de plaatſen in *Picardiën*, waarvan hij Gouverneur was, niet naar behooren voorzien te hebben. Hij bleef krijgsgevangen, tot op den vrede, en ging, na het leezen van veele boeken, over tot de gevoelens der *Hugenooten*. Nogthans was hij geheel onſchuldig aan de zamenzweering van AMBOISE. Toen dezelve begon uit te barſten, kwam hij, op 's Konings bevel, ten hove, en ſprak zeer rondborſtig over de gemeene bezwaaren. Daarna leverde hij, in de vergadering der Staaten, te *Fontainebleau*, uit naame der *Hugenooten*, een Smeekſchrift in, voor de vrij-

vrijheid van den Godsdienst. In het jaar vijftien honderd twee-en-zestig verkreeg hij het Edict van Januarius, en meende toen de regeeringsvorm grootlijks te veranderen, en aan de Standen meerder vrijheid te bezorgen. Doch aangezien de zaak, kort daarna, tot openbaare feitlijkheden uitborst, vatte hij mede de wapenen op, en bleef, tot aan zijnen ongelukkigen dood, een ijverig voorſtander der *Hugenooten*. In het zelfde jaar was hij tegenwoordig bij den Slag bij *Dreux*, alwaar zijne vijanden eenig voordeel op hem behaalden. Kort daarna bemagtigde hij, met hulp der *Engelſchen*, bijna geheel *Neder-Normandië*. Omtrent dien tijd werd hij beſchuldigd, als of hij den moord van den Hertog VAN GUIZE heimelijk beſtookt had; doch, vier jaaren daarna (1566) zuiverde hij zig, bij het Hof, van dien blaam, door een plegtigen Eed, en werd door den Koning, in ſchijn, met die van den huize van VAN GUIZE verzoend. Den oorlog, in 't volgende jaare, hervat wordende, werd de Admiraal, voerende het bevel over het leger der *Hugenooten*, geſlagen, en geraakte zelf in levensgevaar.

In het jaar vijftien honderd agt-en-zestig toonde hij openlijk, dat hij niet alleenlijk den *Hugenooten* in *Frankryk* toegedaan was, maar ook dat hij de zaak der *Nederlanderen* ter harte nam; naardien hij bezorgde, dat een Edelman uit *Normandië*, COQUEVILLE genaamd, met zeven of agt honderd man, ten dienſte van ORANJE, een' inval in *Artois* ondernemen zou, doch welke aanſlag, gelijk bekend is, te niete liep. Niet alleenlijk ſmartte hem dit, maar hij geraakte zelfs in groot gevaar, van met den Prins VAN CONDÉ, door 's Konings Troupen, bij *Noijers* overvallen te worden, en vond zig gedwongen, de vlucht naar *Rochelle* te neemen. Hierop ontſtond een nieuwe oorlog, die even ongelukkig voor hem uitviel. Hij werd (1560), als Bevelhebber der *Hugenooten*, bij *Jarnak* geſlagen: waarom hij het beleg voor *Poitiers* moest opbreeken; en, daarenboven, in dat zelfde jaar, bij *Moncontour*, nogmaals overwonnen. Het Parlement ontnam hem zijne waardigheid als Admiraal; zijn beeldenis werd aan den galg gehangen, en hij vogelvrij verklaard. Doch, hoe zeer ook hem het ongeluk op de hielen volgde, verliet hij, echter, zijn Aanhang niet, en ondersteunde de Nederlanderen met zijnen

wijzen raad. Aan zijn doorzicht in de zaaken van dien tijd werd toegeſchreeven, dat ORANJE, zijn geluk en de bevrijding der verdrukte Nederlanderen bedoelende, te raade werd, het geluk der wapenen ter zee te beproeven, en aan eenige gevluchte Edelen, Kooplieden en anderen, lastbrieven te geeven, om met ſchepen, door ſommigen, voor eigen rekening, in zee gebragt, op vrij buit te vaaren; 't welk, gelijk men weet, het middel geweest is, waardoor de grondſlag tot herſtelling der Nederlandſche Vrijheid gelegd is.

Na 't ſluiten van den vrede, in 1570, hield hij zig een' tijd lang op, in zijn eigen huis te *Chaſtillon*, zonder aan het Hof te komen. Eindelijk werd hij door veele vleierijen, door het huwelijk tuſſchen den Prins van *Navarre* en 's Konings zuster, en door den geveinsden oorlog met *Spanje* uit zijne wijkplaats gelokt, en kwam (1571) bij den Koning te *Blois*, van wien hij de allervriendelijkſte gunſtbewijzingen genoot. Hij werd in alle eerampten herſteld, zijne geleedene ſchade hem vergoed, en hij zelf door wijle van den Koning zelven volkomen gerust geſteld. Eenige maanden daarna weder naar huis gekeerd zijnde, onderhield de Koning eene vertrouwelijke briefwisſeling met hem, en riep hem, na verloop van vijf weeken, weder tot zig, betoonende hem toen meer gunst dan voorheen. Eindelijk werd hij (1572) onder ſchijn van 't *Navarriſch* bijleger, en om te raadſlagen nopens den Spaanſchen oorlog, naar *Parijs* gelokt; om welk aanzoek van de hand te wijzen, hij, ongelukkiglijk, alle de vermaaningen zijner goede vrienden in den wind. Eenige dagen na 't bijleger uit de *Louvre* naar huis keerende, werd hij door een heimelijken ſchoot gekwetst; waarover de Koning zijn hoogſte ongenoegen liet blijken, den Admiraal in perſoon beſocht, en naar den dader zeer naauwkeurig deed onderzoeken, ten minſten beloofde, het te zullen doen. Niettegenſtaande dit alles, zag men den gruwelijken *Parijſchen Moord*, met dezen vermaarden naam zijnen aanvang nemen. De Hertog VAN GUISE viel in zijn huis, een Duitsch Soldaat, nevens anderen, drong in het vertrek van den Admiraal, en doodde hem, die, in het begin van dat bedrijf, ter beide uitſprong, en den dood moedmoedig afwachtte, met verſcheidene wonden. Zijn ontzield lichaam werd der woede van het gemee-

meene volk ten prooi gegeeven, en, na drie dagen lang, op de ſchandelijkſte wijze, mishandeld te zijn, te *Montfaucon* aan den galg gehangen. Zijn neef, de Graaf VAN MONTGOMERI, liet hem heimelijk afneemen, en te *Chantilly* begraaven.

Geenen onderdaan, vertrouwe ik, den Leezer te zullen doen met een naauwkeurig berigt, wegens dit treurig en ſchandelijk voorval, hoewel tot onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen niet onmiddelijk behoorende. Des kunnigen weeten, welk een nadeelige invloed de *Pariſſche Moord* op de zaaken der Nederlanderen in dien tijd had, en het gantſche plan omverre wierp. Zie hier dan een verhaal daarvan, volgens de meest waarſchijnlijke berigten.

Om de *Hugenooten*, die men in *Frankrijk* voorgenomen had te verdelgen, te beter in ſlaap te wiegen, werd een huwelijk geſloten tuſſchen HENRIK, Koning van *Navarre*, en MARGRIET, zuſter des Konings van *Frankrijk*; 't welk, tot groot genoegen zo van de eene als andere partij, voltrokken werd; laarende de Marſchalk BIRON zig gebruiken, om tuſſchen beiden te loopen. Dit verricht zijnde, kwam de oude Koningin van *Navarre*, met haaren zoon, den Admiraal, en andere Heeren, die haar aankleefden, te *Parijs*. Slechts ruim een maand was die Vorſtin aldaar geweest, of zij kwam te ſterven, zijnde, naar alle waarſchijnelijkheid, door middel van een vergiftigden handſchoen, omgebragt: ſchoon men, na dat zij geopend was, haaren dood aan een ongemak in de zijde toeſchreef.

De bruiloft van het jonge paar moest, echter, voortgang hebben, en werd met de grootſte ſtaatlijkheid gehouden. De voornaamſte *Hugenooten* waren doof voor alle de vermaaningen hunner vrienden; waarvan de Roomſchen een goed gebruik maakten, met te beraadſlagen, op wat wijze zij dezelven zouden doen omkomen. Het beſluit werd genomen, om met den Admiraal een begin te maaken: zo als geſchiedde. Want COLIGNI, des Vrijdags uit den Raad komende, werd, bezig zijnde met een geſchrift, dat hem ter hand geſteld was, te leezen, uit een venſter, tegen over de plaats alwaar hij zig bevond, geſchoten, zonder dat het oogmerk daar mede bereikt werd; hij werd alleenlijk in den arm gekwest, en de ſchoot nam ook een vinger van zij-

zijne rechterhand mede. Na dat hij deze wonden ontvangen had, wees hij met de ſlinkerhand de plaats, vanwaar de ſchoot gekomen was, en deed zig, door zijne bedienden, naar zijne woning brengen. Sommigen begaven zig ter plaatſe, vanwaar geſchooten was, doch vonden den daader niet, maar wel het piſtool.

Geduurende dit voorval, bevond zig de Koning, met den Hertog VAN GUISE, en den Heer VAN TILLIGNI, Schoonzoon van den Admiraal, in de kaatsbaan. De Vorst, het gerucht hoorende, wierp het raket uit de hand, en ging met een vertoornd gelaat vandaar: 't zij dan dat hij veinsde, of dat hij wezenlijk bedroefd was, dat de Admiraal niet dood was. Grooter en oprechter was de onſteltenis van NAVARRE en CONDÉ, die bij den Koning aanhielden, om zig naar elders te mogen begeeven, dewijl zij aldaar zig niet veilig rekenden. De Koning ſtelde hen, met ſchoone woorden, te vreden, verzoekende dat zij zouden blijven, al ware het maar om ooggetuigen te zijn van de ſtraffe, die hij over zo eene ſchelmſche daad zou laaten oefenen. De oude Koningin CATHARINA voegde daarbij het haare, zeggende, *dat haar zoon den naam van Koning niet verdiende, zo hij een dergelijke euveldaad niet ten ſtrengſten deed ſtraffen.* Deze woorden ſtelden NAVARRE en CONDÉ gerust; te meer, toen de Koning in perſoon den Admiraal ging bezoeken, en hem allervriendelijkst bejegende, met uitdrukkingen van woorden, waardoor hij te kennen gaf, den daader te zullen ſtraffen, als of het feit aan zijn eigen perſoon begaan ware.

Daags daaraan deed COLIGNI aan den Koning en den Hertog VAN ANJOU verzoeken, om eenige benden van 's Konings huis, tot zijne bewaaring, omtrent zijne wooning te mogen hebben, en door 't aanzien van zodanige wacht de moetwilligen in toom te houden. Dit werd hem ligtlijk toegeſtaan; want het diende meer om te verhoeden, dat hij en de zijnen niet ontvluchtten, dan wel om hen te beveiligen. Om hierin te beter te ſlaagen, deed de verraderlijke Koning, die door zijne moeder daartoe werd aangeſtookt, alle de Gereformeerde Edelen verhuizen, en zig omtrent den Admiraal nederzetten, als vindende zig daardoor in ſtaat, hun gemaklijker te doen optekenen, en met éénen ſlag te verdelgen.

gen. Ook belaste hij aan den Kolonel van de wacht, dat hij niet een eenigen Roomschgezinde daaromtrent zou doen naderen; en die de stoutheid daartoe mogt hebben, dat hij dien zou doen omkomen.

Al deze toestel, welke vertooning van gunst zij ook mogt maken, gaf, echter, aan veelen geen klein achterdenken: waarom NAVARRE en CONDÉ, de Admiraal TILLIGNIJ en anderen te zamen overleiden, wat in die omstandigheid te doen stond. Sommigen waren van oordeel, men moest ergens elders zien heen te trekken; niet bevroedende, dat hun zulks belet zou worden. Anderen, en daar onder de Admiraal, waren van oordeel, dat men op 's Konings woord vertrouwen moest, om geene nieuwe verbittering te maaken. Ook oordeelden de Geneesmeesters, dat de Admiraal niet wel vervoerd kon worden. Aan den Koning, met de zijnen in den Tichelhof wandelende, terwijl hij bezig was met zig over den aanslag te beraaden, werd dit, door eenen BAMAYcour, bekend gemaakt, waarop men het besluit nam om voort te varen; en den ramp, dien de Admiraal ontkomen was, op alle de *Hugenooten* te doen nederdaalen. In de vergadering, waarin dit besluit genomen werd, waren tegenwoordig de Koning, zijne Moeder, ANJOU, NEVERS, de Bastaart VAN ANGOULEME, BERAGUE, TAVAGNI en RADESI, die elkander, in den beginne, niet wel verstaan konden, op wat wijze men met den Koning van *Navarre* en den Prins VAN CONDÉ zou handelen: of men ze onder den hoop mengen, of hun spaaren zou. De achtbaarheid van NAVARRE, het bloedverwantschap des Konings en het onlangs voltrokken huwelijk spaarden hem. Over CONDÉ viel meer te zeggen, uit oorzaake van den haat, waarin zijns vaders naam was; doch zijne doorluchtige geboorte, het bloed, waaruit hij gesproten was, de voorspraak van NEVERS, die zijn vrouws zusters getrouwd had, en zig in het toekomende borge voor hem stelde, waren oorzaak, dat hij mede gespaard werd. Dit dan alzo beslooten zijnde, reeden ANJOU en ANGOULEME, in hunne karossen, door de Stad, een gerucht uitstrooijende, dat de Koning MONTMORENCI, met de uitgelezenste Ruiterij, binnen *Parijs* ontboden had. Ook werd 'er, ten zelfden tijde, een persoon gevat, waarop men zeide vermoeden te hebben, dat hij schuldig was aan het feit, aan

COLIGNI gepleegd. Hij bleek uit het geslacht van die VAN GUIZE te zijn; waarom deze bij den Koning kwam, verzoekende het Hof te mogen verlaaten, alzo hij, volgens zijn zeggen, aldaar met den nek werd aangezien. Waarop de Koning, om zijne veinserij te volmaaken, een koel antwoord gaf, waarschuwende tevens NAVARRE, zig voor die VAN GUIZE te hoeden, en hun geen voet te geeven om hunne geweldenarijen te pleegen, alzo zij het ontruste graauw op de hand hadden: waarom het raadzaam zou zijn, eenige van zijne vertrouwdste Edellieden bij zig aan het Hof te ontbieden, om daardoor te zekerder te zijn; welke waarschouwing NAVARRE ook nakwam.

Te midden van al die veinserij, konden, echter, de snedigsten ligtlijk zien, waar het heen wilde, zo uit het drentelen van het krijgsvolk omtrent de *Louvre*, als uit het gemor des volks, en ook uit het brengen van geweer op het Hof. COLIGNI en TALIGNI verwachtten, echter, alles goeds van de trouwe des Konings.

De nacht naderde eindelijk, niet duisterder door zig zelven, dan door het gruwelstuk, dat men voorgenomen had ten uitvoer te brengen; een daad, die een onuitwischbaaren vlek in de Geschiedenissen van dat Rijk gemaakt heeft. GUIZE, wien het uitvoeren daarvan bevolen was, eenige Hoplieden van de vijf benden *Zwitzers*, als ook eenige *Fransche* Kolonellen, bij zig ontbooden hebbende, gaf hij hun des Konings wil te verstaan, en tevens eene leuze van de aanstaande wraak en buit. Hierop werden de *Zwitzers* en eenige *Fransche* Regimenten bij *de Louvre* ontboden, met bevel om niemand van het volk van NAVARRE of CONDÉ doortelaaten. Aan de Schutters, die hier en daar in de buurhuizen, omtrent de woning van den Admiraal, de wacht hielden, werd dezelfde last gegeeven. De Hoplieden en Bevelhebbers van de Burgerije moesten hun volk mede in 't geweer brengen, en ten bestemden tijde, ter middernacht, op het Stadhuis verschijnen, daar hun de gantsche zaak ontdekt werd; naamlijk, hoe men gezind was, dezen hatelijken hoop der *Hugenoeten*, als met éénen slag, ten onder te brengen. Allen toonden zig gewillig, en bestonden, zo stil als mogelijk was, alle straaten en driesprongen te bezetten. Tot een teken, om elkander te ken-

CASPAR DE COLIGNI,
Admiraal van Frankrijk.

kennen, hadden zij een wit kruis aan den hoed, en een witten ſnoer aan den arm; de leuze van den aanval was het kleppen van de klok van 't paleis.

Inmiddels deeden GUIZE en ANGOULÊME alles wat ze konden, om de zaaken voort te zetten. Doch de Koning, als het op 't ſlijpen kwam, begon van ſchrik te aarſelen, doch werd, door zijne moeder, ANJOU, NEVERS, GUIZE en anderen, die te middernacht bij hem in de kamer kwamen, weder geſtijft. Thans volgde zijn laatſte bevel, om met de zaaken voort te vaaren. Men gaf dus last tot het teken, het geen op één uur vóór den dag beſtemd was, te vervroegen, en de naaſte klok van *St. Germain de l'Auxerrois* te luiden. Op eenig ontſtaan gerucht, begaven ſommigen van de Onroomſchen zig ten bedde uit, zagen een eindelooze menigte van toortſen langs de ſtraat, en beſtonden, verwonderd, naar het Hof te loopen, en te vraagen, *wat dit alles beduidde?* Dewijl ieder daarop afgericht was, werd hun tot antwoord gegeeven, *dat men ſpeelswijze een ſpiegelgevecht wilde vertoonen.* Doch als zij verder wilden, werd een gedeelte van hun, door de wachten, vast gehouden en ſchendig mishandeld. Zij maakten een begin met een *Gasconjer*; een ander werd gekwetst. Thans begonden de krijgsknechten den rol van moordenaars te ſpeelen, met op de overige aantevallen. De bloeddorſtige Koningin, hiervan verwittigd, gaat bij den Koning, maakt hem wijs, hoe *dat ſchuim van volk*, zo als zij de *Hugenoten* noemde, niet langer waren tegen te houden: des men, om de wanorde te mijden, moest voortvaaren; waarop de Koningin hem verder dwong, order te geeven om de klok te trekken, vóór den dageraad van Zondag, zijnde den 24ſten Augustus, en den Feeſtdag van ST. BARTHOLOMEUS. Hierop trokken GUIZE, ANGOULÊME en AUMALE terſtond naar 't huis van den Admiraal. Deze, het gerucht hoorende, bevroedde wel dat die VAN GUIZE in de weer waren; hebbende zij de Burgerij, zo als men hem zeide, op de been gebragt: doch hij was nog in den waan, dat zij hun hoofd zouden ſtooten, zo ras zij des Konings lijfwacht vernamen. Maar helaas! hij maakte eene gantsch verkeerde rekening. Want het was juist de Overſte van het zelfde volk, die de poort van het voorhof, in 's Konings name, eischten geopend te hebben. Die

ge-

gedaan zijnde, werd de Portier op het oogenblik doorſtoken, en een *Zwitzer* doodgeſchoten, terwijl de anderen zig naar binnen begaven, ſluitende de deur achter zig toe, en die bezettende met kisten en kasſen. De Admiraal, uit dit gerucht van ſchieten, ligt bevroedende wat 'er gaande was, begaf zig in allerijl ten bedde uit, ſchoot een nachtabberd aan, en ging dus tegen een muur leunen, om zijn gebed te doen, waarin zijn Predikant MARLIN hem behulpzaam was. Intuſſchen hadden die van buiten de deur open gelopen, en kwamen vast met alle magt de trappen op. Vijf Kolonellen traden welgewapend vooruit, zijnde verzeld van ACHILLES PETTRUCI VAN SIENA. COLIGNI, dit hoorende, en zijn gebed geëindigd zijnde, keerde zig terſtond tot de zijnen, met deze woorden:

Ik zie nu klaar, wat men voorheeft. Den dood heb ik nooit ontzien, maar van over lang nagejaagd: dus ben ik wel getroost. Gelukkig ben ik, die in Gode ſterf, en door zijne genade hoop op het eeuwige leeven heb. Menſchenhulp ben ik thans niet benodigd. Daarom, mijne vrienden, op dat gij geen deel hebt aan mijn ongeval, en ik t'avond of morgen van uwe weezen of weduwen niet vervloekt worde, als de oorzaak van mijn bederf, bergt gijlieden uw leven. De bijſtand van God is mij genoeg; en op deszelfs bijſtand verlaat ik mij, mijne ziel aan hem beveelende. Daarop begaven zij zig over de daken, om een goed heenkomen te zoeken.

De kamer open gelopen zijnde, kwam een *Duitſcher*, genaamd BESME, tot hem, en vraagde: *Zijt gij* COLIGNI? waarop hij ſtoutmoedig antwoordde: *ja ik ben de man; maar gij jongeling*, (vervolgde hij) *ontzie mijne grijze hairen. Hoe gij 't ook maakt, gij zult mijn' tijd niet verkorten.* Onder het uitſpreeken van deze woorden, wrong BESME hem het rapier in de borst, en voorts zijnen ſteek herhaalende, gaf hij hem daarenboven een' dwarsſlag over 't aangezicht. De andere, daarbij komende, gaven hem ſteek bij ſteek, tot dat hij ter aarde zeeg. Volgens het getuigenis van hun, die dit werk bijgewoond hebben, waren zijne moorders meer ontſteld dan hij. De Hertog VAN GUIZE, doodvijand van COLIGNI, met de andere Grooten, waren op de plaats, en wachtten naar den uitſlag. De eerstgemelde riep den Duitſcher toe,

toe, *of het al verricht was?* die daarop *ja* ten antwoord gaf. ANGOULEME hem hierop toeroepende, *het niet te kunnen gelooven, voor dat hij het zag, en dat men dus het lichaam naar beneden zou werpen*, worpen de moorders het lichaam, ſchoon het nog niet geheel dood was, ten venſter uit. Vermits het aangezicht zo bebloed was, dat men het naauwlijks kennen kon, veegde ANGOULEME met zijnen zakdoek hetzelve af, en ziende dat het waarlijk COLIGNI was, ſchopte hij het lijk met den voet. Toen op ſtraat loopende, riep hij met luider ſtemme; *Wel begonnen, Spitsbroeders! al voort! al voort: de Koning heeft het bevoolen.* De klok van 't Paleis werd inmiddels geklept, 't welk, volgens ſommigen, door de Koningin CATHARINA in perſoon verricht werd, op dat 'er tog geen tijd verlooren zoude gaan; liggende de Koning inmiddels in zijn bed te weenen. Terſtond daarna volgde een ijsſelijk gedruis en geroep van *wapen! wapen!* Het volk, reeds onzinnig, begaf zig naar de woning van den Admiraal, en pleegde allerleijen moedwil met het ontzielde lichaam. Ten laatſten ſleepten zij het in een' ſtal, hakten het hoofd 'er af, dat naar *Rome* gezonden werd; wordende het onthoofde lijk, met de grootſte verachting, langs de ſtraaten geſleept, daarna in de *Seine* geworpen, 'er weder uitgehaald, te *Montfaucon* aan den galg gehangen, met ijzerene ketenen aan de beenen vast gemaakt, en met vuur van onderen gebraden en verzengd, op dat tog alle de elementen tot de ſchenddaad zouden medewerken. Zijn neef, gelijk boven gezegd is, deed, ſedert, het gehavende lijk van de galg afneemen en in ſtilte begraaven. Nog was de wraak en dolheid hiermede niet verzadigd: want, eenige dagen daarna, beging men de zotheid, om het doodvonnis over den Admiraal uitteſpreeken, en in een beeld van ſtro ten uitvoer te brengen; 't welk de Koning en de Koningin gewillig, doch NAVARRE gedwongen, aanzagen. Geene mindere barbaarsheid werd 'er, intuſſchen, aan zijne huisgenooten gepleegd; allen, die men in handen kreeg, werden jammerlijk vermoord, en hunne goederen geroofd; die over de daken hadden meenen te ontvluchten, vielen in handen van de dienaars van ANJOU, welke niet beter handelden. De Graaf DE ROCHEFOUCAULT, die bij den Koning wel gezien was, en hem

nog

nog laat in den nacht vergezelſchapt had, werd mede, in dien zelfden nacht, door de ſoldaten aangerand, en wel op deze wijze. Zeker Hofjonker, aan zijne deur kloppende, gaf voor, hemlieden van wegen den Koning te zeggen te hebben: des hij verzocht, dat men hem open deed. ROCHEFOUCAULT, denkende dat de Koning 'er bij tegenwoordig was, deed terſtond de deur openen. De vermomde perſoonen ziende, meende hij dat de Koning, gelijk wel meer gebeurd was, hem voor zijne ſpotternijen een weinig wilde doen geeſſelen, en bad daarom, dat zij hem genadig wilden handelen. In plaatſe van koetswijl te vertoonen, begonnen zij met 'er haast zijn huis te plonderen. Eén uit den hoop ſtiet hem wreedlijk aan, en vermoordde hem. Op dusdanige wijze werden meer andere aangevallen. Het moorden der *Hugenooten* ging zo ſterk, dat de doode lichaamen, met volle karren, naar de rivjer gevoerd, of op de ſtraaten opeen geſtapeld werden. Zelfs bedreef men ontelbaare moorden in het Hof, en in 't gezicht des Konings. Ook die geenen, welke tot hem kwamen, om hem te beſchermen, werden in zijn bijzijn omgebragt. De ouden van dagen vonden geene verſchooning om hunne grijsheid, noch de jeugd om haare onnozelheid; de doorluchtige perſoonen zo min om hunne achtbaarheid, als de vrouwen om haare weereloosheid. Bijna twee duizend menſchen werden op dien eerſten dag vermoord. Tegen den avond deed de Koning, bij het geſchal der trompetten, beveelen, dat niemant, op ieverſtraf, zig op ſtraat zou vertoonen, dan alleen zijne Lijf- en Ruiterwacht; doch dit was te vergeefsch: het toomloozе gruuw, aan het hollen gebragt, wist van geen bedaaren; deszelfs woede kostte aan meer dan tien duizend menſchen het leven.

De Koning, zijnen moed bijna gekoeld hebbende, begon zijne mischad te zien: weshalven hij, om den haat der Vorſten, en van het gantſche menschdom, te ontwijken, ondernam, al de ſchuld op den hals der GUZES te ſchuiven: aan veele oorden deed hij ſchrijven, *hoe dezen, om zig op den Admiraal te wreeken, buiten zijn wil en weeten, de gemeente op de been geholpen hadden, en dat deze razernij, ten top geraakt zijnde, niet zo ſpoedig, als hij wel gewild had, was te ſtillen geweest.*

Maar

Maar zo haast men hem onder het oog bragt, wat aan die van GUIZE uit dit ſchrijven te wachten ſtond, indien die van MONTMORENCY wraak daarover begeerden; en ook, dat hij, tot nadeel van zijn gezach, zijne onmagt daarmede te kennen gaf, verandere die onſtandvastige Vorst van toon, en wendde het over een anderen boeg; geevende te kennen, *dat hij zekeren aanſlag, door den Admiraal tegen zijn perſoon gebrouwen, ontdekt had, en den verrader in zijn opzet was te voren gekomen: waarom hij liet weeten, al het voorgevallene in die dagen, zo met het ſtraffen van* Coligni, *als anderzins, met zijn wil en weeten geſchied was.* Te *Parijs* werd dit langs de ſtraaten uitgeroepen, met bijvoeginge, *dat men zig van verder moorden en plonderen onthouden zou.* Dit ſtilde wel te *Parijs* het onweder, maar niet in de andere Steden, tot welke hetzelve was overgeſlagen, ten nadeele van duizenden van zielen. NAVARRE en CONDÉ hadden, inmiddels, veel van den Koning te lijden, die hun den dood dreigde, zo zij niet van Godsdienst veranderden, hoewel hij niets dan in ſchijn op hen verwon.

In het jaar 1547 was COLIGNI getrouwd met CHARLOTTA LAVAL, bij welke hij drie zoonen teelde, die alle drie jong geſtorven zijn. Eene zijner dochteren, LOUISE DE COLIGNI, waarvan in het volgende Art. zal geſproken worden, was eerſt de vrouw van LODEWIJK VAN TILLIGNIJ, en naderhand van WILLEM DEN EERSTEN, Prinſe van *Oranje*.

Zie THUANUS, *Histoire*. DU BOUCHET, *Histoire de Coligni*, enz.

COLIGNI, (LOUISE DE,) was, gelijk zo even gezegd is, eene dochter van den Admiraal van dien naam, en weduwe van den Heere DE TILLIGNI, welke beiden, op de verhaalde wijze, waren omgebragt: een ramp, ondraagelijk voor eene vrouw van minder godsdienst, moed en ſtandvastigheid, dan die, waarmede zij begaafd was. WILLEM DE EERSTE, Prins van *Oranje*, zijne derde Gemaalin, de Prinſeſſe CHARLOTTA DE BOURBON, die hem teederlijk beminde, op den 5den Mei van het jaar vijftien honderd twee en negtig, door den dood verlooren hebbende, en gewoon, den last zijner veelvuldige zorgen, door en in het geſel-

ſchap

ſchap van eene teedere en vriendelijke echgenoote, en in de huwelijkſliefde te verzachten, toonde, in het volgende jaar, genegenheid, om zig ten vierdemaale in den huwelijken ſtaat te begeeven. Hij verklaarde, zijnen zin gevestigd te hebben op de dochter van den Admiraal, die zijn grootſte en vertrouwdſte vriend geweest was. LOUISE DE COLIGNI bereikte toen den onderdom van dertig jaaren. ORANJE zond iemand van zijnentwege naar *Frankrijk*, om haar zijn oogmerk bekend te maaken, en over een huwelijk te handelen. Hetzelve, met toeſtemminge des Konings; geſloten zijnde, vertrok LOUISE, over zee, uit *Frankrijk* naar *Zeeland*, vandaar verder naar *Holland*, en werd te *Delft* plegtiglijk ingehaald, alwaar ook, en niet te *Antwerpen*, zo als HOOFT ſchrijft, het huwelijk, den 11den April 1583, op de wijze, in de Gereformeerde kerk gebruiklijk, werd ingezegend. De huwelijksgeboden waren, op drie agtereen volgende Zondagen, vóór haare komst, in de kerken afgekondigd geworden. Het bruiloftsfeest was evenredig aan den rang der perſoonen. De *Spaanſchen* lieten niets onbezocht, om, wegens dit huwelijk, den Prins bij de Nederlanders in haat te brengen. Zij verſpreidden onder het volk, dat men nu klaarlijk zag, hoe genegen ORANJE voor *Frankrijk* was, en dat hij alles in 't werk ſtelde, om het land onder de magt der *Engelſchen* te brengen. Onder alle de gelukwenſchen, die ORANJE, wegens dit zijn huwelijk, ontving, ſchreef de Koning van *Navarre*, in eenen brief aan den Prinſe, *dat hij zig verheugde, dat het God behaagd hadde, twee menſchen van eer en deugd, van zo verre tot één te verbinden.* Doch zij genooten niet lang het voorrecht van bij elkander te blijven. Men weet, dat op den 10den Julij van het volgende jaar 1584 de VADER DES VADERLANDS, te *Delft*, moorddaadig omgebragt werd, nalaatende deze zijne diep bedroefde weduwe, welke, vier maanden en tien dagen vóór zijnen ongelukkigen dood, ter wereld had gebragt, Prins FREDRIK HENDRIK, tot wiens opvoeding zij allen haare vlijt aanwendde. Gelijk zij in haaren eerſten weduwlijken ſtaat een gedrag en leven geleid had, waardoor zij de verwondering van de gantſche wereld tot zig trok, zo gedroeg zij zig ook in dezen tweeden ramp, afgeſcheiden van hem, dien zij niet minder, dan haar eerſten gemaal, bemind had.

Nooit

Nooit (zegt AUBERIJ) was 'er volmaakter ziel, noch iemand, die meer de oprechtheid beminde, dan deze Prinſes. Want, geduurende de groote oneenigheden, tuſſchen Prins MAURITS, haaren behuwdzoon, en den Heer VAN OLDENBARNEVELD, hield zij altoos de zijde van den laatſten, om dat zij oordeelde, dat die de rechtmaatigſte was; beſteedende voorts al haaren vlijt, om het leven van den grijsaart te beſchermen. Wat aangaat de redenen, die AUBERIJ opgeeft; dat COLIGNI aan zijnen vader, in vertrouwen, zoude verhaald hebben, ten aanzien van het aan haar gedaan verzoek, door Prins MAURITS, om BARNEVELD te beweegen, dat hij wilde toeſtemmen, om MAURITS de Souverainiteit te laaten geworden, als ook van het antwoord van OLDENBARNEVELD daarop, laaten wij, voor het tegenwoordige, aan zijne plaats, en als door hem gezegd. Op 't bedoelde antwoord zou de Prinſes zo overreed geweest zijn, dat zij MAURITS zou bezwooren hebben, daarvan afteziens. De redenen, die AUBERIJ bewogen hebben, den lof van deze Vorſtin zo breed uittemeeten, waren, (ſchoon zij dezelven in waarheid verdiende) niet vrij te pleiten van eigenbelang. *Deze Prinſeſſe*, zegt hij, *is de voornaamſte vertroostinge van mijn vader, in zijn langduurig Gezandſchap, midsgaders zijn ſterkſte onderſtand bij het huis van Oranje geweest, en welker goedvinden hij ook van noden had; willende het Hof in die landen een man hebben, welke aan haar aangenaam was; en aan haare beſcherminge lag mijn vader zo veel te meer gelegen, om dat 'er Grooten aan 't Franſche Hof waren, namelijk ſchoonbroeders en vrienden van Prins* Maurits, *die alle hun best deden om hem verdacht te maaken, en hem uit deze ſchoone Ambasſade, ten dien tijd de voornaamſte, die een Franschman begeeren kon, te rug te doen roepen.* COLIGNI had geene minder reden van eigen belang, om den Heer DU MAURIER te vleijen, vermits zij, door hem, de voordeelen voor haaren zoon Prins FREDRIK HENDRIK meer en meer zocht te bewerken. Op een andere plaats zegt AUBERIJ: *Ik ben verpligt, gewag te maaken en te verheffen de ongemeene en groote verpligtingen, welke ik en de mijnen voor altijd hebben aan Mevrouwe de Prinſeſſe Douariere van* Oranje.

Even zo zeer als deze waarlijk deugdzaame Prinſes door AU-

rij gepreezen word, werd zij van anderen, hoewel op een ſchandelijker en ſtrafbaarer wijze, in *Holland* gelaakt. Zij had, gelijk bekend is, de zijde der Remonſtranten gehouden, en OLDENBARNEVELD, benevens UITENBOGAARD, groote gunſten bewezen; waardoor zij in den haat van veele driftige Contra-Remonſtranten geraakt was, die haar zo zwart afſchilderden, dat zij, volgens het verhaal van BAUDART en BRANDT, door *Delft* rijdende, met ſlijk geworpen, en voor *Arminiaanſche Hoer* geſcholden werd: een ſmaad en laster, dien zij nimmer verdiend had. Onder deze wederwaardigheden geraakte zij, die welgemaakt van perſoon, ſchoon klein van geſtalte was, uit bekommering voor haaren zoon, die op den togt naar den *Paltz* was, in *Frankrijk* in 't ziekbedde, en overleed aldaar, den 9den van de maand October des jaars zestien honderd twintig. Haar lijk, gebalzemd en naar *Holland* gevoerd zijnde, werd te *Delft*, in het graf der Prinſen VAN ORANJE, begraaven. Haar gelaat is, uit verſcheidene afbeeldzels, die in prent uitgaan, te kennen.

Zie BEAUFORT, *Leven van Willem den Eerſten*, III. Deel, p. 575, 687 en 758. AUBERIJ, *Gedenkſchriften*. ORLERS, *Geſlachtboom*. BAUDART, *Memorie*, XII. Boek. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, IV. Deel.

COLLART (ANTONIJ) bekleedde, in het jaar zestien honderd zeseen-dertig, bij die van *Duinkerken*, den rang van Admiraal. In dat zelfde jaar geraakte hij, met den *Zeeuwſchen* Bevelhebber JOHAN EVERTSEN, omtrent *Dieppe*, in een hevig gevecht, hebbende COLLART drie, en EVERTSEN eerst twee, doch naderhand vier ſchepen onder zig. De ſtrijd duurde drie volle uuren. Eén der Duinkerkers werd in den grond geſchoten, de tweede ontkwam; doch de derde werd, met den Admiraal COLLART, en zijnen Vice-Admiraal, genomen, en in *Zeeland* opgebragt: ſchoon VAN DEN SANDE (in zijn *Vervolg op* REYD, *Nederlandſche Oorlogen*, in folio, p. 133.) zegt, dat COLLART naar den *Haag* gevoerd werd. Zekerder is het, dat, terwijl hij te *Middelburg* zat, 'er een aanſlag op *Vliſſingen* ontdekt werd, waarvan hij kennis had. LA MOTTE, een Franſchman, ſedert eenige jaaren op de vrije neering, voor *Zeeuwſche* rekening, gevaaren hebben-

bende, was nu als kustbewaarder in dienst der Staaten. Voorheen was hij in dienst der vyanden geweest; doch dien verlaaten hebbende, had hij zig, een geruimen tijd, te *Amſteldam* onthouden; vandaar was hij, voorzien met een goed getuigſchrift van de *Waalſche* Kerk, te *Vliſſingen* gekomen, en had, geduurende zijn verblijf aldaar, briefwisſeling onderhouden, eerst met den vijand, en daarna met COLLART, met wien hij ook den aanſlag op de laatstgemelde Stad ontworpen had; zij hadden daartoe geſchikt den 14den van de maand Augustus. LA MOTTE, in zee zijnde, had zig, in ſchijn, door de *Duinkerkers* laaten neemen; zijn voorneemen was, met vijf welbemande ſchepen, vermits men op geen verraad verdacht was, aldaar binnen te loopen, en de Stad te overmeeſteren. Om dezen aanſlag te beter te doen gelukken, had hij het gerucht doen verſpreiden, dat hij drie Prijzen vermeeſterd had, die hij te *Vliſſingen* zou binnen brengen. Ten allen gelukke werd hij in zee ontmoet door het Eſquader van JOHAN EVERTSEN, die hem noodzaakte te *Oſtende* binnen te loopen; door welk toeval de aanſlag, die op den volgenden dag bepaald was, te niete liep. De zaak werd nog verder uitgebragt, door den Kajuitwachter van LA MOTTE, die, zig zoek maakende, van *Oſtende*, over *Sluis*, naar *Vliſſingen* trok. LA MOTTE, ziende dat de zaak uitgelekt was, begaf zig weder aan de zijde der vijanden. Wat van den Admiraal geworden zij, is mij niet gebleeken. Dit weet men, dat zijn zoon, die een vermaard *Portugeesch* Kaper-Kapitein was, in het jaar zestien honderd agt-en-vijftig, in de maand van October, te *Hamburg* binnen liep; waarover H. H. Mog. hunne klagten aan den Raad dier Stad toezonden, zeggende: *dat*, *daar* Collart *nu zo langen tijd aldaar gelegen, en zijn Fregat wel toegerust had, zij gemeend hadden, dat de Ed. Raad van* Hamburg *hem zoude bevolen hebben te vertrekken; doch zulks niet gedaan zijnde, verzochten zij, dat hij mogt aangehouden worden; dat verder H. H. Mog. met geen minder bevreemding was voorgekomen, dat de Ed. Raad met goede oogen had aangezien, dat dezelfde Kaper aldaar zijne Prijzen opgebragt, de geroofde goederen ontladen en verkocht, en zig, om hunne Ingezetenen verder te benadeelen, op nieuw toegerust had.*

Deze COLLART was, vóór dat hij tot de *Portugeezen* overging, in dienst der Spanjaarden geweest, doch had dien, om eenig misdrijf, moeten ontvluchten. Eer dit gebeurd was, had hij een' Hollandſch' Koopman, te *Hoorn* woonachtig, van eenige goederen beroofd, en na gedaane uitſpraak, zig bij Obligatie verbonden, denzelven kost en ſchadeloos te zullen ſtellen. Hieraan nog niet geheel voldaan hebbende, verzocht de Hoornaar arrest op den perſoon, het ſchip en de goederen van COLLART. De Heer VAN MARSDAM, ten dien tijde aldaar Extraordinaris Ambasſadeur zijnde, ondersteunde, op last van Hunne Hoog Mog. dit verzoek, en bragt in 't midden zodanige redenen, welke de Heeren van *Hamburg* behoorden te doen beſluiten, tot het verleenen van het verzochte civil arrest, op kosten van ongelijk, en dat, onder behoorlijke *cautie*, kon worden afgedaan; en dat het groote verwijdering zou veroorzaken bij Hunne Hoog Mog., bijaldien daaraan niet werd voldaan, alzo, in zulk een geval, Hunne Ed. Groot Achtb. niet verſchoonbaar konden gehouden worden, van weigeringe van regt te oeffenen. De Heer Ambasſadeur voegde daarbij, dat hij geenen last had om te dreigen, en dat zulks ook ſtreed met zijne ſentimenten; maar verzocht dat de Ed. Raad, de bedreiging van den Portugeeſchen Reſident wilde toeſchrijven aan de natuur van die natie; en daarentegen de regtmaatigheid van de zaak zelve op aan Hollandſche zijde, midsgaders de ſerieuſe en notable tusſchenkomſte van den Staat geliefde plaats te geeven; en bijaldien intusſchen goedgevonden mogt worden, een comparatie voor Heeren Commisſarisſen te ordonneeren, dat COLLART daartoe mogt worden gehouden genoodzaakt te zijn, en ook middelerwijl belet, dat zijn onderhebbend ſchip zig niet mogt begeeven van onder het gebied van *Hamburg*, of van de rivier. Alvoorens zijn verzoek te ſluiten, gaf de Heer Ambasſadeur nog een conſideratie aan de hand: te weeten, dat het ſchip niet behoorde aan den Koning van *Portugal*, maar dat hoogstgemelde Koning van zijne commisſie alleen een gedeelte in den buit trok, als een deelhebber of Scheepsreeder, en dat zodanige commisſievaarders in *Frankrijk* bij den Koning nu ter tijd werden gedeſavoueerd, en ſeer ſtrengelijk te dier oorzaake, ook aan het leven, zouden worden geſtraft.

De

De Regeering van *Hamburg*, wettige redenen van vreeze hebbende, dat de goederen en ſchepen haarer ingezetenen, in *Portugal*, zouden worden aangehouden, gaf, in een antwoord van den 19den der maand October, te kennen, dat geene Overheid ſchuldig was, tuſſchen vreemdelingen, haare Jurisdictie niet onderworpen, arrest te verleenen, inzonderheid als 'er wettige oorzaaken waren, waaruit men moest beſluiten, dat uit zodanig Arrest een publiek en particulier gevaar en ſchade te wachten was; dat de Heer Ambasſadeur dit zelfs zou moeten toeſtemmen: waarom de Magiſtraat hem verzocht, haar gedrag bij Hunne Hoog Mog. te verſchoonen; ſchrijvende zij zelven aan gemelde Hunne Hoog Mog., dat zij den Kaper, met zijne Prijzen, in zee genomen, de *Elve* opkomende, hadden laaten aanzeggen, weder te vertrekken, en dat zij hem niet zouden toelaaten eenige Prijzen aldaar optebrengen, of te laaten verkoopen; dat hij daarop zijne origineele commisſie van den Koning vertoond, en daarenboven verzocht had, dat hij als neutraal, op een neutraalen ſtroom komende, het recht der volken mogt genieten; dat hij de Prijzen van zig had doen vertrekken, en een *Hollandsch* ſchip ontſlagen had; dat het onwaar was, dat de *Hamburgers* zig door het koopen van zijne goederen of prijzen bevoordeeld hadden, en dat aan hem ook niet was toegeſtaan, zig op nieuw te equipeeren; dat zij zouden zorgen, dat hij aan niemand op de *Elve* eenige ſchade toebragt. Zij lieten hem, op dit voorſtel, onverhinderd vertrekken: waarover de Hamburgers, door zijne aanhoudende roverijen, zelfs reden vonden zig te beklaagen, tot zo lange, dat hij, in het jaar zestien honderd een-en-zestig, door de Kapiteinen MANGULAER en CORNELIS EVERTSEN, genomen, en in *Zeeland* opgebragt werd. Aan Hunne Hoog Mog. gevraagd zijnde, wat men in *Zeeland* met hem doen zoude, was het antwoord: *kort en goed recht*. 't Geen grootelijks tot bezwaar van COLLART ſtrekte, was, dat hij geroofd had op neutraale ſchepen, hebbende zelfs een ſchip, den *Hamburgers* ontnomen, tot een kaperſchip gebruikt, en de lading daarvan verkocht. Men behoefde zig niet te beraden, wat ſtraffe daarop ſtond; maar de vraag was, *of een rechter mag ſtraffen, de misdaad aan een vreemden begaan*. De Ambasſadeur van *Portu-*

gal ſtelde zig voor hem in de breſe, en verzocht dat hij mogt gehandeld worden naar krijgsgebruik. Op deze twee voorſtellen bleef de zaak onafgedaan, en COLLART kwam inmiddels in de gevangenis te ſterven.

Zie AITZEMA, *Zaaken van Staat*, in fol. IV. Deel, *Leven der Zeehelden.*

COLLEN, (VAN) een vermaard geſlacht, dat in *Amſteldam* de aanzienlijkſte eerampten bekleed heeft, en nog in wezen is. De eerſte, dien wij daarvan op de Regeeringslijsten gemeld vinden, is Mr. CASPER VAN COLLEN, die, in 1695, Schepen, en in 1697 Raad was; Mr. BUADUIN VAN COLLEN, 1709 Commisſaris, en 1721 Schepen; Mr. FERDINAND VAN COLLEN, 1694 Raad, 1696 Schepen, 1707 Gedeputeerde te Velde, 1709 Hoofdofficier en 1727 Burgemeeſter; Mr. FERDINAND VAN COLLEN *de Jonge*, 1705 Commisſaris, 1709 Schepen, 1736 Raad, 1737 Hoofdofficier, en 1748 Burgemeeſter; Mr. FERDINAND VAN COLLEN *Ferdinandsz*, 1730 Commisſaris, 1734 Raad, 1735 Schepen, en 1742 Burgemeeſter, in het jaar 1748, als Oud-Burgemeeſter, benevens de Heeren EGBERT DE VRIJ TEMMINCK en B. SCHELLINGER, toen zer tijd Oud-Schepenen, door den Raad gecommitteerd en gemagtigd, om uit de Hoofdofficieren der Burger-Vendelen te verneemen, wat de begeerte der Gemeente ware; wordende de Heer VAN COLLEN, eenigen tijd daarna, bij de verandering der Regeeringe, op nieuw als Burgemeeſter aangeſteld. In de maand Maart des jaars 1752 werd zijn Wel Ed. Groot Achtb. aangeſteld als één der Commisſarisſen van 's Lands Posterijen. In het jaar 1754 Theſaurier Ordinaris zijnde, had hij, ten behoeve van deszelfs zoon, den Heer Mr. FERDINAND VAN COLLEN, Heer van *Gunterſtein en Tienhoven*, afſtand van zijne Raadplaats gedaan, en overleed kort daarna, den 16den van de maand Maart.

Zie *Naaml. der Amſteld. Regeering. Eur. Merk.* 1747.

COLLENIUS, (HERMANUS) bij andere COLE en KOLDE genaamd, was eerst te *Oldebern* in vasten dienst, of liever, nam 'er voor een bepaalden tijd het dienstwerk als Predikant waar, én wel, waarſchijnelijk, ten dienſte van de geheele Grietenij van *Schoterland*

land. Van *Oldeborn* werd hij, in het jaar 1590, als de tweede Predikant beroepen naar *Leeuwaarden*. Van 1596 tot 1599 werdt hij geteld onder de Leeraars van *Beetgum*. Vandaar werd hij te *Collum* beroepen, doch onzeker in wat jaar. In 1621 was hij Præſes te *Sneek*. Hij overleed in het jaar 1640, oud zijnde negentig jaaren.

Zie DREAS, *Naamlijst der Predikanten*, p. 46.

COLLUM, COLLUMMERLAND.

COLLUMMERSWAEGH.

COLMSCHARE. Zie deze drie Art. op Letter K.

COLONIA TRAJANA. MARCUS ULPIUS TRAJANUS, die, door Keizer NERVA afgezonden, eenen tijd lang, Landvoogd van *Germanie* geweest, door den Raad met den naam van GERMANICUS vereerd, en eindelijk aan het beſtuur des Rijks gekomen was, heeft verſcheidene werken, zijnen naam waardig, aan de beide oevers van den *Rhijn* geſticht. Ook heeft hij twee nieuwe Keurbenden in *Neder-Germanien* opgericht, van welke de eene, die de *Tweede Trajaanſche* genaamd werd, den naam gegeeven heeft aan de *Trajaanſche*, en de andere de *Dertigſte Ulpiſche*, aan de *Ulpiſche Legerplaats*. Behalven deze beide legerplaatſen, was 'er nog het *Colonia Trajana*, (de Trajaanſche volkplanting) op de grenzen der *Batavers*; waarvan men, echter, nergens anders gewag gemaakt vindt, dan in het Reisboek van ANTONIJN, en op de Reiskaart van PEUTINGERUS: zodat, van den tijd van het oprichten dezer volkplantingen bij niemand eenige melding gemaakt wordende, alles desaangaande onzeker is. Evenwel zou men, de zonderlinge zedigheid van TRAJANUS, en deszelfs ontzach voor zijnen vader in aanmerking neemende, kunnen beſluiten, dat het niet geſchied ware, vóór dat hij zelf Keizer was. En als dan zou hij vrijgepleit zijn van de onvoegelige heerschzucht van AGRIPPINA, die zig niet ſchaamde, de Volkplanting en 't Paleis (*Prætorium*) naar haaren naam te doen noemen. Ook is men onzeker, met welke natie of volk hij de legerplaatſen heeft aangevuld. Want wie is 'er, die ons zeggen zal, of het

Overrhijnſchen zijn geweest, die zig aan hem hadden overgegeeven, en onder alle de oude keurbenden vermengd waren, even als de *Ubiën*? of het geweest zijn keurlingen, uit verſcheidene benden en bondgenooten, die tot den oorlog bekwaam waren? dan of het verre afgelegene volken waren? Aangaande de plaats zelve kan ik niet meer twijfelen, of zij is onderſcheiden, zo wel van de *Ulpiſche Legerplaats*, als van de *Trajaanſche* tweede Keurbende, boven gemeld. Ook vindt men geen de minſte blijk, dat hier ooit de winterlegering eener keurbende geweest zij. Want zeker opſchrift, dat men nog te *Bergendaal* zien kan, en gevonden is voor de *Rhijnpoort* der Stad *Santen*, behoort tot de oude legerplaats (*Vetera*) bij *Santen* zelve; welke legerplaats was op een heuvel, daar de twee-en-twintigſte Keurbende weleer haare winterlegering had. Het opſchrift geeft ook wel te kennen, dat zeker inwooner van de *Colonia Trajana*, met de overige manſchap, zijn verblijf gehad heeft op den heuvel van de oude legerplaats; maar het zegt niet, dat de twee-en-twintigſte keurbende in de *Colonia Trajana* overwinterde, om dat een inwooner van deze volkplanting mede onder de keurbende gediend heeft. Deze volkplanting is geweest één en drievierde mijl van *Burginatum*, op den Galliſchen Bodem, volgens het meergemelde Reisboek en Kaart. De plaats behoudt nog hedendaags den zelfden naam, die de volkplanting van *Agrippina* had, *Colonia Agrippina*, dat is, *Keulen aan den Rhijn*: want zeker klein Dorp, daar tegen over liggende, niet verre van den loop van den *Ouden Rhijn*, wordt *Collin* of *Keln* genaamd, naar het kasteel van *Kleef* naar het zuid-oosten gelegen. Men zegt dat in voorige tijden verſcheidene Oudheden uit den grond zijn opgedolven, als lampen, lijkbuſſen, ſteenen en penningen, maar geen het minſte kenteken eener Keurbende. Ligtlijk kan men gelooven, dat de bewooners van deze plaatſe, wegens de onbedwingelijke ſnelheid van den *Rhijn*, die rondom nieuwe killen en doorgravingen maakte, vandaar vertrokken, naar de naastgelegene heuvelen, (*Clevas*), en dus de eerſte Stichters geweest zijn van de Stad *Kleef*, welke de hoofdplaats van het landſchap van dien naam is. Dan dat daaruit zou volgen, dat ze den naam zou hebben van *Colonia Ælia*, en geſticht zijn door den

Kei-

Keizer ADRIANUS, zo als PIGHIUS wil, is in geenerlei wijze toetestemmen. Alle zulke verzinningen, om eenige opgeraapte denkbeelden voor waarheid te doen doorgaan, houden geen ſteek. PIGHIUS wilde ons doen geloven, dat ÆLIUS GRACILIS de eerſte voorvader van de Graaven of Hertogen van *Kleef* was; en om dit te doen gelden, moest hij hem afkomſtig doen weezen van Keizer ADRIANUS.

De geleerde ALTING heeft getoond, dat het Reisboek in de afgelegenheid van de plaats moet verbeterd worden, gelijk ook de ſchrandere CLUVERIUS al voor lang heeft aangemerkt. Men is, echter, nog in 't onzekere, of deze legerplaats of volkplanting van TRAJANUS in het land der *Cugernen* moet geſteld worden, of in dat der *Batavers*. Deze onzekerheid wordt veroorzaakt, door dien de grenzen der *Cugernen* en *Batavers*, in oude tijden, anders geſchikt waren dan in onze tijden, en wel voornaamlijk tuſſchen *Gelderland* en *Kleefsland*; in welk laatſte Gewest, als zig tot het Rijk van *Nijmegen* uitſtrekkende, deze *Trajaanſche* Legerplaats, buiten tegenſpraak, gelegen heeft. Ook ziet men, uit de oude Kaarten, dat 'er, van dezen Keizer, meer andere Legerplaatſen, in *Numidiën* en *Daciën*, dat is, in *Zevenbergen*, geweest zijn; wordende die in *Numidiën* de *Ulpiſche*, en die in *Daciën* gelegen waren, de *Trajaanſche* genaamd.

Zie HALMA en *de daarbij aangeweezene Schrijvers*.

COLONIUS, (PIETER) geboren te *Gent*, was Predikant te *Metz*, en een boezemvriend van CALVIN en BEZA. Hij predikte, heimelijk, in de huizen, tot in den jaare 1561, wanneer hij gevangen en uit de Stad gebannen werd. Doch hij kwam wel haast weder te rug, nadat de Gereformeerden vrije oefening van Godsdienst verkreegen hadden. Maar toen de Koning, in 't jaar 1569, den ſlag bij *Jarnac* verloor, moesten de Predikanten zig met levensgevaar wegmaaken. COLONIUS werd Predikant te *Heijdelberg*, en is in den bloei zijner jaaren overleeden. Zijn zoon,

COLONIUS, (DANIËL) die Profeſor te *Leiden* was, ſtierf in

1672. In 1628 had hij eenige ſtellingen over de *Inſtitutiones Religionis Chriſtianæ* van CALVIN uitgegeeven.

COLONIUS, (JOHANNES) geboren den 22ſten Maart 1623, is getrouwd geweest met GEERTRUID DOGEWERTS, en was Predikant te *Almau* en *Deutecom*; hij overleed aldaar, den 14den December 1671, oud agt-en-veertig jaaren. Zijne vrouw ſtorf, den 5den Januarij 1668, oud negen-en-dertig jaaren. In hun huwelijk hadden zij gewonnen tien kinderen, en daar onder,

COLONIUS, (MARTINUS) geboren den 3den Julij 1653, en den 3den Mei 1732, ongehuwd, te *Schoonhoven*, alwaar hij Predikant was, overleeden.

COLONIUS, (GEORGIUS) geboren den 30ſten Augustus 1659, en overleeden den 7den Augustus 1743. Deze verwekte, bij twee vrouwen, dertien kinderen. Een van deze was JAN COLONIUS, Kapitein der Burgerij te *Amſteldam*, geboren den 7den Mei 1701, en in 't begin van 1688 aldaar overleeden. Zijn broeder, DIRK HARMEN COLONIUS, Koopman te *Amſteldam*, geboren den 24ſten Januarij 1718, is aldaar, omtrent twee jaaren vroeger, geſtorven. Nog een ander broeder,

COLONIUS, (DIRK) geboren den 20ſten December 1713, overleden den 31ſten Augustus 1778, is geweest Predikant te *Krimpen op de Lecq*, en getrouwd met ANNA MARIA COLVIUS, geboren den 28ſten April 1711. Haar grootvader is geweest NICOLAAS COLVIUS, die, den 28ſten Mei 1656, van *Dordrecht* naar *Amſteldam*, in de *Waalſche* Gemeente als Predikant beroepen werd, en aldaar ſtierf den 17den November 1711. Haar vader, mede NICOLAAS COLVIUS geheaamd, werd ook, den 23ſten Augustus 1705, van *Dordrecht* naar *Amſteldam*, in de *Waalſche* Gemeente beroepen, en ſtierf aldaar den 26ſten November 1730.

COLONIUS, (DIRK) mede uit dat geſlagt, heeft twee kinderen verwekt: GEORGIUS COLONIUS, geboren den 31ſten Januarij 1751, en HESTER ELISABETH COLONIUS, geboren den 14den Julij 1752. Deze trouwde met PIETER WEIJLAND, den 27ſten April 1778, doch over-

overleed reeds den 10den Mei 1779, en heeft een dochtertje nagelaaten, geboren den 26sten April van dat zelfde jaar, en genaamd SARA HENRIETTA WEIJLAND.

COLONIUS, (GEORGIUS) de laatste, dien wij van dit geslagt zullen melden, werd den 28sten Junij 1774 Proponent, en den 17den Julij van dat zelfde jaar te *Wassenaar* als Predikant beroepen. Aldaar omtrent een jaar den dienst hebbende waargenomen; is hij, den 11den Junij 1775, te *Arnhem* beroepen, en vandaar, den 27sten September 1781, te *Haarlem*. Hij overleed aldaar den 18den November 1782; zijnde getrouwd, den 24sten April 1780, met MARIA T. SANDRA, welke, na zijn overlijden, den 6den December 1782, is bevallen van een dochtertje, genaamd ANNA MARIA GEORGETTA COLONIUS.

Volgens medegedeelde berichten.

COLLOT D'ESCURY, een oud en vermaard geslacht, oorspronglijk uit *Picardië*, daarna onder die van *Bretagne* erkend, vanwaar het zig in de *Nederlanden* heeft nedergezet, en nog tegenwoordig zeer aanzienlijk is. De bewijzen van deszelfs oudheid zijn, onder de Regeering van Koning LODEWIJK DEN VEERTIENDEN, vernieuwd, als zijnde de alleroudste en echte stukken, daartoe betrekkelijk, in den oorlog met de Spanjaarden, en wel in de belegering van *Amiens*, in het jaar 1589, door den brand van 't adelijk huis *d'Escury*, bij die Stad gelegen, meest vernield. De nog overigen kwamen aan de moeder van ANDRÉ ELQUIER COLLOT D'ESCURY, na zijns vaders dood hertrouwd met een Roomsch Heer, DES MARDAUS genaamd, die dezelve, uit domme bitterheid tegen haaren Godsdienst, mede aan de vlamme opofferde. Gemelde ANDRÉ COLLOT D'ESCURY, Edelman van gezegden Koning, vond zig, ter stavinge van zijnen ouden adeldom, verpligt, den Koning te verzoeken, onderzoek daarna te laaten doen; zo als ook, in de Kamer van *Rennes*, in het jaar 1669 opgericht, naspooring gedaan werd naar de tijtels en bewijzen der adelijke geslachten: gelijk dezelven dan ook, na een naauwkeurig onderzoek, bij gemelde Kamer zijn erkend en geregistreerd, waarvan de bewijzen deze zijn:

LET-

LETTRE PATENTE DE LOUIS XIV, *Roi de France, addreſſée a la Chambre des Comptes de Bretagne ſur la remontrance* d'Andre de Collot Eſcuyer Sr. de Curie, *donne à Paris le* 13 *May* 1653.

LOUIS, *par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre*, a nos Amés & feaux & Conſeilliers les gens de nos Comptes de Bretagne Theſoriers Generaux de France, & de nos finances audit Pays & autres nos Officiers qu'il appra ſalut. *André Collot Eſcurier Sieur de Curie & de Lauduran*, nous à fait dire & remontrer, qu'encore qu'il ſoit iſſu de Noble & Ancienne Race, ainſi qu'il reſulte par les Contrats de Mariage de Deffunt *David Collots Eſcuyers*, ſon grand Pere & Pere, des Années Mil-Cinq cens quatre vint trois & jvie ſix & qu'il ayt toujours veſcu noblement ſans avoir commis acun Acte deſrogeant a Nobleſſe meſmes que ſes Ayeuls, ſon Pere, & l'expoſant nous ayant ſervi dans nos Armées, où ils ont recu quantite de bleſſures, notament le dit expoſant qui auroit recu un coup de Mouſquet devant notre ville Corbie, Lors de Siege d'icelle par les Ennemis de notre Eſtat & du depuis encore dans la Loraine. l'Allemange, & en divers rencontres & occaſions tant es Siéges de Frankendal que Saverne, ainſi qu'il reſulte des Certificats cy Attache ſoubſle Contreſcel de noſtre Chancelier, a lui accordées, par les Lutenants *Generaux* de nos Armées, toutes fois quoique telles actions, & pieces ſoient des preuves infallibles, & marques de la Nobleſeſe du d'Expint. il apprehende neanmoins que quelcun de ſes ennemies ayant appris que pendant les Geurres Civiles, les Titres & Enſeignemens Juſticatifs de la Nobleſſe de ſes Anceſtres, auroient eſté perdu. Lorſque ſa Maiſon noble *de Curie* fut entierement bruſlée par les Eſpagnols. Lors du ſiége d'Amiens en l'Année Mil cinq-cens quatre vingt neuf, il nous a ſuppl. Luy Vuloir ſur le contenu cy deſſus pourvoir, & luy octroyer nos Lettres neceſſires: *a ces cauſes* nous vous mandons & enjoignons par ces preſentes ſignée de Notre main, que ſi par bons & valables titres il vous appert, de la qualité de noble du dit Expoſant, qui lui & ſes Anceſtres, ayant veſcu noblement,

&c

& nous ayent toujours ſervy dans nos Armées, mesmes que Led. Expoſant, y ait eſté bleſſé, en nous rendant ſervice, actuel. ſuivant les Certificats cy deſſus enonces, & que la Maiſon noble *de Curie* ayt eſté brulée par les Eſpaignols en la dit Année, avec les pieces Juſtificatives de ſa Nobleſſe, vous aud: cas ayez a le faire Jouir de la qualité de Noble & le maintenir dans les facultés, preogatives, & préeminences dont Jouiſſent les autres nobles de Celuy notre Royaume, ſans ſoufrir qu'il luy ſoit donné aucun trouble & Empechement, au contraire, *car tel eſt* noſtre plaiſir. Donne à Paris ce quinziesme jour du mois de May. L'An de grace Mille-ſix cens cinquante trois & de Ntre Regne le unziesme *ſigné* LOUIS plus bas par le Roy ſigné De Guegenaud avec *paraphe* muni d'un ſceau de Cire Jaunatre, y pendent à queue de parchemin coupé de la piece même, en dorſo étoit ecrit ordre d'examiner le Titre de nobleſſe.

Het tweede had dit opſchrift, en was van dezen inhoud.

LETTRE PATENTE DE SURANNATION *accordée par* LOUIS XIV. *Roy de France et de Navarre a l'inſtance d'*André de Collot Eſcuyer, Sieur d'Eſcury et de L'audaran, *expediée au Conſeil datée de Paris le* 16 Juillet 1655.

Louis, par la grace de Dieu Roy de France et de Navarre a nos Amées & feaux Coners les gens des nos Comptes en Bretagne Treſoriers de France, & Generaux de nos finances aud. Lieu & autres nos Officiers qu'il appardr. ſalut, notre cher & bien amé *André de Collot Eſcuyer, Sieur d'Eſcury & de Laudaran*, l'un de nos Gentilshommes, ordinaires ſervant actuellement, nous a fait dire & remonſtrer, que nous lui avons accordé nos Lettres de reliefs de Nobleſſe le quinziéme jour du mois de Mais de l'Année Mille ſix cens cinquante trois a L'interrinement des quelles deſirant de proceder, il apprehende, peu ne faiſiez difficulté attendu qu'elles ſont ſurannées. C'eſt pourquoi il nous à requis lui vouloir octroyer nos Lettres de ſurannation ſur ce neceſſai-

faites. *A ces cauſes* nous vous mandons & enjoignons par ce preſt. que ſans vous arrêtrer a la Surranation desd. Lettres de relief de Nobleſſe faire Jouir & Uſer le dit Expoſant ſans ſoufrir etre donné aucun trouble ou empechement au contraire: *car tel eſt* notre plaiſir. Donne à Paris le 16 jour du mois de Juillet, l'an de grace Mille-ſix-cens cinquante cinq & notre Regne le treize. *Plus bas* par le Roy en ſon Conſeil. La *Bovie*, avec paraphe muni, d'un ſcel en Cire Jaunatre, y pendant à queuë coupé de la piece meme, in dorſo. Ordre de Regiſter les titres de Nobleſſe.

Het derde, zijnde een Extract uit de Regiſters van de Rekenkamer van *Bretagne*, luid aldus:

Arrêt de la Chambre des Comptes de Bretagne relatif aux deux Lettres precedentes, daté de Nantes, le 26 May 1656.

Extrait des Regiſtres de la Chambre des Comptes de Bretagne.

Vu par la Chambre La Requeſte preſentée par André Collot, Sieur d'Eſcury & de Laudauran, tandante a ce qu'il pleuſt a la dite Chambre pour les Cauſes y Contenues, la Regiſtrature des Lettres Patentes de ſa Majeſte obtenuës par le dit de Collot données à Paris le quinziéme May, Mille cinq cinquante & trois, ſignés Louis, et plus bas par le Roy. De *Geungaud* & ſcellées du grand ſcaeu de cire jaune, à ſimple queue portant maintenue de l'Anobliſſement d'icellui de *Collot* pour les cauſes amplement portées par icelles, autres Lettres de ſurranation obtenues par le dit de *Collot* le 16 Juillet Mille-ſix-censcinquante cinq, auſſi ſignées par le Roy en ſon Conſeil *Laborie* & pareillement ſcellées du grand ſceau de Cire Jaune. Concluſions du Procureur General du Roy & tout Conſideré. *Chambre* à ordonné & ordonne, que les dites Lettres de ſa Majeſte cy deſſus, en bonne & duë forme ſeront enregiſtrées, au Greffe, de la dite Chambre des Comptes. Fait en la Chambre des Comptes à Nantes ſemeſtres aſſemblées le 26 jour de May Mille-ſix-cens cinquante ſix *ſigné Fur*

Parcheteau avec Paraphe *à cotte* Collaoné in *dorso* Arreſt de la Chambre des Comptes de Nantes des 26 May 1656, au ſujet de la Nobleſſe du Sieur *d'Eſcury*.

Het laatſte was dit volgende.

LETTRE PATENTE DE LOUIS XIV. *Roy de France & de Navarre, en date du Mois* Octobre 1675, *par la quelle le dit Seigueur Roy maintient & Confirme* André Collot, Sr. d'Eſcurij *en ſa qualité de Noble, & entant que de beſoin, l'annoblit lui & ſes enfans nées & à naitre.*

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, à tous preſens & avenir Salut: Les temoignages qui nous ont eſté rendus de l'extraction Noble & Ancienne, de notre cher & bien aimé *André Collot*, Sr. d'Eſcury nous convient d'autant plus à le maintenir dans ceste préeminence de Nobleſſe, qu'outre la Conſideration des ſervices, qu'il nous à rendus, avec beaucoup de Zele, tant en qualité de Luitenant de Cavallerie au Regiment de *Stoef* qu'en celle de Capitaine au Regiment de la Marine ou il a ſignalé ſon courage, en diverſes & importantes occaſions, notament dans celle du ſecours d'Arras, & de la Bataille de Dunkerke, nous avons d'ailleurs tout ſujet de nous Louer de ceux de ſes deux Enfans dont l'un a eſté tué l'Année derniere à la Bataille de Senef ou il ſervoit en qualite de Luitenant dans le Regiment d'Auvergne, & l'autre vient d'avoir le bras gauche emporté a la Bataille d'Altheim, ou il à donné auſſi des marques ſingulieres de ſon courage & de ſa Valeur, dans le Commandement que nous lui avons confié, d'un Compagnie de Cavallerie au Regiment de *Repaire*, & comme nous nous premettons que cette Grace l'obligera à redoubler doresnavant ſon Zele, & ſon application à Notre ſervice. Nous avons bien voulu relever le dit expoſant de la rigueur de l'Arrest de notre cour de Parlement de Bretagne du . . . . . par lequel il a eſté declaré Uſurpateur du Titre de Nobleſſe faute d'avoir pu repreſenter, les minutes de quelques Contrats

trats qu'il avoit produit pour Juſtifier ſa qualité de Noble & de Eſcuyer, leſquels ſe ſont trouvés egarés pendant les desordres des dernieres Guerres, *Pour ces Cauſes* & autres à ces mouvans de notre grace Speciale pleine puiſſance & authorite Royalle avons maintenu & Confirmé, & par ces préſentes ſignées de Notre Main, maintenons, & confirmons le dit *André Collot*, St. *d'Eſcury* en ſa qualité de Noble, & entant que de beſoin l'avons annobli & annobliſſons lui & ſes Enfans né & a naitre, en Loyal Mariage tant males que femelles pour Jouir des honneurs, privileges, prerogatives, preéminences, droits & immunitez, dont jouiſſent & ont accoutumez de Jouir les autres Nobles & *Eſcuyers* de Notre Provence de Bretagne, tant qu'ils vivront noblement & ne feront aucun Acte derogeant a nobleſſe. Et ce non obſtant. Le dit Arrest de Notre Parlement de Rennes du dit jour.

Dont de notre meme grace & authorité, que deſſus, nous l'avons relevé, & dechargé, relevons & dechargeons par ces dites préſentes, voulons & nous plait qui lui & ſes Enfans, & poſterité puiſſent apporter Leur Armes Timbrés telles ſont cy empreintes, & qu'ils puiſſent doreſnavant prendre tant en jugement que dehors la qualité *d'Eſcuyer* & parvenir à tous degrez de Chevallerie, meme aquerir & poſſeder toutes ſorte de Fiefs Terres & Seigneuries Nobles de quelque nom nature & qualité quelles ſoyent. A la charge toutes fois, d'indemniſer les Paroiſſes & Communautés pour le Bien ruraux qu'ils pourront poſſeder en Icelles. *Donnons en Mandement*, a nos Amez & feaux les gens tenant nôtre Cour de Parlement de Bretagne, transferré a Vannes, & a tous avec nos Officiers & Juſticiers qu'il appartiendera, qui ſes préſentes nos lettres, ils ayent à en regiſtrer & du Contenu en icelles faire Jouir & Uſer le dit André Collot, Sr. d'Eſcury & ſes Enfans tant males que femelles nés & à naitre en Loyale Mariage pleimement paiſiblement, & perpetuellement ceſſant & faiſſant ceſſer tout trouble & Empechement non Obſtant toutes ordonnances tant anciennes que nouvelles, Arrets, Reglemens, Defences & autre choſes à ce contraires acquelles & aux derogatoires y contenues, nous avons derogé & derogeons par ces dites preſentes pour ce reguard ſeulement, & ſans

ſans tirer à conſequence car tel eſt uotre plaiſir. Et afin que ce ſoit Choſe ferme & ſtable à toujours nous avons fait mettre notre ſcel à ces dites preſentes ſauf en autre choſe notre droit, & l'autruy en toutes. Donnés à Verſailles au mois d'Octobre l'ande grace mille ſix cens ſoixante & quinze & de notre Regne le trente troiſiéme. Etoit *ſigné* LOUIS en marge etoit écrit Confirmation de Nobleſſe, & entant que de beſoin nouvelle Annobleſſement en faveur de Sr. *d'Eſcuyer* ſur le reply par le Roy *ſigné* Arnault, a cote ſur le reply viſa ſigné d'Algire plus bas pour Confirmation de Lettres de Nobleſſes, accordées, à *André Collot*, ſignées *Arnauld*, encore plus bas, Regiſtrée ouy, à ſe Conſentant le Procureur General de Roy pour en Jouir, l'impetrant bien, & duement, ſuivant la volonté du Roy & l'Arrest de la Cour de ce jour fait en Parlement à Rennes, ce 17 Mars, Mille ſix-cens ſoixante & ſeize *ſigné* Courtoye, cum cancello à coſté un ſcel de moindre grandeur en cire Verte, tout deux ſur Lacqs de ſoye rouges & Verts.

De eerſte, die ons van dit geſlacht te vooren komt, was,

COLLOT, (GUJON) die als Ridder vermeld wordt op het Jaar 1411, in eene Regiſtratie van de Rekenkamer te *Parijs*. De tweede,

COLLOT, (JEAN ECUIER) was, 1531, in dienst des Konings van *Frankrijk*, en word mede als Ridder vermeld in een Acte van 't Parlement van *Parijs*. Hij is getrouwd geweest met ....., en liet na een' zoon,

COLLOT, (LOUIS ECUIER) Heer van *Eſcury*, gelegen bij *Amiens*, in *Picardië*, en van *Drouillij*. Van dezen wordt melding gemaakt in twee Extracten des Hofs van *Normandië*, van den 6den Julij 1554, en den 24ſten April 1555; waaruit blijkt, dat hij, ter oorzaake van zijn adelijk Leen van *Drouillij*, is belast geworden, wegens de *Ban & arriere Ban*, met het opbrengen van zijn deel in de ligte paarden op de monſtering. Hij was getrouwd met CHARLOTTA DE LATTRE, bij welk hij heeft gewonnen een' zoon,

COLLOT, (DAVID ECUIER) Heer van *Eſcurij*, die, in het jaar 1560, trouwde met RENNE D'AVROUT, oudſte dochter van GEORGE D'AVROUT, Heer van *Hergnij:* welke vrouw wreedelijk werd vermoord, in de kerk van *Vaſſy*, in *Champagne*, onder het pleegen van den openbaaren Godsdienst, door een hoop Soldaaten van den Hertog VAN GUISE, onder de regeering van KAREL DEN XI, Koning van *Frankrijk*. Haare twee zoonen vonden gelegenheid de handen der moordenaaren te ontkomen. De eerſte van deze was,

I.) COLLOT, (DAVID ECUIER) Heer van *Eſcurij* en *Laudauran*; welke laatſte Heerlijkheid hij, in 't jaar 1607, door koop verkreeg. In 1583 trouwde hij met FRANÇOISE PHILIPPE DE VILLORIE, afkomſtig uit een zeer aanzienlijk geſlachte van *Bretagne*, waarvan de oudſte zoon zig noemde *Baron de Reſchau*. Zij overleed, zonder kinderen, in 1601. In de maand van Junij des jaars 1606 hertrouwde hij, met MARIA DE LA MORLAIS-LE NOIR. Hij overleed in 1612, nalatende drie kinderen. Zijne weduwe hertrouwde met PHILIPE DU MARDAUS, die van den Roomſchen Godsdienst was, en dien zij ook kinderen gebaard heeft, welke zij meer begunſtigde, dan de kinderen uit haar eerſte huwelijk, welke zij grootlijks benadeelde. Zelfs verbrandde zij, gelijk gezegd is, de papieren van hun vaderlijk geſlacht; het welk haar naderhand zeer berouwde, en haaren zoon ANDRÉ veel moeite veroorzaakt heeft, om de bewijzen van zijnen adeldom, hier en daar, te gaan ligten; waarvan het hem, echter, gelukt is, de volkomene bewijzen te vinden, gelijk wij boven getoond hebben. DAVID had, zo als gezegd is, drie kinderen, die volgen, *a. b. c.*

II.) COLLOT, (JEAN ECUIER) was de broeder van DAVID, zo als blijkt uit de ſcheidingsbrief van huns vaders nalatenſchap, getekend 3 September 1603.

a. COLLOT, (ANDRÉ ECUIER) Heer van *Eſcurij* en *Laudauran*, de oudſte zoon van DAVID, was Edelman van Koning LODEWIJK DEN DERTIENDEN, volgens Acte van 28 Mei 1650, en

en Gouverneur van de Stad en 't Kasteel *St. Quintyn*, in *Bretagne*. Hij trouwde, in 1640, met MAGDELENA DE LA PRIMAUDAIS, wier geſlacht onder de Edelen van *Frankrijk* bekend was, ten tijde van Koning HENDRIK DEN VIERDEN. Hij deed, zo als meermaalen gezegd is, bewijs van zijn oud adelijk geſlacht en tijtel van ECUIER, van bijna drie honderd jaaren herwaards; als mede, dat zijne voorouders zitting hadden gehad, als Edelen, in de Staaten van *Bretagne*. Diensvolgens ontving hij van den Koning een Acte, waarin zijn oude adeldom bevestigd werd; wordende dezelve ook, volgens de ſtukken daarvan, hier vóór bijgebragt, geregistereerd in 't Parlement van *Rennes*, in *Bretagne*, op den 17den Maart 1675, waarvan het origineele nog onder de famille berust. ANDRÉ, wegens de vervolging tegen de Gereformeerden, uit *Frankrijk* naar de *Nederlanden* gevlucht, was geboren in den jaare 1610, en ſtierf te *Nijmegen* 1686. Zijne vrouw was reeds in 1649 overleden. Te zamen hadden zij verwekt twee kinderen, (behalven die jong geſtorven zijn,) als:

1 COLLOT (DANIEL ECUIER) D'ESCURIJ, Heer van *Laudauran*, was Ritmeeſter, in dienst des Konings van *Frankrijk*. In den oorlog werd hem zijn arm afgeſchoten, en hij daarvoor, door den Koning, met een jaargeld begiftigd. Hij trouwde, 19 Mei 1677, met ANNA CATHARINA DE LA VALETTE, jongſte dochter van PIERRE DE LA VALETTE, Ridder, Luitenant van de Stad en het Kasteel *Stenaij*. DANIEL was Heer van *Touche*, eene Heerlijkheid in *Touraine*, vijf mijlen van *Tours*, bij het Dorp *la Capelle*, aan de rivier de *Aze*; welke Heerlijkheid, benevens andere treffelijke goederen, hem ten deele gevallen was. Wegens de vervolging om den Godsdienst, in het jaar 1685, heeft hij zijn penſioen, goederen, vaderland en alles verlaaten. Eerst vluchtte hij, met zijn huisgezin, naar *Bazel* in *Zwitzerland*, en verkreeg van dat Canton eene loflijke recommandatie aan de Heeren Staaten der *Vereenigde Nederlanden*, die hem ook met

een jaargeld begunſtigden. In het jaar 1686 woonde hij te *Nijmegen*, werd Major in dienst van WILLEM DEN DERDEN, als Koning van *Groot-Brittanje*, en nam, met zijn huisgezin, zijne wooning te *Dublin* in *Ierland*, alwaar zijne vrouw, 1699, ſtierf, en hij in 1714, oud een-en-zeventig jaaren, hebbende gehad zes kinderen. Zie A. B. C. enz.

2 COLLOT, (SIMON) *de Laudauran*, Luitenant in het Regiment van *Auvergne*. In den ſlag van *Senef* zwaar gekwetst zijnde, ontving hij van den Koning een Compagnie tot vergelding; doch hij overleed kort daarna.

b. COLLOT, (PHILIP ANDRÉ ECUIER) tweede zoon van DAVID, getrouwd met *N. N.* had één' zoon, genaamd

COLLOT. (*N.*) Deze verkreeg de Heerlijke goederen *Laudauran* en andere, toen zijn oom ANDRÉ, om de vervolging te ontwijken, *Frankrijk* verliet. Hij is getrouwd geweest, en heeft kinderen gehad.

c. COLLOT, (MARGARETHA) eenige Dochter en derde kind van DAVID COLLOT, was Abdisſe van 't Stift *Stranches*, in *Normandiën*.

A.) COLLOT (MAGDELAINE) *d'Eſcurij*, gehuwd met CHARLES DANIEL BOILEAU, Ridder, Heer van *Castelneau* en van *Nismes*, was geboren in *Frankrijk*, den 12den November 1679.

B.) COLLOT (DANIEL ECUIER) *d'Eſcurij*, mede geboren in *Frankrijk*, den 26ſten Februarij 1681, was Kapitein van de Dragonders, in het Regiment van *Wales*, en ſtierf ongehuwd, in 1710.

C.) COLLOT (HENRIJ ECUIER) *d'Eſcurij*, ook geboren in *Frankrijk*, den 6den Augustus 1682, was Hofmeeſter en Major van de Brigade, in dienst van dezen Staat; hij overleed te *Zwolle* 1733. Den 23ſten October 1617 was hij getrouwd met

met JOHANNA MARTINA GEERTRUIJD SWEERTS DE LANDAS, derde dochter van MARTEN CHRISTIAAN SWEERTS DE LANDAS, Vrijheer van *Oorſchot* en *Beest*, Quartierſchout van *Kempenland*, Raad en Preſident van de Stad *'s Hertogenbosch*: zij overleed, 1744, in *den Bosch*. Zij hadden te zamen verwekt deze zeven kinderen:

1 COLLOT (*Georgetta Henrietta Jacoba*) *d'Eſcury*, geboren in 1717, en getrouwd aan JUSTUS CLANT SCHUTTER, Kommandeur ter zee, Schepen en Raad der Stad *'s Hertogenbosch*.

2 COLLOT (*Arnold Joost Ecuier*) *d'Eſcury*, geboren 1718, Cornet, ſtierf ongehuwd 1736.

3 COLLOT (*Simon Petrus Ecuier*) *d'Eſcury*, Heer van *Naaldwijk* en *Slijdrecht*, Erf-Watergraaf in den *Alblasſerwaard*, Raad in de Vroedſchap der Stad *Gornichem*, werd, Ao. 1757, wegens gemelde Stad, gecommitteerd in het Collegie der Gecommitteerde Raaden van *Holland* en *Westfriesland*. Hij was geboren den 13den December 1719, en 1739 getrouwd aan CHARLOTTA ELISABETH VAN DER BURCH, uit het oud adelijk Hollandsch geſlacht van dien naam: zij overleed in 1755. In 't volgende jaar trad hij wederom in 't huwelijk, met ANNA MAGDALENA DE LA FAILLE, oorſprongelijk uit de Baronnen van *Nivelle* en *Estenpuis*, in *Vlaanderen*; haar vader was JACOB DE LA FAILLE van *Delft*. Deze SIMON heeft verwekt agt kinderen, die volgen onder a. b. c. enz.

4 COLLOT (*Albertina Christina*) *d'Eſcury*, geboren in den jaare 1720, en getrouwd aan PIETER YSERN, Kapitein te voet.

5 COLLOT (*Geertruid Henriette*) *d'Eſcury*, geboren in 1723.

6 COLLOT (*Martha Christina*) *d'Eſcury*, geboren in 1725, getrouwd met FRANS VAN HEUZEN, Schepen en Raad, midsgaders Secretaris van *'s Hertogenbosch.*

7 COLLOT (*Emondels Ecuier*) *d'Eſcury*, geboren den 20ſten Auguſtus 1726, Kapitein in 't Regiment van den Generaal Major DUITZ.

D.) COLLOT (*Simon Ecuier*) *d'Eſcury*, geboren in *Frankrijk*, op het Kasteel *la Touche*, aan hunnen vader behorende, den 21ſten Maart 1684, was Kolonel van een Regiment Infanterij, in dienst van den Koning van *Groot-Brittanje.* Hij trouwde, voor de eerſte keer, met N. SULJAARD DE LEEFDAAL, den 29ſten Januarij 1719; zij overleed in dat zelfde jaar: waarna hij hertrouwde met ELISABETH BARON, bij welke hij verwekte twee zoonen:

1 COLLOT (*Henry Ecuier*) *d'Eſcury*, Kapitein in Engelſchen dienst.

2 COLLOT (*Simon Ecuier*) *d'Eſcury*, mede Kapitein in gemelden dienst.

E.) COLLOT (*Anne*) *d'Eſcury*, geboren den 29ſten Julij 1688 te *Nijmegen*, trouwde met MARRETT DE LA REVE, uit welk huwelijk twee kinderen zijn voortgekomen.

F.) COLLOT (*Anne Marie*) *d'Eſcury*, geboren te *Dublin*, den 20ſten Januarij 1699, en getrouwd met JEAN CORNEILLE, Kapitein en tweede Ingenieur in *Ierland*; zij hadden te zamen gehad twee zoonen en vier dochters.

De volgende zijn de agt kinderen van SIMON COLLOT en ANNA MAGDALENA DE LA FAILLE.

a.) *Hendrik Collot d'Eſcury*, geb. 1740.
b.) *Johan Maerten Collot d'Eſcury*, geb. 1743.

c.)

c.) *Emelia Christina Collot d'Eſcury*, geb. 1745.
d.) *Levina Martena Collot d'Eſcury*, geb. 1746.
e.) *Henrietta Jacolina Collot d'Eſcury*, geb. 1748.
f.) *Margretha Theodora Collot d'Eſcury*, geb. 1751.
g.) *Robbert Collot d'Eſcury*, geb. 1753.
h.) *Martha Francina Collot d'Eſcury*, geb. 1754.

COLVIUS, (ANDREAS) één der deftigſte Hervormde Godgeleerden van de voorgaande eeuwe, werd geboren te *Dordrecht*, in het jaar vijftien honderd vier-en-negentig. Na de voltrekking van zijne ſtudien, werd hij Predikant te *Rijsoort*, onder *Dordrecht*. Vervolgens was hij, van 1620 tot 1623, Hofprediker van den Ridder BERK, Afgezant van den Staat bij de Republiek van *Venetien*. Gedurende dien tijd maakte hij aldaar kennis met de geleerdſte mannen van die Stad, en inzonderheid met P. SARPIUS, den beroemden beſchrijver van het Concilie van *Trenten*. Vandaar terug gekomen zijnde, werd hij Predikant bij de Walſche Gemeente te *Dordrecht*. Hij overleed den eerſten Julij 1671, nalaatende eene uitmuntende verzameling van natuurlijke zeldzaamheden. Dat hij een man was, die alle wetenſchappen beminde, en van alles kennis had, hebben zijne brieven volkomen beweezen.

COLVIUS (NICOLAAS) de zoon van ANDREAS, zo even gemeld, werd geboren te *Dordrecht*, den 9den Februarij 1634, en was, in 1655, zijns vaders amptgenoot. Daarna werd hij beroepen te *Amſteldam*, alwaar hij vijf-en-twintig jaaren zijnen dienst getrouw heeft waargenomen. Hij overleed 1717, nalatende twee zoonen, waarvan de oudſte, die naar hem genoemd was, van 't jaar 1705 tot 1711, mede Predikant in de Walſche Gemeente was. De andere, JAN genaamd, was Koopman te *Amſteldam*.

COLYN. (KLAAS) Zie KOLYN.

COLYN, een aanzienlijk geſlacht in *Amſteldam*, 't welk, in vorige tijden, de voornaamſte eerampten aldaar bekleed heeft, gelijk uit de Regeeringslijsten blijkt. Op dezelve wordt gemeld

SIMON PIETERSZ. COLYN, 1427 Schepen, 1430 Burgemeeſter; HENDRIK DIRKSZ. COLYN, 1455 Schepen; PIETER COLYN PIETERSZ., 1472 Schepen en 1482 Raad; Mr. PIETER COLYN JACOBSZ, 1505 Schepen en 1507 Raad; en Mr. PIETER COLYN, 1523 Raad en 1531 en volgende jaaren Burgemeeſter. In het beruchte oproer der Wederdoopers, binnen *Amſteldam*, in het jaar vijftien honderd agt-en-dertig, was Mr. PIETER COLYN één der regeerende Burgemeeſteren, en ſtond bij de Gemeente bekend voor een zeer geleerd en godvruchtig man; doch tevens was hij, bijzonderlijk bij de heethoofdigen, in verdenkinge, als of hij met de Wederdoopers ééne lijnen trok, en dat aan hem bekend was, welke aanſlagen die oproerige menſchen in den zin hadden. De verdenking was daar uit ontſtaan, om dat COLYN, die alles met reden en overleg zocht te recht te brengen, die verdoolde menſchen niet ſtreng genoeg vervolgd had COLYN, om zig van dien blaam te zuiveren, rukte, volgens COMMELIN, met een hoop Burgers, naar den *Dam*, alwaar de Herdoopers zig bevonden; die, op de aankomst der Burgeren, hen ſtoutlijk tegen trokken, en noodzaakten te vluchten; in welke vlucht veelen gewond werden, en Burgemeeſter COLYN zelf ſchandelijk vermoord. Volgens de opgave van gemelden Schrijver zouden daarenboven nog geſneuveld zijn: KLAAS MATTHIJSZOON, der Stede Bode; CORNELIS SIJMON ROESE, Schout bij Nacht; SIJMON CLAAS PUT, Kapitein van de Wacht; KLAAS MEEUWSZ, in de Kalverſtraat; JAN DIRKSZ. RAESGEN en DIRK EVARDTSZ, beide Stads Wakers; DUBBELT DUBBELSZ; LUITGEN MUILKEN; KLAAS PIETERSZ VAN AKEN; JACOB JANSZ. SMIT; MAERTEN EGBERTSZ, Smit; VINCENT PIETERSZ, Lakenkoper; JAN WILLEMSZ ABCOU, een Vrijer; JAN WILLEMSZ POT; GERRIT MARTENSZ, Metzelaar; DIRK GERRITSZ, JAN VAN UTRECHT en EGBERT WILLEMSZ. De vermaarde L. HORTENSIUS, die den oproer der Wederdooperen 't allernaauwkeurigſt beſchreeven heeft, zegt hieromtrent, in den druk in 8°. p. 119. *Den tijd van deſen aanſlag werd beſtemt op den* 10 *May, een yder werd een gouden penningh ghegheven, tot een Godts-penningh van haar gemeenſchap of verbondt. De loſe om te ſamen te komen ſouden weſen als de klock op het Stadhuis ſoude luiden: deſen aanſlag is meer by gevalle als deur toeſicht of kloeckheid van de Burge-*

gemeeſters, byna ten uitterſten, alsſe ſouden aangaan, ontdekt geworden: die van het Kruisgilt waren na oude gebruik gewoon, op het Stadhuis een maaltijdt aanterechten, ende daarbij de gantſche Magiſtraat en de meeſterdeel van de rijkdommen van der Stadt te gaste te noden, en tot in der nacht goede Ciere te maken. Op dezen maaltijd werd, volgens zijn verhaal, daarvan kennis gegeeven aan Burgemeeſteren, die 't naauwlijks gelooven wilden. Nader onderricht zijnde, begonnen dezelven te raadpleegen, en hielden daarmede aan, tot dat de Herdoopers, gewapend met allerlei geweer, uit de Pijlſteeg kwamen trekken; neemende vervolgens met Vaandels en Trommen, het Stadhuis in, ſmijtende de Wagters dood, en onder deze den bovengenoemden Wachtmeeſter SYMON FUT. *De Burgemeeſters*, zegt hij verder, *hadden intuſſchen de ſtraaten na de markt (den Dam) toeſtrekkende, bezet; en daar was onder de Burgemeeſters beſloten, dat men voor den dageraat niets zouden aanvangen.* Burgemeeſter PIETER COLYN, om zig van de hier voorgemelde aantijging te bevrijden, was zeer ijverig, om als leidsman de Burgers tot op de Markt voortegaan. De Wederdoopers, de aankomst der Burgeren verneemende, gingen hen met handroers, omtrent de Waag, te gemoete, en dreeven ze haast te rugge. Veelen, gelijk gezegd is, werden in de vlucht gekwetst, en de Burgemeeſter ſchandelijk vermoord. In de duiſterheid van den nacht werden veelen met vergiftige looden of kogels doorſchoten.

Zie verder de gemelde Schrijvers.

COLYNS, een aanzienlijk geſlacht in *Braband*, afkomſtig uit *Vlaanderen*, afſtammende van PETER COLYNS, die, door Koning PHILIPPUS DEN VIERDEN, in *Spanje* tot gewigtige zaaken gebruikt werd. Zijn zoon ANTONINUS werd verheven tot Preſident van den Koninglijken Spaanſchen Raad in *Artois*, en hielp mede tot het ſluiten van den *Pijreneeſchen Vrede*. De zoon van dezen, mede Raad van dit Hof, en Requestmeeſter in den grooten Raad van *Mechelen*, bragt, in 1693, aan zijn geſlacht den tijtel van *Vrijheer*.

Zie *l'Erection de toutes terres de Brabant*, p. 21.

COLYNS, (DAVID) een bekwaam Schilder, bijzonderlijk van Bijbelſche Historien, en meest van die, waarin een groot gewoel van beeldjes te pas komt. Hij was geboren te *Amſteldam*, en moet aldaar geleefd hebben omtrent het jaar zestien honderd en in de vijftig.

Zie HOUBRAKEN, III. Deel.

COMMELIN, (ISAÄK) werd geboren te *Amſteldam*, den 19den October van het jaar vijftien honderd agt-en-negentig, en overleed 'er den 3den Januarij des jaars zestien honderd zes-en-zeventig. Hij heeft zig beroemd gemaakt door zijne ſchriften, als een gedeelte van de *Beſchrijving der Stad Amſteldam*; 't bijeenbrengen van het Hollandsch Plakaatboek, II. Deelen in fol. de eerſte reize naar de *Oost-Indiën*, II. Deelen in 4to; Leven van Prins *Fredrik Hendrik*, in folio; en de vertaaling van den Wegwijzer door, en beſchrijving van *Frankryk*, *Spanje* en *Italie*.

COMMELIN, (JACOB) jongſte broeder van ISAÄK, mede te *Amſteldam* geboren, was ook een ijverig Schrijver en kundig Verzamelaar van fraaije en wetenswaardige zaaken, betreffende de *Nederlanden*, doch meest in de Franſche taal. Ook zijn door hem bijeengebragt de Keuren van *Delfland*.

COMMELIN, (CASPARUS) zoon van ISAÄK COMMELIN, werd te *Amſteldam* geboren, den 28ſten Februarij des jaars zestien honderd zes-en-dertig, en overleed aldaar, 1693, in den ouderdom van zeven-en-vijftig jaaren. Deze heeft in het licht gebragt de vermaarde beſchrijving zijner geboorteſtad, te wel bekend om 'er iets van te zeggen, waaraan zijn vader mede gewerkt had, in II. Deelen in folio. Hij liet na twee zoonen: JOHANNES en CASPARUS COMMELIN; mannen, die mede hunne geboorteſtad tot eer verſtrekt hebben.

COMMELIN, (JAN of JOHANNES) oudſte zoon van ISAÄK COMMELIN, geboren den 23ſten Julij zestien honderd negen-en-twintig, bekleedde binnen zijne geboorteſtad de waardigheid van Raad, waar-

waartoe hij aangeſteld werd in het jaar zestien honderd twee-en-zeventig, en behield dezelve tot aan zijnen dood, die voorviel in 1692. Van hem heeft men de volgende werken: *de Nederlandſche Hesperides; Catalogus Plantarum; Catalogus Horti Amſtelodamenſis; Historia Plantarum Horti Medici.*

COMMINES, (PHILIPPUS DE) *Talmont*, was Heer van *Argenton*, *de la Motte*, *de Villentras*, *Vauſelles*, *Lairegodeau*, *Gourge* en *Sauvigne*, Ridder van het *Gulde Vlies*, en vermaard Hiſtorieſchrijver. Zijne gedenkſchriften, waarom hij geroemd is, en die wezenlijk meer verdienden geleezen te worden, zijn herdrukt te *Amſteldam* bij F. HOUTTUYN, in 1757, II. Deelen in gr. 8°. onder den tijtel van: *Gedenkſchriften van den Heere* FILIP VAN COMINES, *Heer van Argenton, behelzende de Hiſtorie van Lodewijk den XI, en Karel den VIII, Koningen van Frankrijk, van het jaar* 1464 *tot* 1498, *doormengd met een verhaal van de Lotgevallen der Graaven van Holland, uit den Huize van Bourgonje, en veele zeer fraaije Staatsleſſen, nopens de beſtiering van Landen en Steden, enz. enz.*

Zie hier, wat J. LIPSIUS, M. DE MONTAGNE, L. ROCHE MAILLET en SCEVOLA SAMMARTHANUS van hem, en van gemelde zijne Gedenkſchriften, gezegd hebben.

JUSTUS LIPSIUS, in zijne aantekeningen op het I. Boek der *Staatkundigen.*

„ Maar bij onzer Vaderen en onzen tijd ſchijnt de Hiſtorie het hoofd opgebeurd te hebben: getuigen hiervan ſtrekken *de Gedenkſchriften van* PHILIP VAN COMINES, door hem, voor weinig min dan honderd jaaren, zo loflijk toegeſteld, dat ik geen zwarigheid maake, hem met een' ieder der ouden te vergelijken: 't is ongeloóflijk hoe hij alles gade ſlaat, en doordringt; de geheimnisſen der raadſlagen ontdekt, en tevens ons door heil- en zeldzaame leeringen onderwijst, en wel doorgaans naar het voorbeeld van *Polijbius*, ſchoon hij dien, nog deszelfs gelijken, nimmer gezien heeft; ja, 't geen zijnen roem nog grootlijks vermeerderd, is, dat hij zulke groote zaaken verricht heeft, ſchoon hij onge-

let-

letterd was, en dus daar toe niet dan ervarenheid van zaaken en een goed oordeel te baat had: ga nu heen, gij neuswijzen, en vermaak u zelven met eenige geringe kennisſen van taalen; dat onze Prins dezen Schrijver vrij leeze, en *Comines* hem tot een handboek verſtrekke: Dees *Philippus* mag met al de *Alexanders* verkeeren."

MICHIEL DE MONTAGNE, in het X. Hoofdſtuk van het II. Boek der *Ervaringen*.

„ Bij mijnen *Philip van Comines* zult gij eene lieflijke en aangenaame taal vinden, gepaart met eene natuurlijke eenvouwdigheid, het verhaal zuiver, en de goede trouw des Schrijvers daarin uitblinkende: men beſpeurt in hem, van zig zelven ſpreekende, geene verwaandheid; van andere gewaagende, gunst noch haat: zijne redenen en vermaningen zijn meer vergezeld van goeden ijver en waarheid, dan door opgeſmukte redenkragt: overal betoont hij zig een' man van achtbaarheid, goede afkomst, en geſchikt tot groote zaaken."

LA ROCHE MAILLET, in zijne *Lofredenen*.

„ *Philip van Comines*, Heer van *Argenton*, is geboren in den jaare 1445, op het Kasteel van *Comines*, niet verre van *Meſſina*, bij de rivier de *Lis*, in *Vlaanderen*: hij is aan het Hof van *Bourgonje* als opgevoed, en ging in den jaare 1472 over in dienst van *Lodewijk den Elfden*, en is door dien Vorst, gelijk ook door deszelfs zoon en opvolger, *Karel den Agtſten*, in gewigtige zaaken gebruikt: hij heeft de Historie van zijnen tijd in 't Fransch beſchreeven, welke, voor zeer echt en oprecht gehouden, vervolgends in verſcheidene andere taalen is overgezet: hij trouwde Jonkvrouwe *Helena van Ghambes*, uit den huize der Graaven van *Mont-foreau*, in *Anjou*, die hem eene dochter baarde, genaamd *Joanna*, naderhand getrouwd met *Reinier van Bretagne*, Graaf van *Penthievre*: hij ſtierf op zijn huis van *Argenton*, den 17den October 1509, in den ouderdom van vier-en-zestig jaaren, en werd begraaven in een kapel, bij zijn leven geſticht, in de Augustijner kerk te *Parijs*."

SCE-

SCEVOLA SAMMARTHANUS, in zijn eerſte Boek der *Lofredenen over geleerde en vermaarde Mannen in Frankrijk.*

„ Deze beroemde Historie (hij ſpreekt van COMMINES *Gedenkſchriften*) behelst al het merkwaardigſte, dat 'er binnen den omtrek van dertig jaaren, geduurende de regeering dier twee Vorſten (*Lodewijk den Elfden* en *Karel den Agtſten*) gebeurd is; en ſchoon zij in eenen vrij eenvouwdigen ſtijl ſchijnt geſchreeven te zijn, zulks werd vergoed door de groote zuiverheid, die men daarin ziet uitblinken; ja 't geen iemand, die geſchiedenisſen de nakomelingſchap poogt natelaten, nog grooter roem bijzet, dat hij bij de wereld voor één' Schrijver van trouw en waarheid te boek ſtaat: immers ſtemt ieder hierin overeen, dat *Frankrijk* tot hiertoe nooit een' man, voortreffelijker dan *Comines*, in dat ſoort van ſchrijven heeft voortgebragt: hierom vrees ik te minder, dat men het mij ten kwade zal duiden, dat ik een' man, die geen Franſchman van geboorte is, in deze lofredenen, onder het getal der Franſchen ſtelle, die zig door hunne verdienſten beroemd maakten: hij was van eene rijzige geſtalte, en ſterk van lichaam; men las in zijn gelaat iets achtbaars, 't geen hem deed beminnen en eeren; in welſpreekendheid, voorzichtigheid, wijsheid, en wat 'er van meer andere deugden, om groote zaaken te verrichten, vereischt word, behoefde hij voor niemand van zijnen tijd te zwigten: 't geen zo veel te grooter verwondering baart, als hij, te minder begaafd met kennisſe van die taalen, welke iemand tot in het binnenſte heiligdom der wetenſchappen kunnen leiden, op de enkele gunst en goedheid der natuur te meerder ſteunen moest; echter heeft zo groot een man zig buiten het bereik van de wreede nukken der wispeltuurige fortuine niet kunnen houden: want eenige kwaadwillige menſchen, uit wangunſte heimelijk te zaamen geſpannen, beſchuldigden hem bij Koning *Lodewijk den Twaalfden*, van onſtandvastigheid en trouwloosheid, 't geen van dat gevolg was, dat hij in eenen naauwen en naaren kerker werd geſlooten, waar hij een ruimen tijd de woede zijner vijanden bezuuren moest; welke zo verre ging, dat men hem alle wegen ſloot, waardoor hij een voorſpraak ter verdediging zijner onnozelheid konde opſpeuren; en gewislijk zou die ker-

kerker zijn graf ook geworden zijn, had hij niet weeten te bewerken, dat men hem toeſtond zijne eigene zaak voor het gantſche Parlement te mogen bepleiten, 't geen hij met zo groot eene welſpreekendheid en kracht van geest verrichtte, dat hij door de Rechters met algemeene ſtemmen vrijgeſprooken, en in voorige eer en aanzien herſteld werdt."

COMMITTIMUS. Dit latijnsch woord betekent in het Nederduitsch, *wij bevoelen* of *belasten*, en wordt gemeenlijk gebruikt, wanneer de Hooge Overigheid, of een hooger Rechter, die proviſioneel aan iemand een gunst verleent, het onderzoek over de gegrondheid aan derzelver dagelijkſchen en competenten Rechter overlaat, om, hetzelve gedaan zijnde, als dan nader te disponeeren; ten welken einde hij hem committeert. Onder den naam van *Committimus* bevat men ook eenige plaatſen, wier beſtuur grootendeels tot de Provintie *Zeeland* behoort, als: *Axel*, *Ter Neuze*, *Biervliet* en ook wel *Lillo* en *Liefkenshoek*, enz. De reden, om welken die van *Zeeland*, altoos, op het behouden der beſtuuring over de plaatſen van het *Committimus* ſterk geſtaan hebben, is, volgens hunne eigene verklaaring, in eene Deductie van den 16den Januarij 1722, voornaamlijk deze: *dat zij dezelven aanmerken als een Bolwerk voor hunne Provintie, welks verzorging zij zig best toevertrouwen.*

Dit beſtuur van het *Committimus* van *Zeeland*, of derzelver *Gecommitteerde Raaden*, is in de zo even genoemde plaatſen, reeds ſedert jaaren, in het bezit geweest van het heffen der gemeene middelen en inkomſten, uit de Domeinen daarvan; van de aanſtelling eeniger Bedienden, vervulling der Krijgsampten en eenige andere voorrechten. Met dit alles behoort hun niet de oppermagt over dit gedeelte van *Staats Vlaanderen*. Ook hebben de Staaten van die Provintie dit nooit beweerd, maar waren voorheen, en zijn als nog van oordeel, alleenlijk recht tot de beſtuuring te hebben, als *Committenten* of *Gemagtigden* van de *Algemeene Staaten*, of eigenlijk van den *Raad van Staaten*. Menigmaal heeft dit recht verſchillen veroorzaakt, tuſſchen *Zeeland* en de andere Provintien; zijnde, echter, *Zeeland* in het bezit daarvan gebleeven. Deszelfs oorſprong wordt afgeleid uit

de

de volgende omſtandigheden. 't Ambacht *Ter Neuze* was, in het jaar 1583, niet in de magt der Staaten gekomen, of Prins WILLEM DE EERSTE ſtelde zekeren JOOST VAN LEENE aan tot Baljuw, Dijkgraaf en Graaflijken Ontvanger over hetzelve; met last om eed te doen in handen van *Gecommitteerde Raaden* van *Zeeland*; zo als geſchiedde, op den 7den April 1584. Den 14den Februarij van het volgende jaar deed VAN LEENE, volgens mondeling bevel van Prins MAURITS en van den *Raad van Staaten*, rekening en verantwoording van zijne beſtuuring aan gemelde *Gecommitteerde Raaden*. Zijn opvolger, JACOB SOIJ, werd, door LEICESTER aangeſteld, zonder gehouden te zijn, eed aan de *Gecommitteerde Raaden* te doen: gelijk hij ook zijne eerſte rekening aan den *Raad van Staaten*, doch de tweede aan die van *Zeeland* deed. De *Raad van Staaten*, in 1588, in aanmerkinge neemende, dat 'er nog dagelijks, in de aangewonnene landen van *Staats Vlaanderen*, geſchillen voorvielen, over de goederen, toebehoorende aan perſoonen, welke de Spaanſche zijde hielden, had, op den 13den Augustus van dat jaar, beſloten, het beleid der gemeene Middelen, Domeinen en andere aangetekende partijen, benevens de beſliſſing der geſchillen over dezelve, en over het ſtuk der Dijkaadje en Politie, bij proviſie, te ſtellen, en tot wederopzeggens toe optedraagen, aan de *Gecommitteerde Raaden* van *Zeeland*, als naast gezeten zijnde; met behoud, echter, van het beroep en de uitſpraak op den *Raad van Staaten*; die, daarenboven, ook 't aanſtellen van de Ontvangers en andere bedienden der gemeene Middelen aan zig behield. Ten zelfden tijde werd daar van aan *Zeeland* Acte verleend; op welke Acte zij dan ook grond het recht, dat zij beweert te hebben en ook oefent in de landen van 't *Committimus*. Veele waren de tegenſpraaken van zulken, die wilden dat daaruit zodanig recht niet te haalen was. *Zeeland* beriep zig op de langduurige bezitting daarvan, en die in haar voordeel te hebben. Zeker is 't, dat die Provintie, welke behalven dat genoeg beſnoeid is, van dien tijd af, 't beſtuur gehad heeft, niet ſlechts over *ter Neuze*, maar ook, in vervolg, over *Bierviet*, *Lillo*, *Liefkenshoek* en *Axel*, van 1591—1596, en in 1589 ook over *Hulst* en *Hulſter Ambacht*; in welk laatstgemelde jaar de *Ge-*

com-

mitteerde Raaden van *Zeeland* met Prins MAURITS overeenkwamen, dat hij zig, in het geeven der Patenten, aan de Bezetting buiten de Provintie, ter beſtellinge van dezelve, zou gedraagen volgens de order, die ten opzichte van de Bezettingen binnen de Provintie in acht genomen werd; een order, beraamd den 6den Februarij 1587. FREDRIK HENDRIK handelde ſtrijdig daartegen, in het verwisſelen van een gedeelte der Bezettingen van *Axel* en *Sluis*, buiten kennis van *Gecommitteerde Raaden*; doch hij vond zig wel haast genoódzaakt, zijnen begaanen misſlag te herſtellen. In 1593 deeden de *Staaten* van *Zeeland* een ophef van een honderſten penning over deze landen, behalven nog een bijzondere zetting van vier en vijf ſchellingen, op ieder gemet Lands. Doch hun beſtuur bleef ook na dien tijd niet ongeſtoord; zijnde de verpachtingen, meermaals, niet door hen, maar door de *Algemeene Staaten*, en den *Raad van Staaten* gedaan. Ten minſten werd 'er beweerd, dat zij daar door geſchieden moest. Ernſtig verzetteden zig die van *Zeeland*, in 1621, tegen het zenden van twee Commiſen, tot de verpachting aldaar; verklaarende zij ter Generaliteit, zulks niet te zullen gedoogen: te meer, daar zij meer overſchot dan voordeel aan de landen van 't *Committimus* gehad hadden. Tien jaaren laater hielden die van *Zeeland*, zo met het maaken van een Plakaat op de Jagt, als anderzins, zulks nog even ernſtig ſtaanden. De *Algemeene Staaten*, daarentegen, beſchouwden het ſtuk der verpachtinge, nu en dan, en bijzonder in 1661, als een zaak ſtrijdende met het hoogst gezach, en deeden het bij Plakaaten verbieden. Wat op de Groote Vergadering, in 1651, daaromtrent beſlooten is, ziet men bij ARTZEMA, XXXI. Boek. Om welke reden, ondertuſchen, toen en in laateren tijde, die van *Zeeland* gedraald hebben, met hun recht over het *Committimus* te voorſchijn te brengen, is mij onbekend. Nog werd op den 20ſten September bevolen, dit ſtuk van den beginne optehaalen, met aanwijzinge van recht; waar omtrent, evenwel, ook niet voldaan moet zijn, vermits de volledige Deductie eerst in 1722 ten voorſchijn kwam, waardoor toen het verſchil op nieuw wederom levendig werd, zonder dat ons gebleeken is, dat hetzelve ten volle beſlist is geworden. Dit niettegenſtaande oefenen de *Staaten* van *Zeeland*,

of

of derzelver *Gecommitteerde Raaden*, hun gezach in de volgende ſtukken. Zij verpachten der gemeene Middelen, alle half jaaren, ten overſtaan van Gemagtigden uit den *Raad van Staaten*; door hen worden de Ontvangers der verpondingen en huisſchattingen, binnen *Axel* en *Ter Neuze*, aangeſteld; zo ook de Ontvanger van 't Collateraal, over het gantſche *Committimus*. Ook worden de middelen zo der gemeene Verponding als anderszins, aan de Provintie van *Zeeland* verantwoord. Nog hebben zij, zonder bijzonderen last benodigd te zijn, het ontſlag van aangetekende en verbeurdverklaarde goederen. Groot is hun belang en gezach, ten aanzien van de dijkaadjen, en bijzonderlijk op de nieuwe. De Plakaaten, de geemeene zaak betreffende, en vooral de Brieven tot het houden van Bede- of Dank-dagen, worden door hen naar 't *Committimus* afgezonden. Voorts ſtellen zij 'er Cipiers, Stadhouders en Notariſen aan. Een voornaam gedeelte van de beheering der *Gecommitteerden Raad* van *Zeeland*, over die plaatſen, beſtaat in de verſterking, herſtelling en verbetering der Veſtingwerken, het verzorgen van Oorlogs- en Mondbehoefren, voor de Bezettingen, die doorgaans ter betaalinge van *Zeeland* ſtaan. Over dezelve ſtellen zij aan Commandeurs en Majors, die, zo wel als al het volk, aan hun den eed doen. Het geeven en goedkeuren der Patenten ſtaat ook aan dezelven, die zij, meer dan eens, *als daarover te beveelen hebbende*, op Oorlogſchepen geplaatst hebben. Nog hebben zij de magt tot de verhooging van de wedde der Predikanten en Schoolmeeſters aldaar; ook om die te benoemen en aftezetten; waarin zij altijd zijn gekend geweest. Eindelijk behoort aan hun het herſtellen der vervallene kerken. Met dit alles, zo als hiervoor gezegd is, berust de oppermagt over de landen van 't *Committimus* bij de *Algemeene Staaten*.

Zie AITZEMA, *Zaken van Staat*, XXXI. Boek, in fol., p. 268, 269, 437 en 438. ROMEIN DE HOOGE, *Spiegel van Staat*, II. Deel, VI. Afdeeling, p. 180 en 181. *Deductien*, te vinden *in de Notulen van Zeeland van 15 Januarij 1722.*

COMPAAN, (KLAAS GERRITSZ.) geboren te *Oostzaanen*, benoor-

den de kerk. Al in zijne vroegſte jeugd begaf deze zig tot den zeedienst, en gedroeg zig, een geruimen tijd, geheel eerlijk en onbeſproken. Na menigvuldige togten op de kust van *Guiné* en elders gedaan, en eene goede ſomme gelds gewonnen te hebben, begon hij, daar meeſter van zijnde, om hetzelve wél aan te leggen, Reder te worden in de Kaperij tegen de Spanjaarden. Dit ſlaagde hem niet naar wensch, ten minſten hij verbeeldde zig, dat de Boekhouder of zijne Medereders niet wel met hem handelden. Hij wist, echter, zijn ongenoegen zo lang te verbergen, dat hij, op lang aanhouden, tot Kaper-Kapitein werd aangeſteld, en een ſchip kreeg van honderd lasten, gemonteerd met zeventien ſtukken. Zijne Medereders ſloegen geen de minſte acht op zijne woorden, *kom ik maar eens in zee*, die hij nu en dan zig liet ontvallen. Zij, die meenden zijne vrienden te zijn, verbeeldden zig, dat hij daarmede bedoelde eene bedreiging tegen de vijanden. Doch zij vonden zig ras daarin bedrogen. COMPAAN was niet lang met zijn ſchip, *Waita* genaamd, in zee geweest, of hij toonde wat zijn oogmerk was. De eerſte, die hem ontmoette, was een Buisman, te *Egmont op Zee* t'huis hoorende; dezen kwam hij aan boord, en vraagde naar den Stuurman, die ſtraks met de muts in de hand ten voorſchijn kwam, en om zijn leven bad, denkende dat hij een Duinkerker voor had. COMPAAN zeide, *niet anders dan voor goed geld een last haring te begeeren*; waartoe de Stuurman zig zo gewillig toonde, dat hij hem boven het verzochte een ton gezouten visch vereerde. Maar toen nu de betaaling zoude geſchieden, gaf hij den Buisman een handſchrift, om zijn geld te *Hoorn* bij de Admiraliteit te haalen. De Stuurman was daarmede zeer wel te vreden, denkende dat hij met een eerlijk Kapitein te doen had. Maar toen hij te *Hoorn* om geld kwam, zagen de Heeren op elkander, en geraakten terſtond in de gedachten dat COMPAAN niet veel goeds in den zin had. Ook weigerden zij den Buisman te betaalen, die zig nog gelukkig rekende, dat hij 'er zo goed koop afgekomen was.

Inmiddels nam COMPAAN een ander ſchip, waarop hij geen de minſte aanſpraak had, en deelde den buit onder zijn volk. In 't eerst maakte dit onder hen een wonderlijk opzien; doch weinig vraagende, volgens wat recht hun zulks toekwam, bragt dit hem

in

in zulke goede gedachten bij het volk, dat COMPAAN, genoodzaakt zijnde te *Vlissingen* binnen te loopen, aldaar nog vijftig man bij zig kreeg. Een lijst te geven van alle zijne veroverde prijzen of geroofde goederen, is niet wel mogelijk. Genoeg zij het te zeggen, dat hij zelf nadershand verhaald heeft, van meer dan drie honderd en vijftig vaartuigen meester geweest te zijn. Al wat hem ontmoette, leed aanstoot. Hij verkocht de schepen en goederen in *Barbarijen* en elders, en gedroeg zig dus als een openbaar Zeerover. In 't eerste gebruikte hij, om zig den haat van alle Natien niet op den hals te haalen, de voorzichtigheid, om de *Engelschen*, benevens die van *Saphi* en *Salee*, te verschoonen; vindende hij daardoor bij hen veelvuldig een schuilplaats. Maar de vriendschap met de *Engelschen* was van korten duur; hem werd, door den Koning van *Engeland*, bevoolen, met den grootsten spoed *Ierland* te verlaaten: waardoor hij, in de Haven van *St. Clara*, wel voor zestien duizend guldens aan goederen dat land moest laaten, die hij voorneemens geweest was aldaar te verkoopen. Daarover was COMPAAN dermate verstoord, dat hij, in zijn gemoed, alle de *Engelschen*, als onderdaanen van den Koning van *Groot-Brittanje*, den oorlog verklaarde. Hij hield ook zijn woord: want op den zelfden dag, dat hij de Haven van *St. Clara* verlaaten moest, nam hij zeven rijkgeladene *Engelsche* vaartuigen. Zorgvuldig ontweek hij de schepen, welke de Koning tegen hem in zee zond.

Kort daarna kwam een *Engelsche* Zeerover, die een voortreffelijken buit gemaakt had, aan een Eiland in de *West-Indiën* voor anker. COMPAAN, nu drie schepen sterk, kwam daar bij leggen. Ook lag 'er nog een Zeerover van eene andere Natie. Alle drie loerden op elkander, zoekende elkander het voordeel af te zien. COMPAAN viandde meest op den Engelschman; maar deze zig te zwak bevindende, ontzeilde hem bij de nacht. Doch de man niet zijnde om zig zo ligt een buit te laaten ontsnappen, zeilde COMPAAN hem na, en vond hem, den tweeden dag daaraan. Eerst schooten zij hevig op elkander; doch den Engelschman aangeklampt hebbende, moest deze, wat wederstand hij ook hood, zig overgeeven. COMPAAN vond zijne moeite rijklijk beloond: want het schip had een grooten schat binnen boord, van goederen,

geld, juweelen, als anderzins, en wel zodanig, dat hij 'er zelve over verwonderd was. Tot het verkoopen van deze en andere goederen bediende hij zig, te *Salée*, van eenen JAN JANSZ. *van Haarlem*, die, met andere Hollandſche Zeerovers, zig aldaar had nedergezet. Nimmer kon 'er een bekwaamer ſcheim gevonden worden om een' ſchelm te dienen. JAN JANSZ bediende COMPAAN, gelijk hij voorheen zekeren SIMON DANSSER bediend had; welke DANSSER met JAN JANSZ en COMPAAN de volgende vreemde ontmoeting had. Tuſſchen DANSSER en COMPAAN ontſtond, te *Salée*, over het verkoopen van hunne goederen, een hevige twist. DANSSER maakte, met nog een derden Zeerover, een overleg, om COMPAAN van alle zijne ſchatten te berooven. Deze, die niet ligt te verſchalken was, kreeg 'er kennis van, begaf zig aan boord van DANSSER, en trakteerde hem. Onder den maaltijd toonde hij zig vrolijk en vriendlijk; en bij het ſcheiden verzocht COMPAAN, *dat de vrienden den volgenden dag bij hem zouden komen, om aan boord te eeten.* DANSSER en zijn makker kwamen aan boord van COMPAAN. Nadat hij hun wel onthaald had, zeide hij, *dat, zo hij wilde, zij nu zijne gevangenen moesten blijven, dewijl hij kundſchap van hun voornemen had; naamlijk, om hem zijn ſchip en goederen afhandig te maaken;* doch hij gaf hun de keur, *of hunne ſchepen aan hem overtegeeven, of binnen de vier-en-twintig uuren met hem 'er om te rechten, en, als dappere mannen, hem te overwinnen, of hun goed en ſchepen te verdedigen;* waarop zij, als niet anders kunnende, *aannamen met hem te ſlaan.*

Ieder van hun voer naar boord, maakten zig gereed, en ſtaken alle drie in zee; waarop het gevecht, ten beſtemden tijde, aanging. Doch COMPAAN had zijne maatregelen zo wel genomen, dat de eene zig moest overgeeven, en DANSSER het naauwlijks ontkwam.

Op zekeren tijd zeven ſchepen ſterk zijnde, was hem die menigte te groot, om dezelve naar zijnen zin te beſtuuren en van mondkost te voorzien: dus verminderde hij ſpoedig het getal. Het gebeurde ook wel, dat een ſchip, van daag genomen, hem morgen weder ontſnapte. Alle de ſchatten, die hij roofde, konden hem nimmer een oogenblik rust verſchaffen. Zijn eigen volk mis-

mistrouwende, sliep hij nooit dan met ontbloot geweer, en geladene roers bij zig: de geenen, waarop hij nog eenigzins vertrouwen kon, moest hij met giften en gaven aan zig verbinden. Tot een bewijs, hoe weinig hij de zijnen vertrouwen durfde, dient het volgende. Hij maakte, in de *Spaansche Zee*, prijs, een schip, geladen met Wijn en Suiker. Hij verheugde zig wel over den buit, maar schroomde ook voor de gevolgen. Zo haast alles in orde was, begaven de Matroozen zig als vliegen tot den drank; en als of de Wijn nog niet zoet genoeg ware, deeden zij daar Suiker bij; drinkende zig tot dolwordens zat. Eenigen van de voornaamsten onder deze dronke menschen, die eenig bevel hadden, sedert lang een haat tegen COMPAAN gevoed hebbende, zochten zig, bij deze gelegenheid, op hem te wreeken, hem van kant, en zig meester van den buit te maaken. Zij namen dan de gelegenheid waar, dat COMPAAN zig, vol zorgen, naar de Kajuit begeeven had, liggende op een bank met geweer onder en naast zig. De muiters zochten het volk op hunne zijde te krijgen, voerende hen te gemoet: *Zij hadden reeds lang genoeg onder het gezach van een' man gestaan, die hun hoe langer hoe wreeder begon te handelen; van een' man, die zig zelven zocht te verrijken en hun kaal en berooid te houden; wilden ze hun gehoorzaamen, zij zouden zachter gehandeld worden, en beter voordeel genieten.* Ligtlijk vermoedt men, dat dit bij dergelijk soort van volk, schoon al niet door den drank verhit, spoedig ingang vond. Ieder sprong dan overend; en maakte een vreeslijk gerucht, schoon de meesten niet wisten wat te doen. De voornaamsten liepen gewapend naar de Kajuit, gevolgd van de meeste dronkaarts, om den Kapitein gevangen te neemen, of om hals te brengen. COMPAAN, die veel vooruit had, om dat hij nuchteren was, vond zig, zo als hij opstond, omringd van drie belhamels; hij vroeg onverschrokken *wat zij begeerden?* waarop de Hoog-Bootsman antwoordde: *wij begeeren dat gij uw Kapiteinschap zult afleggen, en dat één van ons allen in uwe plaats zal treeden; want wij en het andere volk begeeren niet langer onder uw bevel te staan.* Hij zig in postuur stellende, riep met een luide stem, *of al het volk zulks begeerde?* waarop terstond een ander geroep ge-

hoord werd, *met hem te willen leeven en ſterven.* Hierdoor ontzonk de muitemaakers de moed. Door eenigen van het volk ondersteund, dreef COMPAAN de oproerigen uit de Kajuit, tot onder het verdek, alwaar vier van hun dood nedervielen. De overigen, die oorzaak van dit ſpel waren, werden gebonden en geluisterd. Waarmede dan de opſtand geſtild werd, en het volk hem, op nieuw, zo dronken als nuchteren, trouw en bijſtand beloofde. COMPAAN wilde, niet tegenſtaande het gevaar, dat hij gelopen had, van hun, die hij voorheen bemind had, de uiterſte wraak niet neemen, maar vergenoegde zig, hun in boeijens te laaten, tot zo lang hij gelegenheid vond, zig van hun te ontſlaan; laatende zelfs den gemelden Hoog-Bootsman met een goed gedeelte ducaten vertrekken; waarlijk een edelmoedige daad voor een' man als COMPAAN.

Wat aangaat de order, die hij op zijn ſchip, nopens het eeten en drinken, hield, deze was zeer geregeld, ſchoon hij met zijn volk menigmaal gebrek moest lijden Hij zelf heeft meermaalen betuigd, dat het gebrek ſomtijds zo groot was, dat men, om den buik te vullen, wel een man gedood zou hebben, en dat zij dus, om voorraad te bekomen, wel togten te land gedaan hadden, die zij om de grootſte rijkdom niet zouden ondernomen hebben; bij welke togten zij menigmaal zo wel onthaald werden, dat veelen, die niet zwemmen konden, het wederkeeren belet werd. Zelfs heeft hij verklaard, dat hij wel een geheel ſchip voor een klein deel erweten in ruiling gegeeven heeft; en als de zijnen zeiden *dat de ruiling te ſlecht was*, was zijn antwoord; *hij mogt wel een ſchip weggeeven, maar het volk geen honger laaten lijden.* Behalven de eetwaaren, hadden zij ook menigmaal gebrek aan andere kleinigheden, zo dat ze voor een bol gaarn, meer dan eens, een halve piſtolet gaven; 't geen verwonderlijk ſchijnt, als men nagaat, de menigte van prijzen, die zij maakten. Dan, dergelijk ſoort van menſchen, den overvloed hebbende, en daar zo gemaklijk aankomende, leven 'er zo mede, als of hun alle dagen een nieuwe voorraad te gemoet kwam, en dit eenigen tijd miſſende, is 'er ſpoedig gebrek. Aan dobbelen en ſpeelen was bij hen geen einde. Kwamen ze ergens aan een kust, daar onkuiſche vrouwlieden gevonden werden, terſtond

ſtond was het ſchip vol hoeren, waarmede alle ontucht gepleegd werd. Vloeken en zweeren was het morgen en avondgebed. Zij leefden zo als de Zeerovers doorgaans gewoon zijn. In 't begin van zijne roverijen, was 'er, volgens zijn getuigenis, nog wel een Bijbel of Pſalmboek aan boord; ook had hij toen nog boeijen, om de moedwilligen te beteugelen; doch op het laatst liep alles zodanig in 't wilde, dat het een en ander over boord geraakte.

Tegen het vechten en ſmijten had hij echter een ongehoord middel. Eens, verhaalt men, zou het gebeurd zijn, dat twee van zijn volk beneden in 't ruim met elkander handgemeen werden, ('t welk meest alle dagen voorviel,) en dat hij, komende om dezelven te ſcheiden, een van beiden de rest zou gegeeven hebben. Sedert dien tijd, om zulks voor te komen, maakte hij en zijn heillooze raad eene wet, dat, wanneer twee perſoonen met elkander kwamen te vechten, deze het zo lang tegen elkander zouden moeten uithouden, dat één van beiden om hals geraakte, en de andere gekwetst zijnde, aan den wondheeler zou moeten betaalen honderd guldens, vóór dat dezelve een hand aan het verband ſloeg. Op dat twee of meer, zamen vechtende, elkander niet zouden ontloopen, moeſten het Bootsvolk en de Soldaaten terſtond een' kring maaken, waarin de vechtende als haanen in de mat beſloten waren; 't welk zulk een ſchrik veroorzaakte, dat 'er, na dien tijd, weinig of niet meer gevochten werd.

Zijne wijze om ſchepen aantevallen, beſtond in een aartige loosheid, om dezelve, met weinig moeite en onder ſchijn van vriendſchap, in zijn geweld te krijgen, waarmede hij menig Schipper bedrogen heeft, terwijl alle anderen, Spanjaarden, Portugeezen, enz. voor zijne woede en aanvallen een grooten ſchrik hadden. Van deze bijzondere wijze van aanvallen zal ik twee voorbeelden bijbrengen.

Het ſchip *de Ommal*, van *Hoorn*, Schipper EVERT CORNELISZ. VAN BARKHOUT, lag aan het Eiland van *Mays*, om Zout te laaden. COMPAAN kwam aldaar mede leggen, en hield met den Schipper een vriendelijken omgang. Zij deelden elkander het een en ander mede; ja gingen nu en dan bij elkander te gast, niet

minder dan de beste vrienden zouden kunnen doen. COMPAAN had, op zekeren dag, dezen, en nog twee andere Schippers, die mede aldaar gekomen waren, bij hem ten maaltijde. Deze dachten in het geheel niet dat hij een Zeerover, maar wel dat hij een eerlijk Kapitein in Staaten dienst was; en in die gedachten vertrouwden zij alles goeds van hem. Bij het scheiden van den maaltijd zeide COMPAAN: *Wat zoude u dunken, indien ik u alle drie gevangen hield, en mij meester van uwe schepen maakte? gij zijt in mijne magt.* De Schippers, hoewel een weinig verbaasd, sloegen dit in den wind, en achten het spotternij te zijn, zeggende, *zulks van hem niet te verwachten, en dat zij 'er dus niet voor vreesden; te meer daar zij landslieden waren.* Daarop ging men over tot een ander gesprek, en scheidde vriendlijk. Terwijl zij daar nog lagen, kwam 'er een Franschman van onder de *Linie*, die, alzo hij het meeste gedeelte van zijn volk door ziekte verlooren had, buiten staat was, zijn schip te regeeren; 't geen hij COMPAAN te kennen gaf, die het volk overnam. Vreezende evenwel, dat hij zo doende *het Paard van Troojen* mogt binnen halen, zocht hij naar middelen om zig van deze gasten te ontslaan. Hij stelde zig dan voor, met hulpe van den Franschman, één van de drie eerstgemelde schepen afteloopen; dan wilde hij den Franschman op zijn jagt zetten, van nooddruft voorzien, en zijn' weg laten vervolgen. Hiertoe verwachtte men gelegenheid van wind en stroom. Deze dienende, werd de boot bemand, en, om allen achterdocht te beneemen, eerst naar land gezonden; 't welk tevens diende om het volk te bespieden, dat aan de zoutpannen en met kruijen bezig was. Daarna voeren zij van land, en langs 't strand, recht op het schip den *Omwal* aan, kapten het vertuitouw, zetten alle de zeilen bij, en voeren zo recht op het schip van COMPAAN aan. Schipper EVERT aan land zijnde, en zijn schip voorbij ziende zeilen, riep tegen zijn volk: *Mannen, daar ben ik mijn schip kwijt!* Terstond bemande hij de boot en haastte zig naar COMPAAN. Aan zijn boord komende, klaagde hij over dezen handel, dewijl zij goede vrienden waren. 't Antwoord was: *Hij moest zulks voor dien tijd voor lief neemen; hij had het schip van nooden, en als hij weder in 's Vaderland kwam, zou hij het vergoeden, of het hem*

wer-

weder geeven. COMPAAN gaf hem vijftig ducaaten, en vrijheid om met zijn volk op andere ſchepen naar huis te keeren. EVERT leed daarenboven nog de ſmaat, van beſchuldigd te worden, dat hij het ſchip aan den Roover verkocht had. Doch de waarheid bleek daarna anders, toen COMPAAN, na veele ſchoone togten daarmede gedaan te hebben, in het *Vlie* binnen kwam, waarna Schipper EVERT 'er weder opgeſteld werd; doch deze had daarna het ongeluk van in de *Golf van Venetiën* omteſlaan, en met volk en al omtekomen.

COMPAAN, om zig van den voorgemelden Franschman te ontſlaan, zettede hem, gelijk voorgenomen was, op zijn Jacht, en voorzag hem van het noodige. Deze daarmede niet te vreden zijnde, wilde zijn aandeel in het genomen ſchip hebben, of, volgens zijn voorgeeven, 'er om vechten; doch zig nader bedenkende, nam ieder zijn cours. Een dergelijken trek ſpeelde hij in *Ierland.* Aldaar vond hij een ſchip, eerst onlangs uit *Holland* gekomen; met den Schipper maakte hij kennis en vriendſchap. Op dit ſchip lagen twee nieuwe metaalen ſtukken geſchut, die de Schipper, tot zijn eigen vermaak en genoegen, gekocht had. COMPAAN, zin daar in hebbende, wilde hem die afkoopen; doch de Schipper wilde daartoe niet verſtaan. Intusſchen kwamen de Matroozen van beide ſchepen, aan land, in den herberg bij elkander. COMPAAN, reeds het beſluit genomen hebbende om zig meeſter van het geſchut en goed te maaken, gaf aan de zijnen te verſtaan, dat zij de Matroozen van het Hollandſche ſchip dronken zouden maaken, en dan zo ſpoedig mogelijk weder aan boord komen. Dit geſchiedde. COMPAAN zijn volk weder aan boord hebbende, bemande de booten, (na dat die van het ſchip onbruikbaar gemaakt waren,) en voer naar den Koopvaarder, waarvan het weinige volk, dat 'er nog op was, verdreeven werd. De zeilen werden bijgezet; men dreef een weinig zeewaards in, en COMPAAN nam 'er toen uit dat hem goeddacht; geevende het ſchip, met den voorraad van levensmiddelen, aan den Schipper te rug, die 'er dus nog gelukkig afkwam.

Meerder voorzichtigheids gebruikte AUKES DOUWES, een *Fries*, omtrent hem. Deze kwam met zijn ſchip, voorzien van veertien gotelingen, en weinig volks, op de Rede van *Salée*, op den

zelfden tijd dat COMPAAN, uit *Engeland* komende, aldaar geankerd was. Hij was ſpoedig verlekkerd op dien buit; maar ziende dat zulks niet gemaklijk zou gelukken, keerde hij tot zijnen ouden list. Hij noodigde AUKE bij zig aan boord, om hem te vergasten, wanneer hij zijnen rol wel meende te ſpeelen. Dan hij was reeds, en ook bij AUKE DOUWES, te wel bekend: deze gaf daarop tot antwoord, *dat hij geenzins voorneemens was, zijn ſchip te verlaaten; had* Compaan *iets te zeggen, hij mogt bij hem komen.* COMPAAN, dit antwoord ontvangende, zeide: *een ſchelm wordt niet vertrouwd.* Men denke, echter, niet, dat, hoe listig deze zijne handelwijs ook ware, het hem, als de nood het vorderde, aan moed en dapperheid ontbrak. Schoon trouwloos tegen zijn vaderland handelende, bleef hij, echter, een groot vijand van de *Spanjaarden* en *Duinkerkers.* Onder dezen was COLLART, dien wij hiervoor hebben leeren kennen als een dapper man. Hij diende als toen de Admiraliteit van *Sevilie*, zijnde van *St. Lugar* naar *Duinkerken* vertrokken, vanwaar hij de Hollanders veel ſchade toebragt.

COMPAAN onthield zig omtrent de *Spaanſche* kust, toen COLLART zig deed onderrichten, hoe ſterk hij was, en voorts, met vier ſchepen naar hem toe zeilde, bedienende zig van den wind, die in zijn voordeel was. Hem ontmoet hebbende, ſloot hij COMPAAN tusſchen zijne ſchepen en den wal in: waardoor deze in de noodzaakelijkheid gebragt werd, zig te verweeren; het geen een bloedig gevecht veroorzaakte. In 't eerst ſcheen hij te zullen zwichten; doch zijn volk, weetende dat zo zij genomen werden, de galg hun loon zou zijn, vocht als leeuwen, en maakte zulk eene ruimte onder de *Duinkerkers*, dat zij 'er dwars door heen ſloegen; gunnende COLLART het vermaak, van hen na te zien. Volgens zijn eigen zeggen had hij zig toen in groot gevaar bevonden, als zijnde, even te vooren, met zes Spanjaarden ſlaags geweest, welke hij zelve had opgezocht, om buit of ſlagen te krijgen. COLLART had hem zo zeer gehavend, dat hij in *Ierland* moest binnen loopen, om zijne ſchepen te doen caleſateren.

Door de menigvuldige ſchade, die hij deed aan weerelooze koopvaardijſchepen, en om dat het bijna niet mogelijk was, hem

te

te vangen, kreeg zijn halve broeder, HEIJN AERTS, vergiffenis voor hem. Om hem zulks te doen weeten, moest men hem eerst hebben kunnen vinden; doch hij verklaarde naderhand, dat hij zelf 'er naar verlangd had, vreezende dat het op 't einde erger met hem zou afloopen. Eer wij tot dat einde komen, moeten 'er nog eenige zaaken van hem gemeld worden.

Een *Waterlandsch* Schipper, het BOEFJE genaamd, uit de *Straat* komende, had het ongeluk van in zijne handen te vallen. COMPAAN deed hem aan boord komen, en terstond herkenden zij elkander. COMPAAN heette hem welkom, en zeide: *Wel*, Boefje, *hoe is dit? hebt gij nog geen ongelukken genoeg gehad? moet gij mij nu nog van zelven in de handen vallen? doch wat raad? hoe overleggen wij dit best?* De ongelukkige Schipper, geheel verslagen, zeide: *Ik hoop dat de Kapitein barmhertig zal zijn, over mij en de mijnen, op dat ik niet ten gronde bedorven worde, zonder middel te weeten, om het ooit te boven te komen. Kom aan*, herhaalde COMPAAN, *wij moeten eerst eens drinken, en dan zullen wij zien wat te doen.*

Onder het drinken zeide hij: Boefje, *gij zult schip en goed weerom hebben: ik zal maar een weinig van het een en ander voor mij behouden; maar doe mij de vriendschap, en bestel, op trouw, een weinig geld en juweelen aan mijne huisvrouw, en gedenk aan de weldaad, die ik u doe.* COMPAAN hem het goed gegeeven hebbende, scheidden zij vergenoegd van één, deze om de zuid, en de andere om de noord. Des avonds ontstond 'er een dikke nevel, en de wind liep uit en in. In den morgen van den volgenden dag zag COMPAAN het schip van BOEFJE weder, en zeilede 't 'er op aan. Bij hem gekomen, en aan zijn boord gegaan zijnde, zeide hij: *Weet gij wat ik gedacht heb? ik heb u daar zo een schoonen buit gegeeven, om aan mijne vrouw te bestellen; mij dunkt best dat gij mij dien weder geeft, op dat gij in geen kwaade verzoeking geraakt: want ik zeide bij mij zelven; gij*, Compaan, *geeft* Boefje *daar zo veel kostelijkheid mee; hoe ligt zou hij een* boef *worden, en denken*, Compaan *is 'er gemaklijk aan gekomen, ik mag het maar houwen.* BOEFJE gaf hem zijn schat gewillig te rug, en daarop namen zij afscheid van elkander.

Min

Min voordeelig geraakte COMPAAN van WIJBRAND SCHRAM ontſlagen Het was in de maand van Mei des jaars 1626, dat SCHRAM, met negen ſchepen, voor de Oost-Indiſche Compagnie in dienst gegaan was. Twee maanden na zijn vertrek moest hij, met het ſchip *Hollandia*, waarop hij zig bevond, en het Jacht *Grootenbroek*, zijnde door eenig ongemak van de andere ſchepen afgeſcheiden, zig naar *Sierra Leona* begeeven. Zij kwamen op den 5den van Junij voor de Haven; maar toen zij verder meenden optezeilen, zagen zij, met het rijzen van de zon, vier ſchepen uit zee aankomen, die zij oordeelden dat mede naar de Haven wilden.

Het Jacht *Grootenbroek* zeilde vooruit; maar vreezende dat de zaak niet recht was, maakten zij zig gereed om te vechten; zij beſlooten, terwijl zij nog in 't onzekere waren, zee te houden, en de Haven niet inteloopen, alëer zij wisten, wat ſchepen het waren. Zij ſtaken dan bij, en wachtten, al heen en weder zeilende, deze ſchepen in, en zagen, wanneer ze nader kwamen, Prinſevlaggen en wimpels van boven waaijen. Hieruit kregen zij vermoeden, dat het Hollandſche ſchepen waren; maar nader komende, zagen zij dat de boorden vol geſchut lagen, en de overloop met roode ſchanskleederen bedekt was. Zij wisten derhalven niet, wat daarvan te denken, toen de Admiraal van die vier ſchepen vooruit kwam, en het ſchip *Hollandia* tot zo verre naderde, dat hij het praaide, en vroeg *van waar het kwam?* SCHRAM gaf ten antwoord *van* Amſteldam, zeide *naar* Sierre Leona *te moeten*, en vroeg op zijn beurt, *van waar de andere kwam, en waar hij heen moest?* deze antwoordde *uit zee*, en zeide, COMPAAN *te zijn*; tevens verzoekende, *men zou hem een boot met een man of twee zenden, om hem in de Haven van* Sierra Leona *te brengen, dewijl hij voorgaf, aldaar niet bekend te zijn*; dan dit was alleenlijk om actie te zoeken, dewijl kort daarna anders bleek. SCHRAM gaf daarop ten antwoord, *dat zulks bij hem geen gebruik was: indien hij zelf aan boord wilde komen, zulks ſtond hem vrij, of anders zouden zij elkander in de Haven wel ſpreeken.* COMPAAN vroeg *wie de Commandeur was*; men antwoordde hem, *dat* Wijbrand Schram, *van* Enkhuizen, *en de Opperkoopman* Gillis Seys, *het oppergezach had-*

hadden. COMPAAN gaf daarop drie ſchooten, en SCHRAM deed van' gelijken. COMPAAN keerde hierop naar zijne drie andere ſchepen, en beſloot, met dezelven *Hollandia* aantetasten. Dus wierpen zij allen te gelijk de bloedvlaggen achter uit, en kwamen, in zeer goede orde, op SCHRAM aan, de een achter den ander, maar werden ook manlijk ingewacht.

Terwijl COMPAAN naderde, vroeg men hem, *wat hij zo na deed te komen*, met bedreiging, *dat, zo hij nog nader kwam, 't er kruid en lood voor hem ten beste was;* waarop COMPAAN hem toebeet: *wijl gij mij geen boot wilt toeſtuuren, zo moet ik dan zelver komen om ze te haalen: gij weet wel, ik ben* Klaas Compaan, *die niemand aan lijf of goed beſchadig; maar wijl gij mij niet geloven wil, zal ik u niet verlaaten, zonder mijn wil van u te hebben;* waarop SCHRAM hem weder deed aanzeggen: *dat, zo hij een man van zijn woord was, hij zou maar aankomen, zonder veel te zwetzen; zij hadden van zijne beleefdheid reeds genoeg gehoord: zij wisten wel wat dat beduidde; doch dat zij hem mogelijk zo wel zouden onthalen, dat hij blijde zou zijn, zonder boot heen te gaan.*

SCHRAM had reeds zeventig pijpen den bodem doen inſlaan, en in zee werpen, om ruimte te hebben, en al zijn volk behoorelijk bij het geſchut geplaatst. COMPAAN ſtond achter op de Kompanie, met een groote zilveren beker in de hand, en dronk SCHRAM daarmede toe, als vriend of vijand, en wierp, gedronken hebbende, den beker in zee, met deze woorden: *Weer u als een Soldaat*, en gaf daarop terſtond vuur. SCHRAM bleef hem niet ſchuldig, en begroette hem voorts zo dapper met zijne muskettten, dat al het volk van den Rover van boven naar beneden moest. COMPAAN zelfs, die met zijn ſlagzwaard achter op ſtond te braveeren, bleef daar niet lang, maar viel plat op den buik, en kroop, nadat hij een wond in den arm had, op handen en voeten naar om laag, waarin hij van zijnen Trompetter gevolgd werd.

Hij, die het voorneemen gehad had om SCHRAM te omſingelen en aantevallen, dezen tegenſtand ziende, veranderde van gedachten, en begon ſchutgevaarte met hem te houden, om hem tot de overgaave te noodzaaken; maar deze liep hem zo menigmaal

maal en digt op het lijf, en hagelde dan zo ſterk met muskettten in de poorten, dat ze dezelven menigmaal moesten laaten toevallen. De Onder-Admiraal van COMPAAN werd zodanig getroffen, dat hij wijken moest, om zijne lekken te ſtoppen en te krengen, wachtende zig om niet weder zo nabij te komen.

't Jacht *Grootenbroek*, gewapend met veertien gotelingen, hield digt bij zijnen Admiraal in 't vaarwater, en weerde zig mede dapper, met laaden en losſen. De Rover maakte, echter, in 't eerst minder werk van hem, zijnde van oordeel, als hij het ſchip *Hollandia* meeſter was, het Jacht wel volgen zou. Maar ziende de hevige verdediging van het ſchip *Hollandia*, zette hij het op het Jacht aan, meenende dat maar ligtlijk op te ſnappen. SCHRAM, zijn oogmerk ontwaar wordende, wendde den ſteven daar heen, om COMPAAN voor te komen, en naderde hem zo digt op 't lijf, dat hij geweldig door de musketten beſchadigd werd. SCHRAM, die het voordeel van de loef had, en dus doen kon wat hij wilde, maakte het COMPAAN ook zo bang, dat niemand van de zijnen het hoofd dorst boven ſteeken, of waagen een hand aan de zeilen te ſlaan, om het te ontloopen. Dus liep COMPAAN naar een ondiepte, en werd tot op vijf of zes vademen waters gevolgd.

SCHRAM zette het met het Jacht daarop weder zeewaards in, meenende een van des Rovers ſchepen tusſchen beiden te krijgen en op te ſnappen; maar dit liep boven hem over, en ging bij de andere op de ondiepte. SCHRAM zette het anderhalf mijl van daar, met het Jacht voor de haven, op agt vademen waters, daar zij den geheelen nacht bleeven liggen. Zij hadden niet meer dan zes gekwetſten in het gevecht bekomen, waarvan 'er vier ſtierven, naamlijk de Predikant, die zijn eene been, deszelfs vrouw, die haare beide voeten, en de Timmerman en Bosſchieter, die ieder een been verlooren hadden. COMPAAN werd genoodzaakt de haven te verlaaten, en SCHRAM vertrok met zijn ſchip *Hollandia* en het Jacht *Grootenbroek*, op den 19den Julij 1626, na verſcheidene brieven met COMPAAN gewisſeld te hebben, vandaar, zonder dat de Rover lust had hem te volgen.

COMPAAN, na dus vergast te zijn, begaf zig te rug om de noord. Onderweg liep hem een goede buit in den mond, zijn-

de

de JACOB QUIK, die met een rijk geladen ſchip van *Guinea* kwam, en ongelukkig in zijne handen viel. Toen deze nabij zijn boord kwam, ſtak COMPAAN het hoofd uit een venſter van de Kajuit, en hem terſtond kennende, riep hij hem toe: *welkom, mijn goede Buurman;* maakende voorts ſchip en goed prijs. Deze JACOB QUIK had een' zoon bij zig, PIETER genaamd. COMPAAN, die zin in dien jongen had, wilde hem bij zig houden, onder belofte, dat, *zo haast hij in het Vaderland kwam, hij zelf hem thuis zou brengen;* doch hij bedacht zig weêr, zeggende: *hij ſchijnt een goed Christen mensch; en zo hij nog wat lang uitbleef, mogt hij zo worden als zij waren: de vader zou hem maar mede neemen.* Dit ſchip bragt hij naar *Salée*, en was voornemens hetzelve aan den voorgemelden JAN JANSZ. van *Haarlem* te vereeren. Doch te *Salée* komende, vond hij 'er nog een beter buit voor hem, naamlijk zijn PARDONBRIEF. ABRAHAM VALKENBURG bragt zijne vergiffenis, met EVERT CORNELISZ., Schipper van *den Omval*, weleer door hem genomen, ten huize van JAN JANSZ., die een Renegaat, en Admiraal van *Salée* geworden was. Aldaar was wel een half jaar op hem gewacht. Zijn broeder, HEYN AERTSZ bragt de vernieuwing van zijn pardon. Thans toefde hij niet lang, maar haaſte zig naar het Vaderland; toonende, echter, nog eerst een ſtaaltje van zijn kunst. Hij verkocht aldaar een buit van bijna vijftig duizend guldens, waarvan hij de penningen ontving; blijvende nog een goede ſomme bij den *Alcaide* voor hem te goed. Om deze magtig te worden, zonder zig lang te ſlingeren, noodigde COMPAAN den *Alcaide* aan zijn boord ten eeten; deze kwam met eenig gezelſchap, en werd vriendelijk onthaald. Na den maaltijd zeide COMPAAN, (vaardig om te vertrekken) *dat de* Alcaide *zo lang moest bij hem blijven, tot dat hij zijne penningen had:* waarop deze antwoordde, *zo veel gelds niet bij zig te hebben; hij zoude hem aan land laaten voldoen.* COMPAAN herhaalde: *zend dan maar iemant om 't geld*, 't welk geſchiedde. Hij werd betaald in Realen van achten. COMPAAN, die den *Alcaide* te ſlim was, liet ze alle beproeven en ſteeken, of ze van goed alloi waren, en vond de meeſte ſlecht en *billon* te zijn. Hij daarover vertoornd, wierp ze allen buiten boord, op dat de *Alcaide*, zo hij zeide, 'er gee-

geenen anderen mede bedriegen zou. Eenigen vielen in de boot, anderen in 't water, daar de zijnen spoedig bij waren; en of de *Alcaide* hoog of laag sprong, hij moest die alle vergoeden; en dit gedaan zijnde, moest hij zig door zijn eigen volk naar huis laaten voeren: want COMPAAN wilde niemand der zijnen daar aan waagen.

Een Jood van *Salée* was, op aandrijving van zijn' Slaaf, mede naar boord gevaaren. Daar gekomen zijnde, werd 'er terstond over het losgeld van den Slaaf gesproken; en het verdrag gemaakt zijnde, om den Slaaf vrij te koopen, begon men het geld te tellen. COMPAAN, als hiervan onkundig, buiten komende, en geld ziende tellen, vroeg, *wat zij wilden doen?* Men antwoordde, *dat zij den Slaaf gelost hadden en hem betaalen wilden.* COMPAAN zeide daarop: *ik verstа hier geen geld te geeven; al mijn volk is vrij, en ook deze behoort onder mijne magt.* De Jood wilde daarop eenige tegenspraak maaken, doch COMPAAN deed hem ras zwijgen, zeggende: *zal mij een Christusverrader kwellen? gooi den hond buiten boord.* Zo gezegd zo gedaan: de Jood moest te water; doch eenige Matroozen, medelijden met hem hebbende, redden hem, en bragten hem half dood aan land.

Met zijn schepen omtrent *Tetuan*, niet verre van de engte van *Gibraltar*, komende, vond hij twee Nederlandsche schepen, waarvan de eene een *Zeeuw* was. Het volk van wederzijden kwam nu en dan bij elkander. Eenige van de *Zeeuwen* waren zo stoods, dat zij aanboden, *dat, zo de Admiraal maar wilde, zij zouden hem beide de schepen doen krijgen, mids daar voor eenige belooning genietende.* COMPAAN dit aangediend zijnde, werd zulks van hem en eenige der zijnen goedgekeurd, die het als een ligte zaak hielden; maar hij was van oordeel, dat die van zijne andere schepen het weeten moesten, alzo het hun allen aanging, en het *Pardon* daarmede gemoeid was. Hij schreef dan aan de anderen, die beloofden, hem te zullen gehoorzaamen. Maar EVERT CORNELISZ ontzettede zig daarover geweldig, vreezende dat al zijn moeite vruchtloos zoude zijn. Hij ging dan bij COMPAAN, en bad hem, van dat voorneemen aftezien; hem beduidende, dat het Pardon dan te niet, en de laatste dwaaling er-

enger dan de eerſte zou weezen. En, inderdaad, daar was reeds een magtige vloot, onder bevel van LAURENS REAAL, tegen hem uitgerust, en hij naauwlijks vier dagen van *Salée* geweest, toen REAAL daar kwam, om hem te zoeken. EVERT bad hem zo lang, dat hij hem bij de hand beloofde, van de zaak aftezien. Nogtans konden de zijnen niet nalaaten, onderweg, nog een grap, zo als zij 't noemden, uittevoeren. Onder *Ierland* komende, daar hij, in het begin zijner roverijen, zo menigmaal geweest was, liet hij, in zekere Haven, het anker vallen, en Booten aan land roeijen, om eenigen nooddruft te koopen. Met de Booten kwam 'er ſpoedig een goed deel Hoeren aan boord, die zij aldaar zo lang hielden, dat COMPAAN het anker wilde ligten; wordende toen alle de ligtekooijen met de boot weder naar land geroeid. EVERT CORNELISZ zat zelf aan het roer. Als zij nu digt bij land waren, begonden de Matroozen al het geld, dat zij verdiend hadden, weder afteëisſchen; of zij huilden of vloekten, het mogt niet baaten. De Hoer, die COMPAAN ten wille geweest was, nam haare toevlugt tot Schipper EVERT; deze ried haar, zig te water te begeeven, en zijlings aftegaan; zij deed het, en geraakte, tot aan den middel door het water gaande, alleen vrij; de anderen werden, door de Matroozen, de kleederen tot aan den middel toe afgeſneeden, en zo naakt het ſtrand op gejaagd, waarmede zij zig ten hoogſten vermaakten.

Toen COMPAAN aldaar was, werd zijn Pardon nog veertien dagen verlengd; hij kwam voor den Hollandſchen wal, nog maar vier dagen overig hebbende. Voor 't *Vlie* komende, gaf hij terſtond kennis van zijne aankomst, en zond, eer hij binnen kwam, een' man af, die naar *Medenblik* trok, en zijnen laatſten vrijbrief afhaalde; dezen ontvangen hebbende, liep hij, met zijne drie ſchepen; binnen, met zijn' broeder HEYN AERTS en EVERT CORNELISZ bevond hij zig op het eene, dat de hier voorgemelde *Omval* van *Hoorn* was: een ſchip, dat op twee-en-twintig duizend guldens gewardeerd werd. Op het tweede was als Vice-Admiraal JACOB KLAASZ; het derde was de hier voorgemelde Genueesvaarder. Deze drie ſchepen werden aan hunne eigenaars te rug gegeeven. COMPAAN begaf zig terſtond naar *Sparendam*, (en niet, zo als anderen zeggen, naar *Vianen*) en vandaar naar

den *Haag*, alwaar hij voor den Prins VAN ORANJE een voetval deed, en hem, in tegenwoordigheid der Staaten Generaal, voor het verleende Pardon bedankte; hebbende aanzienlijke preſenten in den *Haag* gelaaten, en ook een den Prinſe aangeboden; die, echter, weigerde, hetzelve aan te neemen. Van den *Haag* ging hij naar den *Oostzaander Overtoom*, en vandaar, met een ſchuit en een goed deel volks, langs de *Gou*, bij de zijnen t'huis, daar hij, echter, nooit rust had; hebbende altoos twee geladene piſtoolen bij zig.

Ook had hij veele ontmoetingen, veroorzaakt door zijn ſchelmachtig beſtaan, dat hij niet kon afleggen. Weinig nut had hij van alle zijne geſtoolene rijkdommen. Naauwlijks was hij agt weeken t'huis geweest, of hij zond zijn' broeder HEYN AERTSZ met een ſchip naar het Oosten, geladen met kostbaare waaren, waarvoor hij groot geld maakte. Maar deze, in gezelſchap van eenen KLAAS WATERHOND, ontmoette, op de terugreize, in de *Noordzee*, twee *Duinkerkers*. De Convooijer beleedde wel, dat de *Duinkerkers* iets van belang van de vloot namen; maar het ſchip, daar HEYN AERTSZ op was, werd, 's nachts, door een ander overzeild. Elk ging op het ſchip, dat hem overzeilde, over; zo deed ook HEYN. Maar als zij over waren, bemerkten zij dat het ſchip zonk, waarin zij zig meenden te bergen. Ieder over boord loopende, ſprong HEYN mis, en zonk, door de zwaarte van het goud, dat hij in zijne kleederen genaaid had. Hier bleef dan een gedeelte van zijnen ſchat; doch een kist met geld, en andere goederen, werden nog behouden. Sedert dien tijd zijn hem, nog veele ongevallen overgekomen, onder anderen met zijn' zoon JAN COMPAAN, die met een kostbaar ſchip, door hem uitgerust, verging. Daarenboven plukte ieder van hem wat hij kon. Ten laatſten werd hij oud en arm. Hij leefde nog in het jaar 1655, toen oud zijnde agt-en-zestig jaaren. Dus hij, die het bezit van zo groote ſchatten onwenig verkreegen had, niets naliet dán een' naam, die van ieder met verachting genoemd en herdacht werd, en nimmer dan met verfoeijing zal genoemd worden.

Zie WASSENAAR, *Historiech Verhaal*, XIII. Deel, bl. 3. enz. BRANDT en CENTEN, *Historie van Enkhuizen*, bl. 54.

Soz-

SOETEBOOM, *Zaanlandſche Oudheden*, I. Deel, p. 545, 546 en 547. *Leven der Zeehelden*, p. 159—182.

CONINGSVELT, (*Abdij van*) een adelijk Stift, waarin geen andere als Jongvrouwen, of Dochters van adelijken huize woonden, was, in vroegere jaaren, geplaatst onder de wallen of in de voorſteden van *Delft*, aan de *Schie*, over den *Papſouwſchen Weg*, hebbende haaren ingang op den *Rotterdamſche Rijweg*. Het was aldaar geſticht, in het jaar twaalf honderd vijf-en-vijftig, door eenen RICHARDIS, veeltijds genaamd RICHARD, *Jonkvrouwe van Delft*, dochter van WILLEM DEN EERSTEN, en zuster van FLORIS DEN VIERDEN, Graave van *Holland*: dus zij de moei, en niet de zuster was (gelijk, in de oude Chronijk van VELDENAAR, verkeerdlijk aangetekend ſtaat,) van Koning WILLEM, die, Graaf van *Holland* zijnde, aan *Delft*, tot bevordering van den aanwas dier Stad, zo veele aanzienlijke voorrechten verleend heeft. Doch daarin ſtemt VELDENAAR met de oudſte Schrijvers overeen, dat RICHARDIS deze Abdij geſticht, en, na den dood van Koning WILLEM, ter zijner en haarer gedachteniſe, grootlijks begiftigd heeft; plaatſende daarin adelijke Nonnen van de *Premonſtrijter* Orde. Koning WILLEM, gelijk bekend is, was, in het gemelde jaar 1255, op het ijs, door de *Weſtfriezen* doodgeſlagen; ſchoon de Schrijver van de *Oude Hollandſche Chronijk* van gedachten was, dat RICHARDIS dit gebouw zou geſticht hebben, ten nutte van de ziele haars broeders, Graaf FLORIS DEN VIERDEN, die, in een Tournoiſpel, in 1235, door den Graaf van *Clermont* verſlagen werd. Dit zijn de woorden, die men bij denzelven leert, Diviſi 17, Cap. 14. *in den ſelven jare na dat Coninc Willem doot gebleven was, ſtichte en fondeerde Joncvrouw Richard van Delft des voorſeyden Coninx Moije, een Nonnen Cloeſter in aſtaet* (Nota) *hoers Broeders ziele, in hoers Vaders Wthof bij Delft aan de zuytſide, van de Premonſtryten Orde, dat Coninxvelt genaamt is, dat ſi eerlic volbrochte en doteerde en begaefde dat mit ſcone goederen en renze. Deze Jonkfrouwe* Richart *ſtarf dair na in den jare ons Here MCC ende LXIII. op die Octave van Sinte Jan Evangelist, en wert mit groter ere in den ſelven Cloeſter begraven.*

Uit het geen de anders naauwkeurige GUICIARDYN van deze Abdij zegt, moet men beſluiten, dat hij noch de fundatie, noch de hoedanigheid van dit Convent recht gekend heeft; plaatſende het ook te verre van de Stad *Delft:* dus ſchrijft hij: *Voor de poorte van Delft op een vierendeel van een mijl, is een groot Clooſter, genoemt Coninxvelt, van de Premonſtrijten orde, geſticht door een van de oude Hollandſche Graven, met Wereldlijk en Geeſtelijk gebied, ſeer rijk van inkomende goederen ende proeven, tot onderhoudt van de Edele Vrouwen, Jonckvrouwen genoemt, dewelke zo verre geen profeſſie hebben gedaan, mogen houwen en trouwen naar haar beliefte, en dit is waarlijk een edel en eerwaerdig Convent.* Zeker Hoogduitsch Schrijver, die meest GUICIARDIJN gevolgd heeft, was 'er even onkundig van, voegende daarbij nog, dat het door WILLEM DEN TWEEDEN, *Graaf zu Hollant Romſcher Koning*, zou geſticht zijn. GOUDHOEVEN, zig beter hebbende doen onderrichten, en kundiger zijnde, ſpreekt 'er dus van: *de Abdye van Coninxfelt, van de order der Premonſtryten, was dicht by Delft gelegen, nevens de vaart van Rotterdam, en is doen ſtichten by Jonkvrouw Richarde van Holland; dewelke om dat zy te Delft woonde, ende daar haar gedeelte van haars vaders goed hadde,* Richard van Delft *genaamd werd, ende was Koning Willems van Romen, Grave van Hollant moeije, ende niet ſuster, gelyk ſommigen kwalijk ſchrijven.* BOXHORN, in zijn *Tooneel van Holland*, zegt, *dat aldaar buiten* Delft *weleer geſtaan heeft een Heerlijk Hof of Paleis, gemeenlijk genaamd* Conings Uithof, *geſticht, naar men meent, door* Willem den Tweeden, *waar naast de Abdij* Coningsvelt *geſticht was door* Richardis. Uit het ſlot van het Groot-Privilegie, bij Koning WILLEM, in het jaar 1246, aan de Stad *Delft* verleend, en in het gemelde boek van BOXHORN te vinden, ſchijnt het, als of dit Hof of Paleis, aan 's Konings Moei, en niet aan hem behoorde; want hij ſchrijft *Acta ſunt hæc apud Delff in domo cariſſimæ Materteræ meæ, domicellæ Richardis,* dat is: *gegeeven op 't huis van mijn lieve Moeje Jonkvrouwe Richardis buiten Delft.* Of dit nu wezenlijk het huis van RICHARDIS was, en de Koning, tot een uitſpanning of tot zijn vermaak, haar daar dikmaals ging bezoeken, en daardoor den naam

van

van zijn *Uithof* gekreegen heeft; dan of hij hetzelve aan haar geſchonken hebbe, en het dus haar huis noemde, ſchoon hem eerst toebehoord hebbende, gelijk de naam van *Konings Uithof* te kennen geeft, is en blijft een raadzel. Zeker is het, dat RICHARDIS de Abdije daar naast aan heeft doen ſtichten, voor die van de Premonſtrijten orde. VAN HEUSSEN zegt, dat zij haar Paleis van *Coningsveld tot een Klooster* vertimmerd heeft. Meer dan drie honderd jaaren had deze Abdij in luiſter en welſtand geſtaan, toen zij, in 't jaar vijftien honderd twee-en-zeventig door den brand vernield werd. GOUDHOEVEN zegt daarvan: *dit Convent, werd Ao.* 1572. *van die van Delft verbrand, om dat de Spanjaarden, doe in 't Land gekomen zijnde, geen middel zouden. neemen, haar Stad daaruit te beſchadigen, en is nu heel te niet, zo dat 'er niet van resteeren dan de fundamenten, onder de aarde: de laatſte Abdiſſe van deſe Abdije was,* (zegt hij verder,) *Vrouw* Catharina Utenham, Fredriks *dochter, Ao.* 1535, *was Abdiſſe, Vrouw* Alyt Malſon, Daems *dochter, uit* Brabant. *Van de Jonkvrouwen die alhier Nonnen zijn geweest, bevinde ik onder andere deſen:* 1484 Agnes van Kralingen, 1490 Katryn van der Does, 1495 N. Elſeſtein, Hubrecht van Kuilenburgs dochter, 1498 Lysbet de Jonge, 1510 Margriet van des Does, 1520 N. van Zyl met haare zuster, 1540 Lysbet van Adrichem *en* Lysbet van der Does, 1550 Sybille van Vliet, 1560 Cornelia van Nyveld *en* N. van Malſon, 1566 Maria van Duivenvoorde, 1570 Margriet van Aſſendelt, 1571 N. van Sparwoude *en* 1574 Maria van Treslong. De Abdiſſen van *Coningsvelt* zijn geweest de volgende: in het jaar 1322 Vrouwe *Alida Goedelyns*, 1398 *Lysbet van Antvoort*, die Priorin van het klooster geweest is, 1421 *Kathryn Muys van Holy*, 1528 Vrouw *Machteld van Meteren*, Priorin, en Vrouw *Margrita van der Does*, Onder-Priorin, 1535 *Alida van Malſon*, *Damaſcus* dochter, 1540 *Lijsbet van Adrichem* en 1596 *Katrijn Utemham.*

Uit alle de afbeeldingen, zo die van de ruïne van *'s Konings Uithof*, als van deze Abdij voorhanden zijn, blijkt ten klaarſten, dat zij beiden naar de Antiekſche wijze gebouwd waren, en van zeer groote uitgeſtrektheid. Lang na het jaar 1573, heeft

men in den grond aldaar gevonden, een groote menigte grafkelders, beenderen en bekkeneelen; regenbakken, rioelen en trappen onder de aarde gaande; zijnde 'er, echter, van het geheele gebouw niets over gebleeven, dan een keldertje, 't welk bij de bewooners van het herbouwde huisje, 't welk men vermoed de wijnkelder van de Abdisse geweest te zijn, gebruikt word. Het gantsche gebouw was met een dubbelde graft omsingeld, zijnde tusschen beiden een doorgaande muur, met wandelwegen daar binnen rondsom omgeeven; het had een laan of uitweg, ter breedte van vijf-en-twintig roeden. Alle de landerijen daaromheen behouden, op de kaarten, nog den naam van *Coningsvelt*.

Boven hebben wij gezegd, dat deze Abdij gesticht was in het jaar 1255; daarin stemmen, gelijk wij aangewezen hebben, de meeste Schrijvers overeén. In de *Oudheden van Delfland* vindt men, echter, een' brief van Koning WILLEM, getekend in het jaar 1251, waarin hij *een stuk lands, ten behoeve van deze Abdij, vereert*; en daarin wordt gezegd *dat desselve Vrouwe* (Richardis) *binne onze hoven van Delft, timmerde een Convent van Geestlijke Mannen.* OPMEER zegt in zijne *Chronijk: het erf van deze Abdij was naast een klooster van Premonstrijter Monnikken gelegen: welke Monnikken door gemelden Graaf* Willem *naar Middelburg zijn gezonden, om het klooster van eenige lutje en vadzige Reguliere Kanonniken in bezit te neemen, heeft hun klooster in een gasthuis veranderd.* Dat 'er reeds langs op *Coningsvelt* een Mannenklooster van dezelfde Orde moet gestaan hebben, vóór de stichting van deze Abdij, blijkt uit de Bulle van Paus INNOCENTIUS DEN VIERDEN, van 1252, waarbij hij alle de voorrechten, door zijne voorzaaten aan hetzelve verleend, bevestigt; waaruit dan volgt, dat dit verblijf der Nonnen onderscheiden was van dat der Mannen, en ook laater, en wel in 1255, gebouwd is, als wordende genoemd een *Nieuwe Plantaadje.* OPMEER, gelijk wij gezien hebben, zegt ook duidelijk, *dat het Erf van deze Abdij was naast het Klooster.* En uit de Bulle van gemelden INNOCENTIUS, en uit die van Paus JOHANNES blijkt, dat aan den Proost van de Abdij het bestuur van het Mannenklooster, in een Gasthuis veranderd, was toebetrouwd; welke Proosten ook veel vroeger gemeld worden dan

de

de Abdiſſen. Want van de eerſten wordt, reeds op het jaar 1280 genoemd, Heer GERARD; daar wij de eerſte van de Abdiſſen gemeld hebben op 1322. De Abdij ſtond onder het hoog beſtuur der Proosten tot in 1550, zijnde de toenmalige Proost ABRAHAM VANEVELD, die opgevolgd werd, als algemeene Vicaris, door JACOB STARK, welke die waardigheid, bij de afbranding van de Abdij, in 1572, nog bekleedde.

Dus is het OPMEER alleen, die de duiſterheid van het ſtichten dezer Abdij ter baane gebragt heeft, en meer ſcheen te weeten dan alle, die vóór hem van *Coningsvelt* gewag gemaakt hebben, bij geenen van welke men van een Mannenklooster gewag gemaakt vind. En, echter, blijkt het, uit de aangewezene Brieven en Bullen, dat het geene hij 'er van gezegd heeft, waarheid was. Eevenwel blijven op zijn gezegde, (hetzelve voor waarheid aanneemende) vergeleken met de gemelde Bullen, veele aanmerkingen over, die niet ligtlijk te beſlisſen zijn. Om 'er zig gemaklijk aftemaaken, kan men zeggen, dat onze Nederlandſche Schrijvers van de Abdij of het Nonnenklooster melding gemaakt hebben, om dat hetzelve rijk en vermaard, en dat der Mannen verzwegen hebben, om dat het min vermaard was. Ook zou men kunnen zeggen, dat hun oogmerk niet geweest is, alle de Kloosters te beſchrijven; doch dit zijn redenen, die aan een naauwkeurig onderzoeker weinig voldoen. Zonder ons intelaaten in het duiſtere onderzoek, wie de ſtichter van 't Mannenklooster geweest zij, of met het geen nog zwaarder weegt, naamlijk, de hier voor bijgebragte woorden, uit den Brief van Koning WILLEM, van 1251, waarbij hij zeide, dat *Richardis timmerde een Convent voor geestlijke Mannen*, 't geen met de oudheid, die daaraan word toegeſchreeven, gantsch niet overeenſtemt, zo blijft 'er in het onderzoek nog zwaarigheid genoeg overig. 1.) Of het Vrouwenklooster gekomen is in de plaats van dat der mannen, en of het twee onderſcheidene gebouwen geweest zijn? De bijgebragte woorden van OPMEER, op zig zelven beſchouwd, beſlisſen dit, en toonen duidelijk aan, dat het twee onderſcheidene gebouwen geweest en gebleeven zijn. 2.) Waar de Monniken, na van *Coningsvelt* verdreeven te zijn, vervaaren zijn? Hij zegt dit ook, naamlijk dat zij naar *Middelburg* gezonden werden. Alle onze

hier voor bijgebragte Schrijvers ſtemmen overeen, en zeggen, dat RICHARDIS geſticht heeft een Abdij, *Coningsvelt* genaamd. Is de Abdij nu het huis, door RICHARDIS gebouwd, dan zou men met reden kunnen zeggen, dat daar te vooren geene Monniken, Kanunniken, Premonſtrijten en Norbertijnen, of zo als men ze noemen wil, hebben kunnen woonen. Is ook de naam van *Coningsvelt* afzonderlijk aan het Nonnenklooſter gegeeven, dan kan die naam niet behooren aan het Mannenklooſter. Met veel grond van reden zou men ook zeggen, dat de naam van *Coningsvelt* aan het Nonnenklooſter gegeeven was, uit hoofde van de gifte, door Koning WILLEM aan zijne Moeije gedaan; en dus kon het Mannenklooſter, veel ouder dan die gifte, dezen naam niet draagen: want de gifte geſchiedde in 1245, en het Mannenklooſter ſtond reeds vóór 1242.

OPMEER, die 'er meer van wist dan anderen, zeide, dat *Coningsvelt ſtond aan de zuidzijde van het klooſter der Premonſtrijter Monniken.* Dit zou men, zonder eenige bedenking, voor waarheid kunnen aanneemen; doch de gemelde Bulle van INNOCENTIUS werpt wederom alles om verre, en doet zo veele waarſchijnlijke giſſingen met één regeltje vervallen. Want die Bulle is door den Paus geſchreven *aan den Proost en Broederen van Coninxvelt*, en in dezelve worden alle de voorrechten en vrijheden vernieuwd of bevestigd, door zijne voorzaaten daaraan verleend. Zo een Brief of Bulle, dien men dient te gelooven, bewijst dan uitdrukkelijk, dat 'er te vooren een Mannenklooſter, *Coningsfelt* genaamd, moet geſtaan hebben.

De woorden van OPMEER kunnen dan goedgemaakt, en voor waar erkend worden, in dien zin, dat het land, waarop die beide kloosters geſtaan hebben, *Coningsvelt* genaamd ware; en dat dus die beide kloosters, naar den grond of plaats, waarop ze gebouwd waren, den naam gekreegen hebben; waaruit dan verder volgt, dat het zeer ligtlijk twee onderſcheidene kloosters kunnen geweest zijn.

De tweede vraag, waar de Monniken vervaaren zijn, is duiſterder en onzekerder. Uit de voorgemelde Bulle van INNOCENTIUS blijkt, dat zij, in 1252, het Klooſter nog in bezit hadden, en dat zij toen nog weinig ſtaat maakten om te vertrekken,

of

of het klooster te laaten uitſterven; hebbende zij, even te vooren, zo als in de Bulle te leezen ſtaat, verzocht om de Pauslijke beſcherming. Aan hun werd ook toegeſtaan, dat de regel van ST. AUGUSTIJN aldaar ſtand zoude houden; dat zij in het bezit van alle hunne goederen zouden blijven; dat het niemand zou vrijſtaan, hunne wegloopende broeders aan te houden: alle zaaken, die duidelijk aantoonen, dat ze werkelijk in 't bezit van het klooster waren. Maar heldert men de zwarigheid daarmede op, die in het volgende opgeſloten ligt, naamlijk, dat 'er, na het ſtichten van het Nonnenklooster, van dat der mannen niet meer geleezen wordt? Wat wil het zeggen, dat de Proost van het Nonnenklooster, die de begeeving had van de Pastorij te *Pijnaker*, de Pastoors haalde uit de Abdij van *Marienwaart*, indien hij zo nabij, en nevens zijne woning, Monniken van dezelfde orde had woonen? Wat moet men denken, als 'er gemeld wordt, dat wanneer de Proost van *Coningsvelt* een verſchil met de Nonnen had, dat zoude ſtaan ter beſliſſinge van den Proost van *Marienwaart*, indien 'er twee kloosters, van één en de zelfde Orde, zo nabij elkander ſtonden; daar het een vast gebruik was, dat de Vrouwenkloosters altijd ſtonden onder die der Mannen? Moet men niet denken, dat zo eene ſchielijke verandering eene ſchielijke oorzaak gehad heeft? en zou men niet moeten gelooven, dat OPMEER waarheid geſprooken heeft, als hij zeide, dat Koning WILLEM de Monniken naar *Middelburg* gezonden had, om de plaats van eenige ongebondene Geestlijken in bezit te neemen? Het eenige, dat men hierop kan aanmerken, is, dat het verdrijven der Monniken naar *Middelburg*, door BUCHELIUS geſteld is in 1122, en dat Biſchop GODEBALDUS eenigen van de Orde der Premonſtrijten van *Antwerpen* ontboden heeft, om de plaats der verdrevenen te bezetten. Doch als men nagaat, wat Koning WILLEM omtrent de Abdij van *Middelburg* verricht, en wat hij al te werk geſteld heeft, om die te vergrooten en te verbeteren, dan kunnen de gezegden van OPMEER zeer wel geplooid worden; en dan zou men de woorden zo verſtaan moeten, dat de luije verdrevene Monniken die van *Middelburg* waren, wier plaatſen door die van *Coningsvelt* vervuld werden; als ook dat Koning WILLEM alle de voorrechten, die hij hun in *Holland* verleend had, naar

Zeeland heeft overgebragt: en dan kan men ook de reden vinden van het recht, dat de Abdij van *Middelburg* had, tot het begeeven van zo veele Pastorijen in *Holland*. Deze zijn, onzes oordeels, de beste gisſingen, die men in zo duiſter eene zaak maaken kan, om ſtaande te houden dat RICHARDIS de ſtichteresſe van de Abdij van *Coningsvelt* geweest is.

Wat aangaat de giften, waarmede deze Abdij verrijkt was; die van Koning WILLEM is reeds hiervoor gemeld; in 1257 heeft FLORIS, Voogd van *Holland*, de nabuurige kerk van *Pijnaker*, met alle de inkomſten, aan deze Abdij gegeeven, als mede het recht van Patroonſchap, dat voorheen de Graaven hadden; welke gifte, naderhand, door HENRICUS, Biſchop van *Utrecht*, was goedgekeurd, en ook in 1261, door ALEIJD, zuster van Koning WILLEM, en nader in 't jaar 1264.

Zie BLEISWIJK, *Beſchrijving van Delft*, p. 348. *Oudheden van Delfland*, p. 263. enz. RADEMAKER, *Kabinet*, III. Deel. SMIDS, *Schatkamer*, p. 179.

CONFLICTICA, (NICOLAAS) geboren te *Reimerswaal* in *Zeeland*, was, ten tijde van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, een vermaard dichter. GUICIARDIJN heeft een Latijnsch vers in zijn werk ingelaſt, (fol. 281.) dat hij, bij de komſt van FILIPS DEN TWEEDEN in *Zeeland*, aan zijne deur geplakt, en waarin hij den droevigen ſtaat der Stad en Heerlijkheid van *Reimerswaal*, ten klaarſten afgeſchetst had. LA RUE noemt hem CONFLITA; een ander CROMFLIETENSIS. Zie LA RUE, die het gemelde vers mede heeft nageſchreeven, p. 431 en 432.

CONRADUS, de twee-en-twintigſte in den rang der *Utrechtſche* Biſchoppen, als opvolger van WILHELMUS, die geſtorven was den 27ſten April van het jaar 1075. Deze CONRADUS, geboren in *Zwabenland*, was eerst Kamerheer van den Aartsbiſchop van *Ments*, en Voedſterheer van Keizer HENRICUS DEN VIJFDEN, toen hij tot Biſchop verkoozen werd. Zo dra hij bezit van den Biſchoplijken ſtoel genomen had, ſloeg hij de hand aan het werk, en voltoolde het Kasteel van *Tſelmonde*, dat zijne voorzaaten, ter beteugelinge van de Hollanders, begonnen hadden; doende het-

hetzelve met schietgaten en schansen voorzien. Doch hoe sterk hij het ook deed maken, belegerde, echter, de Graaf van *Holland* hetzelve, nam het in, en slechtte het.

Aan hem werd, door den vader van zijnen Voedsterling, HENDRIK DEN VIERDEN, geschonken het Graafschap *Stavoren*, dat hij den Markgraave EGBERTUS ontnomen had, en daarenboven het Graafschap *Oostergo* en *Westergo*, zo als te zien is uit de brieven bij HEDA, in zijne *Historie van het Utrechtsche Bisdom*; bij wien men ook melding gemaakt vindt van eenig land, door den Bisschop aan de Kerk van *Utrecht* geschonken, dat hem in eigendom behoorde. Ook heeft hij, binnen de Stad *Utrecht*, digt aan de vesten, een nieuwe Kerk, ter eere van *O. L. Vrouwe*, van den grond af doen bouwen, naar de afteekening van één der kerken van *Milaan*, en aldaar aan de *H. Maagd* toegewijd; welke Kerk, door CONRADUS zelven, als hij het leger van gemelden Keizer in *Italiën* volgde, verbrand was. De Schrijvers van dien tijd getuigen, dat hij dezelve rijkelijk begiftigd, en met een Kapittel voorzien heeft, waartoe de Keizer een gedeelte der onkosten geschoten had. Eindelijk is hij, in het jaar duizend negen-en-negentig, op den 14den April, zijnde Woensdag in de Paaschweek, als hij, na het leezen der Misse, in zijn Hof, in eenigheid bezig was met bidden, door een' *Fries*, die op zijn leven liep, doorstoken; hebbende dus bijna vijf-en-twintig jaaren het bestuur in handen gehad. Hij is in de Kerk, door hem gesticht, begraven. De moordenaar wist het, in 't eerst, met de vlucht te ontkomen; maar naderhand gegreepen zijnde, is hij, op Keizerlijk bevel, gestraft.

Volgens BEKA, HEDA, BARLANDUS, en andere heeft deze Bisschop mede zijn best gedaan, om den jongen en verdreeven Graaf, DIRK DEN VIJFDEN, uit zijn Vaderland en Graafschap te houden. Toen hij door magt van wapenen, zig daarin trachtte te herstellen, is de Bisschop hem met geen minder magt tegengetrokken. Doch zijn leger werd, na een hardnekkig gevecht, op de vlugt gedreeven; kunnende de Bisschop zig naauwlijks al vlugtende binnen *Ysselmonde* bergen. Over de oorzaak van zijnen dood wordt onderscheidenlijk geschreeven. Sommigen meenen dat hij door een' van zijn eigen volk gedood is; anderen dat 'er

meer

meer persoonen aan handdaadig geweest zijn; wederom anderen leggen het op den vader van den Bouwmeester, die van den Bisschop heimelijk omgekocht zijnde, de gemelde Kerk op een modderige en driftige aarde gebouwd, en de pilaaren gevestigd had: waarover de vader een haat zou opgevat hebben. Veel waarschijnelijker is het, dat hij omgebragt is, ter wraake van den gemelden Markgraaf EGBERTUS, wiens goederen hem al voor de derde keer door den Keizer geschonken waren, en die, omtrent agt of negen jaaren te vooren, door den Overste des Keizers gedood was, en dat dus de bloedvrienden van EGBERTUS dezen moord zullen bestookt hebben. Deze EGBERTUS was Markgraaf van *Meissen* en *Thuringen*, en een bloedverwant van den Keizer. Na dat RUDOLPHUS en HERMANUS, die, door de vijanden van HENDRIK DEN VIERDEN, tot Keizers opgeworpen waren, hunne eerzucht met hunnen dood geboet hadden, was ieder den lust vergaan, om dien hachelijken kans wederom te waagen; tot dat deze EGBERTUS, door den verleidenden glans van de Keizerlijke kroon bekoord, en door beloften aangezet, zijn geluk wilde beproeven. Doch het ging hem niet beter, dan de twee vorigen. Na zekere belegering, door bosschen en omwegen, met weinig gezelschap, trekkende, en van het reizen vermoeid zijnde, ging hij slapen op een molen. Na eenigen tijd aldaar gerust te hebben, zond hij den Molenaar naar een bijgelegen Dorp om drank; doch deze viel ongelukkiglijk in handen der vijanden, en beklapte zijnen gast, die daarop zeer onzacht in zijn verblijf gestoord, en naar de andere wereld gezonden werd. Dit ging, echter, niet toe zonder bloedstorting, en EGBERTUS, hoewel alleen zijnde, toonde dat hij een dapper man was, die het Keizerrijk waardig zou geweest zijn. Wat zijne goederen aangaan, die aan den Bisschop geschonken zijn, en in *Friesland* gelegen waren, deze maakten maar een klein gedeelte van zijne bezittingen uit: want hij, een der rijkste Duitsche Vorsten zijnde, had ook groote goederen in *Duitschland*.

BUCHELIUS zegt ons, dat 'er anderen zijn, die willen dat CONRADUS door aanhangers van den Paus omgebragt zou zijn, om dat de Bisschop een al te groot voorstander van den Keizer was. In een Verdedigschrift voor HENDRIK DEN VIERDEN, te vinden bij

FRE-

TRITHEMUS, ſtaat een aanmerkenswaardige plaats, dezen CONRADUS betreffende. *Daar is* (zegt die Schrijver) *op den 20ſten Januarij des jaars* 1085, *eene bijeenkomſte gehouden in zekere plaats, genaamd* Gerſtungen. *Toen heeft* Conradus, Biſchop van de Utrechtſche Kerke, *eerst van alle het woord gevoerd, zeggende, ziet wij zijn bijeen gekomen om door getuigenis der kerklijke regelen te bewijzen, dat onze Koning niet gedoemd of door den ban gebonden is; en indien hem dat bij het volk niet hebbe mogen baaten, de wettige beveelen des Heere, die den Koningen behoorlijke eer wil beweezen hebben, ſpreekt hem daarvan vrij: en zo dit nog niet mag baten, zo vergunt hem ten minſte dat regt, het welk de geringſte perſoon, die in de kerk is, volgens de kerklijke regelen geoorlooft is te gebruiken.* Om deze redenen werd hij, door BERTHOLDUS VAN CONSTANTS, die een bitter vijand van den Keizer was, voor een Scheurmaker uitgemaakt. Deze ſchreef, op het jaar 1099; Conradus *geen Biſchop, maar een Scheurmaker van* Utrecht, *is lelijk aan zijn eind gekomen, zijnde van iemand doodgeſtoken, die hem meende te berooven.*

MATTHEUS, in zijne *Analecta*, Tom. V. p. 520. tekent aan, dat CONRADUS begraaven geweest is voor de trappen van het Chòor, maar dat het lijk eenige jaaren daarna daar binnen gebragt is; doch als, in het jaar 1580, te *Utrecht* op het plunderen der kerken toegelegd werd, zijn zijne beenderen uit het graf genomen, en nadat de beroerte daarna wat bedaard was, in 1592, wederom behoorelijk daar in gelegd, en 'er deze regels tot zijn lof bijgevoegd:

In het jaar 1580, *in het begin van Maart, is het gebeente van* Conradus, *Biſchop van* Utrecht, *ſtigter van de kerk van O. L. Vrouwe, uit de loode kist, daarin die bijna vijf eeuwen ongeſtoort gelegen hadden, door de heillooze handen van eenige ſlegte menſchen, die hunne baldaadige dolheid en razernij, niet alleen op de lichamen van levenden, maar ook van afgeſtorvenen oefenden, van allerwegen gegooit en geſtrooit. Zo hebben dan de Deken en Kanunniken derzelver Kerke, om hunnen Patroon, aan*

wien

wiens zij, en het geheele Kapittel, mitsgaders de gantſche Provintie, ten hoogſten verpligt waren, eenige dankbaarheid te bewijzen, dezelven wederom bij een verzameld; en na dat zij die tot nu toe met behoorlijke naarſtigheid en godvrugtigheid in een houten kist bewaard hadden, zo hebben zij die, op den 28ſten September 1502, wederom in de oude rustplaatze gelegd. Dit getuige ik, LAMBERTUS VAN DER BURCH, *Deken derzelver kerk, en hebbe dit met eigen hand geſchreeven.*

Nog is door MATTHEUS bijgebragt een' brief, uit het *Cartularium*, (dit zijn de brieven of papieren, waarin de landerijen der Kerken en Kloosteren, mitsgaders de koopingen en verkoopingen, de verruilingen, de vrijdommen en voorrechten, ontheffingen, enz. aangetekend ſtaan,) der *Utrechtſche* Kerke, in welke Keizer HENDRIK DE VIJFDE, CONRADUS voor zijnen Voedſtervader erkent, en alle de giften, door zijnen vader aan hem gedaan, bevestigt. Een ander noemt dezen Biſchop een man van zeer groot aanzien en vermogen, Wat zijne kerklijke Ordonnantien aangaat, dezelven vindt men in 't *Batavia Sacra*.

CONRADUS VORSTIUS; zie VORSTIUS. (CONRADUS)

CONSTANT, (PIETER) één der *Zeeuwen*, wier naamen met lof gemeld worden, om een manlijk bedrijf. Deze Middelburger voerde, in het jaar 1640, het ſchip *de Prinſes*, uitgerust naar *Brazil*. In zee zijnde, ontmoette hij twaalf *Duinkerkſche* Fregatten, met twee Prijzen, die zij genomen hadden, bij zig. Alle deze lieten de Prinſevlag waaijen. Eén der Fregatten braste af met de twee Prijzen, en de elf andere ſchaarden zig in twee ſmaldeelen, aan wederzijde van *de Prinſes*, en losten daarop hunne geheele laag, hetwelk duurde van den middag tot in den avond omtrent zes uure. CONSTANT, van alles wel voorzien zijnde, verweerde zig zo dapper, dat de *Duinkerkers*, niet minder beſchadigd dan hij, hem moesten verlaaten, en hem zijne reize zien vervorderen: eene daad zeker, die alle verbeelding te

be-

boven gaat, en dus CONSTANT met recht den naam van dapper heeft doen verkrijgen.

Zie *Leven en Bedrijf van Prins* FREDRIK HENDRIK, II. Deel, p. 81. *Leven der Zeehelden*, p. 419.

CONTRA-REMONSTRANTEN. Aldus werden, in de *Vereenigde Nederlanden*, genoemd, zij, die bij de Leere der Gereformeerden, vervat in den *Heidelbergſchen Catechismus*, en, bij den aanvang der Reformatie, in de *Vereenigde Provintiën* geleerd en aangenomen, zonder verandering volſtandig bleeven. Zij kreegen dezen naam, bij gelegenheid van de *Contra-Remonſtrantie*, door eenige hunner Leeraaren onderteekend, en overgeleverd aan de Heeren Staaten van *Holland*, tegen de *Remonſtrantie* van anderen, die wel den naam van Gereformeerden wilden behouden, doch, in verſcheidene hoofdpunten der algemeene leere, die zij tot op vijf artikelen bragten, verſchilden; verzoekende de eerstgenoemden, aan Hooggemelde Staaten, om in hun gevoelen en leere, tegen die der anderen, welke men *Remonſtranten* noemde, beſchermd en gehandhaafd te mogen worden. De *Contra-Remonſtranten* bevatteden hun gevoelen in het volgende vertoog, door hen aan de Heeren Staaten overgeleverd, in het jaar 1610: „ 1.) Dat God uit het menschlijk geſlacht, welke in en „ met Adam, in zonde gevallen was, en geen meer vermogen „ had om te gelooven en zig te bekeeren, dan een doode om „ zig in het leven te herſtellen, eenigen van eeuwigheid verkoo„ ren hadt, om dezelve door Christus zalig te maaken, terwijl „ hij de overigen, door zijn rechtvaardig oordeel, voorbij ging, „ en in hunne zonden leggen liet: 2.) Dat kinderen van gelovi„ ge ouders, zo wel als volwaſſen geloovigen, voor uitverkoo„ ren te houden waren, zo lang zij metter daad het tegendeel „ niet beweezen; 3.) Dat God, in zijne Verkiezing, niet op „ het geloof en de bekeering der uitverkoorenen gezien, maar „ in tegendeel, in zijnen eeuwigen en onveranderlijken raad, „ beſlooten hadt, den uitverkoorenen het geloof en de volſtan„ digheid te geeven, en hen zo zalig te maaken; 4.) Dat Hij „ hen, ten dien einde, voor eerst geſchonken hadt zijnen eenig„ gebooren' zoon, wiens lijden, ſchoon genoegzaam tot bera„ ling

„ ling voor aller menſchen zonden, echter, naar Gods beſluit, „ alleen de uitverkoorenen tot verzoening ſtrekte; 5.) Dat God „ hun voorts het Euangelie liet prediken, hetzelve door den H. „ Geest van kracht maakende op hunne gemoederen, zo dat zij „ niet ſlegts 't vermogen hadden om zig te bekeeren en te gelooven, maar ook daadelijk en gewilliglijk zig bekeerden en geloofden; 6.) Dat zulke uitverkoorenen, door dezelfde kracht „ des Heiligen Geests, door welke zij eens bekeerd en geloovig „ geworden waren, zonder hun eenig toedoen, derwijze bewaard worden, dat zij wel uit zwakheid in zwaare zonden „ vallen, doch het waare geloof nimmer geheellijk en voor altoos verliezen konden; 7.) Dat waare geloovigen hieruit echter geen oorzaak namen tot vleeſchelijke geruſtheid, zijnde het onmooglijk, dat zij, die Christus, door een waarachtig geloove, waren ingeplant, geene vruchten der dankbaarheid zouden voortbrengen, en ſtrekkende de beloften van goddelijken „ bijſtand en de vermaaningen der Schrift, om hen hunne zaligheid te doen werken, in vreezen en beeven, om te ernſtiger „ de hulp te doen begeeren van dien Geest, zonder welken zij „ niets vermogten." Doch vermids de zaaken, die daarop gevolgd zijn, onafſcheidelijk zijn van die der *Remonſtranten*, zullen wij dezelve ſpaaren, tot dat wij aan dat Art. gekomen zullen weezen. Den oorſprong dier *broedertwisten*, met welke benaaming ze, door beiden, op de *Haagſche Conferentie*, nog genoemd werden, kan men vinden op het Art. ARMINUS; en voorts bij UITENBOGAARD, TRIGLAND en BRANDT.

CONVENTUS, is de benaaming eener kerklijke vergadering in de Provintie van *Zeeland*, beſtaande in agt Predikanten uit de vier Klaſſen dier Provintie; welke zamenkomst alle drie jaaren gehouden wordt, met bewilliginge van Gecommitteerde Raaden van *Zeeland*, na bekomene aanſchrijving van de *Zuid-Hollandſche Sijnode*, om de *Coetus*, tot het beſchouwen der handelingen van het *Dordſche Sijnode*, in *den Haag*, en der Handſchriften van de overzetting des Bijbels, te *Leiden*, bij te woonen. De gemelde vier Klaſſen verkiezen daartoe ieder twee Afgevaardigden uit haare vergadering, bij rondgaande beurten; geevende zij,

na

na het verrichten der plechtigheid, verſlag daarvan aan de *Conventus*, en deze wederom aan Hun Ed. Mogenden.

Zie *Staat van Zeeland*, I. Deel, p. 128.

Coog, of *Koog*, een Dorp op het Eiland *Texel*, in het noordwesten tegen de Duinen aan, omtrent een uur gaans ten noorden van het Dorp *den Hoorn*. Sommigen willen dat dit oudtijds het Hoofddorp van het Eiland was. De visſcherij plagt aldaar veel aanzienlijker te zijn, ſchoon 'er tegenwoordig nog eenige Visſchers woonen. Deze vermindering is veroorzaakt, door het verloopen van *Het Diep*, voor en omtrent de *Hoorn*, alwaar, in de Zestiende Eeuwe, wel twee honderd ſchepen konden liggen. Ook heeft dit Dorp, door het verſtuiven der Duinen, veel van deszelfs aanzien verlooren, en wordt nog dagelijks minder. In het jaar 1749 telde men 'er nog zes-en-negentig huizen, en tegenwoordig zijn 'er naauwlijks tagtig. De Visſchers getuigen, dat hunne voorouders, een mijl of anderhalf in zee benoorden dit Dorp, veele wortels van boomen vonden, die zij *Heften* noemden, om dat hunne netten 'er aan vast raakten; waaruit men zou kunnen opmaaken, dat aldaar, in vroegere eeuwen, land geweest was.

Coog, (*De*) een Dorp in de Banne van *Westzaanen*, had van ouds, in veele zaaken, gemeenſchap met *Zaandijk*, en vervolgens langs *de Zaan*, ten noorden aan *Zaandam*, zijnde deze met een groote ſteenen ſluis, *Het Mallegat* genaamd, daarvan afgeſcheiden. Voor de *Coog* en *Zaandijk* zijn, ten aanzien der verpondingen, in 't jaar 1749, duizend agt-en-deftig huizen en honderd-en-vier molens geteld. Geduurende de Spaanſche beroerten, telde men aan de *Coog* maar twaalf huizen. In 1613 was het getal reeds tot negen-en-veertig vermeerderd. Tegenwoordig telt men 'er drie honderd veertig, en ruim vier honderd huisgezinnen. Van 1590 tot 1641, hadden deze beide Dorpen een gemeene School en Schoolmeeſter; doch die van *De Coog* verkreegen 'er, op hun verzoek, in 1642, een' van 's Lands Staaten, en bouwden toen een Schoolhuis, bijna in het midden van het Dorp, alwaar men het nog vindt, achter de Kerk. Drie

jaren laater kreegen zij vrijheid tot het aanleggen van een kerkhof: want voorheen moesten zij hunne dooden te *Westzaanen* begraaven. Omtrent dien tijd werd het Schoolhuis mede tot een Predikplaats gebruikt, tot zo lange dat de steenen Kerk, dat een net gebouw is, in 1685 of 1686 volbouwd was. Opmerkelijk is het, dat de Doopsgezinden van *De Coog* en *Zaandijk*, reeds in 1680, een nieuwe en ruime vergaderplaats verkreegen.

In dit Dorp zijn ook twee huizen, voor Weezen en Armen, tusschen welke, door die van de beide Dorpen, in 1721 eene scheiding gemaakt is.

Behalven het aandeel, dat *De Coog* in de Regeering van de Bauwe van *Westzaanen* heeft, werd aldaar, in 't jaar 1645, met goedvinden van 's Lands Staaten, eene Regeering van zeven of agt der rijkste gebuuren opgericht, die toezicht hebben op de omslagen, en alle voorvallende lasten, over de gemeene Buuren van *De Coog*. In den jaare zestien honderd tagtig, werd, ten dienste der Kooplieden, een Veer vandaar op *Amsteldam* aangelegd.

Zie Privilegien van Westzaanen en Crommenie.

COOLHAAS, (CASPARUS) was, reeds vóór het oprichten der Academie te *Leiden*, Predikant aldaar. Als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid deed hij de eerste redenvoering bij derzelver Inwijding. Niet lang daarna maakte hij zig, door eenige ontstaane twisten, zeer berucht. Ook mengde hij zig in den twist, die, in het jaar 1579, aldaar zijnen oorsprong nam, over de kerkbediening, 't verkiezen en afzetten van Diakenen en Ouderlingen, waarover de Magistraat het bewind begeerde te hebben; doch de Predikanten beriepen zig op de Kerkenorde, en verzetteden zig daar tegen. De Magistraat, wier zijde COOLHAAS hield, drong, zonder naar reden te hooren, haare begeerte door. 't Geen den Predikanten de zaak deed verliezen, was, dat zij, in meer dan één der Artikelen van de Kerkenorde, zig te buiten gegaan hadden, als willende hun gezach verder dan billijk was uitbreiden; waarop dan, met voorkennisse van eenigen der afgezondenen uit de Staaten van *Holland*, een besluit genomen werd, waarbij werd vastgesteld, om geene nieuwigheden, in het af of aanstellen van

Pre-

CASPARUS COOLHAAS.

Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, ter hand te nemen, maar alles te laten bij de voorige orde; welk beſluit ook, door den Prins, als Stadhouder, werd goedgekeurd, die zelf aan de Magiſtraat van *Leiden* ſchreef, haar verzoekende zig aan het beſluit der Staaten te willen houden. COOLHAAS, ſteuns genoeg bij de Regeering meenende te vinden, gaf weinig acht daarop. De Klaſſis, het regt der Kerke (zo zij het noemde) willende handhaven, ſchreef aan eenige van de Leden, die het met COOLHAAS hielden, zig met hem niet te moeten meten, zeggende, *dat zijn oogmerk was, om alle vreemde Kerkendienaaren te kunnen beſtappen.* Hij dreefde zo hard en onbeſuisd door, dat de Staaten geraaden vonden, hem te beweegen, met zijn predikampt ſtil te ſtaan. Doch ook aan dat bevel gehoorzaamde hij niet, maar gaf, in plaatſe daarvan, eene Verantwoording, die vrij ſcherp was, in 't licht. Eindelijk kwam men zo verre, dat de zaak van COOLHAAS zou geſteld worden aan het oordeel van vier Politike en vier Kerkelijke Rechters. Maar deze vonden zwaarigheid in de uitſpraak van het vonnis, en ontwierpen daarentegen een verdrag, hierin beſtaande, dat COOLHAAS voor de Gemeente ſchuld zou bekennen; het beſtuur der kerke zou blijven op den voet, als vóór den ontſtanen twist; PETRUS CORNELISZOON, die afgezet was, zou wieder als Predikant aangenomen worden. COOLHAAS, hierin mede niet bewilligende, werden zijne ſchriften doorzien, en verworpen, als ſtrijdende niet alleen met de zuivere leere, maar ook tegen zig zelve; echter werd hem nog vergiffenis beloofd, indien hij ſchuld bekende, en zig onderwierp aan het oordeel van de Sijnode van *Middelburg*: 't geen al mede door hem geweigerd werd. De Staaten van *Holland*, de ſtukken tden in handen krijgende, keurden het vonnis wettig, en namen het zeer euvel, dat COOLHAAS, die openlijk verklaarde, het met de Gereformeerde Kerk niet eens te zijn, daarin zig nogthans als Leeraar gedroegen had; 't welk bij de Magiſtraat van *Leiden* te ſtraffen ſtond. In het volgende jaar werd eene Kerkvergadering te *Haarlem* beraamd, en op dezelve COOLHAAS afgezet en uit de Gemeente gebannen. Niemant betoonde over het gedrag van COOLHAAS grooter leed, dan zijn ampgenoot J. DANCUS: want deze klaagde niet alleenlijk over zijne hardnekkigheid en volharding in zijne

dwaalingen, waardoor hij de Kerk ontruſtte, en den voortgang van 't licht des Euangeliums benadeelde; maar bood ook aan, het ware dan voor Prins WILLEM DEN EERSTEN, als Stadhouder, of voor de Staaten van *Holland*, of in bijzondere redenwiſſelingen, te willen bewijzen, dat COOLHAAS, zo wel in zijne uitgegeevene boekjes, als in zijne predikatien, ketterijen dreef en leerde. Deze Hoogleeraar, ziende dat niettegenſtaande zijn aanbod, COOLHAAS door de Magiſtraat tegen de Klaſſis en Sijnode beſchermd werd, leide, om de ergernis te ontgaan, zijn ampt neder. COOLHAAS gaf, echter, daarna nog verſcheidene boekjes uit, waarin hij zijne leer trachtte ſtaande te houden; voorgeevende, dat hem onrecht geſchied was, zo als het doorgaands gaat met hun, die veroordeeld zijn. Die van de Sijnode antwoordden daar niet op, als houdende hem voor overwonnen; zo als hij ook wezenlijk was, blijkende zulks uit zijne gedaane ſchuldbekentenisſe in *'s Hage*, alwaar hij, voor Commisſarisſen van het Hof, en Gecommitteerden van de Predikanten, in tegenwoordigheid van eenige Heeren van *Leiden*, bekende, *dat het hem leed was, dat uit zijne boeken en ſchriften ergernis was genomen, en dat hij bereid was, de Exemplaaren, die nog overig waren, weg te doen, van 't prediken afteezien, en uit het land te vertrekken, verzoekende dat men hem niet verder wilde bezwaaren.* Politiken noch Kerklijken daar in genoegen nemende, werd het gemelde vonnis over hem uitgeſproken. Waarin de dwaalingen van COOLHAAS beſtaan hebben, worde noch in de Acta der Heeren Staaten, noch in ſchriften van dien tijd gemeld. Ook kan men ze niet gemaklijk vinden in zijne ſchriften, die door de Sijnode veroordeeld zijn. Zes- of zeven-en-dertig jaaren daarna, in de twisten tuſſchen de *Remonſtranten* en *Contra-Remonſtranten*, wordt 'er eenige melding van gemaakt, ſchoon mede zeer duiſter, en alleenlijk over het ſtuk van de Predeſtinatie. BAUDART ſtelt COOLHAAS onder eenige mannen, toen voor etlijke jaaren alhier opgeſtaan, die uit het Pausdom gekomen, en, in die groote ſchaarsheid van Predikanten, tot den kerkendienst aangenomen zijnde, (volgens zijn zeggen) de vrede der kerke een' tijd lang hebben ontrust, en het zuurdeeg des Pausdoms niet geheel hadden afgelegd; hebbende zij verſcheidene zwaarigheden gemaakt,

en

en onder het volk gebragt, belangende de Prædestinatie, en den aankleeve van dien: en die zig ook bezwaard vonden omtrent het aanneemen van de Belijdenis der Nederlandsche Kerke, en het onderschrijven en prediken van den *Heidelbergschen Catechismus*. Onder dezelve zou COOLHAAS behoord hebben, daarom door de Sijnode, met goedkeuring van de Heeren Staaten, van zijnen dienst afgezet zijn, zonder dat hij van zijne dwaalingen verder melding maakt. COOLHAAS was geboren te *Keulen*, den 24sten Januarij 1536. In 1560 word hij Predikant te *Taarbag*, in het Hertogdom *Tweebruggen*; in 1561 te *Bilstein* en te *Nassau Ziegen*; 1570 te *Deventer*; 1573 te *Manheim*; 1574 te *Gorkum*, en vandaar te *Leiden*, alwaar hij in 1615 overleed. De schriften, die hier toe behooren, zo van hem als van anderen, zijne CC. *Conciliatie*, dat is: *vergelijking van seekere pointen der leere, enz.* 1585. *Justificatie van de Magistraat van Leyden*, gedrukt in 8° en in 4to 1579. CC. *Een noodwendige en broederlijke vermaaning, enz.* 1602. CC. *Toetsteen van zekere Proeve, enz.* CC. *Seeckere Pointen uit die H. Goddelijke Schriftuur en vervolg van dien genomen, enz.* CC. *Christelijke vermaaning aan alle de onpartijdige Predikanten, enz.* CC. *Missive aan den Autheur van de Apologie, enz.* CC. *Aanhechtsel aan het Boekje ofte Samenspreeking, enz.* CC. *Een Kort waarachtig verhaal, van het sorgelijke vyer der hatelijke en van God vervloekte oneenigheid in Religions saken.*

Zie BOR, HOOFT, UITENBOGAART, TRIGLAND, BAUDARD en BRAND, enz.

COOLHAAS, (WILHELMUS) of KOOLHAAS, zo als hij zijnen naam schreef, doch dien wij hier plaatsen, om hem op zijnen voorzaat, die zijnen toenaam met een *C*, en niet met een *K*, speldde, te doen volgen, werdt geboren te *Deventer*, den 11den November 1709. Na de laage Schoolen, in zijne Geboortestad, te hebben doorlopen, genoot hij ook aldaar, op 't Illustre Gijmnasium, den tijd van één jaar, het onderwijs der Professoren, in de Hebreeuwsche en Grieksche Taalen en in de Philosophie. Daarna studeerde hij te *Utrecht*, in de Oostersche Taalen en Oudheden,

onder den Professor D. MILL, in de Philosophie onder MUSSCHENBROEK en OPÉ, in de Latijnsche en Griekſche Taalen, Roomſche Oudheden en Historiën onder DUKER en DRAKENBURG; vervolgens in de Theologie onder VAN ALPHEN en VAN DEN HONERT. Onder voorzitting van den Professor VAN ALPHEN verdeedigde hij, in 't openbaar, 6 December 732. zijne Taalkundige Verhandeling, over de woorden Ἥκτις, Ἥκτωρ & Ἥκτεντιν. Op den 4den April 1735 werd hij, in de Amſteldamſche Klasſis, Preparatoir geëxamineerd, door Dᵒ. ALBERTUS HARING, en onder 't getal der Proponenten aangenomen. Vervolgens tot Predikant te *Langerak over de Lek*, onder de Klasſis van *Utrecht*, beroepen zijnde, in plaatſe van den Heer LAURENTIUS DE HAAN, die aldaar was overleeden, werd hij, den 11den December 1737 beyestigd door den Heer D. COLONIUS, Predikant te *Goudriaan*, uit Ps. L: 5, en deed 'er zijn intrede uit HEB. I: 11. eerſte deel. In den jaare 1753 werd hij, te *Amſteldam*, op de Illuſtre Schoole *Prof. Ling. & Antiq. Orient.*, nam den 4den November afſcheid van *Langerak*, uit HEB. VI: 7 en 8, en deed, den 4den Januarij 1754, zijne *Inaugurale Oratie*, in de zo evengenoemde Stad, over de *Noodzaaklijkheid der Heilige Taalkunde voor elk rechtaardig Godgeleerde, en dat dezelve van veelerlei fouten en ongereeldheden, waarmede zij nog bezoedeld is, moet gezuiverd worden*; welke Oratie ook in druk is uitgekomen. Den 31ſten Januarij 1755, werd hij, in dezelfde Stad, te gelijk met PETRUS CURTENIUS, *Prof. Theol.* op de Illuſtre Schoole, te zamen tot derdeſten Predikant beroepen, doch onder deze voorwaarde, *dat, bij 't eerſte afſterven van eenen der andere Predikanten, geen ander in de plaats zou beroepen worden; om al zo 't getal dan wederom op negen-en-twintig te doen komen.* Hij werd, te gelijk met gemelden P. CURTENIUS, op den 9den Maart, door den Heer W. VAN DER BROEK, bevestigd, uit MATTH. XIII: 52, en deed zijn intrede uit PS LXVII: 2 en 3. COOLHAAS was, in den jaare 1767. Lid van de *Noordhollandſche* Sinode, toen vergaderd te *Hoorn*, en heeft dezelve geſlooten met eene Leerrede over Ps. XCIII: 5. Hij trouwde te *Amſterdam*, op den 6den April 1756, met MARGARETHA MAKREEL, die hij, bij zijn overlijden, op den 30ſten Mei 1773, in den ouderdom van drie-en-

zes-

zestig jaar, zeven maanden en negentien dagen, als weduwe zonder kinderen naliet.

Van hem zijn in druk drie Latijnsche werkjes, zijnde het eerste *Dissertationes Grammatico-Sacræ, quibus Analogia Temporum & Modorum Hebrææ Linguæ investigatur & illustratur*; het tweede, *Observationes Philologico-Exegeticæ in quinque Mosis Libros, aliosque libros Historicos Veteris Testamenti*; het derde, *Dissert. de Interrog. in Sacro Codice Hebræo non temere admittendis.*

Van hem is nog in druk, *Jacobs Worstseling met God, en derzelver Zalige Uitkomst en gevolg, nevens Jacobs optogt van Sichem naar Beth-El, ter betaling zijner Geloste*, in eenige Leerredenen, over *Gen.* XXXII: 24—32, en Cap. XXXV: 1—15. in 4to; benevens *het Geloof en Hoope van den Vroomen Lijdzaamen Job*, in drie Leerredenen, over *Job* XIX: 25—27, in 4to. Zijn afbeeldzel gaat in prent uit.

COOLS, (JOHANNES) een vermaard Predikheer, van de Orde der *Augustijnen*, geboren den 25sten November 1548. Gedurende de Nederlandsche beroerten, werd hij genoodzaakt naar *Spanje* te wijken. Bij zijne terugkomste vond hij de meeste Kloosters vernield. Alle zijne poogingen, die hij, tot herstel daarvan, aanwendde, waren vruchtloos. Hij overleed in het jaar 1612.

COOLS, (ADRIANUS) te *Gouda*, uit een aanzienlijk geslacht, geboren, ging, tot jaaren gekomen zijnde, in de Orde der *Jesuiten*. Hij heeft in schrift nagelaaten eene Lijkrede op den geleerden *Antwerpschen* en *Leuvensche* Hoogleeraar JOHANNES MALDONATUS, in het jaar 1633.

COORENDIJK, een Eilandje en Dorp, behoorende onder *Holland*. Zie KOORENDIJK.

COORENWINDER, (DAVID) Secretaris van *Berkel*, is in onze Geschiedenissen bekaamd geworden, door het deel, dat hij had in den beraamden moord van Prins MAURITS; zijnde hij één van die

geenen, die op zig genomen hadden, volk daartoe te huuren, geld te ligten, en alles te bezorgen, wat tot het moorddaadig voorneemen vereischt werd. Nadat verſcheidene aanleggers van het gruwelſtuk reeds in hechtenis waren, en anderen nog opgeſpoord werden, werd DAVID COORENWINDER, te *Overſchie*, den 21ſten van de maand Maart 1623, gevangen, en met den huisman, die hem geherbergd had, dien zelfden dag, op de Gevangenpoort in hechtenis geſteld. Na dat hij, benevens anderen, van het vloekwaardig beſtaan overtuigd was, en het ten volle bekend had, werd hij, als ook de Heer VAN GROENEVELD, jongſte zoon van wijlen den Heer VAN OLDENBARNEVELD, en ADRIAAN ADRIAANSZ VAN DIJK, gewezen Secretaris van *Bleiswijk*, den 21ſten Maart, ter dood gevonnisd, volgens den letterlijken inhoud van zijne *Sententie*, die aldus luid;

„ Alſoo *David Corenwinder*, gheweſen Secretaris van Berckel, teghenwoordich ghevangen, buyten pijne ende banden van Yſere, voor den Hove van Hollant bekent heeft, dat omtrent een half Jaer naer de executie vanden geweſen Advocaet Johan van Oldenbarnevelt, hem ghevanghen by Willem van Oldenbarneveldt, Heere van Stoutenburch openinge is gedaen, datter goede hoope was, dat eenige van de Steden de jegenswoordige Staet ende Regieringe van 't Lant ſouden veranderen, ende dat daer naer verſcheyden propooſten ende diſcourſſen dien aengaende tuſſchen den ſelven Stoutenburch midtſgaders Reynier van Oldenbarnevelt, Heere van Groenevelt, ſynen Broeder, ende hem ghevanghen noch meer van tijdt tot tijt zyn ghevallen. Dat hy ghevangen met den voorſz. Stoutenburch in den Herbſt van den Jare 1621. gheweeſt is tot Leyden, omme denſelven Stoutenburch aen te wijſen de Huyſinghe daer hem was onthoudende Barnardus Dwinglo, eertijts Predicant aldaer, alſoo den ſelven Stoutenburch van meeninghe was met hem Dwinglo te ſpreecken van de ghelegentheyt van de Remonſtranten tot Leyden, ende hoe de ſaecken aldaer ſtonden, omme de veranderinghe ende Regieringe te weghe te brengen: Ende dat den voornoemden Stoutenburch dien-volghende metten voorſz. Dwinglo, alleen in een Kamer is ghegaen, alwaer ſylnyden eenighen tijt metten anderen hebben gheſprooc-

ken,

ken. Dat de voorſz. Dwinglo daer naer aen hem ghevangen geſchreven heeft, dat de ſaecke onder de Huysluyden tot Haſertswoude, ende daer omtrent, in den voorſz. Jare 1621. ſoo verre waren ghebracht, datter drie ofte vier honderd binnen Leyden ofte daer voor ghekomen ſouden hebben, ende dat 't ſelve aldaer ſo ruchtbaar was, dat hij Dwinglo beduchte, dattet tſelve ſoude kommen tot kennisſe van de Magiſtraet. Dat op Vrijdagh den tweeden Decembris leſtleden, ſoo Sijn Princel. Excell. des Woonſdaechs te vooren opgetrocken was op ſeeckeren aenſlach, hy ghevangen met Adriaen van Dijck, mede ghevanghen, door last van den voorſz. Stoutenburch, gheweeſt is tot Rotterdam by Cors Janſſz van Alphen, omme van hem te verſtaen, wat apparentie datter weſen ſoude: Ende of hy moet hadde, omme de vrijheyt (ſoo hy die noemden) binnen Rotterdam te bekommen, alwaert dat den Hoogh-ghemelten Heere Prince ſelfs daer binnen ware. Ende dat denſelven Cors Janſſz daer op geantwoort heeft, dat ſy op alles wel gereet waren, maer dat ſy luyden daar toe geen moet en hadden, als ſyne Hoogh-gemelte Excell. daer binnen ſoude weſen, ten ware hij aldaer vernachte. Dat hy ghevangen omtrent het leſte van Decembry leſtleden, metten voornoemdem van Dijck, in ſyn ghevanghens Comtoir, propoosten hebbende van den aenſlagh, omme ſyn Hoogh-gemelte Excell. omme te brenghen: Ende dat den ſelven van Dijck teghens hem ghevanghen begoſt hadde te verhalen, van eenige Perſoonen die totten ſelven aenſlach ſouden mogen ghebruyckt werden, tot omtrent twintich in getale, mitsgaders van 't geldt dat daer toe noodich ſoude zyn, ter ſomme van ſes duyſent gulden, de plaetſe daer het int werck gheſtelt ſoude werden, namentlijck tot Rijswijck; ende waer heenen ſy luyden, 't Feyt ghedaen zijnde, de vlucht ſouden nemen, te weten over de Cade naer Nootdorp, ende voorts naer de Veenen toe, hij ghevangen tegens den voorſz. van Dijck geſeyt heeft, dattet beter ware, dat hij alles in geſchrifte ſtellen, ende den voornoemden Stoutenburch behandigen ſoude, oft hem ghevangen 't ſelve toeſenden, omme bij hem aen den ſelven Stoutenburch ſelfs gebracht te werden, dat den voornoemden van Dijck dien volghende 't ſelve geſchrifte hem ghevanghen toegeſonden hebbende, hy het ſelve aen den voorſz. Stouten-

burch ghelevert heeft, vervatende het beginsel een inleydinghe van redenen ende middelen, waer op den voorschreven aenslach gefundeert werde, ende onder andere verscheyden lasteringen theghens den persoon van den Hooch-gemelten Heere Prince, dat hem ghevanghen daer naer, namentlijck int laetste van de Maent van Januario mede lestleden by den voornoemden Stoutenburch alleen, ende op anderen tijden by hem ende Groenevelt t'samen geseyt is, datter geene andere middelen en waren, om den staet van den Lande tot te voorschreve veranderinghe te brenghen, dan den Hooch-ghemelten Heere Prince omme hals ende van kant te helpen, daer toe den selven Stoutenburch seyde, al resolutie ghenomen ende sulckx goet ghevonden te zyn, wenschende hy Stoutenburch, dat hy den voorschreven Hooch-ghemelten Heere Prince selfs mochte aen stucken trecken. Dat hy ghevanghen een tijdt gheleden gheweest is by Claes Michielsz Bontebal, woonende tot Sevenhuysen ende dat alsdoen mede ghesproocken werdende van den aenslach, om syn Hooch-ghemelten Princelijcke Excelentie om te brenghen ende van de veranderinghe inde regeringhe van 't Lant, denselven Bontebal geseyt heeft, dattet beter soude wesen, dat de selve zyne Excellentie gestorven ware, ende dat hy ghevanghen daer weder op gheseyt heeft, dat sommige anders oordeelden, verstaende hy ghevanghen daer mede den voornoemden Stoutenburch, die yeghens hem gheseyt hadde, dattet beter was, dat de selve syne Hooch-ghemelte Princelycke Excellentie omme ghebracht werde, dat Adriaan van der Dussen tot Rotterdam, ontrent vyf ofte ses weecken voor de ontdeckinghe van den voorschreven aenslach op de selve zyn Excellentie, aenghenomen hebbende tot vervoorderinghe van dien te lichten de somme van ses duysent gulden, midts dat den voornoemden Groenevelt beneffens den selven van der Dussen als borch ende principael mede daer vooren soude teyckenen, ende den voornoemden Adriaen van der Dussen eenighen tijdt daer naer weder kommende bij den selven Groenevelt, segghende dat hy gheen raedt en wiste omme de selve Penninchen te becomen: De voornoemde Groenevelt ende Stoutenburch hem ghevanghen ten dien tijde absolute last ghegheven hebben, omme op 't Credijt van hem Groenevelt te negocieren ende op te nemen de som-

ſomme van vier duyſent gulden ten fine voorſchreve, 't welck hy ghevangen aenghenomen ende dien volgende de ſelve ſomme van vier duyſent gulden becommen ende gelicht heeft aen twee parthyen elckx van twee duyſent gulden; dat by hem ghevanghen de eerſte twee duyſent gulden aen den voornoemden Stoutenburch ghebracht zijnde, deſelve Stoutenburch, ende Groenevelt te ſamen goet ghevonden hebben, dat de ſpecie van 't ſelve gheldt ten deele ſoude verwiſſelt, ende in plaetſe van eenighe Piſtoletten ander gheldt gheleyt werden, dat de voornoemde Groenevelt dienvolghende uyt ſyn Huys ghehaelt, ende aen den voornoemden Stoutenburch ghebracht heeft een parthije double en enckle Rijders, die hy aen een deel van de voorſz. Piſtoletten heeft verwiſſelt, ende dat deſelve wiſſelinghe goet gevonden werde te doen tot ontlaſtinge van hem Gevanghen, om dat 't ſelve geldt niet en ſoude accordeeren, mette ſpecie van de voorſz. twee duyſent gulden. Dat hy ghevanghen daer naer t'ſynen Huyſe tot Berckel ontboden heeft, den voornoemden Adriaen van Dijck, hem aenſegghende dat hy van Dijck gaen ſoude by den voornoemden Stoutenburch, ende dat hy van hem de voorſchreven reſolutie van den Hooch-ghemelten Heere Prince omme te brenghen, ſoude verſtaen. Dat hy ghevanghen den voorſchreven Adriaen van Dijck oock heeft geſeyt, dat hem de voorſchreve ſomme van vier duyſent gulden, mitsgaders noch twee duyſent gulden by de voornoemde Bontebal ghefurneert, deur last van ſyne Meeſters, (daer mede hy ghevanghen verſtaende den voorſchreven Groenevelt, ende Stoutenburch) beſtelt ſouden werden. Dat hy ghevanghen de ſelve Penninghen den voorſchreven van Dijck naderhandt aen verſcheyden parthyen oock heeft behandight: Alles niet jeghenſtaende hy ghevanghen wel wiste, als 't ſelve hem expreſſelijck aengheſeyt zijnde, ſoo doen hem den voorſz. laſt omme de Penninghen te Negotieren ghegeven werde, als daer naer, dat de ſelve Penninghen ſouden werden geëmployeert tot betalinge van 't volck, 't welk tot den voorſchreven aenſlach, omme den Hooch-ghemelten Heere Prince omme te brenghen, ſoude werden aengheno-men: Dat den voornoemden Stoutenburch aen hem ghevanghen, oock 't voorſz. geldt den voornoemden van Dijck was behandicht,

ge-

geſonden heeft verſcheyden Brieven, ghefchreven ſoo 't ſcheen met een Vrouwen handt, waer van eenighe, naer ſyn Ghevanghens beste wetenſchap, by den voorſchreven Stoutenburch waren gheteyckent, ende anderen ongeteyckent daerinne hy hem ghevanghen berispte dattet voorſz. geldt ſoo traech by de hande quam, ende dat den voornoemden van Dijck daer over klachtig was, dat den voorn. Stoutenburch, Saterdaechs voor den lesten voorleden Biddach, hem ghevanghen belast heeft, dat hy des anderen daechs by hem alhier in den Haghe ſoude commen, ende dat hy ondertuſſchen den voornoemden van Dijck vragen ſoude, of hy alles gedaen hadde dat hem belaſt, ende of hij ook gereet was. Dat hy ghevanghen dien volgende, des anderen daechs den voorſchreven van Dijck heeft laten aenſegghen, dat hy tot Berckel by nem ghevanghen ſoude commen. Dat hy ghevanghen ten ſelven daghe commende van Soetermeer, ende mette Sleede rydende naer Berckel, den voorſchreven van Dijck hem onderwegen ontmoet is. Dat hy ghevanghen hem alsdoen ghevraecht heeft, 't gene hem ghevangen ſulcx als voorſchreven is, by den voorſchreven Stoutenburch belaſt was: daer op den ſelven van Dijck gheſeyt heeft, dat hy noch dien avont in den Haghe by den voornoemden Stoutenburch meende te zijn, dat de gasten gereet waren. Dat hy ghevanghen daer weder op heeft gheſeyt, ghy hebt wel voorſichtich te handelen, ende zyn alſo van den anderen geſcheyden. Dat den voornoemden Stoutenburch hem ghevanghen te vooren hadde gheſeyt, Dat by de Bewinthebberen (daer mede ghedenoteert werden die ghene die het beleyt hadden van de ſaken der veranderinge, die eenighe van de Remonſtranten voor hadden, ende die hen onder den anderen noemden met bedeckte namen,) goet ghevonden was ſo wanneer ſyn Princelicke Excellentie ſoude weſen ommeghebracht, oft alſt in den Haghe te doen ſoude weſen, datmen alsdan de afgeſette Schouten ende Secretariſen, ende andere perſoonen ſoude adverteren, omme met een deel Huysluyden alhier in den Haghe te kommen, die alsdan ſeecker geroep maken ſouden. Dat hy ghevanghen door last van den voornoemden Stoutenburch, eenige Perſoonen aengheſeyt heeft, als ſy hooren ſouden dat de Huysluyden, van andere Dorpen naer den Haghe ſouden gaen,

dat

dat ſy luyden alsdan met een deel Huysluyden van heur Quartier ſouden volghen. Dat den voornoemden van Dijck hem ghevanghen oock heeft gheſeyt, dat hy insghelijcx eenighe ordre hadde ghegheven, omme mede eenighe Huysluyden in den Haghe te doen verſchijnen ten tijde ende fine voorſz. Dat de voornoemde Stoutenburch hem ghevanghen gheſeydt heeft, dat men de voorſz. Huysluyden die het van doen hadden ofte des begheerden, yder een hondert gulden ofte twee ſoude geven uyt de goederen die geconfisqueert ſouden mogen werden. Dat hy ghevanghen des Maendaechs den vj. February leſt leden ghekommen is alhier in den Haghe, ſoo omme zyn particuliere dinghen, als omme te verwachten de uytcomſte van den aenſlach op ſyn Hooch-ghemelte Princelicke Excellentie, ende veranderinge van de geheele ſaecke, te meer overmidts den voornoemden Stoutenburch, hem ghevanghen Saterdaechs 's morgens te voren geſeyt hadde, datter wel twee hondert van buyten in den Hage waren ofte commen ſouden die de voorſz. veranderinge ſouden helpen doen. Dat hy ghevanghen den voorſz. Maendach tegens den avont gheweeſt is int Saliet van den voornoemden Groenevek, daer Stoutenburch was: Ende dat aldaer insgelijcx incommende de voornoemde Adriaen van Dijck, den ſelven gheſeyt heeft, dat hy meeſt den gheheelen dach beſich was geweeſt, omme gelt uyt te deelen, ghenoegende de voornoemde Stoutenburch hem qualick, dattet exploict ende aenſlach dien dach niet en was int werck gheſtelt. Dat den voornoemden van Dijck alsdoen mede ſeyde, ſpreeckende van de aenghenomen Gasten, dattet kloecke Mannen waren, ofte diergelijcke woorden. Dat hy ghevanghen daer naer voor de tweede mael aldaer is ghecommen, ende ghegaen zynde recht deur de Huyſinghe van den voornoemden Stoutenburch tot in de Stal, alwaer hem gheſeyt werde dat den ſelven Stoutenburch was, heeft hy hem aldaer gevonden, ſeer verbaeſt zijnde: Seggende jegens hem ghevanghen; datter een Koffer van van Dijck ontdeckt, ende de ſaecke uytgekommen was, ende dat hy ghevanghen ſoude deur gaen, overmidts 't huys terſtont beſet ſoude werden: Waer op hy ghevanghen ook de voorſz. Stal uit gegaen is. Alle 't welke ſaecken zijn van ſeer quaden ende ſchrickelijcken ghevolge,

ſtrec-

streckende tot groote perturbatie van den Staat van den Lande, ende de goede Ingheseteneu van dien, mitsgaders omme de selve in periculo van een grouwelicke bloetstortinge te stellen, en dat mitsdien 't selve ten exemple ende afschriek van anderen, swaerlijck gestraft behoort te werden. *Soo IST*, dat voorsz. Hof met rype deliberatie van Rade, deurghesien ende overgewoghen hebbende, alle 't gundt ter materie dienende was, doende recht in den name ende van weghen de Hooghe Overicheyt, ende Graeffelickheydt van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, verclaert heeft, ende verclaert mits desen, den voornoemden ghevanghen te hebben beghaen, *Crimen lesæ Majestatis*, Condemneert hem mitsdien gebracht te werden ter plaetse daer men gewoon is alhier Justitie te doen, ende aldaer gheëxequteert te werden metten Swaerde, daer naer 't lichaam ghedeelt in vier quartieren ofte stucken, ende d'selve gehangen op te vier hoogken van den Haghe, ende 's Hooft ghestelt op een Staeck, ende verclaert alle syne goed ten gheconfisqueert. Ghedaen in den Haghe, by Meesters *Nicolaas Cromholt*, President; *Pieter Couwenburch van Eelnis*; *Henrick Rosa*, *Geleyn Aleman*, *Willem van Buersdorp*, *Andries de Wit*, *Brynier van Persyn*, *Johan Oom van Wyngaerden*, *Johan Leonius*, *Johan Dedel* ende *Abraham van der Meer*, Raetsluyden van Hollandt. Ende gepronunchieert den xxix. Martij 1603. In kennisse van my,

F. CRIEP.

Nadat het hoofd van GROENEVELD was afgeslagen, werd COORENWINDER, wel vastgekneveld, van de Gevangenpoort, op 't Schavot (het *Groene Zootje*) gebragt. Daarop komende, zag hij, met treurige oogen, naar het lijk van den onthalsden, dat aan de zijde van 't Schavot gelegd was, en bedekte het met zijnen mantel. Strakt deed hij een aanspraak tot het volk, waaruit men, volgens de aanmerking van den Heer BRANDT, IV. Deel, p. 903, kan opmaken, dat hij tot de Roomsche Kerk behoorde. Als de laatste zijner woorden heeft BRANDT, p. 1050 en 1051, deze aangetekend: *Met recht zeit de Apostel Paulus; die staat ziet toe, dat hij niet valle; en de H. Hiob heeft ook met reden gezeit,*

zeit, dat de mensch d'ongerechtigheid opzuipt als d'aarde het water. Beide deze spreuken heb ik aan mij zelven waarachtig bevonden: daardoor ontvang ik mijn recht: bidt dan, beminde burgers, den almagtigen Godt, dat hij mij mijne zonden vergeeve; en heb ik u misdaan, vergeef mij dat van gelijken, waarop eenigen van de omstanders riepen *ja, ja*. Verder hoorde men hem zeggen: *indien gij mij ook ergens in midsdaan hebt, dat vergeef ik u van herten, helpt een Christelijk gebed voor mij doen: hiermede begeef ik mij tot God*. Daarop geknield zijnde, en God om genade aangeroepen hebbende, werd hij, door den beul van *Dordrecht*, geblind, en met den zwaarde onthoofd. Nadat hetzelfde, door den Scherprechter van *Haarlem*, aan van Dijk verricht was, werden beider lichaamen, op een Slagtbank, door de Scherprechters, met hakmessen gevierendeeld, de ingewanden in een kuil begraaven, de deelen des lichaams op een wagen geworpen, en aan de vier hoeken van *den Haag*, aan halve galgen, ten spiegel van anderen, opgehangen, en ook hunne hoofden op staken, bij de anderen reeds voorheen geëxecuteerd, ten toon gesteld. De afbeeldzels van dezen en van andere hieraan medepligtigen, vindt men op een prent van dien tijd, *de Arminiaansche Slang* genaamd.

COORNHART, (DIRK VOLKERTSZ) of COORNHERT, werd geboren te *Amsteldam*, in 't jaar 1522, uit aanzienlijke burger ouderen; zijnde zijn vader een Lakenkoper, van welken handel hij zig, schoon tegen den raad zijner vrouwe, onttrok, om zig aan zijne denkbeelden overtegeeven: ook liet hij alles, wat de winning betrof, geheel op zijne vrouw, dat een snedig wijf was, aankomen. DIRK, waarvan wij hier opzettelijk zullen spreeken, was de jongste van drie zoonen. De oudste, CLEMENS genaamd, stierf uit balling buitenslands, hebbende zig te veel tot voorstand van 's lands vrijheid bloot gegeeven. De middelste, HANS genaamd, was mede gebannen, volgens inhoud der Sententie van Bennissement en Confiscatie van goederen, uitgesproken op naam van den Hertog VAN ALBA, tegen honderd vijf-en-dertig persoonen, *voortvlugtig uitter Stede van Amsteldam*, den 1sten September des jaar 1568. (Zie MARCUS, p. 123.) De oudste dochter

van

van VOLKERT is gehuwd geweest aan HENDRIK KUIK, die, in 1549, Schepen, en, 1558, Raad der Stad *Amſteldam* was. FRANS COORNHART werd, bij zijne terugkomſte, eerst Secretaris, 1578 Commisſaris, en 1580 Schepen in zijne geboorteſtad; waaruit het aanzien van hun geſlacht volkomen bevestigd wordt: zijnde de jongſte dochter mede gehuwd aan een' man van aanzien, PAULUS KERSTEN genaamd.

Het eerſte, dat DIRK ter hand nam, om zig bekwaam te maken, was, dat hij, naar de gewoonte van dien tijd, eene reize ondernam naar *Spanje* en *Portugal*. Bij zijne terugkomſte deed hij een ſtap, die hem in veele moeielijkheden wikkelde; beſtaande in het aangaan van een huwelijk, tegen den zin van zijnen overledenen vader, en zijne nog levende moeder, met een jonge dochter, NEELTJE SIMONS genaamd, die zig wel kon beroemen van het geſlacht der BREDERODES afkomſtig te zijn, maar door het fortuin misdeeld was van tijdlijke goederen. COORNHART bezat mede niets, vermits zijn vader hem, om het voorgenomen huwelijk, onterfd had; welke ſchikking, door zijne moeder, bij de voltrekking daarvan, bevestigd werd. Om dan tot een eerlijk beſtaan te geraaken, begaf hij zig, als Hofmeeſter, in dienst van REINOUD VAN BREDERODE, Heer van *Vianen* en *Ameiden*; dat hem ook een goed beſtaan verſchaft zou hebben, vermits hij bij dien Heer wel gezien was. Doch zijne geaartheid ſchikte zig in geenen deele, om zig, zo als het aan een Hof behoort, te gedragen. Hij verzogt dan zijn affcheid, verkreeg het, doch behield, om zijne bekwaamheid, de gunst van den Heere VAN BREDERODE, die hem naderhand nog in veele gewigtige zaken gebruikte. Konde hij zig, volgens zijne geaartheid, niet als een vrijer gedragen, veel min was hij bekwaam om op de gunst van een ander te leeven, of om zig te verlaagen. Hij zette zig dan, om met zijne handen zijn beſtaan te krijgen, te *Haarlem* neder, en begaf zig aan het plaatſnijden; welke kunst hem een genoegzaam beſtaan gaf. Hij was daarin zo ervaaren, dat de beste en voornaamſte prenten van den beroemden HEEMSKERK door hem in het koper gebragt zijn, als: *de groote Kinder-moord*; *de Balk*; *het Bachanaal*; *de groote Kruisiging*; *de twaalf Schermers*; *de twaalf Patriarchen*; *het Leven en Lijden*

den van J. C. en meer anderen. 'Er wordt van hem verhaald, dat hij zo naarſtig in dit zijn beroep was, dat hij, op zekeren tijd, buiten *Haarlem* in den *Hout* wandelende, om zig eenigzins te verkwikken, op het zien van een menigte volks, dat in de herbergen zat, al zuchtende zeide: *is het niet droevig, dat die menſchen te veel hebben, 't geen ik te weinig heb*; daarmede oogende op den tijd, dien zij verſpilden. Hoe goed het hem daarmede ook gaan mogte, bleef hij 'er ook niet bij. Eenige punten van den Godsdienst maalden hem geweldig in 't hoofd, en bijzonderlijk het leerſtuk van de Predestinatie. De werken van mannen, waaruit hij daaromtrent het meeſte licht dacht te zullen krijgen, als van AUGUSTINUS en andere Kerkvaderen, niet dan in 't Latijn voorhanden zijnde, begaf hij zig, reeds dertig jaaren oud zijnde, tot het leeren van die taal, waarin hij onderweezen werd door Doctor BASILIUS, naderhand Raad van den Prins VAN ORANJE. De ijver, waarmede hij alles, wat hij ondernam, behartigde, en zijne aangeborene bekwaamheden, waren oorzaak dat hij het Latijn in korten tijd zo verre magtig was, dat hij niet alleenlijk de beste Schrijvers las, maar zelfs van hunne ſchriften vertaalde, als van CICERO, SENECA, BOËTIUS, en anderen; waardoor alle zijne verſtandlijke vermogens zeer vermeerderd werden, en hij ook in grooter aanzien kwam. De Regeering van *Haarlem* bezorgde hem, in het jaar vijftien honderd een-en-zestig, een Notarisplaats. Den 15den Januarij van het volgende jaar werd hij Secretaris dier Stad, en ruim twee jaaren daarna (den 11den Maart 1564) Penſionaris: in welke beide posten hij niet alleen veel arbeid vond, maar aan hem werden ook de gewigtigſte zaaken aanbetrouwd, en hij, van wegen de Stad *Haarlem*, verſcheidene maale afgezonden aan den Prinſe VAN ORANJE, als Stadhouder van *Holland*. Dit alles was nog niets, in vergelijking van de volgende zaaken, waar in hij, in het jaar 1565 en 1567, werd ingewikkeld. Heer HENDRIK VAN BREDERODE, die, reeds ten huize van zijnen vader, COORNHART zo in zijne bekwaamheid, als getrouwheid, grondig had leeren kennen, bediende zig van zijnen raad en bijſtand, in de zaaken, die tot beſcherming der vrijheid ter hand genomen werden. Hij deed hem nu te *Vianen*, dan te *Utrecht*, zomtijds te *Amſtel-*

dam, of op het huis te *Kleef* komen, of ging bij hem te *Haarlem*; ja men beweert zelfs, dat COORNHART de opſteller geweest is van het zo zeer vermaarde *Verbond* en *Smeekſchrift der Edelen*, ſchoon anderen het aan ALDEGONDE, en weder anderen aan J. BALDUINUS hebben toegeſchreeven. Het zij hij hier aan deel hadde of niet, zijne verknochtheid aan den Heere VAN BREDERODE en de zijnen was oorzaak, dat hij te *Haarlem* in hegtenis genomen, vandaar, ſchoon ſtrijdende tegen de Privilegiën dier Stad, naar *'s Gravenhage* gevoerd, en aldaar in de gevangenis geworpen werd. In het jaar 1568, volgens het verhaal van BRANDT, (I. Deel, p. 470.) was wij hier, maanden lang, in zulk een gevaar, dat zijne Echtgenoote, aan zijne verloſſinge wanhoopende, de arme en met de peſt beſmette lieden ging dienen, in hoope van mede beſmet te zullen worden, voort haaren man te beſmetten, en gezamentlijk daaraan te ſterven. Maar COORNHART, dit ontwaar wordende, berispte haar ernſtig, en verbood zulks meer te doen; willende, zo als ook betamelijk was, de uitkomst van Gode verwachten, dien men niet verzoeken mogt. Ook ſchreef hij (zegt BRANDT verder) in den benaauden kerker, en in den hoogſten nood van zijn leven, dat 'er geen hoope was het te behouden, of iets, dat lief was, te ontvangen, zeker zamenſtel *van lief en leet*, *van hoope en vreeze*, en *van een christelijk gelaten hart*. Ook maakte hij, in die zelfde gevangenis, *'t Lof der Gevangenis*, *'t Compas der Ruste*, en andere verſen. Voor 't overige wist hij zig zo manlijk te verdedigen, dat men hem uit den engen kerker liet, en den *Haag* tot gevangenis gaf. Op de vermaaning van zijne vrienden, en bijzonder van ARTUS VAN BREDERODE, dat 'er van *Brusſel* order gekomen was, om hem andermaal opteſluiten, nam hij in ſtilte de vlugt, eerst naar *Haarlem*, en vandaar naar *'t Land van Kleef*, alwaar hij zig weder met plaatſnijden geneerde. Omtrent dezen tijd was hij niet alleen in haat van de onderdrukkers der vrijheid, maar viel ook in dien der kerklijken, en bijzonder van de Gereformeerden, het zij uit hoofde van zijnen onrustigen aart, of om dat hij op alles wat CALVIJN en BEZA geleerd hadden, geen *ja* konde zeggen. Echter ſcheen het dat de voorſtanders der vrijheid zijne hulpe benoodigd waren: want na

dat

dat (1570) die van *Embden* tien of elf ſchepen, aan onderdanen van den Staat behoorende, hadden aangehouden, trok COORNHART, op aanrading van SONOIJ, naar *Oostfriesland*, om aan den Graaf eerst het ontſlag te vraagen, en, zo dit mislukte, aan den Drost van *Embden* te verzoeken, dat de ſchepen, bedektlijk van volk en leeftogt voorzien, naar elders vervoerd mogten worden; het welk op dien tijd geweigerd, doch daarna toegeſtaan werd.

De beruchte banneling, daarna (1572) in zijn Vaderland terug gekeerd, en tot Secretaris der Staaten van *Holland* aangeſteld zijnde, dichtte, omtrent dien tijd, volgens het mondlijk verhaal van H. DE GROOT aan UITENBOGAART, het bekende liedje van *Wilhelmus van Nasſouwen*; zo als ook door hem, in vroegere jaaren (1566), geſchreven was, *eene Waarſchouwing aan de Nederlanderen, Pro Lege, et Rege, et Grege*; welk geſchrift Prins WILLEM in 't leger uitgaf. Als Secretaris van Staat, kreeg hij, omtrent dezen tijd, last, om de Schouten en Overheden der Dorpen in *Kennemerland* te *Haarlem* te beſchrijven, en onderzoek te doen op de ondraagelijke brandſchattingen en beroovingen, gedaan bij eenige Kapiteinen, bijzonderlijk van die, welke ſtonden onder bevel van LUMEIJ, met oogmerk der Staaten, om dezelve te doen dienen tot aflosſing en betaaling hunner ſoldij. Maar deze Kapiteinen, vreezende dat door dit onderzoek, hun ſlecht gedrag ſtond aan den dag te komen, keerden, om het te beletten, al hunnen haat tegen COORNHART, maakende van hun belang eene algemeene zaak. Daartoe bedienden zij zig van een geſchrift, dat de Secretaris van Staat in dien tijd had opgeſteld, ten voordeele van de Roomschgezinden, nopens de vrijheid van Godsdienstoefening. Hier uit vond men middel, hem niet alleenlijk voor een Papist en voor nog erger uit te maaken, maar zettede LUMEIJ zo ſterk tegen hem op, dat die onbeſuisde krijgsman hem den dood zwoer, en last gaf hem te doorſchieten; des hij genoodzaakt was, wilde hij zijn leven bewaaren, het land andermaal te verlaaten. Den Staaten van *Holland* daarvan kennis gegeeven hebbende, begaf hij zig wederom naar het Land van *Kleef*. Het geen, nopens het bevolen onderzoek, reeds te werk geſteld was, bleef achter, door de daar-

op volgende belegering der Stad *Haarlem*. Behalven den nood, waarin LUMEY hem bragt, om het Land te verlaaten, drongen hem nog twee zaaken van aanbelang, om van zijn ampt afteſtaan; welke zaaken hij, echter, gelijk hij naderhand te kennen gaf, niet wilde openbaaren, dan aan de Staaren zelve, ſchoon hij genoeg deed zien, dat ze zijne eer en moed betroffen. Het is niet zeker, of hij voor of na dit zijn vertrek, zijne drie boekskens, *van de Toelaating en Decrete Gods*, geſchreeven heeft; maar het is bekend dat ze in dit jaar (1572) aan den dag kwamen, waarin hij zig ook hevig tegen het Ketterdooden verzette, 't welk hij openlijk zeide, *dat men hier te Lande wilde invoeren*.

Eene menigte van bewyzen zou men konnen bijbrengen, om te doen zien dat ORANJE van zijne trouw en bekwaamheid niet alleen ten volle overtuigd was, maar 'er ook een goed gebruik van wist te maaken, zelfs geduurende zijne ballingſchap en vlucht. En vermits hij met zijne handen moest arbeiden, om aan den kost te komen, gebruikte de Prins hem, om nuttige onderwerpen voor het Vaderland te beraamen. Onder de ſtukken, door hem in dien tijd geſchreeven, vindt men een welberedeneerd en zeer uitvoerig ontwerp, *om alle Christene Mogendheden te overtuigen, en klaar te doen zien, dat de wederſtreeving der Nederlanders, tegen den Koning van* Spanje, *geenzins oproerig en verkeerd was; maar volgens de eerſte en billijkſte natuurwet*, dat is, *die van zelfverdediging, moest worden goedgekeurd*; bewijzende daarbij ten klaarſten, *dat het onbedachtzaam en haatelijk beeldſtormen geenzins op rekening van welbemaadene Regenten, noch eerelijke Ingezetenen kan geſteld worden*. Ook meen ik, dat door hem op dien tijd, en met dat zelfde oogmerk, geſchreeven is, zijn boekske, genaamd *Wortel en Oorſprong der Nederlandſche Beroerten*.

Geen wonder dan, dat een Man, die zo veel ten dienſte van zijn Vaderland verrichtte, en zo zeer tot nadeel en afbreuk van den algemeenen vijand handelde, bij denzelven fel gehaat was; waarvan DON LOUIS DE REQUESENS, in het jaar 1574, ook openbaare blijken gaf, met hem te ſtellen onder die vier-en-twintig perſoonen, welke in *Holland* van zijn *Algemeen Pardon* uitgeſloo-

ſlooten werden; na welken tijd men ook weinig van hem, in het behandelen van Staatzaaken, gemeld vindt. Dan te meer wordt zijn naam geſpeld in het beloop van zaaken, die den Godsdienst betreffen. Hij ſchreef verſcheidene zo ſtaatkundige als zinwistende boeken, en hield gezette zamenſpraaken, waarin hij, op gelijke wijze, de Roomſche Kerk, en de nieuwe Hervorming afkeurde. Hij beſtreed LUTHER, CALVIJN en BEZA, over verſcheidene Leerſtukken, en bijzonderlijk over de Praedestinatie en Erfzonde. Alle zijne ſchriften zijn bijeen gedrukt, in drie deelen in folio, in het jaar 1630; welke, echter, weinig van waarde en in geene achting zijn. Want doordien hij zig nooit met eenige gezindheid volkomen vereenigd heeft, en overal iets berispelijks vond, ontmoette hij nergens aanhangers of voorſtanders, wordende doorgaans met den naam van *Krijgaart* gebrandmerkt. Ook was hij, om zijnen onrustigen aart, weinig bemind; doch door zijne ſtoutheid maakte hij zig in veele gevallen noodzaakelijk. HOOFT en BOR verhaalen, hoe hij, als een openbaar Beamptſchrijver, zeker Verzoekſchrift, 't welk hij voor de voornaamſte Roomschgezinden van *Haarlem*, dat door twinig perſoonen onderteekend werd, had opgeſteld, in tegenwoordigheid van de Gemagtigden der Staaten verſcheuren moest; wordende hetzelve geoordeeld naar oproer te ſmaaken. Hoe bevig hem dit tegen den borst ſtiet, was het, echter, niet in ſtaat, zijnen haat tegen de vijanden van, of de liefde voor zijn Vaderland te doen verminderen, waarvan hij de doorſtaandſte bewijzen gaf, met de verijdeling van den aanſlag, dien de Spanjaarden gemaakt hadden, om zig van *Enkhuizen* en andere *Noordhollandſche* Steden wederom meester te maaken. Ook had hij zig, in 't jaar 1581, zeer berucht gemaakt, met het ſchrijven van de Juſtificatie voor de Magiſtraat van *Leiden*, in de zaak van COOLHAAS, waarvan boven geſproken is.

Om hem, ten aanzien van het geene hij tegen de Gereformeerde Kerk verricht heeft, niet te bezwaaren, zullen wij den Ridder HOOFT volgen, in het geene deze heeft aangeteekend, nopens zijne beſtrijding van den *Heidelbergſchen Catechismus*, waarin hoofdzaaklijk de leer dier Kerke vervat is: deze zegt dan: *in dus een verwarring van tweedracht en wantrouwen* (te voo-

ten van hem, nopens de overgang van Graaf WILLEM VAN DEN BERG, in dienst van *Spanje*, geſproken hebbende,) *ſchreef* Dirk Coornhart; *een boekxken tegen den* Heidelbergſchen Catechismus, *en eigende het de Staaten van Holland toe, die het uitgeeven als ontijdig mishaagde. Evenwel alzo ſekere Predikanten verzogten tegen hem gehoord te mogen worden, zig ſterk maakende, de leere van de Catechismus te verdedigen, magtigden de Prins, en de gemelde Staaten, een merklijk getal van Leden hunner vergadering, en des Hoogen Raad, nevens een van het Hof van Holland, voor dewelke* Adrianus Saravia, *voorlezer in de Godgeleerdheid en Predikant, ter eene, en* Coornhart *ter andere zijde, het geſchil zouden betwisten. Op den 27ſten van de maand October, van het jaar* 1582, *werd dit aangevangen, en een wijl tijds voortgezet, doch door bevel der Staaten geſtaakt: want met het eerſte punt ging zo veel tijds door, dat het eindelijk onſtichtelijk gehouden werd, ſchoon partijen daarom niet nalieten, elkander met gedrukte ſchriften te keer te gaan.*

Zij, die zig kunnen verledigen om te leezen, het geen COORNHART, zo van deze gehoudene Disputatie, als van zijne bezwaaren tegen den *Heidelbergſchen Catechismus* geſchreeven heeft, zullen moeten erkennen, dat hij, in dergelijke zaaken, meer hoofdig dan verſtandig gehandeld heeft, en dat hij ook op verre na niet in ſtaat was, eenige van zijne opgeraapte bezwaaren tegen SARAVIA ſtaande te houden, of te kunnen verdedigen. Zijn ſchrijven ging evenwel zo verre, dat, toen hij zig, in het jaar 1588, te *Delft* nedergezet, of bij zijnen vriend CORNELIS ADRIAANSZOON BOOMGAART ter inwooninge begeeven had, meenende aldaar meer rust te zullen vinden dan te *Haarlem*, ter voltooijinge van een Werk, waaraan hij reeds dertig jaaren gearbeid had, behelzende eenige uittrekzels en aantekeningen op den Bijbel, uit verſcheidene papieren en ſchriften bijeengezameld, welke hij aldaar voorneemens was, in orde en onder tijtels te brengen: toen hij, herzegge ik, zig aldaar nedergezet had, werd hem, van twee roedragende Boden, zeker geſchrift voorgeleezen, waarbij hem, op ſtraffe, bevolen werd, binnen vier-en-twintig uuren de Stad te verlaaten. COORNHART verzocht copie

van

van dat bevel, doch het werd hem geweigerd; waarop hij zig oogenbliklijk in geſchrifte aan Burgemeeſteren beklaagde, verzoekende reden te mogen weeten, en in rechten ontvangen te worden. Dan de Heeren van de Wet vonden goed, hem mondeling te antwoorden, *dat hij, geen Burger der Stad zijnde, zig naar het ſchriftlijk bevel had te gedraagen.* Daarop begaf hij zig naar zijn laatſte verblijfplaats, de Stad *Gouda*, alwaar hij eene verantwoording deed drukken, onder den tijtel van *Naamſcherm*, waarin hij niet duiſter te kennen gaf, dat dit leed hem werd berokkend door de Predikanten, die hem, op alle haatelijke wijzen, van de predikſtoelen afſchilderden, en waaronder ook waren, die trachtten te bewerken, dat hij in eene eeuwige gevangenis werd opgeſloten; waartoe, echter, de Staaten, uit aanmerkinge van zijne dienſten, den Vaderlande bewezen, niet te beweegen waren. Het volgende jaar zond hij een brief aan de Sijnode van *ter Goude*, vervattende een verzoek of aanbod, om de afgebrokene Disputatie over den Catechismus, die de Predikanten (zo hij zeide) hadden afgebroken, te hervatten; dat hem geweigerd werd. In het laatſte jaar zijns levens ſchreef hij tegen I. LIPSIUS, over het Ketterdooden, en deed dat geſchrift verzeld gaan met een opdragt aan de Magiſtraat van *Leiden*; 't welk hem euvel afgenomen werd, doch meer om LIPSIUS te behaagen, dan uit haat, dien zij tegen COORNHART hadden; waarover zij, echter, na den afval van LIPSIUS, groot berouw gevoelden. Op zijn doodbed voltrok COORNHART de Verantwoording van zijn proces tegen het Ketterdooden; welk geſchrift, zijne erfgenamen, na zijnen dood, in het Latijn vertaald, door den druk gemeen maakten; blijvende zijne vertaling van 't N. Testament, met de verklaaringen van ERASMUS, onafgedaan. Hij ſtierf den 29ſten Oct. 1590, en werd in de Groote Kerk te *Gouda*, omtrent voor het Choor, begraaven, alwaar zijn grafzerk pronkt met dit grafſchrift, door den Heer HENDRIK LAURENS SPIEGEL gemaakt:

Nu ruſt
Diens lust
En vreugd
Nog ſtigt
Zijn digt
Geſchrijf.

Was deugd, *Maar 't Lijf*
En 't waar *Hier bleeft 't*
Hoe zwaar *God heeft*
't Ook viel, *De Ziel.*

Stierf den XXIX October, in den Jaare MDXC.

Brandt zegt, I. Deel, bl. 767: *In zijn krankbedde was hij zeer geduldig en gelaaten; zeggende onder anderen: ik heb van God een ziel ontvangen, die behoort hem toe: indien ik die beſitte als mijn eigen, ſoo doe ik quaalijk; maer beſitte ik die als Godes, ſoo doe ik recht. 't Is geen eigendom: hij mag die verwerpen of behouden, ſoo 't hem gelieft; ik heb geen klagen, maar Godt is goed, hij doet niet dan goedt, ende en ſal mids dien ſyn goed ſchepſel niet verderven.* Wy zullen ons niet ophouden met een naſpooring van alle de verſchillende oordeelen, die, na zijnen dood, over hem geveld werden, waarvan de meeſte, uit belang van aankleeving of partijdigheid, hunnen oorſprong hebben. Men kan met waarheid van hem zeggen, dat hij een man was van ongemeene talenten, zo van ziel als lichaam, en die altoos werkzaam was. In zijne jeugd had hij zig geoefend in de muzijk en dichtkunst; hij ſpeelde meeſterlijk op de fluit, op de luit en clavecimbaal; ook muntte hij uit in de ſchermkunst: en van alle eerlijke kunsten en wetenſchappen bezat hij eenige kundigheden. Op maaltijden en in eerbaare gezelſchappen was hij de luſt en vreugd, ſchoon hij zig nooit door den dranк liet overmeeſteren. Nergens was hij ſpaarzaamer op, dan op zijnen tijd, levende zeer geregeld; altoos vroeg opſtaande, en behoorlijker tijd naar bed gaande; ſlapende niet langer dan zes uuren. Onder de opbouwers en voorſtanders der Nederduitſche taale was hij geen van de minſte zijner tijdgenooten, zijnde een vijand van het gebruik der baſtaartwoorden, waartoe hij zeide dat de Nederduitſche taal veel te rijk was. Zijne vertaaling van 't beroemde Werkje van Cicero, *over de Pligten*, ſchoon weinig bekend, is, in haare ſoort, een meeſterſtuk. Hij was zekerlijk een man, die doorgaans heeft doen blijken, dat hem 's Lands welvaart meer ten harte ging, dan zijn eigen: waarom hem de naam van *Waar Patriot* nimmer kan be-

betwist worden. Hij verkoos liever in een' ſtaat van ſoberheid, dan van uitmuntende grootheid te leeven; denkende, in den eerſten, vrijer en onbeſchroomder, voor de waare vrijheid van zijn Vaderland, te kunnen uitkomen, en de bedwongene Conſciëntien meer van dienst te zijn. Wat zijne ſchriften, over de Godgeleerde verſchilſtukken, betreft, in deze had hij zig tegen geene anderen dan tegen het Ketterdooden verzet. Men zou weinig reden gevonden hebben om hem voor een heelen of halven ketter uittemaaken; maar zijne gevoelens, nopens de Erfzonde; de rechtvaardigmaaking des zondaars voor God, door Christus verdienſte en kruisoffer, die hij beide locheede; met andere ſtukken, daar uit voortvloeijende, deeden, volgens zommigen, zien, dat hij geen vast denkbeeld van de waare leer der Christenen, noch van 't Euangelie had, daar hij, op zijne wijze, de kracht en het wezen, behoudende ſlechts de gedaante der godvruchtigheid, van verloochende; waarom veele Godgeleerden, zo van deze of geene ſecte, niet geſchroomd hebben, hem onder de *Pelagiaanen* te plaatzen. L. BENTHEM, in zijn *Hollond Kirch- und Schuel-ſtats*, p. 329, zegt, onder anderen, van hem: *zijne ſtelling was, dat men in de vergaderingen, de H. Schrift, zonder verklaaring van één eenig woord, zoude voorleezen, tot zo lange dat Godt zulke Dienaars zond als de Apoſtelen geweest waren, welke Godt zelve had uitgerust om eene nieuwe kerk opterichten.*

Zijn afbeeldzel gaat, op veele en verſcheidene wijzen, in preſt uit; onder een van die leest men een tweeregelig vers van den Drosſaart R. C. HOOFT, dus luidende:

Hij praeſt' 'er zeven en haast zat van eihen Staat,
Maar bleef, van wetenſchap en vrijheid onverzaad.

En onder een andere leest men:

'K ontving tot Amſterdam, ik gaf ter Gouw mijn geest,
Wiens ſtrijdt voor Zeden, Schrift en Vrijheid is geweest.

Voor het eerſte deel zijner werken is zijn leven geplaatst, en

zijne bedrijven, zo als ze hier geboekt zijn, zijn te vinden bij HOOFT, BOR, BRANDT, en anderen.

COPIER, (ANDRIES) was van geboorte een Hollander, als zijnde een natuurlijke zoon van den ouden Heer VAN CALSLAGEN, een getrouw aankleever van Prins WILLEM DEN EERSTEN, en onverzaagd, als de dienst van 't Vaderland 'er mede gemoeid was. Hiervan gaf hij openlijke blijken in het jaar 1574, ten tijde dat gemelde Prins van oogmerk was, om, met goedvinden van de treffelijkſten der Burgeren, zig van *Antwerpen* meeſter te maaken. Deze zaak kreeg in zóverre haar beſlag, dat 'er twee duizend Soldaaten, zo wel als hunne Officieren, in andere kleedingen, op de Marktdagen binnen gekomen waren, die heimelijk bij de Burgers gehuisvest werden, meest echter in de Brouwerijen in de nieuwe Stad. De vermaarde RUICHAVER was een van de voornaamſte Kapiteinen, en eenige weinige dagen vóór den aanſlag binnen gekomen. Vijf honderd man van de zijnen lagen in de Brouwerij, *de drie Snoekjes* genaamd, met kennis en toeſtemming van COPIER, van welke Brouwerij hij Zegelaar was. Hij deed meer; hij voorzag dezelven, ten zijnen koſte, van ſpijs en drank. De aanſlag, door *Don* LOUIS, ontdekt zijnde, werden eerst vier Soldaaten van den Prins gevangen genomen, als ook COPIER zelve. De Soldaaten eerſtond op de tortuur gebragt zijnde, bekenden dat zij in dienst van den Prins VAN ORANJE waren, dat zij hadden gelegen in *de drie Snoekjes*, met kennisſe van den eigenaar; dat COPIER VAN CALSLAGEN hun ſpijze en drank verſchaft had, enz. na welke bekentenis zij, op order van den Markgraaf, daags daaraan, werden opgehangen, zonder dat zij eenigen van de hunnen verder openbaarden. ANDRIES COPIER werd, bij den Provoost CAMARGO, op 't kasteel gebragt. Gevraagd zijnde naar zijne omſtandigheid, bekende hij die geene te zijn, waarvoor wij hem hier gemeld hebben; met bijvoeginge, dat de oudſte dochter van den Heer VAN CALSLAGEN, die Mr. WILLEM MARTINI, Griffier, ten man had, de voorſpraak geweest was, op welke hij tot Zegelaar van gemelde Brouwerij bevorderd was. Deze verklaaring was oorzaak, dat hij tot tweemaal toe op den pijnbank werd gebragt, om te onderzoeken of gemelde Griffier

ſier geen deelgenoot van den aanſlag was. Men had COPIER zo hevig gepijnigd, dat hij in de zijde geſcheurd was; het welk, zig tot zweeren zettede, hem den dood veroorzaakte. Geduurende zijne bedlegering zig zo zwak bevindende, dat hij de gewoone ſpijze niet konde inneigen, gaf men aan zijne huisvrouw vrijheid, bij haaren man te gaan, om hem iets ter verſterking te brengen. Dit geſchiedde, en was oorzaak, dat de gevangene middel vond, om onder op den bodem van de pot, met een neteling, eene waarſchouwing voor den Griffier te krabben, en hem naderhand te doen weeten; dat zekere MICHIEL VAN DE WIELE bekend had, dat de Heer MARTINI mede van den aanſlag bewust was. Niettegenſtaande deze waarſchouwing, werd deze zelve, als te veel op het gezach van de Magiſtraat vertrouwende, naderhand mede gevat, en niet, dan na het doorſtaan van de zwaarſte tormenten, omſlagen.

Zie BOR, VII. Boek, p. 586 en 587.

COQUEL, (ANTONI DE) verdedigde, als Bevelhebber, in dienst des Konings van *Spanje*, in het jaar 1592, en als een dapper man, de Stad *Steenwijk*, tegen Prins MAURITS en Graaf WILLEM VAN NASSAU; weigerende hij, zo lang het hem eenigzins mogelijk was, van overgave te willen hooren. Toen het niet meer mogelijk was; de Stad langer te houden, bedong hij een eerlijken uitogt voor hem en de zijnen; dit werd hem toegeſtaan, op voorwaarde, dat zij, geduurende den tijd van zes maanden, bezoosten den *Rhijn* niet dienen zouden.

Zie BOR, XXIX. Boek, p. 19.

COQUEVILLE, (*Heer van*) of *Cocqueville*, een Fransch Edelman, deed, ten voordeele van den Staat, met een menigte gevluchte *Franſchen* en *Nederlanders*, in het jaar 1586, met bewilliginge van ORANJE, nu en dan een' inval in het Graafſchap *Artois*; ook namen zij, in *Picardiën*, *St. Valery* in. Op order van den Koning van *Frankrijk*, en op aandrijving van den Hertog VAN ALBA, daar binnen belegerd wordende, werden zij verraden, door den Marſchalk VAN COSSE. Onder de gevangenen bevond zig COQUEVILLE, die onthoofd werd; zijne bijheb-

ben-

bende Nederlanders moesten het insgelijks met den dood bekoopen, wordende alleen de *Franschen* verschoond.

Zie BOR, IV. Boek, p. 238.

CORANO, (ANTONIO) was, hoewel van geboorte een Spanjaard, een man, die de Hervorming toegedaan was. Hij ontbield zig, als Predikant der Gereformeerden, in het jaar 1566, in *Frankrijk*, ten tijde dat de Staaten van *Braband*, bij de Hertoginne, na het zenden van 't Request door de Gereformeerden aan den Koning, matiging der Plakaaten verzocht hadden. Op de Verklaaring der Hertoginne, daarop geen besluit te kunnen neemen, dan in volle Staatsvergaderingen, verstoutten zig, eenige dagen daarna, de Gereformeerden, een Request over te geeven aan den Graave VAN HOOGSTRAATEN, en aan de Magistraat van *Antwerpen*, waarin zij verzochten, dat ANTONIO CORANO, een Spanjaart, dien zij uit *Frankrijk* ontboden hadden, voor hen mogt prediken; dat hij, bijgenaamd BELLERINE, een bekwaam man was, zijnde geweest Minister van de Hertoginne VAN FERRARA. Het antwoord was, *dat zij zouden wachten tot de terugkomste van den Prinse, die afweezig was; en deeden zij anders, het was tegen hunnen wil.* Echter deeden zij, op den 18den December, CORANO prediken. De Magistraat daarover haar ongenoegen betoonende, antwoordden de Gereformeerden, *dat men dit niet ten kwade konde duiden; dat zij geen anderen Predikant hadden, dan* Taffin, *die zieklijk was, en dat zij meenden, noch den Graaf, noch de Magistraat geoffenseerd te hebben, vermits zij zulks bij Requeste hadden versocht.* De Hertogin willde het verder prediken van CORANO in geenen deele gedoogen, eischende zelfs dat de Spanjaart gestraft zoude worden; en op dit bevel predikte hij niet meer. Kort daarop, *Valenchien* door NOIRKARMES ingenomen zijnde, en die Stad wederom, ten dienste des Konings, versterkt wordende, kwamen te *Antwerpen* MATHEUS FLACCUS ILLIRICUS, SPANGENBERGEN, en andere Kerkendienaars uit *Duitschland*, de *Augsburgsche Confessie* toegedaan, welken de Gereformeerde Predikanten noodigden tot het houden eener disputatie, over eenige in verschil zijnde artikelen: onder anderen over de tegenwoordig-

digheid van het Lichaam van CHRISTUS in het H. Avondmaal. De uitflag daarvan was, dat de twistende partijen hunne Geloofsbelijdenisſen afzonderlijk in druk deeden uitgaan. Om het verſchil weg te neemen, of ten minſten te verkleinen, deed CORANO in druk uitgaan een *Zendbrief* aan de Herders der Duitſche Gemeente binnen *Antwerpen*, behoorende tot de *Augsburgſche Confeſſie*, hun vermaanende tot eendragt met de Gereformeerden. In dien brief noemde hij de eerstgemelden *zijne lieve broederen*, en beklaagde zig dat de ſtoel der waarheid was verkeerd in dien der tweedragt; de ſtoel, waarop men niet behoorde te prediken, dan het woord van *God*, om CHRISTUS te leeren kennen; en aanwinst te doen van eenigheid en broederliefde, tot afſterving van den ouden Adam en alle kwaade begeerten. Hij voegde 'er nevens, dat men, anders doende, zig gelijk ſtelde met onbeſchaamde Monniken, inſtrumenten van den Paus van *Rome*, dien hij den ANTICHRIST noemde. Het middel, dat hij voorſchreef, behelsde niets dan gematigdheid en liefde: *laat ons* (zegt hij tot ſlot daar van) *de ſtichting der gemeente J. C. zoeken, en niet onze eigen ijdele glorie; laat ons, ons bevlijtigen om de menſchen door onze predikatiën, tot* Christus, *den opperſten Leeraar, te leiden, en niet om de* Confeſſie van Augsburg, *noch om de Catechismus van* Martinus, *noch om de uitleggingen van* Jan *of* Pieter, *te volgen; laat ons de Vorſten en Prinſen van* Duitschland *te kennen geeven, dat alle quæſtien zijn neêrgelegd, en dat wij in alle vereeniginge en vriendelijkheid leven.* Deze brief was gedrukt in 't *Fransch* en *Duitsch*, en was gedagtekend binnen *Antwerpen* 22 Januarij 1567. Hij is met den lof van veele begaafdheden te bezitten, en van ongemeen beſcheiden geweest te zijn, ten grave gedaald: zeker, iets zonderlings, daar hij een Spanjaart was; 't welk hem, waarſchijnelijk, bij de Hertoginne te meer gehaat maakte.

Zie BOR, III. Boek. BRANDT, *Historie der Reformatie*, I. Deel.

CORBARON, één van de zamenverbondene Edelen, wiens afkomst en geſlacht duiſter is.

Cor-

CORBULO, (CNEJUS DOMITIUS) een man van aanzienlijke geboorte, en Veldoverſte der Romeinen, in deze en nabuurige landen; zijnde hem het krijgsbeſtuur van het Wingewest in *Neder-Germanien* door Keizer CLAUDIUS opgedragen. Zijn arbeidzaame aart was gepaard met loosheid en ſtrengheid omrent de krijgsknechten, waardoor hij niet alleenlijk roem, maar zelfs de eerteekenen der zegepraal verworven heeft, niettegenſtaande hem bevolen was, geenen oorlog te voeren. In rust zijnde, was hij bedacht op middelen, waardoor de krijgsknechten in bezigheid mogten gehouden worden. Het middel, waarmede hij hun der ledigheid onttrok, was, het graaven van een grift of vaart, tuſſchen de *Maas* en *Rhijn*, ter lengte van omtrent zes mijlen, om daardoor, volgens TACITUS, de gevaaren van de *Noordzee* te ontgaan; of op dat daardoor de rivieren, door de zeevloeden opzwellende, de landen minder aan overſtroomingen zouden blootſtellen. De *Caninefaten* waren gewoon, hunne laagere landen, met kaaijen en kadijken, tegen de ligte vloeden te beveiligen, 't welk alleen dienſtig was ter ſtuiting van het water, dat van verre en langzaam tot hen kwam; doch een zwaarder en ſteviger dijk was 'er noodig tegen de overſtroomingen, die hun onvoorziens en met meerder felheid overvielen. De arbeidzaame CORBULO, hierin willende voorzien, was voorneemens, niet verre van de *Noordzee*, een grooten dijk te doen maaken, om daarmede de kleiner kaaijen en kadijken, die van den eenen kant tegen de *Waal*, en van den anderen tegen den *Rhijn* aanlagen, aan elkander te voegen, en aldus de vloeden van de *Noordzee* zo veel te krachtiger van de binnenlanden aftekeeren. Ter bereikinge van dit zijn oogmerk, deed hij de grift zo diep en breed graaven, dat de uitgegraavene aarde daartoe voldoende mogt zijn, en dat niet zonder eenigen omweg, vermits de grond zulks misſchien vereischte. Dewijl men nergens anders, in het Eiland der Batavieren, gevonden heeft, dat de *Rhijn* 23000 ſchreeden, dat is vijf en drievierde mijlen van de *Maas* af is, ja zelfs naauwlijks boven de honderd zeventig ſtadiën, zo als DIO de tuſſchenwijdte bepaalt; moet men onderſtellen, dat hij niet wel op eene andere plaats aan de *Maas* heeft kunnen komen, dan recht tegen over *Geervliet*, daar deze ſtroom zig met de *Waal* ver-

eenigt

eenigt. Het is ook zeer waarſchijnelijk, dat hij de *Foſſa Corbulonis*, (de vaart van *Corbulo*) welken naam zijn gevraavene grift gedraagen heeft, bij den *Rhijn*, aan het einde van de *Leidſche Vaart*, de *Vliet* genaamd, begonnen heeft; en 'er is mede niet aan te twijfelen, of de grift zelve is in het Nederduitsch zo genaamd geweest: want het woord *Vliet* betekende, bij de nabuuren van de *Noordzee*, de Eb en Vloed, om welke te keeren dit werk is aangelegd. Maar dat men daarom zou vaſtſtellen, dat de Vaart, Grift of Graft van CORBULO, dezelfde is, die nog tegenwoordig van *Leiden*, door *Delft*, naar *Maaslandſluis* loopt, ſchijnt te ſtrijden tegen den inhoud van de oude Hollandſche Jaarboeken, die zo wel het jaar, als den uitvinder van dit werk uitdrukkelijk aanwijzen. Want men kan niet twijfelen, dat de Dijk van CORBULO, eenigen tijd daarna, wanneer de oevers met veel zwaarder werk, tot aan de *Noordzee*, voorzien en verzekerd waren, als onnut, wederom in de grift geworpen is, vermits men van dezelve nergens eenig overblijfzel meer vindt. Doch zij, die TACITUS en DIO, de eenigſte wegwijzers in dezen, verlaaten, en de Vlieten verder nagaan, ſchroomen mogelijk in de Vaart van CORBULO te vallen, vermits zij anders daartoe geen de minſte reden hebben. Het is een bekende zaak, dat 'er verbaazend veel geſchreven en getwist is, om de rechte Grift van CORBULO aantewijzen, zonder dat zulks tot nog toe beſlist is. Nergens maken de Hollandſche Jaarboeken melding, door wiens last de gemelde Graft, die van *Leiden*, door *Delft*, naar *Maasland* loopt, gedolven zij, maar wel van de opbouwing der Stad *Delft*, zonder echter van de Graft te ſpreeken. Dit niettegenſtaande is het gemeenſte gevoelen, dat die Stad aan de Graft van CORBULO geſticht is. CLUVERIUS ijvert 'er zeer ſterk voor; en tot nog toe heeft men ook geene bewijzen tot het tegendeel, die meer ſteek houden.

Men zie verder hier over ALTING & HALMA, P. I. p. 47.

CORBULONIS MUNIMENTUM, *of de Schans, Veſting of Sterkte van Corbulo.* Kort voor dat deze Veldheer het bovengemelde werk ter hand nam, met zijne vloot aan den *Eem* geland zijnde, om overteſteeken naar het land der *Cauchen* en *Friezen*, die door

door het gerucht van zijne ſtrengheid verſchrikt waren, zonder zij hem terſtond Gijzelaars, en booden aan, weder te keeren onder de gehoorzaamheid, waarvan zij zig, na de nederlaag van APRONIUS, ontſlagen hadden. CORBULO hun dus enkel met zijne komſte tot onderwerping gebragt hebbende, wees hun landen aan, maakte, om hen in toom te houden, een ſterkte in dezelve, richtte 'er een Raad op, en gaf hun Overheden en Wetten. Den tijd, waarin dit is voorgevallen, wijst DIO aan, als geweest zijnde in het agt-en-veertigſte jaar onzer tijdrekening, toen CLAUDIUS voor de vierde, en AULUS VITTELLIUS voor de derdemaal Burgemeeſter was. Min zeker is de plaats, alwaar die ſterkte door hem is aangelegd; men moet 'er dus, uit de omſtandigheden, naar giſſen. Op het Art. BADUHENNA is aangetoond, dat zij, die over het *Vlie* woonden, het alleen zijn geweest, welken de legers van APRONIUS verſlagen, en genoodzaakt hebben terug te keeren: dewijl de *Friezen*, die aan den *Rhijn* woonden, door de Romeinſche vloot terug en in toom gehouden werden. TACITUS geeft niet onduiſter te kennen, dat CORBULO, met zijn gewapend leger, naar het land der *Cauchen* trekkende, denzelfden weg koos, langs welken GERMANICUS, voor dezen, naar de *Cheruſcen* getrokken was, naamlijk door vaarten, meiren en verdronkene landen; dat hij, aan den *Eem* komende, ontmoet heeft de Gezanten en Gijzelaars der *Friezen*; waaruit dan geen ander beſluit kan opgemaakt worden, dan dat CORBULO zijne ſterkte maakte in het gedeelte van *Friesland*, over het *Vlie*, hetwelk het naast aan den *Eem* en het land der *Cauchers* lag. Dan ook dit geeft nog geene volkomene zekerheid van de waare gelegenheid, ſchoon men dit beſluit moet maaken, uit de bekwaamheid van de plaats, uit de overblijfzelen van den Raad, Overheden en Wetten, die men nog ergens kan opſpooren; en dit doende, dan zal men 'er geene vinden, waarop alles met meer recht kan worden toegepast, dan op *Groningen*: 't zij dat men acht geve op de nabijheid van de rivier de *Eems*, die door de Romeinen zo menigvuldigmaal bevaaren werd; of op de gemaklijkheid, om van de *Noordzee* en de *Marnamaanſche Haven* daar inteloopen; of eindelijk op den weg te land, langs een harde en hooge ſtreek, van de Graft van DRUSUS af. Ook zal men

men geene Stad vinden, daar de vorm van Regeering aan de Romeinſche zo veel evenaart; waarvan men de bewijzen omſtandig bij ALTING vinden kan. En wat aangaat dat aldaar, minder dan elders, *Romeinſche* Oudheden gevonden zijn, zulks kan men goedmaaken uit TACITUS, die verhaalt, dat CLAUDIUS aan CORBULO verbood, eenig nieuw geweld tegen *Germaniën* te pleegen, en dat hij zelfs de Bezetting aan deeze zijde van den *Rhijn* deed te rug trekken.

Zie TACITUS, *Jaarboeken*, cap. 19.

CORIOVALLIUM, volgens HALMA, uit ALTING, een plaats in het *Land van Overmaaze*, in het Reisboek van ANTONIJN, *Coriovallum* genaamd, doch in de Reiskaart *Cortovallum*, dat zekerlijk niets dan een misſtelling is, zijnde in plaats van de *i* een *t* geſteld. Beiden ſtemmen overéén, dat *Coriovallium* ligt vier gemeene Duitſche mijlen van *Atuaca*, in het *Land van Tongeren*, in het midden tusſchen *Gulik* en het *Land der Ubiën*, (Keulemaars); dat ook *Coriovallium* en *Juliacum*, of *Gulik*, drie en een halve mijl van elkander liggen; en dus zou dit de plaats geweest zijn, daar tegenwoordig *Keijer* is, zijnde een Dorp, gelegen in een dal, een mijl van *Maaſtricht*. CLUVERIUS, om te doen gelooven, dat het, door moorden en ſteelen, in onze dagen, befaamde *Valkenburg*, het oude *Coriovallium* is, verzint eene benaaming, die nooit voorheen door iemand genoemd werd, naamlijk *Corwalgen*, en houdt met veel ernst ſtaande, dat de Romeinen daarvan hun *Coriovallium* gemaakt hebben, op het Duitsch *Walchenburg*, waarvan zij *Cor* voor afgenomen, en *Burg* achter aan gezet hebben. Hij zegt verder, dat 'er geen onderſcheid is tusſchen *Valckenburg* en *Walchenburg*, als alleenlijk in de uitſpraak. Indien zulke verzieringen kunnen doorgaan, zou het met de oude en hedendaagſche Geographie bedroefd geſteld zijn.

Zie HALMA.

CORNELII, (A.) geboren te *Delft*, uit een eerlijk geſlacht, *Storm van 's Gravezande* genaamd. Al in zijne jeugd werd hij, door zijne ouders, ter Schoole gezonden, met oogmerk om hem

het predikampt onder de Hervormden te doen bekleeden; waaraan ook bij uitneemendheid voldaan werd. Zijne eerſte ſtandplaats was *Frankendaal*, in het jaar 1573. Naderhand te *Delft* zijne ouders komende bezoeken, werd hij aldaar beroepen, en bleef 'er, met bewilliginge van die van *Frankendaal*. Hij was de derde in den rang der Delfſche Leeraaren na de Hervorming, en was tegenwoordig op de Sijnode te *Middelburg*. Hij overleed den 9den Junij 1605. Zijn afbeeldzel gaat in prent uit.

Zie BLEISWIJK, p. 400.

CORNELII, (ADRIANUS) een vermaard Kanunnik, geboren te *Brouwershaven*, ſtierf in Augustus 1556.

CORNELII, (POPPIUS) was, in den jaare 1603, Lid van de Sijnode te *Harlingen*, in 1615 van die te *Bolswaard*, en overleed den 25ſten Mei 1625. Men houdt hem voor den zoon van CORNELIUS POPPIUS, van *Roster* of *Oosterhoule*, voortijds Leeraar te *Sneek*, vanwaar hij, om zijnen Godsdienst, gebannen werd, in 1567, op verbeurte van lijf en leven. Twee jaaren daarna werd hij Predikant te *Westerhuizen*, in *Oost-Friesland*. Waarſchijnelijk is hij het, die te *Wezel*, in 1568, de Kerkenorde, aldaar beraamd, mede ondertekend heeft.

Zie DREAS, *Naamregister der Predikanten*.

CORNELIS ADRIAANSZ, doorgaans bekend bij den naam van BROER CORNELIS, werd geboren te *Dordrecht*, in het jaar vijftien honderd en twintig. Zijn vader was Mr. ADRIAAN CORNELIS WOUTERSZ, Paſtoor van de Nieuwe Kerk, binnen gemelde Stad. CORNELIS werd, in het jaar 1548, Minderbroeder te *Brugge*, daar hij openlijk, geduurende den tijd van dertig jaaren, predikte, (als men aan zijne walgelijke Sermoenen den naam van Predikatien geeven mag,) mids men daarvan afneeme den tijd dat hem door de Magiſtraat het prediken verboden was. Naar den tijd, waarin hij leefde, had hij zig tamelijk wel in het Latijn en Grieksch geoefend, en verſtond ook een weinig van het Hebreeuwsch. Meer was hij geleerd in de kunst van vleijen en lasteren; doch als hij 'er zig op toeleide, wist hij ſomtijds de zaa-

zaken zeer wel voortedragen, en werd daardoor, in dien tijd, voor een treffelijk Prediker gehouden. In alle zijne Sermoenen verhief hij den maagdlijken ſtaat verre boven den gehuwden, om den Hemel te verdienen: waardoor hij veele getrouwde vrouwen zeer bekommerd maakte, en veele jonge dochters een afkeer voor het huwelijk inprentte; van beiden kwamen veelen bij hem ter biechte, om raad en troost vraagende. BROER CORNELIS, die een geile boef was, kreeg het in den zin, om uit alle dezen eene Orde van *Devotariſſen* in te ſtellen; betoogende, volgens zijne wijze, dat de getrouwden nog zalig konden worden, zo zij de vleeſchlijke begeerten in het huwelijk konden wederſtaan; doch niet de daad zelve, maar de neiging van de vrouw tot den man, moest uitgeroeid worden. Zelfs dit als een onmogelijke zaak kennende, riedt hij de geenen, die hem minder dan wel andere bekaagden, zig dikwaals bij hare Paſtoors ter biechte te begeeven, van wien zij dan de abſolutie zouden ontvangen. Gantsch anders handelde hij met die, welke hij voor ſchoon hield, en die hij dus gaarne onder zijne Orde had. Om deze tot *Devotariſſen* te maaken, bedukkte hij haar, dat, vermits zij de inwendige gebreken in het lichaam niet konden wederſtaan, het noodig was, dat het lichaam door uiterlijke penitentie gekastijd werd. Na dat die misleide menſchen zig dan geheel onder zijne gehoorzaamheid en beſtuurinig begeeven hadden, moesten zij ieder maand bij hem ter biechte komen, en op de door haar bezworene gehoorzaamheid, hem haare innerlijke bewegingen, en alles, wat in het huwelijk door haar bedreeven was, ongeveinsd, hoe platter hoe godvruchtiger (zo hij zeide), verklaren; om haar dan, als een bekwaam Geneesheer, zuiver te kastijden, en daarna te abſolveeren. Wanneer nu de in het geweeten bekommerde vrouwen dit gedaan hadden, zeide hij, *dat tot heimelijke en onkuiſche oonden eene heimelijke zuivering en heimelijke diſcipline, die de wereld niet weeten mogt, (om dat dezelve het geeſtlijke niet kende) van nooden was: daarom moetten zij, op pene van de eeuwige verdoemeniſſe, hem zweeren, van deze heimelijke penitentie aan niemand te ontdekken.* Na het afleggen van dien bedriegelijken en ſchandelijken eed, nam hij die ongelukkigen voor *Devotariſſen* aan. Van de

ongetrouwden onderzocht hij de gedachten, en handelde voorts daar mede als met de getrouwden; laatende haar zelven de gardekens maaken, en zeggende met een groote ernsthaftigheid, *dat zij, om de discipline van hem te ontvangen, haar lichaam onthlooten moesten, om door die naaktheid, de beschaamdheid, benevens de geveinsdheid, te overwinnen.* Van trap tot trap bragt hij haar daartoe, dat zij zig moedernaakt ontkleedden, hem de gard in handen gaven, en ootmoedig baden, haar zondig lichaam te willen ruchtigen; 't welk hij dan deed, zeggende: (welk een schoft!) *dat Gode aangenamer was, de ootmoedigheid der penitentie, en dat zij zig ontkleed hadden, dan wel de harde slagen; dit hij ook weigerde te geeven;* misbruikende daartoe veele zinspreuken van godvruchtige oudvaderen. Den, hoe zwaar ook deze booswicht de onnozelen door eeden verbonden had, werd, echter, dit zijn schandelijk bedrijf openbaar, door twee zeer eerbaare dochters, BETTEKEN MAAS en KALLEKEN PIETERS genaamd, welke tot de ontkleeding niet wilden bewilligen, en daarom door BROER CORNELIS als verdoemd en voor ketters uitgemaakt werden. Deze gingen zig daarover in de biecht beraaden met den Gardiaan van het Klooster, die haar beter en eerlijker onderrichtte, onder voorwaarde van te zwijgen, en het Klooster niet te schande te maaken. BROER CORNELIS, niet kunnende verdraagen dat zij zig van hem onthielden, deed haar beide in den kerkban, ja beklaagde zig zelfs op den predikstoel over BETTEKEN MAAS. De Magistraat 'er dus kundschap van krijgende, deed de beide dochters voor zig komen, en ontdekte toen den gantschen handel. De Regenten, na die ontdekking, met reden, voor de eer van hunne vrouwen en dochters bedueht zijnde, klaagden 'er over aan den Gardiaan, die CORNELIS, in het jaar 1563, naar *Iperen* verzond. Dan, met den aanvang der beroerten in de *Nederlanden* (1566), kwam hij, zonder verlof, weder te *Brugge*, en begaf zig op den predikstoel, gruwelijk tierende en scheldende op de Magistraat, op de Staaten Generaal, op de vier Leden van *Vlaanderen*, op den Prins VAN ORANJE, en op de Ketters. Hij betoonde zig, in zijne woeste drift, somtijds meer dol dan verstandig, ja hij schaamde zig niet, de oneerlijkste taal voorttebrengen. Hoewel zijne

Ser-

Sermoenen genoeg bekend zijn, zullen wij een gedeelte van één derzelven, die hij in de maand December 1566 deed, ſchoon op verre na de ſlechtſte niet, hier bij voegen. Na gedeeltelijk zijnen text verklaard te hebben, zeide hij: *ha, ik zoude van dulligheid en gramſchap wel uit mijn vel ſpringen; ha, daar zijn te Antwerpen, in dien helſchen poel, in dien duivelſchen afgrond, daar alle vermaledijt feniin en ſtinkende vuiligheid te zamen groeit en vloeit, wederom nieuwe verraders, nieuwe ſchelmen en booswichten, uit de vervloekte en verdoemde Duitſche landen aangekomen, en meenen hier in deze edele Nederlanden, (welke zig vroomlijk in het Catholijk kerſtengeloove gehouden hebben, tot dat die magere droge Duitſche Leereaersgaten hun vuil beſcheten request gepreſenteerd hadden,) hun lieder Confeſſie van Augsburgſche overtebrengen en te planten; daarom ſchijte ik in de Confeſſie van Augsburg; ha, de tijd zal nog komen, dat die Confeſſie aan de galg gehangen, met ſlijk en ſtrent beworpen zal worden; ja alle Catholijken hun gat 'er aan zullen veegen, ha! zo ziet! ha! de Duivel haalt de Confeſſie: ou wat meent dijt dat wij dol en zot zijn, en dat wij ons zo zullen laten overduivelen, van deeze leereaersgaten, deeze verraders.* Doch, al genoeg van deeze ergenisſen en morsſigheden! In het jaar 1572 voer hij niet min verwoed uit tegen ALBA. Dan het verdriet ons langer met die zotheden bezig te zijn; die 'er behagen in vindt, leeze zijne Sermoenen zelve; waaromtrent wij, echter, durven verzekeren, dat daaruit geen het minſte nut of ſtichting te haalen is. Men moet hem evenwel dit recht doen, dat volgens het getuigenis van ZWERTIUS en andere geloofwaardige mannen, 'er eenige geleerde leerredenen van hem in ſchrift gezien zijn, die in de beroerten zoek geraakt zouden weezen. Ook is nog van hem gedrukt, eene Verhandeling over *de Zeven Sacramenten*, en eene Uitlegging van *de Tien Geboden*. Ten tweedemaale was hem, in het jaar 1576, het prediken verboden. Niet lang daarna werden de broeders van zijne Orde beſchuldigd van onnatuurlijke zonden; waarom eenigen van hun verbrand werden. Na dien tijd leefde BROER CORNELIS in een zieklijken en kwijnenden ſtaat, tot den 14den Junij van het jaar 1581. Eenigen zeggen dat hij in zijn Kloos-

ter te *Brugge*, andere dat hij in 't *St. Jans Gasthuis*, aldaar begraaven is. Ook word gezegd, dat de bekende Schilder H. GOLTIUS zijne predikatiën afgeschreeven en in het ligt gebragt heeft. Te *Brugge*, op het kerkhof der Minderbroederen, ziet men nog, ter zijner eere, een graffchrift, ingericht als of hij een onbesproken en heilig mensch geweest ware; en niet alleen dit, maar een kundig en achtingswaardig man onder de Roomschgezinden, niettegenstaande hij wel voorzag dat hij daarover aanstoot zou lijden, ondernam, hem van zijn smette te zuiveren, in deze woorden:

„ Dit is dan die beruchte en wijdbefaamde *Broer Cornelis*, wiens gedrukte predikatiën zo menig gezelschap vervrolijkt hebben, en nog daaglijks vervrolijken, en grecdiger van veele menschen gelezen worden, als het beste predikatieboek, dit is de eigen *Broer Cornelis*, zal ik nog eens zeggen, want het herhaalen van zijn naam, zal alleen alle mijmeringen en zufferijen van menig lezer verzetten; dit is, zeg ik, die Dordsche Minnebroeder, van wien zo veel buitenspoorige malligheden, om hier geen slegter uitdrukkinge te gebruiken, verteld worden. Zouw ik die algemeene vreugde hier komen stooren; zouw ik Hollands tijdverdrijf, ik zegge zijne drollige en meer als koddige Predikatien, en alle die mooije vertellingen, in twijfel durven trekken? had ik een algemeene afstand van alle inlandsche Schrijvers, tegen mij te wachten? Het zal evenwel, hoop ik, geen schelmstuk zijn, het zeggen van anderen, en hun oordeel over de gemelde Predikatien, en over die zo uitgekreten vertellingen, den Lezer in 't kort voorteftellen: Een bescheiden en onpartijdig karel is nooit onwillig, zo wel de verdediging als de beschuldiging aantehooren: ik wil niet ontkennen, dat wij al aardige Predikanten in onze kerk gehad hebben, dat de Monnikken voornamelijk, 't zij om wat bezonders te zeggen, 't zij uit onkunde, 't zij om andere redenen, somwijlen fratzen en fabelen, voor hondige redenen en Euangelische waarheden, op den Predikstoel gebracht hebben, en het volk met onnutte vertellingen, in plaats van heilzame en stichtelijke leeringen, opgehouden hebben: maar dat al geeft nog geen vast gevolg tegen *Broer Cornelis*. Het zou ons in alle gevallen niet deeren, dat een drollige Monnik eenige pot-

zen

zen op den ſtoel der waarheid aangerecht, en eenige onbetaamlijke kwinkſlagen, en boerterijen uitgelapt had; men kon dit niet meer dan op de rekening van zijn Konvent zetzet; maar de waarheid mag en moet in alles worden nagezocht. Ook wil ik mij in deze zaak niet als rechter gedragen, en 'er zelfs niet eens in ſtemmen, maar alleen bijbrengen wat deftige Schrijvers 'er van geoordeeld en geſchreven hebben, en laaten den Leezer dan oordeelen, of men over dien Dordſchen Minderbroeder, ongehoord, ongezien, ongekend, niet al te driftig geoordeeld heeft: laat ons dan hooren wat geleerde en beſcheiden mannen en ſchrijvers, die in zijn tijd geleefd hebben, van hem zeggen.

„ VALERIUS ANDREAS, een man van kennis, en die nooit van partijſchap beſchuldigd is geweest, geeft het getuigenis van hem, dat hij in geleerdheid en welſprekenheid heeft uitgemunt, dat hij in drie talen bij uitnemendheid ervaaren is geweest, dat hij de Bruggenaars dertig jaaren lang, met een bijzondere bevalligheid en lieflijkheid in het goddelijke woord onderwezen heeft: dat hij tuſſchen de laſteringen en het gedurig raazen en tieren der oncatholijken, tuſſchen de vuilaartige aanvechtingen der laſteraars, en tuſſchen de beſpotting van verrovende ſchimpſchriften, altijd volſtandig en onbeſweeken is gebleeven, en de rechte Apostel van *Brugge* is geweest." Eindelijk voegt de gemelde Schrijver, uit SANDERUS, 'er bij, dat zijne ſchriften, na dit hij overleden was, door de kwaadaardigheid der Onroomſchen vervalſcht zijn, en dat zij 'er ontuchtige kwinkſlagen en klugtige beſpottingen van den zeer vroomen en onſchuldigen man hebben ingeflanst."

Doch de vraag is, of de geleerde VAN RIJN, wiens woorden dit zijn, in de aantekeningen op de *Kerklijke Oudheden van Zuidholland*, p. 133 en 134, in zijne voorafſpraak zelf niet genoegzaam te kennen gegeeven hebbe, aan dit getuigenis van VALERIUS en SANDERUS geen volkomen geloof te kunnen geeven. Want waarom anders het beding gemaakt, *van geen rechter te willen zijn*, en te bekennen *met die getuigenisſen niet eens in te ſtemmen?* Dit zo zijnde, ware immers zo een voorſpraak beter achtergelaaten, ten minſten om zijns zelfs wil. Nog komt 'er bij, dat BROER CORNELIS ſtierf in het jaar 1581, gelijk wij ge-

zegd hebben, en dat VALERIUS ANDREUS eerst geboren werd 1588, en overleed 1643, en dus als geen gelijktijdig levende ſchrijver bijgebragt kan worden. Zijn afbeeldzel gaat, onder de zeldzaame pourtraiten van VAN SICHEM, mede in prent uit.

CORNELIS, (WILLEM) was een Zeeuwsch Kapitein, in dienst van de geoctroijeerde West-Indiſche Maatſchappij. In het jaar 1634 geraakte hij, met eenige andere Nederlanders, omtrent de kust van *Brazil*, in een hevig gevecht met de Spanjaarden, waarbij deze Held, kort vóór dat de vijanden vernield werden, kwam te ſneuvelen.

Zie DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal van de West-Ind. Comp.* p. 396.

CORNELIS DIRKSZOON, bekleedde, in het jaar 1572, te *Monnikendam*, de waardigheid van Burgemeeſter. Een man van grooten moed en bekwaamheid zijnde, was hij boven dien bekleed met den rang van Admiraal van *Noord-Holland*. Proeven van zijne dapperheid gaf hij in het vermaarde gevecht tegen BOSSU.

Zie het Artikel BOSSU.

CORNELIS MIJNARTSZ; zie WIJNARTS. (CORNELIS)

CORNELIS WIGGERTSZ; zie WIGGERTSZ. (CORNELIS)

CORNELIS DE WITH; zie WITH. (CORNELIS DE)

CORNELISZ, (JACOB) ook wel genaamd JACOB VAN DAALEN, werd geboren te *Rotterdam*, in het jaar 1608. Onzeker is het, wanneer hij geſtorven is; dit weet men, dat hij een ijverig Leeraar bij de Doopgezinden te *Amſteldam* was, en wel met naame bij de zulke, welke hunne vergadering in de kerk bij *'t Lam* hielden; met welke hij naderhand zig vereenigde met die van den *Toren*. Hij was zeer ervaren in de Heel- en Ontleed-kunst, waarvan de bewijzen in druk zijn. Zijn naam is mede vermaard geworden door eenige verſchillen, welke hij had met JOOST HENDRIKS, over *den Dood van Christus*. Zijn afbeeldzel gaat, op meer dan éene wijze, in prent uit.

CORN-

CORNPUT, of CORPUT, is een aanzienlijk geſlacht, dat veele jaaren te *Breda* en te *Dordrecht* gebloeid, en aanzienlijke mannen voortgebragt heeft. De eerſte, dien wij op de geſlachtlijst daarvan ontmoeten, is

CORNPUT, (HENDRIK VAN DEN) getrouwd met *N. N.* bij welke hij verwekte,

CORNPUT, (NICOLAAS VAN DEN) *Hendriksz.* Burgemeeſter te *Breda*, getrouwd met *N. N.* waarbij hij verwekte twee zoonen en eene dochter:

1. ANTHONIJ, die volgt.
2. HENDRIK, Kanunnik te *Breda*, zeer onverwacht overleden, den 1ſten Januarij 1537.
3. EVA, die trouwde met *Gillis Buyſen*, welken zij drie kinderen baarde.

CORNPUT, (ANTHONIJ VAN DEN) *Nicolaasz.* trouwde eerst ALEID VAN BERGE, en daarna ANTHONIA BORMS. In het eerſte huwelijk verwekte hij vijf kinderen:

I. HENRIK, wiens vrouw was ELISABETH VAN HAGE, en liet na zeven kinderen: 1. WILLEM, 2. ANTHONIJ, 3. ALIJT, 4. JASKENS, 5. GOOLKEN, 6. MARIA en 7. ELISABETH.
II. Mr. JOHAN, die volgt.
III. MARCELLUS, gehuwd met ANTHONIA ANDRIES, *Gijsberts dochter*, waarbij hij had tien kinderen:

1. ALIJT, getrouwd met JAN VAN CETERS, dien zij één zoon baarde.
2. MARGRITA, getrouwd met LAMBERT VAN OORT.
3. HEYLKEN, getrouwd met GILLIS VERRIJKEN.
4. DINA.
5. CORNELIS, die ter vrouw had ELISABETH *Dingemans dochter.*
6. JOHAN.
7. NICOLAAS.

8. JOHANNA, die ten man had HENDRIK VAN DUUREN.
9. HUYBERT, vluchtte naar *Hamburg*, en trouwde aldaar met MARGRETHA TADEUS.
10. HENDRIK, ſtierf ongetrouwd.

IV. CORNELIS, was Burgemeeſter te *Breda*, en getrouwd met ANTONIA *N.*

V. LAMBRECHT, had ter vrouwe SYMONA DE BONT, en won bij haar drie kinderen:

1. ANTONIA, gehuwd aan LAMBRECHT VAN SCHARRENBERG; zij hadden één' zoon.
2. HENDRIK, gehuwd met LOLKJE VAN LEEUWAARDEN, verwekte bij haar één' zoon, JOHAN genaamd.
3. CATHARINA, gehuwd met KORSTIAAN BAARS, ſtierf zonder kinderen.

CORNPUT, (Mr. JOHAN VAN DEN) *Anthonisz*, geboren den 1ſten December veertien honderd twee-en-negentig, was Griffier en Secretaris der Stad en Baronnie van *Breda*, in de jaaren 1539, 1560, 1561, en in het laatstgemelde Burgemeeſter aldaar. Den 17den October 1525, was hij getrouwd met ANTHONIA MONTENS, geboren den 15den December 1509; zij was de dochter van HENDRIK MONTENS SEVERIJNSZ, Raad en Theſaurier Generaal van de Graaven JOHAN ENGELBERT en HENDRIK VAN NASSAU, en daarna van de Prinſen RHENÉ en WILLEM VAN ORANJE. Den 17den September 1567 vluchtte VAN DEN CORNPUT, met zijne vrouw en kinderen, om de komſte van ALBA te ontwijken, uit *Breda*, in navolginge van ORANJE. In 't eerſt zettede hij zig te *Kleef* neder; van daar trok hij naar *Westphalen*, alwaar hij, in den jaare 1569, overleed. Zijne weduw ſtierf te *Heidelberg*, in 1578. Zij hadden te zamen gehad agttien kinderen, waarvan tien jong geſtorven, en de overgeblevene dezen zijn:

1. BARTHOLOMEUS VAN DEN CORNPUT, geboren den 23ſten Augustus 1533; Griffier en Secretaris der Stad en Baronie van *Breda*, in 1560, 1578 en 1590. Daarna was

hij Secretaris te *Antwerpen*, en laatst Secretaris van de Weeskamer te *Dordrecht*. Hij trouwde, 1562, CATHARINA MONTENS, en ſtierf te *Alkmaar*, den 1ſten December 1610, nalatende

ANTHONIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 1ſten Maart 1564, en getrouwd, 1620, met Mr. THOMAS BUL, in *Engeland*, alwaar zij, 1640, ſtierf, zonder kinderen natelaten.

2. JOHANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 18den October 1534, trouwde, den 13den Januarij 1562, met HENDRIK SMETIUS, Lijfartz van den Paltsgraave, Hoogleeraar in de Medicijnen te *Middelburg:* hij ſtierf 1614, en zij 1589, nalatende vier kinderen;

3. ANTHONIJ, die volgt

4. HENDRIK, volgt naderhand.

5. JOHAN, geboren 1542, en overleden 1611; zijne bedrijven zullen hierna gemeld worden.

6. SEVERIJN, geboren 1543, trouwde, 1570, ANNA VAN DER MEULEN, en ſtierf den 8ſten September 1575, nalatende één éénigen zoon,

JOHAN VAN DEN CORNPUT, die ſtierf in de *Straat van Magelaan*, als Vaandrig van den Admiraal MAHU.

7. ELISABETH, geboren 1552, trouwde, den 4den April 1578, met den vermaarden Hoogleeraar FRANCISCIS JUNIUS, te *Leiden;* zij ſtierf den 12den April 1587, en hij den 23ſten October 1602, nalatende vier kinderen.

8. NICOLAAS, Secretaris te *Breda*, trouwde met *N. N.* en had verſcheidene kinderen, onder andere:

HESTER VAN DEN CORNPUT, getrouwd met EMANUEL VAN METEREN, en

N. N. VAN DEN CORNPUT, getrouwd met JOACHIM ORTEL, Agent van de Staaten Generaal.

CORNPUT, (ANTHONIJ VAN DEN) derde zoon van Mr. JOHAN, geboren den 3den Mei 1536, was Secretaris van de Weeskamer te *Breda*, en trouwde, 1561, met GEERTRUIJ VAN DEN BROEK: hij overleed den 26ſten Augustus 1573, en liet na twee zoonen:

1. Jo-

1. JOHAN, die aanstonds volgt.
2. Mr. CORNELIS VAN DEN CORNPUT, die zonder kinderen stierf.

CORNPUT, (JOHAN VAN DEN) oudste zoon van ANTHONIJ, werd geboren in Januarij 1563, en was in 1618, Schepen te *Breda*, en Rentmeester van de *Hooge en Laage Swaluwe*. Hij nam, in den jaare 1597, ter vrouwe MARIA BUYZEN, geboren in 1578, zijnde de dochter van CORNELIS BUYZEN, Schepen te *Breda*, en Lijfartz van Prins MAURITS. Hij overleed den 21sten April 1618, hebbende uit dit zijn huwelijk verwekt tien kinderen, waarvan 'er vijf jong gestorven zijn, en de overige vijf volgen. Zijne weduwe hertrouwde met JOHAN BERK, Ridder, Raadpensionaris der Stad *Dordrecht*, Extraordinaris Ambassadeur bij den Koning van *Engeland*, en bij de Republiek van *Venetien*.

1. ANNA VAN DEN CORNPUT, oudste dochter van JOHAN VAN DEN CORNPUT en MARIA BUYZEN, geboren den 24sten April 1599, trouwde, den 19den October 1616, met Mr. JACOB DE WITH, Heer *Corneliszoon*, nalaatende vier kinderen. Zie de Genealogie van DE WITH.
2. MARIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 31sten October 1603, trouwde, den 26sten November 1624, met Mr. ABRAHAM VAN DER MEER, Doctor in de beide Rechten, Raad Ordinaris in den Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, zoon van Mr. PIETER VAN DER MEER. Haar tweede man was CAREL LOTEN. Zij overleed 1671. Haare kinderen zal men vinden in de Genealogie van VAN DER MEER.
3. GEERTRUY VAN DEN CORNPUT, geboren den 24sten Maart 1605, trouwde, den 22sten Februarij 1628, met CORNELIS VAN ZIJPESTEIN, en overleed den 25sten Aug. 1649, nalaatende vijf kinderen, die bij de Genealogie van ZIJPESTEIN gemeld moeten worden.
4. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 29sten April 1606, trouwde, den 5den September 1629, met Mr. QUIRIJN DE VEER, Heer in *Calausoog*, Baljuw van 's Gra-

's Gravenhagen; zij overleed den 10den Maart 1672, en hij den 18den November 1675, nalaatende zes kinderen.

5. ANTONIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 26ſten November 1607, trouwde, den 17den Julij 1630, met ANTHONIJ VIVIEN, Heer van *Bavegines*, dien zij één' zoon baarde, welke naderhand Raadpenſionaris der Stad *Dordrecht* werd. Zij overleed den 4den Februarij 1656.

CORNPUT, (HENDRIK VAN DEN) vierde zoon van Mr. JOHAN VAN DEN CORNPUT en ANTHONIA MONTENS, geboren den 26ſten Mei 1536, vluchtte, in de maand September des jaars 1567, met zijne ouders, broeders en zusters, voor den tirannijen van ALBA. In de *Paltz* begaf hij zig tot de ſtudie der Godgeleerdheid; vanwaar hij, 1578, weder teruggekeerd zijnde, werd hij als Predikant te *Dordrecht* bevestigd in dat zelfde jaar; zijnde, reeds in 1562, getrouwd met ADRIANA VAN BRECHT, die te *Dordrecht*, in den jaare 1584, overleed. VAN DEN CORNPUT ging, in het volgende jaar, een tweede huwelijk aan, met HEYLWEG COLVIUS. Hij overleed, den 22ſten Augustus 1601, binnen *Dordrecht*, en werd in zijn familiegraf aldaar begraaven. Bij zijne eerſte vrouw hadt hij verwekt JOHANNA, ABRAHAM, ISAK, JACOB en ELISABETH VAN DEN CORNPUT; en bij de tweede, ANDREAS en ANNA VAN DEN CORNPUT.

1. JOHANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 7den Februarij 1565, en den 10den October 1587 getrouwd met MELCHIOR VAN DEN BROUX, Burgemeeſter te *Dordrecht*; zij ſtierf den 17den Julij 1602, nalaatende vijf kinderen.
2. ABRAHAM VAN DEN CORNPUT, geboren den 28ſten December 1567, overleed ongehuwd als Predikant in de *Paltz*, den 28ſten Januarij 1597.
3. ISAK VAN DEN CORNPUT, geboren den 30ſten Januarij 1569, trouwde, in 1597, ALIJT DE WITT, *Jacobs dochter*, was Predikant te *Breda*, en overleed den 6den October 1599, nalaatende één' zoon, genaamd

ABRA-

ABRAHAM VAN DEN CORNPUT, geboren den 7den Januarij 1599, die, den 28ſten Februarij 1633, trouwde met ALETTA DE WITT, dochter van Heer FRANS. Hij was Predikant te *Gieſen Nieuwkerk*, doch werd, om zijne zwakheid, ſchoon nog jong zijnde, Emeritus. Echter liet hij niet na der wereld van nut te zijn: hebbende hij geſchreven *de Goddelijke Vierſchaar*, in IV. Deelen; *het Leven van Melanchton*; *Historie der Turken*; en *Onderzoek of Petrus ooit te Rome geweest is.* Hij overleed binnen *Dordrecht*, den 30ſten October 1670, nalatende eene dochter, genaamd

ALLETTA VAN DEN CORNPUT, geboren den 23ſten Maart 1634.

4. JACOB, die volgt.

5. ELISABETH VAN DEN CORNPUT, geboren den 2den Januarij 1578, trouwde, in Februarij des jaars 1602, met den Hooggeleerden Heer JOHANNES GERARDUS VOSSIUS, Regent van 't Staaten Collegie te *Leijden*, en naderhand Hoogleeraar te *Amſteldam*; hij ſtierf in den jaare 1604, nalatende één zoon.

6. ANDREAS VAN DEN CORNPUT, geboren den 18den Januarij 1592, trouwde, den 6den Junij 1621, eerst met MARIA STOUTENBURG, bij welke hij één' zoon had, die jong geſtorven is; daarna, den 14den Junij 1616, met CORNELIA COOL, bij welke hij drie dochters had:

ANNA,
HENRICA, en
HEILWIG VAN DEN CORNPUT.

7. ANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 17den October 1593, kreeg ten man, den 14den Junij 1616, GERRARD THINS VAN AKEN, en overleed, den 14den Junij 1619 in het kraambed, van één dochter, genaamd ANNA.

CORNPUT, (JACOB VAN DEN) derde zoon van HENDRIK VAN DEN CORNPUT en ADRIANA VAN BRECHT, werd geboren den 1ſten Maart 1574. Hij bekleedde verſcheidene waardigheden in de Admiraliteit te *Rotterdam*, was Gecommitteerde ter Vergaderin-

ge

ge der Heeren Staaten van *Holland* en *Weſtfriesland*, en laatst Burgemeeſter van den Gerechte te *Dordrecht*. Zijne eerſte vrouw was JUDITH RUISCH, en de tweede JUDITH BERK, bij welke hij zeven kinderen gehad heeft, waarvan 'er vier jong geſtorven zijn; hij overleed den 7den September 1658. Zijne drie nagelaatene kinderen waren:

1. Mr. JOHAN, die volgt.
2. EMERENTIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 17den November 1613, trad, in 1637, in den echt met Mr. FRANÇOIS VAN BORN, Ordinaris Raad in den Hoogen Raad van *Holland*, die bij haar verwekte vijf kinderen.
3. Mr. HENDRIK VAN DEN CORNPUT, geboren den 11den April 1621, werd, in 1656, Schepen te *Dordrecht*, en overleed ongehuwd in 1657.

CORNPUT, (Mr. JOHAN VAN DEN) zoon van JACOB VAN DEN CORNPUT en ADRIANA VAN BRECHT, werd geboren den 7den October 1689. In 1639 was hij Schepen te *Dordrecht*; 1647 Gecommitteerde in het Collegie ter Admiraliteit van de *Maas*; 1650 in *Zeeland*. In 1636 was hij getrouwd met CORNELIA BOSMANS, bij welke hij verwekte vier kinderen:

1. JACOB, jong geſtorven.
2. MARIA, welke ten man had Mr. WILLEM VAN BEVERWIJK, dien zij eene dochter baarde.
3. JACOB, die volgt.
4. ADRIANA VAN DEN CORNPUT, ſtierf ongehuwd.

CORNPUT, (JACOB VAN DEN) zo even gemeld, was Kapitein van een Kompagnie Voetknechten, ten dienſte dezer Landen. Zijne VROUW WAS ELISABETH VAN DEN KERKHOVEN, welker vader, Mr. WILLEM VAN DEN KERKHOVEN, Raadsheer was in het Hof van *Holland*. JACOB werd, in een ſtorm op *Maastricht*, den 26ſten October 1676, zodanig gewond, dat hij het beſtierf. Hij had verwekt,

1. COR-

1. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, die jong geſtorven is.
2. JOHAN VAN DEN CORNPUT.
3. WILLEM VAN DEN CORNPUT.
   Deze beiden hebben hun geſlacht voortgeplant.
4. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, mede jong geſtorven.

CORNPUT, (JOHAN VAN DEN) die, gelijk wij zo even gezien hebben, een zoon was van Mr. JOHAN VAN DEN CORNPUT en ANTONIA MONTENS, werd geboren in de maand van April des jaars 1549. Van jongs af den oorlog gevolgd hebbende, werd hij, tot manbaare jaaren gekomen zijnde, Kapitein in dienst van den Staat. Alle getuigen ſtemmen daarin overeen, dat hij geleerd, ſchrander en bij uitſtek ervaaren in de krijgsbouwkunst was: kortom een krijgsman, bekwaam om raad te geeven, en den raad met der daad ten uitvoer te brengen. Graaf WILLEM hoorde hem gaarne, beminde hem om zijne bondige redeneeringen, en ſleet, uit dien hoofde, veel tijds met hem. Met zijn volk binnen *Coeverden* gezonden zijnde, begonnen de Soldaaten, wegens gebrek aan betaalinge, te muiten, ja dreigden zelfs, hem en de andere Officieren van kant te zullen helpen, indien zij niet op het oogenblik geld verſchaften. CORNPUT ſtelde hun voor, dat de Schrijver er om uit was, en zogt ze dus met woorden te ſtillen; doch ziende dat hij bij de meesten geen ingang vond, nam hij het beſluit, het geen hij met goedheid *niet* verkrijgen kon, met ſtrengheid te vorderen. Met een onverſchrokken gelaat deed hij vijf van de grootſte beſhamels bij den kop vatten; 't welk, door zijne onvertzaagtheid, bij de anderen vreeze verwekte; en wel zo ſterk, dat, toen hij beval, die van de vijf, aan een paal gebonden, te doorſchieten, zij niet durfden weigeren, hem te gehoorzamen; op hun ſmeeken vergunde hij de twee anderen pardon. Toen in het jaar 1581, *Steenwijk*, in naame des Konings, door RENNENBERG, zeer ſterk belegerd was, lag CORNPUT met zijne Kompagnie daar binnen. De belegerden gebrek hebbende aan leeftogt, gebeurde het dat zijn Luitenant, met tien andere Officieren, op de Markt wandelende, elk hunner een levenden Veldhoen met de hand greepen; 't welk men voor iets wonders hield, en aanleiding gaf tot allerhande uitleggingen.

CORN-

J. Buys, inv. et delin. Reint Vinkeles jr. sculp. 1788.

JOHAN VAN DEN CORNPUT, STEENWIJK DEFENDEERENDE, GEVRAAGD WORDENDE DOOR EEN VLEESHOUWER, WAT ZAL'T ZIJN, ALS WIJ NIET MEER TE ETEN HEBBEN; ANTWOORD: DAN ZULLEN WIJ U EN UWS GELIJKEN EERST OPEETEN.

CORNPUT, om den Soldaat tegen den honger moed in te boezemen, zeide *dat de Voorzienigheid hiermede een bewijs gaf, de Stad ten einde van drie weeken, van leeftogt te zullen voorzien.* 't Volk greep daarop nieuwen moed; en zonderling was het, dat juist omtrent dien tijd RENNENBERG het beleg opbrak, zo dat men de Stad genoegzaam voorzien kon. Nog bedacht hij een anderen vond, om den Overſte NORRITS, die tot omtrent negen honderd roeden, ter ontzettinge van de Stad, genaderd was, van de gelegenheid der Stad kennis te geeven; hoewel men dit voor genoegzaam ondoenlijk hield. CORNPUT, echter, om hem van alles kennis te doen hebben, kreeg den inval om loodene kogels van twee pond te doen maaken, die aan elke zijde een gat hadden; het eene om 'er een' brief in te ſteeken, en het andere om 'er vuurwerk in te doen, ten einde daardoor, en door den rook, de kogels te doen kennen. Deze kogels ſchoot men naar NORRITS; die dezelve wederom ſchoot. Hierdoor kreegen zij beiden kennis van het geene geweeten diende te worden. Lang duurde het beleg: veelen van de ingezetenen waren den Spaanſchen toegedaan, en de minſten waren Staatsgezind. Niet weinigen ſpraken van overgeeven, en kreegen veelen van de bezetting op hunne hand. Maar CORNPUT wilde 'er niets van hooren. 't Gebeurde dat de Burgerij, op zekeren dag, gantsch oproerig op de Markt kwam, waarbij zig welhaast veele Soldaaten voegden. De Bevelhebber deed de getrouwe manſchap in 't geweer komen, en verſcheen zelf op de Markt, zeggende tegen de Burgers: *Pakt u weg, ſchelmen: hier past geen kakelen, om een eerlijk Soldaat den moed te beneemen; zij verſtaan de zaaken beter dan gij.* Door den ernst, waarmede hij deze woorden ſprak, droopen zij allen weg; doch zeker Vleeschhouwer bleef ſtaan, en zeide: *wat zal het wezen, als wij niet meer te eeten hebben?* waarop CORNPUT hem antwoordde: *nog lang is het eer wij daar toe komen; en als wij dan daar toe gekomen zullen zijn, zullen wij u, en uws gelijken eerst opeeten;* waarop de Vleeschhouwer mede ſtillekens afdroop.

Voordat CORNPUT naar *Steenwijk* trok, had hij alle de Soldaaten doen belooven, niet van overgave te zullen ſpreeken,

voor dat hij 'er eerst van ſprak, op ſtraffe, van door den geenen, die naast hem ſtond, doorſtoken te zullen worden. Deze groote Held is geweest Commandeur te *Hasfelt*, te *Coeverden*, en ook Gouverneur van 't Kasteel te *Groningen*. Hij overleed ongehuwd, den 17den September 1611. In het voorgemelde geſlachtregister hebben wij gezien, aan welke aanzienlijke familiën het door huwelijken vermaagſchapt geweest is, en welke beroemde mannen, ten dienſte van Land en Kerk, 'er uit voortgekomen zijn. De bovengemelde ANNA VAN DEN CORNPUT is gehuwd geweest aan Mr. JACOB DE WITT, en was moeder van het vermaarde broederpaar CORNELIS en JAN DE WITT.

Zie HOOFT, VAN METEREN, BALEN en meer anderen.

CORNWERT; zie KORNWERT.

COROIJE, (*La*) of *Cocoije*, één der zamenverbondene Edelen, wiens geſlacht onbekend is.

CORTENAAR, (EGBERT MEEUWESZOON) Luitenant-Admiraal, een Zeeheld, wiens daaden wel verdienden, van vroegere tijden af gemeld te worden. Doch, zo als wij reeds meermaalen gezegd hebben, het lot van de meeſten dezer mannen ſchijnt te zijn, dat hun oorſprong onbekend is. Hierover behoeft men zig niet te verwonderen, daar zelfs de afkomst van DE RUITER en TROMP, zo al niet zeer laag, ten minſten onbekend is. Maar hunne roem is daarom des te grooter, vermits zij, door hunne daaden, zig als uit het ſtof opheffende, met de grootſte mannen van hunnen tijd zig gelijk geſteld hebben. Dus is het ook gelegen met dezen CORTENAAR; als zijnde, langs alle trappen, na verlies van hand en oog, van Onder-Kapitein, onder den Luitenant-Admiraal OPDAM, opgeklommen tot Vice-Admiraal van de *Maas*, eindelijk zelfs Luitenant-Admiraal geworden, en in die aanzienlijke bediening, zo loffelijk als heldhaftig, doch beklaagelijk tevens voor het Vaderland, geſneuveld.

Deze Held dan gaf, in het jaar 1658, als Onder-Kapitein van bovengemelden Admiraal, de heerlijkſte blijken van Soldaat- en Zeemanſchap, in den fellen ſtrijd in de *Zond* tegen de Zweeden; zelf

zelf wil men, dat hij zo veel deel aan de eer der overwinning had, als de Admiraal zelf. De blijken van zijne dapperheid behoeven geen ander bewijs, dan de erkentenis der Staaten van *Holland*, die hem, den 8ſten Mei van het volgende jaar, in zijne afwezigheid, tot Vice-Admiraal, onder het Collegie van de Admiraliteit op de *Maaze*, in plaatſe van WITTE CORNELIS DE WIT, aanſtelden. Hiermede zijn beleid en dapperheid nog niet genoeg beloond oordeelende, vonden zij goed, hem tot Luitenant-Admiraal van de *Maaze* aanteſtellen, en DE RUITER en VAN MEPPEL, in de Collegien van *Amſteldam* en *Weſtfriesland*, in dien zelfden rang te plaatſen. Niet lang daarna viel, in de maand Junij 1665, die bloedige zeeſlag voor, ten nadeele van den Staat en deszelfs Bondgenooten. Eenigen van de Nederlandſche ſcheepshoofden kweeten zig manlijk; anderen hielden zig, als laf hartigen, buiten ſchoots. Het ſchip van den Luitenant-Admiraal-Generaal OPDAM ſprong, omtrent twee uuren na den middag; CORTENAAR, dien, na den dood van WASSENAAR, het gebied toekwam, was, in het begin van den ſtrijd, des morgens omtrent twee uure, zijn Eſquader met een meer dan mannenmoed aanvoerende, door een kanonskogel gedood. Dus eindigde die Held zijn leven, tot groot nadeel van den goeden uitſlag van dat gevegt; zijnde hij reeds recht door het Esquader van Prins ROBBERT heen geſlagen. De Staat was, echter, hem na zijn dood nog dankbaar, voor de hulp, die hij zo menigvuldig, en bijzonder in de twee gemelde gevechten, aan zijn Vaderland beweezen had, en waarvan hij de liefde met zijnen dood bevestigd had. Het bewijs dier dankbaarheid vindt men nog te *Rotterdam*, in de Groote Kerk, alwaar een prachtige tombe voor hem is opgericht, met een Latijnsch bijſchrift, welks zin deze is:

De Edele Mogende Heeren van de Admiraliteit, of over de Zeezaaken, hebben dit gedenkteken, ter eere van den weergaloozen Held BARTHOLOMEUS CORTENAAR, *in erkentenisſe van 's mans deugd, daaden en gloririjken dood, laaten oprechten.*

Daar onder ſtaat:

De Held der Maas' verminkt aan oog en regterhand,
En echter 't oog van 't roer, en vuist van 't Vaderland:
De groote CORTENAAR, *de ſchrik van 's vijands vlooten:*
D'ontſluiter van de Zond, ligt in dit graf beſlooten.

Onder alle de afbeeldzels van onze Zeehelden is dat van CORTENAAR geen van de minſte, en bijzonderlijk dat, het welk, bladsgrootte, door BLOTELING in 't koper gebragt is.

Zie BRANDT, *Leven van de Ruiter.* AITZEMA, *Leven der Zeehelden.*

CORTEHOEF; zie KORTEHOEF.

CORTEHOMME; zie KORTEHOMME.

CORTENBACH, (JOHAN VAN) Heer van *Helmond*, afkomſtig uit een zeer oud geſlacht in *Staats-Braband*, waarvan nog afſtammelingen in wezen zijn, zijnde voorheen aan de aanzienlijkſte familiën vermaagſchapt geweest Deze JOHAN. die mede onder de zamenverbondene Edelen geſteld wordt, was een zoon van JOOST, Burggraaf van *Duisberg* en *ter Vuure*, en van CATHARINA VAN HALEWIJN. JOOST ſtierf 1560, en JOHAN 1586, zonder kinderen nalaaten.

Zie TE WATER, p. 326.

CORTEWAAG; zie KORTEWAAG.

CORTGEEN, (JACOB) of JACOBUS à CORTEGENE *Franszoon.* PARS voegt 'er nog bij VAN REIGERSBERG. VALERIUS noemt hem JOHANNES. Hij was afkomſtig uit aanzienlijke ouders, en werd te *Gouda* geboren. Vermoedelijk was JAN JACOBS VAN CORTGEEN, die in *Gouda* meermaals, van 1511—1536, Schepen en Burgemeeſter was, de grootvader van dezen, die zijn woonplaats te *Utrecht* nam. Hij ſchreef aldaar een verhaal van zaaken, het *Sticht* betreffende, en in 't Latijn een verhaal van de vertooningen, gedaan en gemaakt bij de komſte van LEICESTER. Hij leefde nog in 't jaar 1600. Dat WALVIS, in zijne beſchrijving van *Gouda*, hier een' misſlag begaan heeft, ſchijnt mij toe zeker te zijn:

zijn: want de perſoon, dien hij noemt, meen ik die geene te zijn, welke ons bekend is onder den naam van CORTGEEN BOOTH; en die hij bedoelt, was, meen ik, een Zeeuw. Dit zo zijnde zou VALERIUS regt hebben, met hem JAN of JOHANNES te noemen.

CORTGEENE, voortijds een Stad in *Zeeland*; zie KORTGEENE.

CORTRIJK; zie KORTRIJK.

CORVER, een oud en aanzienlijk *Amſteldamsch* geſlacht, doorgaansch, en bijzonderlijk op de Regeeringslijsten, CORVER, niet KORVER, geſpeld. Zo als wij den naam hier plaatſen, is 't ook geſchied door den Heer WAGENAAR in zijne *Beſchrijving van Amſteldam*, ſchoon de naam der CORVERS, door hem, voorheen, in zijne *Vaderlandſche Historie*, met een *K* geſchreven was. Op de gemelde lijst vindt men gemeld NICOLAAS CORVER, 1646 Schepen en 1650 Burgemeeſter; Mr. JOHAN CORVER, 1666 Schepen en Raad, en 1681 Burgemeeſter; Mr. NICOLAAS CORVER, 1663 Commisſaris en 1690 Schepen; Mr. NICOLAAS CORVER, 1709 Commisſaris; Mr. JOAN CORVER *de Jonge*, 1707 Commisſaris en 1714 Schepen, bekend als de ſtichter van 't *Corvers-Hofje*; GERRIT CORVER, Heer van *Velzen*, 1714 Commisſaris, 1716 Schepen en 1731 Burgemeeſter; welke waardigheid door zijn Ed. Groot Achtbaare verſcheidene maale bekleed is, en nog in het jaar 1747, wanneer dezelve, benevens den Burgemeeſter VAN DEN BEMPDEN en den Penſionaris STAAL, door de Vroedſchap werd benoemd ter begroetinge van den Heere Prinſe VAN ORANJE, bij zijne komst te *Amſteldam*. Ook ontvingen de Heeren CORVER, JAN SAUTIJN en PIETER VAN DE POLL den Prins, ten volgenden jaare, bij deszelfs komſte in evengenoemde Stad, aan het *Heeren Logement*. Hij was een der Regenten, die, om de rust der Stad te bewaaren, edelmoedig hunne ampten en waardigheden in handen van den Stadhouder hadden geſteld. De Heer CORVER overleed, den 10den van de maand October des jaars 1765, als Meeſterknaap in de Housvesterije van *Brederode*, enz. De achting, die men aan het geſlacht van CORVER verſchuldigd is, verdient dat wij 'er iets meer van zeggen. De laatst overledene Heer GERRIT CORVER daalde

ten grave, met den lof, dat hij, geduurende zijn gantſche leven, ja zelf van zijne jeugd af aan, betoond had, een navolger te zijn van de beroemdſte regeeringsperſoonen zijner geboorteſtad. Zijn grootvader was de Heer JAN, of JOAN CORVER, die, zo als wij gezien hebben, in 1666 tot Raad der Stad *Amſteldam* verkozen werd. In het jaar 1674 bekleedde hij de luisterrijke waardigheid van Gevolmagtigde Minister van den Staat, tot de handelingen over een verdrag van Koophandel en Zeevaart met het Hof van *Engeland*, bekend onder den naam van *'t Traktaat van Marine.* In het jaar 1716, nadat zijn Wel Ed. den vijſtigſten verjaardag van zijne verkiezing tot Raad der Stad, kort voor het einde van zijn negentiende Burgemeeſterſchap, op eene plegtige wijze gevierd had, (waarvan de omſtandigheden, als ook de Medalije, vertoonende het borstbeeld van zijn Wel Ed. Groot Achtb., bij die gelegenheid, aan de Leden van den Raad geſchonken, te vinden zijn in de *Boekzaal der Geleerde Wereld*, van dat of van het volgende jaar,) overleed hij, in een zeer hoogen ouderdom. Zijn zoon, en dus de vader van den Heer GERRIT CORVER, was Mr. NICOLAAS CORVER, die, na dat hij, van de jaare 1681 tot 1690, in de lagere rechtbanken dezer Stad, als Commisſaris gefungeerd had, gelijk wij zo even gezegd hebben, in het laatstgemelde jaar, tot het achtbaar ampt van Schepen verkoozen werd, welke aanzienlijke waardigheid hij, echter, ſlechts eenmaal bekleed heeft; overlijdende hij, tot ſmarte zijner kinderen en der gantſche Burgerije, den 17den September 1692. Dus bleef dan de zorg der opvoeding van den Heere GERRIT CORVER, vooreerst, berusten op deszelfs vrouw moeder, welke daarna in een tweede huwelijk trad, met den Wel Ed. Groot Achtb. Heer en Mr. GERBRAND PANCRAS, die, in zijn zesde Burgemeeſterſchap, den 30ſten Januarij des jaars 1716 overleed, hebbende niet weinig toegebragt tot de bekwaammaaking van dezen zijnen aangebuwden zoon. De Heer PANCRAS heeft het genoegen gehad, van den Heere GERRIT CORVER, reeds ſedert het jaar 1707, als Commisſaris in de laagere rechtbanken, de zaaken aldaar voorvallende, met lof te zien behandelen. Drie dagen na het overlijden van gemelden Heer PANCRAS, beklom de Heer G. CORVER, het Raadhuis, in de waar-

waardigheid van Schepen; welk ampt, echter, door zijn Wel Ed. maar ééns bekleed is: want in 1719 werd hij, in plaats van zijn ouder broeder, den Heere JAN CORVER, toen overleden, bevorderd tot Kolonel, en dus tot hoofd der aanzienlijke Amſteldamſche Schutterije: een eerampt, dat, voorheen, meer dan eens, de naaste trap tot de Burgemeeſterlijke waardigheid plägt te zijn. Die aanzienlijke post werd door hem, uit achting voor zijne medeburgers, bekleed, tot na zijne eerſte verkiezing als Burgemeeſter, (die geſchiedde, gelijk gezegd is, 1731.) hebbende inmiddels, van 1721 tot 1732, bekleed, de waardigheid van Gecommitteerde in den Raad van Staate. Het luisterrijkst ampt van Burgemeeſter bekleedde hij vervolgens, in 1734, 1737, 1738, 1740, 1742, 1744, 1745, 1747 en 1748; terwijl hij, in de jaaren van tuſschenpoozing, alle de ampten der bijzondere Collegi'n dezer Stad, met lof en roem, waarnam. In het laatstgemelde jaar, zig van alle ampten, uitgenomen de Houtvesterij van de Stads Plantaadje, en van de Heerlijkheid van *Brederode*, ontſlagen hebbende, ſleet hij het overige zijner dagen in ſtilte, meest op deszelfs lustplaats *Watervlied*. In alle zijne hooge bedieningen had hij eene uitgeſtrekte kunde, doorſlepen oordeel, en onbaatzuchtige eerlijkheid getoond. De gemoederen van Stads Ingezetenen, van tijd tot tijd, bedaard zijnde, beklaagden de welmeenende Burgers zig over het gemis van eenen Burgervader, die hun altoos met liefde en genegenheid ontvangen, en nimmer zijnen bijſtand en raad geweigerd had; betreurende zij, met reden, dat eene oproerig graauw oorzaak geweest was van 't verliezen dier hulpe, welke men nog lang van zijn Ed. had kunnen genieten, en waarvan men toen ontſtoken was.

Deze Heer heeft in huwelijk gehad vrouwe MARGARETHA MUNTER, zuster van den Burgemeeſter W. MUNTER, bij welke hij verwekt had MARIA MARGARETHA CORVER, die tot haaren eerſten man had den Heer JAN HOOFT, Commisſaris der Stad *Amſteldam*, welke, bij zijn overlijden, in 1744, naliet éénen zoon, den den Heere GERRIT CORVER HOOFT, thans, terwijl wij dit ſchrijven, (in 1788) Schepen en Raad der Stad, als mede Drost van *Muiden*, enz. De weduwe van wijlen den Heere HOOFT trad daarna in huwelijk met den Wel

Ed. Gr. Achtb. Heere Mr. NICOLAAS GEELVINK; uit welken echt twee kinderen zijn voortgekomen. Hierdoor blijven de geslachten van CORVER, HOOFT en GEELVINK, als nog in een waardig aandenken.

COSTER, (LAURENS JANSZOON) uitvinder der Edele Boekdrukkunst; zie KOSTER. (*L. J.*)

COSTER, (MARTEN JANSZ.) één der eerste *Amsteldamsche* Burgemeesteren, in 1578; zie KOSTER (*M. J.*)

COSTER, (SAMUEL) een man, niet zonder reden, wegens zijne verdiensten, onder de vermaarde Amsteldammers gesteld. Schoon de tijd zijner geboorte, gelijk ook die van zijn afsterven, onbekend is, weet men, echter, dat hij, in het begin van de zeventiende eeuwe, gebloeid heeft. In zijne jeugd zig op de Geneeskunde toegelegd hebbende, werd hij naderhand tot Doctor bevorderd. Ook kan men opmaaken dat hij een zeer hoogen ouderdom moet bereikt hebben, vermits VONDEL, in een vers op zijne afbeelding, door SANDRART geschilderd, te kennen geeft, dat hij, als Doctor, vijftig jaaren het Gasthuis, in zijne geboortestad, bedlend heeft. Ook weet men, dat hij, met het begin der gezegde eeuwe, één der voornaamste Leden van de Kamer *in Liefde Bloeijende* was; en dat hij, in het jaar 1617, de Nederduitsche Academie stichtte, op de Keizersgracht, (alwaar, twintig jaaren daarna, de Schouwburg gebouwd is geworden;) op welke Academie, onder zijn opzicht, Treur- en Blijspelen vertoond, redenvoeringen uitgesproken, muzijk en andere eerlijke tijdkortingen geoefend werden. COSTER was niet alleen een medeopbouwer van de Nederduitsche Taale, een der hoofdoogmerken van de oprichting van zijn Kweekschool, maar ook zelfs een goed Dichter; blijkens het getuigen is van VONDEL, die, in het Eerste Deel zijner Poëzije, p. 585. van hem zegt;

— Als Pegaes hem voert ten hemel op zijn wieken,
Dan hoort men hemelval, een tong gestipt in zout.
Den Hollantschen Parnas heeft hij aan 't Y gebouwt.

Ook

Ook is zulks kenbaar uit zijne Treur- Blij. en Kluchtſpelen, waarvan de vertooning op zijne Academie met ſmaak aanſchouwd werd. Zijn kluchtſpel *Broer Teeuwes*, werd niet alleen binnen *Amſteldam*, maar naderhand op de *Brabandſche* Kamer, *Uit Levender Jonst*, geſpeeld. Zijne *Iphigenia* werd vertoond van 1617 — 1650, niettegenſtaande de Kerklijken 'er geweldig op ſmaalden; waar toe zelfs TRIGLAND en OTTO BADIUS den predikſtoel niet te waardig achtten; doch waarvoor VONDEL, in zijne Hekeldichten, hen niet ſchuldig bleef. Behalven het portrait van COSTER, naar dat van SANDRART, is zijn afbeeldzel mede in het koper gebragt door HOUBRAKEN.

Zijne Toneelſpellen zijn deze: *Iphigenia*, *Polyxena*, *Thys*, *de Rijkeman*, *Iſabella*, *Thysken van der Schelden*, *de Duitſche Academie*, *Niemand genoemd niemant geblameert*, *Teeuwes de Boer en Mejuffr. van Grevelinkhuiſen*, *op het Woordje het Kromhout brand zo wel als 't Recht*, *als het bij 't vier kan komen:* allen gedrukt tusſchen 1617 en 1631.

Zie WAGENAAR, *Beſchrijving van Amſteldam*, I. Stuk, in 8°, p. 359, 360 en 361.

COSTERUS, (Mr. BERNARD) in zijn leven Secretaris te *Woerden*, heeft geſchreven *Historisch Verhaal van het Jaar* 1672, het welk verdient gelezen te worden, door de zulken, die van de ſchriften van VALKENIER, VAN DEN BOSCH, mede bekend bij den naam van SYLVIUS, en meer andere van dien tijd, gebruik maaken. Hij was geboren te *Woerden*, den 17den Junij 1645, en ſtierf aldaar den 5den October 1735; dus zijn leeftijd, en het ampt, dat hij aldaar bekleedde, hem dubbele gelegenheid verſchaft hebben, om van de zaaken, die hij ſchreef, kundig te zijn.

COSTERUS, (FRANÇOIS) Jeſuit te *Mechelen*, werd geboren in den jaare vijftien honderd en dertig, en in vijftien honderd zes-en-vijftig, door LOJOLA, inſteller dier Orde, van *Rome* naar *Keulen* gezonden, alwaar hij een nieuw Leerſchool oprichtte. Tweemaal is hij in de *Nederlanden*, en eens aan den *Rhijn* Provinciaal van zijne Orde geweest. Hij overleed te *Bruſſel*,

in 1610. Van hem zijn verſcheidene twistſchriften, zo tegen GOMARUS als GREVINKHOVEN, in het licht.

Zie VAL. AND.

COSTERUS, (JOHANNES) in zijn leven Prior der Reguliere Kanunniken te *Leuven*, ſtierf den 9den Maart 1559, eenige ſchriften nalaatende.

Zie *denzelfden*.

COSTERUS, (F. en J.) en meer anderen van dezen naam, zijn, als Predikanten onder de Gereformeerden, bekend geweest, en in de naamregisters der Predikanten te vinden.

COTEREAU, (MAXIMILIAAN VAN) Heer van *Glasbeek*, afkomſtig uit een aanzienlijk *Brabandsch* geſlacht, wiens vader, THIBAUT COSTEREAU, Raadsheer te *Bruſſel* was. MAXIMILIAAN, die onder het getal der zamenverbondene Edelen behoort, had in huwelijk LOUISA D'ITTERE, bij welke hij verſcheidene kinderen naliet.

Zie TE WATER, p. 326.

COTER-TOL, of *Cater-tol*. Aan den *Yſel*, ten westen van de Stad *Zwolle*, heeft van ouds, en nog tegenwoordig, een kleine Buurt gelegen, *Hoeve*, of, volgens de oude landtaal, *Cote*, *Kote*, of *Kate* genaamd, waarbij, in later tijd, aan het *Coter-*, of *Kater-veer*, een Schans werd opgeworpen. De Tol, reeds in de tiende eeuwe aldaar geheeven, werd, door OTTO DEN DERDEN, in 't jaar 973, aan de Abdije van *Elten*, waarin zijne Dochter Abdisſe was, opgedraagen. In den beginne plagt zij en de volgende Abdisſen dezen Tol aan eenige Edelen te verpachten; dan naderhand, en wel in het jaar 1241, werd dezelve, ten behoeve van de Abdije, in eeuwige erfpacht aan de Stad *Deventer* uitgegeeven, voor twintig ponden en tien Schellingen *Deventerſche* munt, aan het Convent, en zeven ſchellingen van dezelfde munt aan de Abdisſe, jaarlijks te betaalen op *St. Martin*. De brief, waarbij de Abdis die van *Deventer* in het bezit daarvan ſtelde, luidt, uit het Latijn vertaald, aldus:

„ ALEID,

„ ALEID, *Abdis*; HEILWICH, *Dekeninne*; en het ge-
„ heele Sticht van *Elten*, verzekeren haaren Heer OTTO, *Bis-*
„ *ſchop van Utrecht*, van haare bereidwillige onderdanigheid,
„ met toewenſching van Gods zegen. Wij maken U Eerw. be-
„ kend, dat wij, dewijl het vrij beſtel over den *Cotertol*, we-
„ derom aan ons is vervallen, eensdeels om dat de Ridder *Ru-*
„ *dolphus*, daarvan in langen tijd geen pacht aan ons betaalt
„ heeft, en dat hij, als niet betaalende, daarop geen recht meer
„ heeft, naar zijn eigen afgeeven, verklaarende, dat, zo hij
„ niet betaalende, het geene hij hadde belooft, alsdan de Tol
„ aan ons wederom zoude zijn vervallen; denzelven aan Sche-
„ penen en Raaden, en de overige Burgers van Deventer, voor
„ ſekere ſomme gelds jaarlijks in erfpacht hebben uitgedaan, hem
„ in deze volkomen vrijwaaring beloovende. Ernſtig verzoeken-
„ de, dat gij hun om Godswil, uit onzen naam in 't bezit daar-
„ van wilt ſtellen, en vrijwaaren door aan hem Ridder *Rudol-*
„ *phus*, gelijk het behoord, een ſtilzwijgen aangaande dezen
„ Tol, op te leggen, en gemelde Burgers handhaven in 't be-
„ zit. Gedaan te *Elten* in 't jaar der genade 1241, 1 May."
Waarop die van *Deventer*, bij een bezegelden brief, door hun-
ne Afgevaardigden, zig tot nakoming aan het Stift van *Elten*
verbonden.

In het jaar dertien honderd zeven-en-dertig onſtond 'er, tuſ-
ſchen de Abdij van *Elten* en de Stad *Deventer*, een verſchil,
over de waardij van de bovengemelde Erfpachtspenningen; het
welk, in het volgende jaar, door HENDRIK, Proost van *Emme-*
rik, en UDE VAN MEKEREN, Rechter des Graaven van *Gelre*, in
de *Veluwe*, waaraan beide partijen hun verſchil gelaaten hadden,
werd bijgelegd. Naderhand kwam men overeen, dat de gehee-
le pacht hun voortaan zoude worden betaald met twee-en-ne-
gentig halve gouden Overlandſche Keurvorſtlijke Rhijnsguldens.
Deventer verſchoot, in 't jaar 1467, aan het Klooſter te *Elten*,
op gemelden Tol, zeven honderd goudene Overlandſche Keur-
vorſtlijke Rhijnsguldens; op voorwaarde, dat die van de Stad
daarvoor, jaarlijks, aan den erfpacht, zo lang die voorſz. ſom-
men niet waren afgelegd, zoude korten vijf-en-dertig van de-
zelfde guldens. Eenige jaaren daarna, de voorgemelde ſomme
af-

afgelost zijnde, werd hem de pacht alvoorens voldaan met tweeën-negentig halve goudguldens, tot omtrent het einde van de zestiende eeuwe; wordende, na dien tijd, dezelve voldaan met 300 Caroliguldens en 5 ſtuivers.

Meer dan eens is over dezen Tol verſchil ontſtaan, tusſchen de Steden *Deventer* en *Amſteldam*. In het jaar 1330 liep hetzelve zo hoog, dat de Ingezetenen van beide Steden handgemeen werden, ja zelfs, van wederzijden, eenigen ſneuvelden. De Regeeringen zo van *Deventer* als van *Amſteldam*, voor erger beducht, kwamen te zamen overeen, om de geſchillen, door drie Steden, die men van wederzijde daartoe verzoeken zou, te beſliſſen. *Haarlem*, *Leiden* en *Delft* waren gekozen door die van *Amſteldam*; *Kampen*, *Harderwijk* en *Amersfoort* door die van *Deventer*. Doch zij deeden alleen een uitſpraak, over het geene van wederzijde zoude gegeeven worden, ter boetinge van de geſneuvelden; laatende de hoofdzaak aan den eed van twaalf Schepenen, en even zo veele Raaden van *Deventer*, onder verbeurte van duizend ponden Hollandsch. Die van *Amſteldam* in 't geheel daarin geen genoegen neemende, als onderſtellende aldaar tolvrij te zijn, bewerkten dat *Deventer* binnen *Holland* ook boven gewoonte bezwaard werd. Het beſtand, in 1346 geſlooten, geëindigd zijnde, zogten die van *Amſteldam* andere Steden in hun belang te trekken; het welk hun ook gelukte. Ter vergoedinge van geleedene ſchaden, maakten zij zig meeſter van eenige goederen der *Deventers* Gravinne MARGARETHA bewerkte, echter, binnen kort, eene verzoening, die naderhand, door haaren zoon WILLEM VAN BEIJEREN, bevestigd werd, doch waarbij evenwel die van *Amſteldam* geene genoegzaame voldoening gekreegen hebben. De Tollenaar meer begeerende dan hun toekwam, ontſtonden 'er, in het jaar 1388, nieuwe moeijelijkheden, die, echter, in dat zelfde jaar, vereffend werden, door middel van een verdrag, inhoudende dat die van *Amſteldam*, *voortaan een Ouden Vrankrijkſchen of Keizers Schilt, of de waarde daarvan aan tol betaalen zouden, tot dat de zes Steden, Kampen, Harderwijk, Amersfoort, Haarlem, Leyden en Delft, desweges een uitſpraak zouden gedaan hebben.*

Zie

Zie DUMBAR, *Kerklijk en Waereldlijk Deventer*, p. 464. enz. *Handvesten van Amſteldam. Amſteldamſche Jaarboeken*, I. Deel, p. 61, 69 en 107.

COTHEN, een Dorp aan het begin van den *Kleinen Rhijn*; zie KOTEN.

COUHOVEN, waarſchijnelijk uit het geſlachte van COUDENHOVE, of uit dat van COUWDENHOVEN, in de *Nederlanden* zeer wel bekend; zijnde, in *Holland*, door huwelijk, vermaagſchapt aan dat van MEERMAN, en behoorende mede tot de zamenverbondene Edelen.

Zie TE WATER, p. 326.

COULSTER; (*Huis te*) zie KOULSTER.

COURT. (JACOB DE LA) Op het ſchielijk overlijden van Prins WILLEM DEN TWEEDEN, in het jaar 1650, volgde de zo beroemde Groote Staatsvergadering, waardoor de eendragt bewaard, en de Stadhouderlooze Regeering, voor dien tijd, op eenen vasten voet geſteld werd. ATTZEMA verhaalt de vreugdebedrijven, gepleegd na het einde van dezelve. Anderen, en onder die VAN LOON, maaken melding van het genoegen, dat 'er betoond werd, door ſommigen, die de Staatsregeering zonder Stadhouder ten hoogſten toegedaan waren. Volgens hem, (II. Deel der *Nederlandſche Penningkunde*, p. 364 en 365.) zouden die van den huize van DE LA COURT geenzins de minſten geweest zijn: zo als ook uit hunne namaals in 't licht gegeevene ſchriften, en ook uit den gedenkpenning, door JACOB DE LA COURT, ter gedachtenisſe van de gemelde Groote Vergaderinge, aan zijnen kleinzoon vereerd, kan bewezen worden. Daarop laat hij volgen de beſchrijving van dien penning, met deze woorden:

Op de eene zijde is de Algemeene Staatsvergadering verbeeld, gelijk ze op de groote zaale van het Hof is gehouden, zijnde ter wederzijden, na 't opruimen der koopwinkels, hoog opgaande geſtoelten, naar de wijze eener Schouwplaatze opge-

ſla-

ſlagen, en in het midden, opengelaten, had men eene langwerpige vierkante tafel gezet, aan welker einde de Voorzitter der Vergaderinge, en naast hem aan zijne ſlinkerhand de Griffier zat. Voor deze tafel, die gelijk alle de banken en muuren met groen laken bekleed was, leest men op den voorgrond dezes pennings:

STANT FOEDERE JUNCTAE.

Dat is:

ZIJ STAAN VAST DOOR 'T VERBOND VEREENIGD.

't Randſchrift is:

JACOBUS DE LA COURT NEPOTI E. FILIO MONUMENTUM HOC FIRMATI FOEDERIS, ANNO NATIVITATIS 1651, DONO DEDIT.

Onder den Prins van *Oranje*, die op de andere zijde dood ter aarde ligt, leest men dit Franſche bijſchrift:

VIVE LA LIBERTÉ.

Dat is:

LEEVE DE VRIJHEID.

Deze kleinzoon, mede JACOB genaamd, die Meeſter in de rechten was, had een broeder, PIETER DE LA COURT, welke, door zijne in 't licht gegeevene ſchriften, ten tijde van DE WITT, zig eenen onſterfelijken naam gemaakt heeft, doch, bij den dood van het vermaarde Broederpaar, te *Leiden* mede in groot gevaar was. Wij zullen den Lezer, zo veel ons mogelijk zij, doen zien, hoe ſommigen zig in den perſoon, zo wel als in den naam van den Schrijver, vergist hebben, noemende hem dezen, in plaats van PIETER DE LA COURT, VAN DEN HOVEN. Anderen doen zijne ſchriften voorkomen op den naam van CORNELIS VAN HOVEN. BAREUTH, in zijne *Historie van het Stadhouderſchap*, dwaalde nog meer van den weg, noemende hem

EMA-

EMANUEL VAN DER HOEVEN; die een gantsch ander man geweest is, ſchoon op dezelfde wijze zijne *Aloude Hollandſche Vrijheid, buiten het Stadhouderſchap*, geſchreven hebbende, als DE LA COURT gewoon was zijne ſchriften te vervaardigen. De boeken dan van hem geſchreven, zijn, *de Politike Weegſchaal*, 1660, in 8°, doch zonder jaartal uitgegeeven; zijnde het zelfde werkje, dat naderhand is uitgegeeven onder den titel van *Conſideratien van Staat, omtrent de fondamenten van allerleije Regeeringen*, door V. H., te *Amſterdam*. Volgens den opgegeeven tijtel, handelt dit boek over allerleije regeeringsvormen; betoogende de noodzaakelijkheid eener Staatswijze regeering, en doemende alles wat ſmaakt naar eene regeering, voorzien van een Eminent Hooft. Van den zelfden aart is een ander werkje, *Politiqué Reflexien* genaamd, handelende, in zes boeken, van Landen, Steden, Regeeringen, Oorlogen, Kerken en Zeden. Op den tijtel hiervan vindt men de letters D. L., zijnde hetzelve gedrukt te *Amſteldam* in 8°, en, volgens de Voorreden, uitgegeeven na den dood van den Schrijver, die men zeker kan zijn, niemand dan P. DE LA COURT te wezen. Daarop volgt zijne *Historie der Graaflijke Regeering van Holland*, zonder naam of jaartal. Deze Historie beſtaat, grootendeels, uit het groot Privilegie van Vrouw MARIA; als ook uit eene beſchrijvinge van den ſtaat des Lands, door H. H. E. Gr. M. 1587: verders uit het Plakaat, gemaakt op de afzweering, en uit het ſtuk der Hollandſche verhandelingen, 1654: zijnde doormengd met een korte Staatkundige Levensbeſchrijving der oude Graaven, doch zo vol misgreepen, dat men 'er zig over verwonderen moet. Hier op volgde 't *Intrest van Holland*, of *Gronden van Hollandsch Welvaaren*, in 8°, te *Amſteldam* gedrukt. Uit de Voorreden voor den tweeden druk hiervan, zijnde van 1669 in 4°, en 1671 in 8°, zou men moeten opmaaken, dat de Raadpenſionaris de Schrijver van dit Boek geweest was, doch zulks is onwaar. De laatstgemelde uitgave voerde ten tijtel, *Aanwijzing der Heilzame en Politique Gronden van Holland*, en werd in vervolg van tijd verboden. Zie *Groot Plakaatboek*, III. Deel, fol. 522. Schoon DE WITT, gelijk ik zeide, de Schrijver daarvan niet was, heeft hij, echter,

ter, de hand 'er aan gehad, zijnde het V. en VI. Hoofdſtuk van het derde Boek door hem daarin gevoegd; door wiens hand ook geſchreven zijn pag 29 en 30, zo van de eerſte als volgende drukken. Hieromtrent wordt verhaald, dat de Raadpenſionaris, bij DE LA COURT, te *Leiden*, een bezoek afleggende, die zig bevond ten huize van zijnen zwager ELLEMAN, en na de terugkomst van DE LA COURT wachtende, op de tafel vond leggen een boekje, door DE LA COURT geſchreven, en genaamd *Intrest van Leiden*, 't welk hem, in het doorbladeren, zo wel behaagde, dat hij den Schrijver aandreef om het te vermeerderen, en tot het *Intrest over Holland* uittebreiden; 't welk DE LA COURT, van DE WITT afgaande, deed, en aan zijnen meeſter zond, met verzoek het te veranderen en te verbeteren, naar dat hem goeddacht; die 'er dan de twee gezegde Hoofdſtukken bijvoegde, en, buiten weeten van DE LA COURT, deed drukken. Daar op volgde, van DE LA COURT, *de Stadhouderlijke Regeering in Holland en West Friesland*; voorts eene *Verantwoording van den ondienst der Stadhouderlijke Regeering*, als mede *de Gulde Legende der Stadhouders*. *Het publiek Gebed*, in III. Deelen, werd eerst gedrukt in 1663, en herdrukt 1707. Eindelijk volgde *het Begin en Voortgang der Erfgraaflijke Bediening*, *enz.* mede van DE LA COURT; wiens ſchriften allen daarop uitliepen, om de Stadhouders en hunne Regeering bij de natie zo haatelijk te maaken, als immer mogelijk was. Veelen zijn 'er, die het DE WITT en DE LA COURT tot roem hebben nagegeeven, dat zij, op die wijze, het volk de Stadhouderlooze Regeering als nuttig en noodzaaklijk zochten aanteprijzen: doch onder hunne voornaamſte voorſtanders worden 'er verſcheidene gevonden, die het laakten, dat men door loogen en laster de zaaken kwaader maakte, dan ze in waarheid ooit geweest waren; dat zij beiden, ſchoon met andere bewoordingen, de haatelijkſte trekken tegen de Stadhouders, meer dan eens, gezegd en herzegd hadden, en dat men, in meest alle de hier opgenoemde Werken, een en dezelfde kwaartaartigheden, zonder het minſte bewijs, had voorgedraagen. Het ontbrak DE LA COURT ook niet aan tegenſchrijvers, mannen van naam en geleerdheid: als den Heer HUIGENS, DE HUYBERT, GIJSBERTUS CUPERUS, Burgemeeſter te *Deventer*, en

en andere. Of de DE LA COURTS, die naderhand te *Amſteldam* in wezen waren, en nog in wezen zijn, aan deze vermaagſchapt waren, is mij onbekend.

COXIE (MICHIEL) een vermaard Schilder van *Leuven*, wiens leven door C. VAN MANDER beſchreven is, in zijn Eerſte Deel, p. 314. enz.

COIJMANS, weleer een aanzienlijk geſlacht in *Amſteldam*, waarvan nog afſtammelingen in wezen zijn, wier voorzaaten, in de voorige en deze Eeuwe, verſcheidene maalen, tot den achtbaaren rang van Schepenen bevorderd zijn geweest.

CRABETH, (ADRIAAN) broeder van de twee beroemde Glasſchilders, DIRK en WOUTER, was mede een voornaam Schilder.

CRABETH, (DIRK en WOUTER) beiden in de kunst van Glasſchilderen zeer vermaard. De CRABETHEN waren, volgens de meeſte getuigenisſen, van Hollandſche afkomst.

Men vindt hun leven in *de Beſchrijving van Gouda*, bij VAN MANDER, HOUBRAKEN, enz. Hunne afbeeldzels gaan, op onderſcheidene wijzen, in prent uit.

CRABETH, (WOUTER een kleinzoon van WOUTER boven gemeld, was mede een deftig Schilder.

CRANEVELD, (FRANÇISCUS) Raadsheer in den grooten Raad van *Mechelen*, geboren te *Nijmegen*, uit een oud adelijk geſlacht. Na zig in 't Burgerlijke recht geoefend te hebben, werd hij te *Leuven* Doctor, te *Brugge* Penſionaris, en door den Keizer tot Raadsheer, ter bovengemelde plaatſe, aangeſteld. Hij overleed den 4den October 1564.

Zie VAL. AND.

CRAIJENSTEIN; zie KRAAIJENSTEIN.

CRAIJKENBORG; zie KRAAIJKENBORG.

CREHAM. (*L.*) Van dezen is niets bekend, dan dat hij het verbond der Edelen mede ondertekend heeft.

CREMPENE, werd geteld als behoord hebbende tot die goederen van de *Utrechtſche* Kerke, die in den giftbrief van Keizer HENDRIK DEN VIERDEN gezegd worden, door de *Hollanders* genomen, en aan den Keizer terug gegeeven te zijn. Zie verder het Art. KRIMPEN.

CREVECOEUR, is geweest een ſterke Schans of Vesting, in het noorderdeel van *Braband*, of liever in het zuidoostelijke deel van *Holland*, liggende aan de landſcheiding van *Braband* en de *Meijerij van den Bosch*, daar het riviertje de *Dies* in de *Maas* loopt, recht over den *Bommelerwaard*, ten noordwesten, niet verre van *'s Hertogenbosch*. Deze Schans werd, in 1587, door den Grave VAN HOHENLO, na dat die Veldheer HAUTEPENNE, bij den *Bosch*, geſlagen had, voor de Staaten ingenomen. Toen verkreeg dezelve eerst den naam van *Creve-cœur*, willende te kennen geeven *hartzeer*, naamlijk voor de *Spaanſchen*, of voor die van den *Bosch*. HOHENLO ſlechtte de Schans; doch de *Spaanſchen* hermaakten dezelve in 1589. Daarna door den Staatſchen weder bemagtigd, werd zij, 1593, door den Graaf VAN MANSVELT, op verzoek der *Beſchenaaren*, andermaal belegerd; doch Prins MAURITS noodzaakte hem, het beleg optebreeken. In 1599 geraakte zij wederom in de magt der *Spanjaarden*. Na dat deze de Vesting ongemeen verſterkt hadden, werd MAURITS 'er, in het volgende jaar, wederom meester van, begeevende zig de Soldaaten, daar in bezetting leggende, in dienst van den Staat. MAURITS vergrootte de Schans daarna met zeven Bolwerken, en een Graft uit de *Dieſe*. Dus bleef *Crevecœur* in de magt der Staaten, tot in het jaar 1672, wanneer LODEWIJK DE VEERTIENDE 'er voor kwam. De vestingwerken waren in een goede order; doch met het magazijn en de bezetting was het zeer ſlecht geſteld, beſtaande de bezetting alleenlijk uit drie zwakke Kompagniën Waardgelders, die niet meer bij zig hadden dan twaalf ijzeren ſtukken geſchut, ſchietende niet hooger dan agt of tien ponds kogels: zelfs konden de afuiten geen ſchot doorſtaan. Wat moeite de Kommandant gedaan hadde, om uit het Magazijn te *Delft* ammunitie te bekomen, het was vruchtloos; men antwoordde hem, *dat men geen voorraad had*,

had, ſchoon VALKENIER zegt, dat het Magazijn opgepropt was. Van *Gercum* kreeg hij ten antwoord, *God zal u, hoopen wij, helpen: wij kunnen niet.* De Kommandant GEINS verweerde zig echter vijf dagen, doch moest toen, op den 15den Julij, zo om het geweld van buiten, als om den opſtand van binnen, de Schans aan TURRENNE overgeeven. De Franſchen bleeven 'er in, tot in het volgende jaar; bij hunnen uittogt ſtaken zij de huizen in den brand, en ſlechtten de ſterkte, die naderhand niet weder herbouwd is.

Zie REID, DE GROOT, HOOFT, VALKENIER, enz.

CREWERTH; zie op letter K.

CROCUS, (CORNELIUS) van *Amſteldam*, word geſteld onder de geleerde mannen aldaar geboren. In het jaar 1540 trok hij naar *Rome*, alwaar hij zig in de Orde der Jeſuiten begaf. Zijn ijver ging zo verre, dat hij voornam, het koste wat het wilde, alle de leerboeken der taalen, van Ketters en Vrijgeesten, uit de Schoolen te vaagen. Om dit oogmerk te bereiken, maakte hij een Spraakkunst, ſtrijdende tegen die van MELANCHTON. De geleerde JUNIUS getuigt van hem, dat hij zo ſierlijk en taalrijk was, als CICERO en TERENTIUS. In de *Nederlanden* terúg gekomen zijnde, werd hij, in zijne geboorteſtad, Rector der Latijnſche Schoole. Hij was een goed Dichter, en overleed 1550. Hij was de eerſte Jeſuit in *Holland* geweest.

Zie JUNIUS, BOXHORN, WAGENAAR, enz.

CROESBEEK, (*C*) een onbekende tekenaar van het Verbondſchrift der Edelen.

CROESE, (GERARD) geboren te *Amſteldam*, den 26ſten April 1642. Tot den predikdienst bekwaam gekeurd zijnde, vertrok hij, als Leeraar, naar *Smyrna*, en had aldaar zijn intrek ten huize van den Conſul J. VAN DAM. Na zijne terugkomſte, ging hij, met den Heer BARREL, als Leger-Predikant, naar *Vlaanderen*. Van daar terug gekomen zijnde, werd hij, in 1678, te *Alblas* beroepen. In 1681 trouwde hij met ELISABETH DE CREF,

en won bij haar zeven kinderen. In 1695 gaf hij in het licht zijne *Hiſtoria Quakeriana*, en, behalven nog andere ſchriften, een werkje over de *Bataviſche Oudheden*. Hij ſtierf den 10den Mei 1710. Van zijnen zoon, HENDRIK CROESE, heeft men het kerklijk Register der *Amſterdamſche* Predikanten.

CROESINK; (JACOB) zie op letter K.

CROHAIN, één der Edelen, waarvan men verder geen bericht heeft, als dat hij tot de zamenverbondenen behoord heeft, en in dienst was van HOOGSTRAATEN.

CROISELLE, (DE) en

CROIX, (LA) beide mannen, van welke mede niets anders gezegd kan worden, dan dat zij tot de zamenverbondene Edelen behoord hebben.

CROMHOUT, (ADRIAAN REINIERSZ) een man, wiens bedrijven op het Art. AMSTELDAM vermeld zijn. Ook is aldaar gezegd, dat hij een der nieuw aangeſtelde Burgemeeſteren was, als zijnde van een aanzienlijke afkomst, en ijverig voorſtander der Hervorming, wiens nakomelingen, tot in het jaar 1625, Leden der Regeeringe geweest zijn. De nakomelingen van andere van zijne maagſchap, bij den Roomſchen Godsdienst gebleeven, zijn nog in wezen. Het afbeeldzel van den Burgemeeſter is, door HOUBRAKEN, in het koper gebragt, en uitgegeeven door den Heere J. VERSTEGEN.

CROMMENIE en CROMMENIEDIJK; zie op letter K.

CROMSTROM; (*De Generaal*) zie van hem het Art. BERGEN OP DEN ZOOM, VII. Deel.

CROMSTRIJEN; zie letter K.

CRONENBURG, weleer een ſterk Kasteel, behoord hebbende aan Heere GERRIT VAN VELZEN; zie KRONENBURG.

CRONENSTEIN, (*Huis te*) en

CROOS-

1. HEND
Hend
kè,
nog-

CRONENBURG, zoon van *Gerrit van Cronen-*
n van *Aaf van Teylingen*, een man zeer ervaa-
e Medicijnen. Om zijn fortuin te maaken, had
mede naar *Friesland* begeeven; aldaar trouwde
den 6den April 1544, voor de eerstemaal, *An-*
Wythema, die zonder kinderen stierf; den 13den
er 1546 hertrouwde hij met *Bauk van Adelen*,
in de overledene. Te *Pietersbierum*, niet verre
lingen, deed hij bouwen een schoon en sterk
at hij *Nieuw Cronenburg* in *Friesland* noemde,
dien naam draagt. 'Er word van hem getuigd,
was een man zeer vroom en deugdzaam van
bemind van alle, die hem kenden, en zelfs bij
n van den Landen in aanzien. Hoog werd hij
an *C. de Robles*, Heer van *Billij*, als ook van
van *Lidlum*. Allerongelukkigst werd hij op een
tusschen *Arum* en *Harlingen*, door moedwillige
Soldaaten, doodgeschoten, op den 15den Junij
Robles, met wien hij nog dien zelfden dag ge-
ad, den moord verneemende, steeg vol toorn te
om den Moordenaar te vangen en te agterhaalen,
ook deed; brengende den booswicht gevangen
ingen; hij zond een zijner vertrouwden om de
te troosten; de Moordenaar werd kort daarop
buseert, en *Cronenburg*, met een groot gevolg,
ingen in de Domkerk begraaven. Zijne weduwe,
e hij twaalf kinderen verwekt had, stierf den
pril 1603, oud zijnde vier-en-zeventig jaaren. D.

N. va
van
vrou
nenb
en *K*
aan
hoor

A

G. De vier kinderen van *Sjerp van Adelen van Cronenburg* waren:

1. *Klaas.*
2. *Fredrik.*
3. *Maria.*
4. *Bauk.*

Deze vier ſchreven zig enkel *van Adelen.*

Andere, uit dit geſlacht geſproten, doch onzeker van wien, waren:

Ao. 1510, *Dirk van Cronenburg*, Ridder, wiens vrouw was *Margriet van Leefdaal.*

Ao. 1521, *Anna van Cronenburg*, de vrouw van *Jan van Boschhuizen Willemsz.*

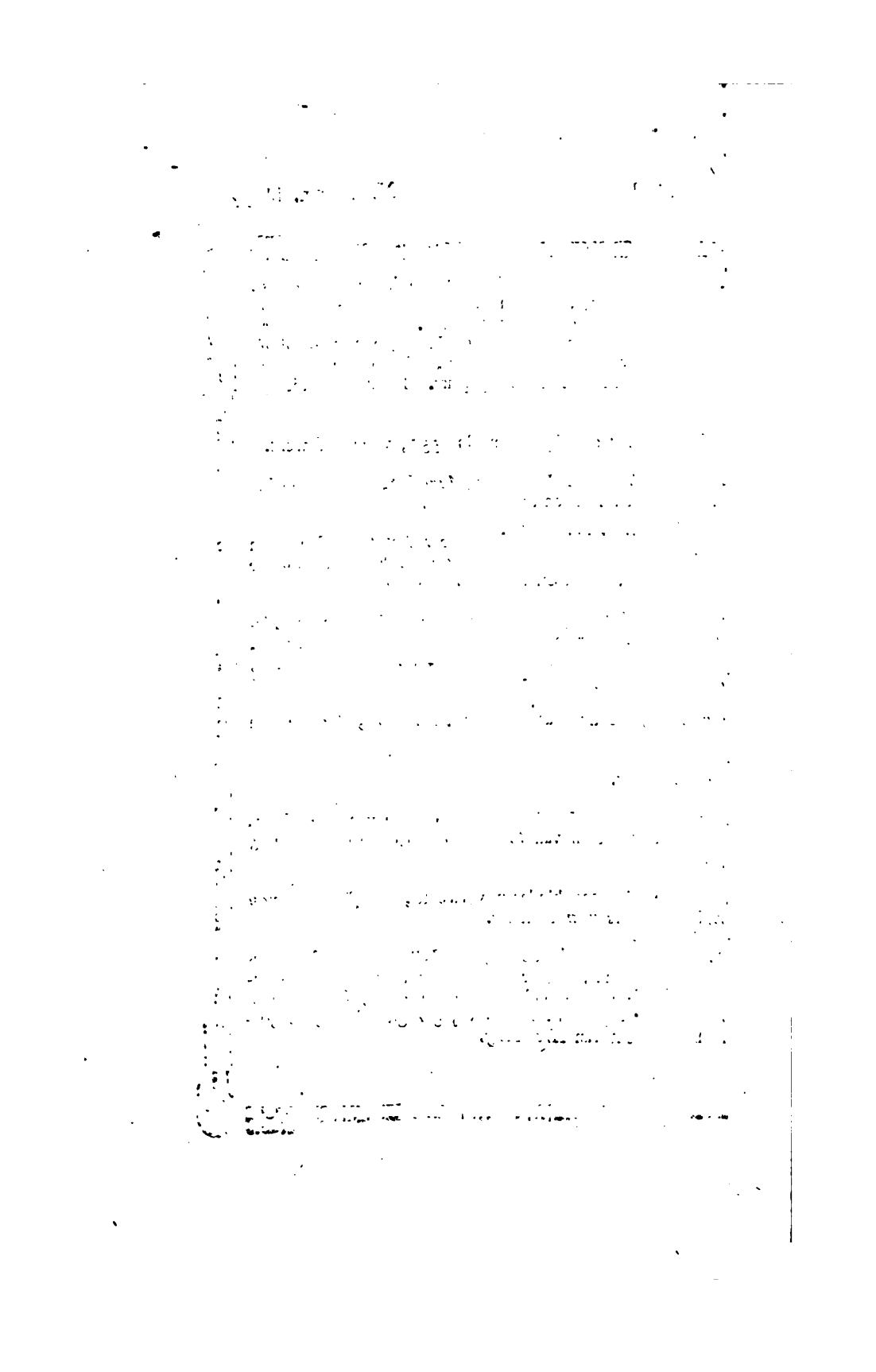

T VAN FILIPS

CROY, ANTONIUS, Heere van *Croy* en *A*
mannen zij *Porcean*, *Guines* en *Beaumont*
garijen; onder de Graaflijke regeering v
zoon van en naderhand van alle de *Nede*
ders zoon heer. In den jaare 1431 werd
tende Vorst van 't jaar 1463 tot 1465, O
zig mede n en ſtierf in 1475, oud zijnde
den Koning te hij maar één doch; maar i
die leefde GEN, Erfdochter van *Aarſchot*
twee zoonen:

MARCUS tee
Heer van FILIPPUS en JOHANNES, zijnde doo
tweeden die van *Roeux* voortg

WILLEM VO
Gravinne FILIPPUS, Heer van *Croy*, *Aarſc*
verneur van *Luxemburg*; hij ſt

JACOB genaa HENDRIK, die volgt:
ze *Jacob*
in het jaa *Antoni*, Bisſchop van *Te*
NES; de overleed, op het Eila
Frankrijk

WILLEM, H WILLEM, Hertog van *Sore*
ty, *Senic* zer *Karel den Vijfde*

JOHANNES, HENDRIK, Heer van *Croy* en *Aar*
Hertogen merheer van Koning *Lodewijk*
Gouverne nalaatende vier zoonen:
de in den

1. FILIPS, die volgt.

1. *A*

2. *Willem*, Kardinaal en *A*

2. A 3. *Antonius*, Prins van *Pe*

3. Jo 4. *Robbert*, die, in den
leed in 1550.

CROOSWIJK; (*Huis te*) zie van deze beide Artikelen op letter K.

CROIJ, (*Huis te*) ook wel *het Huis Stiphout* genaamd, is gelegen in de nabijheid van het Dorp van dien naam, in *Staats Braband*, of eigenlijk in *Peelland*; wordende voor het aangenaamſte van dien oord gehouden.

CRUININGEN, een adelijk Slot in *Zuidbeveland*; zie KRUININGEN.

CRUPTORICIS VILLA, voorheen een zeer oud Kasteel bij *Enkhuizen*, naderhand door de *Zuiderzee* verſlonden. Deszelfs grond wordt tegenwoordig de Plaat *de Kreupel* genaamd. TACITUS maakt gewag van *Villa Cruptoricis*, de Hofſtede van *Cruptorix*, of verblijfplaats in deze Landen. Van *Cruptoricis Villa* ſpreekende, vinden wij, bij ALTING, het volgende aangetekend. „Wij hebben, van *Baduhenna* ſpreekende, aangeweezen, ter welker plaatſe onze Friezen, tegen de ſchans van *Opper-* en *Neder-Germaniën*, onderſteund zijnde door de gewoone hulpbende, hardnekkig tot den tweeden dag toe vechtende, een zeer roemrijke overwinning, en beroemden naam gekreegen hebben, en ook werwaards de Romeinſche krijgsknechten, die niet weder bij de keurbenden of vloot konden komen, hunne vlucht genomen hebben: dewijl men dan weet, dat de eerſte bende van negen honderd man, afgemaakt zijnde, zig bij *Badehuenna*, ter vlucht naar *Flevum* begaven, zijnde die ſterkte toen nog met Romeinſche krijgsknechten bezet, zo is het zeer waarſchijnelijk, dat de tweede bende, van vierhonderd man, die malkander den doodſteek gaven, zijn omgekomen bij de Hofſtede van *Cruptorix*, die een Landzaat was, met het zelfde oogmerk derwaarts gevlucht, doch van wien niemand dan TACITUS melding maakt. In de Grietenij van *Opſterland* vindt men nu een Dorp, welks benaaming veel overeenkomst met deze heeft: *Hem-Rijk*, of *Hem-Rik*, als of men zeide *'t Heem*, of *Hiem van Rijke*, (*Villa Ricis*,) alleen blijvende behouden den naam van *Rijke*, die bij de Friezen nog hedendaagsch veel in gebruik

is, zijnde de voornaam mogelijk weggelaaten, gelijk men nog wel den naam van *Crabbe*, of *Crebber*, of dergelijken in deze gewesten vindt: ook kan 't wel een bijnaam zijn geweest, die dezen man, naar eenige wanſtaltigheid, of lichaamlijk gebrek, gehad heeft, als genoemd zijnde *Crabbe Rijks*, of *Grebbe Rijks*, met zijn vaders naam, of zo als men nu zeggen zou *Kreupele Rihe*, om dat hij kreupel was, en den oorlog niet langer konde volgen, om welke reden hem TACITUS dan ook heeft kunnen noemen *een Beſoldeling:* verder is het blijkbaar genoeg, dat de Romeinen, alle de Duitſche mans naamen, die op *h*, of *kh* uitgaan, gewoon waren te veranderen in *ix*, of *icus*; ten minſten JULIUS CÆSAR deed zulks: wat 'er van zij, eensdeels doet mij de reden, waarom de Romeinſche krijgsknechten hunnen weg derwaards namen, en de gelegenheid van de plaats, anderdeels de betekenis en overeenkomst der benaaminge bijna gelooven, dat het *Hemrik* dezelfde plaats is, die welcer de *Hofſtede van Cruptorix* is geweest; want dezelve is omtrent twee gemeene mijlen, recht aan de rivier *Hunſing*, van het gemeene woudt *Badehuenna* af, doch van de *Hunſing* zelve meer dan vijf gemeene mijlen, welken weg zij langs de naauwe voetpaden, door de veenen moesten afleggen, en over zulks waren zij niet zonder reden bevreesd, dat zij, verſpied zijnde, van het dolle en gewapende boerevolk zouden omcingeld worden, dat dan ook de reden geweest is, dat zij malkander liever hebben willen onder den voet ſteeken, dan van de Barbaaren, als ſlachtoffers voor het altaar, tot groote beſpotting van den Romeinſchen naam, met ſchande gedood te worden." Tot dus verre de Heer ALTING, die, zo als wij gezien hebben, de *Villa Cruptoricis* houdt voor het *Heem*, of *Hiem*, gelijk de *Friezen* zeggen, van RIKE, en vervolgens gist, dat de naam van dezen man zal geweest zijn CRABBE RIJKS, of GREBBER RIJKS. Maar de gisſingen van dien anders geleerden man vervallen, door het geen hij zelf daarop laat volgen, en aanmerkt ten aanzien van de verandering, die de *Romeinen* maakten in de mansnaamen: want RICIS is dus geen eigen naam, gelijk RIKE, of RIJKE, maar een verbuiging van CRUPTORIX, volgens J. CÆZAR, waarop hij zig zelven beroept, die ſchrijft ORGETORIX, en

DUM-

DUMNORIX, voor ORGETORICH en DUMNORICH; gelijk men zegt FREDERICH, HENRICH, WALRICH, ALRICH, BALDERICH en ULRICH. Na ſchijnt deze buiging in *ich* dezelfde kracht te hebben, die het Latijn heeft in *ax*, in de woorden *Audax*, *Emax*, *Procax*, *Pertinax*; of *oſus*, *in Glorioſus*, *Oblivioſus en Nimboſus*, die allen hunne bijzondere betekenis hebben. Men zou ook kunnen zeggen, dat ze afgeleid zijn van de oude taale der *Gaulen* en *Germanen*; doch deze ons niet genoeg bekend zijnde, kunnen wij 'er niets met zekerheid van zeggen.

Zie HALMA.

CRUYS, (*St.*) legt in *Vlaanderen* onder *Aardenburg*, doch wordt als onder *Zeeland* behorende gerekend. Het Dorp heeft Kerk en Predikant, ſtaande onder de Klasſis van *Westhoven*.

CUCHLINUS, (JOHANNES) geboren in het jaar 1546, te *Westrau* in *Heſſen*, in ſchooldienst geweest te *Nieuwenhuizen*, en daarna in kerkendienst te *Tacheim* in de *Paltz*, welken dienst hij, met meer anderen, had moeten verlaaten, om dat de Keurvorst van de *Paltz*, LODEWIJK, die zijnen godvruchtigen vader FREDRIK DEN DERDEN opgevolgd was, den Gereformeerden Godsdienst afſchafte, en dien der Lutherſchen invoerde; waarop CUCHLINUS, naar *Embden*, de algemeene ſchuilplaats, de wijk nam. Aldaar nam hij, eenigen tijd, den kerk- en ſchool-dienst waar. Van hier kreeg men in *Amſteldam* kennis van zijne gaven en bekwaamheid; hij werd 'er, in het jaar 1578, beroepen, en door P. DATHENUS in den dienst bevestigd. Den 7den November van het volgende jaar, werd hij te *Leiden* beroepen als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid; doch het getal der Predikanten binnen *Amſteldam* zeer ſchaars zijnde, ſloeg hij dit af. Door 's Lands Staaten, in het jaar 1591, het Theologisch Collegie of Kweekſchool, naderhand bekend met den naam van het *Staaten Collegie*, opgericht zijnde, werd onze Leeraar tot Regent van hetzelve verkozen; doch hij, niet zonder moeite daar toe kunnende overgaan, aanvaardde het eerst in 't volgende jaar; wordende toen, bij de plechtige inwijding, den 16den October 1592, in de waardigheid bevestigd. 't Jaar daaraan

vertrok hij, van nieuws, naar *Amſteldam*, om 'er den dienst waar te neemen, en bleef 'er tot in het jaar 1596, wanneer hij den post als Regent weder aanvaardde, en vervolgens waarnam, tot aan zijnen dood, die voorviel den 3den Junij 1606, in het zestigſte jaar zijns ouderdoms. Zijn afbeeldzel gaat meer dan eens in prent uit; het laatſte is van HOUBRAKEN. Hij liet na twee zoonen, JACOBUS en HENRICUS, die ook Predikanten geweest zijn.

Zie CROESE, *Naamregister*.

CUDELSTEERT; zie KUDELSTAART.

CUIL; zie KUIL.

CUINDER; zie KUINDER.

CUILEMBURG, of *Culemburch*, Stad en Graafſchap. Zie van dit Artikel, als ook van de mannen van dien naam, op de letter K.

CUNÆUS, (PETRUS) Rechtsgeleerde, geboren te *Vliſſingen*, in het jaar 1585. Hij vorderde zeer gelukkig in zijne Letteroefeningen, en voornaamlijk in de taalen, waarin de vermaarde JOHANNES DRUSUS zijn Leermeeſter was, die hem ook in de Joodſche Oudheden onderwees. Op den raad zijner vrienden begaf hij zig tot de Rechtsgeleerdheid, waarin hij zulke groote vorderingen maakte, dat hij, in 1615, waardig geoordeeld werd, om te *Leiden*, als Hoogleeraar, in die weetenſchap te onderwijzen; zijnde reeds te vooren tot Leeraar in de Latijnſche Taal en in de Staatkunde aangeſteld. Hij volhardde daarin met lof, tot in het jaar 1638, wanneer de dood een einde van zijn arbeidzaam leven maakte. Wij zeggen *arbeidzaam*: want daarvan geeven zijne ſchriften bewijs. In zijne *Sardi Venales*, een boeksken, aan ROMBOUT HOOGERBEETS en APOLLONIUS SCHOTTE opgedragen, waren de gebreken der Geleerden, zonder de Theologanten te ſpaaren, met ſterke kleuren afgemaald. Kort daarna toonde CUNÆUS dat hij den Remonſtranten meer begunſtigde

de dan den Gereformeerden, en dat wel openbaar, met het oordeel, dat hij gaf over het boek van S. LUBERTUS tegen dat van H. DE GROOT, over de *Godsdienſtigheid der Heeren Staaten*; hierom kon hij den haat van ſommige heetkoofdige Gereformeerden niet ontgaan. Men bragt zijn voorgemelde boeksken, dat in waarheid een ſcherp hekelſchrift was, in het jaar 1619, ter Sijnodaletafel, en oordeelde terſtond, dat hij daar mede groote ergernis gegeeven had. Zijne *Republiek der Hebreen* ging zelfs niet vrij: 'er werd beſloten, *dat de Gedeputeerden der Sijnode hem zouden vermaanen, om van deze dingen, bij de eene of andere gelegenheid, ſchriftelijke vergoeding te doen, dewijl de voldoening, die hij de Kerk te* Leiden (*zedert* 1612, *dat hij het in het ligt bragt*) *gegeeven had, niet zo publiek was, dat de ergernis, daardoor veroorzaakt, geheel was weggenomen.* A daar had men echter in zijne verantwoording genoegen genomen; en het is te denken, indien men het boeksken en den Schrijver had laaten rusten, dat 'er niet meer aan gedacht zou geworden zijn. FESTUS HOMMIUS en ISACUS JUNIUS verklaarden aan de Sijnode te *Couda*, in den jaare 1621, dat CUNÆUS, op het voorſtel aan hem gedaan, had geantwoord: *dat hij over de fouten, in zijne gedrukte boeken, bij hem geſchreven, toen hij nog jong was, en geen profeſſie van religie gedaan had, met een publiek ſchrift, eerstdaags uit te geeven, de Sijnode en Kerk zouden voldoen:* zeker, de gemaklijkſte weg, om alle verdere gevolgen voortekomen; doch, mijns weetens, heeft CUNÆUS 'er naderhand niets van gemeld, noch is tot de volbrenging van die belofte meer aangeſpoord; wijders ſchreef hij, *Satira Menippæa in ſui ſeculi homines*; en *de Republica Hebræorum, Lib III*; welk laatſte werk in 't Nederduitsch ten overvloede bekend is, als mede in 't Fransch. Hij gaf ook in 't licht de *Keizers vóór en na Juliaan*, en *Aantekeningen over de Dionijſen van Nonius.* Over een voorval, weinige dagen vóór zijn overlijden gebeurd, heeft de geleerde wereld met recht zig te beklaagen. Terwijl hij op zijn krankbed lag, en reeds met den dood worſtelde, wist hij uittewerken, dat zijne zuster, die hem oppaste, nevens de verdere huisgenooten, naar de kerk gingen, blijvende dus alleen met een oude dienstmaagd thuis;

deze gebood hij, een groot vuur aanteſteken, kanswijs om de kamer en het bed te verwarmen. Dit verricht zijnde, geeft hij haar den ſleutel van zijne Studeerkamer, en wijst haar, waar een mande met papieren ſtaat, die hij haar beveelt aftehaalen. Zij volvoert den last, en hij daarop haar uit de kamer doende gaan, kruipt van het bedde naar het vuur, waarin hij alle de ſchriften ſmeet, en dezelven door de vlam deed verteeren. Alle dezen waren ſchriften van hem, die hij te onvolmaakt oordeelde, om na zijnen dood in het licht gegeeven te worden. 't Smartlijkst was, dat daar onder waren zijne wel beploegde aantekeningen op JOSEPHUS, waaraan hij zijn gantſche leven gearbeid had, en die, ontwijfelbaar, een meeſterſtuk zouden geweest zijn; de ſtervende ſcheen 'er echter niet wel mede in zijnen ſchik te zijn. Onder al den arbeid, dien hij, ten dienſte der Leidſche Academie, verricht had, was ook zijne Oratie, op het eerſte Jubilé, gevierd den 8ſten Februarij 1624, toen hij ten tweedemaale Rector Magnificus werd; welke waardigheid hij ook in 1632 en 1637 bekleedde. Waarſchijnelijk zou hij ook Hiſtorieſchrijver der Provintie van *Zeeland* geworden zijn, zo niet de dood zijn leven te vroeg geëindigd hadde. Tot het zamenſtellen van een *Chronijk van Zeeland*, was hem reeds vrije toegang gegund tot alle Charters en Brieven.

In het jaar 1616 was hij getrouwd met MARIA, Dochter van den Leidſchen Penſionaris NICOLAAS ZEIST. Zijn afbeeldzel gaat, op onderſcheidene wijze, in prent uit. Zij, die begeerig zijn hem nader te kennen, dienen te leezen de *Latijnſche* Brieven, zo door hem, als aan hem geſchreeven, en in 't licht gegeeven door den Heer P. BURMAN, en bovenal den opdragt, die door dien Hoogleeraar aan zijne Hoogachtbaare nakomelingen daarvoor geplaatst is: „ het is daarin, dat hij hem prijst, als eenen der „ welſprekenſte mannen, en beste rechtsgeleerden, die zo zeer „ als iemand, met de grootſte voordeelen en eertijtelen der „ Academie begiftigd is geworden; die boven veele uitmunte „ in een groot aantal van Leerlingen, uit alle gewesten van „ Europa; die, in zijn honingzoete ſchriften, de Ciceroniaan„ ſche bevalligheid met het Attiſch zout vermengde; bij ieder „ geacht, om bij uitſtek, boven anderen, ſchraale weetenſchap-

„ pen,

„ pen, met puik van welſprekendheid en rijkdom van vernuft „ te vereeren." BURMAN was het niet alleen, maar alle geleerden van zijn' tijd waren grootsch op zig zelven, als zij gelegenheid vonden, van tot zijnen lof te ſpreeken. Zijn naam en achting leeft nog in onze dagen, door zijne nakomelingen, die te *Leiden* het geſtoelte der eere bekleeden.

Zie REIGERSBERG, MEURSIUS, LA RUE, enz.

CUNERA, in de Roomſche Kerk als een H. Maagt en Martelaaresſe geëerd en gevierd. 'Er wordt gezegd dat zij een Konings dochter was, van de *Orcadiſche Eilanden;* dat zij, op verzoek van ST. URSULA, die haare bloedverwante was, de reize met dezelve naar *Rome* had aangenomen; dat, van de elf duizend maagden, die met ST. URSULA gereist hadden, deze CUNERA de eenigſte was, die, bij haare terugkomst, voor de woede der Heidenen te *Keulen* bewaard bleef, door zekeren Koning, RADBOUD genaamd, die zijn verblijf te *Rheenen* had; dat zij haar verblijf in het Hof van gemelden Koning neemende, door haare deugd en godsvrucht zo zeer in aanzien geraakte, dat RADBOUD haar het opzicht over zijn Hof toebetrouwde; doch dat de achting, die de Koning haar bewees, haar den haat van de Koninginne op den hals haalde. De Koning hierop ziek geworden zijnde, werd, door zijne vrouw, alle kwaad van CUNERA verhaald; 't welk zo veel invloeds op hem had, dat zijne liefde mede in haat veranderde. CUNERA, op zekeren tijd, met een ſchoot vol brood uit het Hof gaande, om het aan de armen, volgens haare gewoonte, uittedeelen, bediende zig de Koningin daarvan, om haaren Gemaal te doen zien, hoe CUNERA hunne middelen verſpilde. De Koning, haar daarop voor zig doende komen, om haar te beſtraffen, gebeurde het dat de brooden in hout veranderden; waardoor de Koningin (volgens het verhaal der Legende) de ſtraffe moest ondergaan, die zij CUNERA bereid had. Alzo dit haaren haat nog meer deed ontſteken, bedacht zij middelen om haar heimelijk van kant te helpen. Terwijl de Koning, op zekeren tijd, ter jagt was, greepen de Koningin en eene haarer Vrouwen haar aan, verworgden, en begroeven haar daarna in de ſtal, doch verbonden zig met eede, het

het feit geheim te zullen houden. De Koning terug komende, en door het gantſche Hof te gemoete gegaan wordende, zo miste hij CUNERA onder de menigte; weshalven hij naar haar vraagde. De Koningin, haar misdrijf zoekende te verbergen, zeide: *Heer Koning, de ouders van* Cunera *zijn, in uw afweezen, hier geweest, en hebben haar met zig gevoerd.* De Legende zegt verder, dat men met geen mogelijkheid des Konings paarden in den ſtal kon krijgen, maar dezelven in een anderen ſtal moest brengen. Des nachts, zag de Stalmeeſter, ter plaatſe daar CUNERA begraaven lag, een menigte van kaarſen, kruislings over elkander, branden. In den ſtal komende, vond hij de aarde opgewroet, waaruit hij het lichaam van CUNERA haalde, als ook den doek, waarmede zij geworgd was. De Koningin ontving de ſtraffe, op zo een bedrijf paſſende. RADBOUD deed, ter eere van CUNERA, een Tempel in zijn Paleis bouwen; door Biſchop WILLEBRORD werden haare overblijfzelen, veele jaaren daarna, naar *Utrecht* gevoerd, alwaar door haar, volgens het zeggen der Roomſchgezinden, nog veele mirakelen verricht zouden zijn.

Men zie *de Legende der Heiligen.* OPMEER, *Catholijk Martelaarsboek*, I. Deel, enz.

CUNERUS PETRI, geboren in 't Dorp *Duivendijke*, in *Zeeland*, in het jaar vijftien honderd een-en-dertig, en opgevoed te *Brouwershaven*, welke Stad GUICIARDIJN, SWEERTIUS en MIRÆUS als de plaats zijner geboorte gemeld hebben. Den loop zijner ſtudien in de Philoſophie voleinde hij te *Leuven*, in het *Collegium Caſtrum.* Zig vervolgens op de Godgeleerdheid toeleggende, heeft hij zelf die in de Abdij van *Park* onderwezen. Naderhand werd hij Plebaan van *St. Peter*, en in 1560 Doctor in de Theologie. Bij de aanſtelling der nieuwe Biſchoppen, werd hij met het Bisdom van *Leeuwaarden* begiftigd, en deed aldaar zijne intrede den 1ſten Februarij des jaars 1570. Den 25ſten van de maand April deszelfden jaars, hield hij het eerſte Sijnode, waarvan hij de Ordonnantien te *Leuven* deed drukken. Hij bleef aldaar tot in het jaar 1578, in welk jaar hij, door RENNENBERG, gevangen genomen, op het Blokhuis te *Harlingen* gezet, en,

en, na twee jaaren, gebannen werd. Hij begaf zig toen naar *Munſter*, alwaar hij eenigen tijd als Choorbisſchop gefleeten hebbende, zijn leven te *Keulen* eindigde, op den 15den Februarij 1580, zijnde aldaar begraaven in de Domkerk, nabij het Altaar der drie Koningen, onder een geringen zerk; waarop, echter, naderhand nog een graffchrift, ter zijner eere geſteld is geworden.

Bij zijne gevangeneeming werd hij beſchuldigd, niet alleenlijk gehandeld te hebben tegen de Inſtructiën van 's Lands Staaten, maar ook tegen zijne Commisſie, hem gegeeven door den Hertog VAN ALVA. De Preſident VIGLIUS wordt gezegd, hem verſcheidene maalen berispt, en trouwhertig vermaand hebben, zig toch te gedraagen volgens zijnen laſtbrief, en afteſtaan van zijn ergerlijk leven. Hij trok tot zig de inkomſten van bijzondere Godshuizen, en floeg over tot verkoopingen en ontheiliging van Kerkhoven, en andere plaatſen, tot ruste der overledenen geſchikt. Om deze en meer andere overtredingen, inzonderheid ook wegens zijne dronkenſchap en vuilaartigheid, geraakte hij bij de Prelaaten en het volk in groote veragting. Zo haast de Aartshertog MATTHIAS VAN OOSTENRIJK in het Gouvernement der *Nederlanden*, met de hem bijgevoegde Raaden van Staat, getreeden was, werd de nieuwe Bisſchop door BILLIJ in de gevangenisſe gezonden. Deze, gewoon den ſpot met hem te drijven, maakte hem dronken, en danste dan met hem rondsom de tafel, banken en ſtoelen. Uit zijne gevangenisſe leverde hij een verzoekſchrift aan den Aartshertog over, om een jaarlijks onderhoud te mogen genieten; het welk in handen van de Gedeputeerden der Staaten van *Friesland* geſteld zijnde, was het antwoord daarop: *Tegen de Contracten en onderlinge Accoorden, met de Heeren Staaten en Spanjen, had men al over lang de Privilegiën des Lands met voeten getreeden; boven alle ſchendingen van hunne Landrechten en Coſtumen, en boven zo veele laſten, hun een nieuwen Bisſchop* CUNERUS PETRI *opgedrongen, die, in plaatze van zorge voor zijne Schaapen te dragen, zig meer bevlijtigde om gulzig en onkuisch, met verkorting der Geeſtelijke goederen, te leeven. Om welke en meer andere redenen, hij op bevel van den* Aartshertog *op het Blok-*

Blokhuis opgeſloten was. Dieshalven konden de Staaten het verzochte penſioen niet inwilligen; voor dat hij zou gedaan hebben, behoorlijke rekeninge van zijne Adminiſtratie, zo van de inkomſten der Conventen, als van de geheele bediening zijns ampts. Over zulks, of wel zijne Hoogheid hem hadde toegelegt een jaargeld van agt honderd guldens, zo konden zij hem die niet betaalen, voor dat hij behoorlijk de voorſchreve rekening gedaan had. 't Geen zijne zaak veel verergerde, was, dat hij, tegen het verbod der Hooge Overigheid, in het wijen en kruinſcheeren van ſommige Prelaaten, Abten en Prieſters, Monniken en Klerken, was voortgegaan. Dit hem, door de Commisſarisſen DOCO en MARTENA, die hij ook verzocht, hem, tot het verkrijgen der jaarwedde, behulpzaam te zijn, voorgeſteld zijnde, gaf hij geen ander antwoord, dan, *ik ben in handen van Menſchen;* met bijvoeginge, *hij kon dit niet nalaaten, voor dat het hem verboden werd, van dien, die hem de magt in handen gegeeven hadde;* oogende op de Commisſie, hem door Paus PIUS verleend. De Inſtructie, daar hij zig naar richten moest, gedagtekend, *Bruſſel* den 14den November 1569, ondertekend *Duc d'Alba*, en daar onder *van den Aa*, is te vinden bij WINSEMIUS. Met de verbanning van dezen Bisſchop en Kettermeeſter, nam het Bisdom te *Leeuwaarden* mede een einde. Bij LA RUE en anderen, vindt men zijne Latijnſche en Nederduitſche ſchriften gemeld.

Zie REIGERSBERG, *Chronijk van Zeeland.* WINSEMIUS. HALMA. *Oudheden van Friesland*, enz.

CUP, (WILLEM) uit een aanzienlijk geſlacht te *Bommel* geboren, alwaar zijne voorzaaten de Burgemeeſterlijke waardigheid bekleedden. WILLEM kwam ter wereld den 6den Julij zestien honderd en vier. In zestien honderd vier-en-dertig werd hij, te *Harderwijk*, tot Hoogleeraar in de Rechten beroepen, en bleef 'er tot het jaar 1647, wordende toen beroepen te *Franeker*, alwaar hij ſtierf den 6den Januarij 1667.

Zie *Beſchrijving van Bommel*, bl. 137.

CUPER, of KUIPER, (GIJSBERT) geboren in de *Overbetuwe*, den

den 14den September 1644, en overleeden in den jaare 1716. Zie KUIPER.

Zie *Hiſtoire Critique. Journal Litteraire.*

CUPUS, (PETRUS) Remonſtrantsch Predikant te *Woerden*, alwaar hij, in het jaar 1618, in zijnen dienst geſchorst werd. Te weeten, de Magiſtraat aldaar kon goedvinden, na veele oneenigheden, die 'er waren voorgevallen, hem, op den 30ſten van de maand November des gemelden jaars, terwijl hij uit de Stad was, een briefje thuis te zenden, dat hij niet meer in de Kerk, of elders binnen de Stad zoude prediken, tot dat de Gecommitteerden van de Staaten, midsgaders de Gedeputeerden van de Delfſche Sijnode, aldaar zouden gekomen zijn; aan wien men zeide, de reden van zijne ſchorſing in den dienst te zullen vertoonen; laatende, echter, den Predikant PETRUS BRICQUINGNY, hoewel ook tot de Remonſtranten behoorende, vrijheid van prediken. CUPUS bevond zig mede te *Dordrecht*, om den gedaagde Remonſtranten, met raad en hulpe, ten dienst te zijn. Ook was hij een van hun, welke HUGO MUYS VAN HOLY, aangezien hem, zo wel als de gedaagden, bevolen was binnen *Dordrecht* te blijven, aanſpraken om betaaling hunner daggelden; waarop hij nevens de zijnen een barsch antwoord ontving; over 't welke CUPUS hem weder toeduwde: *ſit gij, mijn Heer, om ons te helpen veroordeelen, zo zijn wij 'er kwalijk aan. Zijn ons de Heeren moede, men wijze ons ſlegts een plaats, daar zij willen dat wij gaan zullen.* Op den eerſten Januarij des jaars 1619, bevonden de gemelde Gecommitteerden van de *Delfſche* Sijnode zig te *Woerden*. Drie dagen te vooren hadden de Contra-Remonſtranten van de Klasſis de beſchuldigingen tegen de Remonſtranten bezorgd, die ook aan CUPUS, met verlof uit *Dordrecht* te *Woerden* gekomen, werden ter hand geſteld. Betreffende CUPUS voor zig zelven, wordt eerst gezegd: *dat hij achterdenken gegeeven heeft, niet zuiver te zijn in de Leerpointen*; wordende die *Leerpointen* gezegd te beſtaan in: I.) *Van de H. Drieëenheid, Godheid en voldoening van Christus;* II.) *Van de zekerheid der Heilige Schriftuure;* III.) *Van de Erfzonde;* en IV.) *Van den Catechismus.* Ten aanzien van de

Pro-

Proceduren : I.) *Aanneeming van zijn onwettig beroep ;* en II) *Verhindering van de wettelijke beroepinge van* Simeon de Belle, *en bevordering van de wettelijke beroeping van anderen.* Zijne Lasteringen en Ophitzingen, I.) *Lasterlijke voorreden laten ſtellen, voor zijn boekske genaamd* AANWIJZINGE ; II.) *Lastering tegen de leere der Prædestinatie ;* III) *Ophitzing der Magiſtraat en Gemeente ;* IV.) *Lastering, dat men de Remonſtranten, met loochenen en Concilien zoekt te overvallen, en dat de Contra-Remonſtranten, de voeten wederom in der Papisten ſchoenen wilden ſteeken ;* V.) *Hardnekkigheid om te blijven bij hunne Leere ;* VI) *Lastering tegen die van* Oudewater ; VII.) *Tegen de Overheid, Onwaarheid, dat men hun zoude nageeven gruwelijke leere van de Prædestinatie ;* VIII.) *Lastering tegen den Predikant* Joſephus ; IX.) *Tegen de Sijnode ; en* X.) *Tegen de Sijnode van* Gelderland. CUPUS, deze beſchuldigingen gezien hebbende, zeide *wel te voorzien wat 'er volgen zoude*, en deed, op den gemelden eerſten Januarij, na dat BRICQUINGNY gepredikt had, een aanſpraak tot het volk, waarbij hij het vermaande tot ſtandvastigheid, in het geen hij hun geleerd had. Wij zullen ons hier met de onderhandeling van CUPUS alleen bezig houden, laatende die der *Woerder Remonſtranten* in het algemeen op zijne plaats. Op den 5den Januarij werd de onderhandeling met hem aangevangen. Hij verſchcen des namiddags omtrent vier uuren in den Kerkenraad, of, zo men wil, voor den kerklijken rechtbank, alwaar tegenwoordig waren ABRAHAM MUISENHOL, HUGO BYERUS, MARTINUS NICOLAAS en MICHIEL HOGIUS, Predikanten te *Breda*, in den *Haag*, in *de Liere* en *Zevenbergen* ; de Gedeputeerde der *Zuidhollandſche* Sijnode, IDSARDUS FREDERIKUS, Predikant tot *Ameyden*, als de vijfde Gedeputeerde, was niet tegenwoordig: in tegendeel waren 'er de Heeren JACOB ZWEERIUS, Raadsheer in den Raad van *Braband ;* ADRIAAN CLAAZ. MUIT, van *Delft ;* GOVERT GOEDEREDE, van *Rotterdam ;* en BOLLEMAN, van *Schiedam*, als Commisſarisſen van de Staaten. CUPUS, alëer hij ter zijner verantwoording overging, gaf aan deze vergadering te kennen, of in overweeging, *of het voor zijn perſoon en de verantwoording, die hij ſtond te doen, niet nadeelig was, dat hij*

PETRUS CUPUS.

hij reeds in zijnen dienst door de Magiſtraat geſchorst was; en of hij, zo hij zig aan die onordentlijke dienstſchorſing, (zo hij die noemde) *bij de Magiſtraat, tegen hem beſloten, wilde houden, echter gehouden was te antwoorden:* waarop hem, en de Leden van de Klasſis, die bij hem waren, werd bevolen, buiten te ſtaan. Weder binnen gekomen zijnde, werd hem, door den Scriba van de vergadering, HOGIUS, voorgeleezen: *dat men van de reden, die de Magiſtraat mogt gehad hebben, om hem te ſuspendeeren, daarna zou handelen, en dat men nu ter ſaak komende, met de hoofdſtukken der beſchuldiging zoude aanvangen.* Wij zullen de handelwijze, met CUPUS gehouden, breedvoeriger dan wel van anderen, hier ter neder ſtellen; om dat deze ons, eens vooral, een bewijs zullen opleeveren van de gewoone wijzen van procedeeren van dien tijd.

JOSÉPHUS VAN DE ROSIÉRE, Predikant der Contra-Remonſtranten te *Woerden*, las, als zijn beſchuldiger, hem voor, de punten der leere, boven gemeld: waarop CUPUS vraagde, wat oorzaak hij daaromtrent tot nadenken gegeeven had, en bijzonderlijk ten aanzien van de H. Drieëénheid en de Godheid van Chriſtus? waarop JOSÉPHUS voortbragt het examen, gehouden met DAX, waarin de Remonſtranten gezegd hadden, dat dit *niet fondamenteel was.* Doch CUPUS merkte, met reden, daarop aan, dat dit een zaak was, den Remonſtranten in 't algemeen, en niet hem in 't bijzonder raakende. Hij daarop gevraagd zijnde, *of hij drie perſoonen in de Godheid erkende?* was zijn antwoord: *ik erken drie ſelfſtandigheden of Hypoſtaſes, en alzo drie perſoonen, als men onder den naam van drie perſoonen niet verſtaat het geen in een Tooneelſpel, door een perſoon verſtaan word, gelijk men* (zeide hij) *voert den perſoon des Konings.* Waarop zijn beſchuldiger voortging, tot de Godheid van CHRISTUS, brengende een plaats bij uit zijn boek tegen SMOUTIUS, dat in geen Concilie deze ſtelling was veroordeeld, *Chriſtus non eſt αυτόθεος, a ſe ipſo Deus, ſed Deus de Deo*, dat is *Chriſtus is niet van zig ſelven Godt, maar Godt van Godt.* CUPUS vorderde dat JOSEPHUS hem toonen zoude het Concilie, welk die ſtelling veroordeeld had; 't geen deze beloofde te doen, nadat CUPUS eerst op eenige vraagen zou geantwoord hebben. CU-

pus dit als ſlingeren aanmerkende, keerde zig tot de Heeren, en zeide: „ Mijne Heeren, ik heb gisteren en eergisteren, als 'er „ het een of ander werd voorgeſteld, ſomwijlen gehoord, dat „ de Heeren zeiden: Wij hebben daar toe geen last, maar dit „ is onze last; waaruit ik heb beſloten, dat de Heeren geen „ generaalen maar bepaalden last hebben. Derhalven gebruik ik „ de vrijmoedigheid, om met eerbiedigheid te vraagen, of de „ Heeren en de Gedeputeerden der Sijnode last hebben, dat ik „ op alle de vraagen, die men aan mij zoude mogen voorſtel- „ len, zal moeten antwoorden? Ik vraag dit te meer, om dat „ de brief van beſchrijving zulks niet medebrengt: ook meen „ ik dat ſodanige manier van doen niet overeenkomt met de vrij- „ heid van Conſcientie en des Vaderlands, die zo veel bloeds „ gekost heeft. Niettemin, zo mij kan blijken, dat men daar „ last toe heeft, ik zal de Overigheid gehoorzamen." De Preſident MUNNENHOL las daarop het berichtſchrift der kerkelijke Gedeputeerden; 't geen hem door den Heer MUIT, van *Delft*, kwalijk genomen werd, zeggende; *dit is ons nergens gevergd.* CUPUS, dien het noch aan oordeel, noch aan vrijpostigheid ontbrak, zeide: „ Die geenen, die uit iemands last handelen, „ zijn gehouden hunnen last te toonen; ook hebben de Com- „ miſſarisſen der Heeren Staaten zulks voor dezen gedaan in de „ Klasſis:" waarop MUIT hem beval, op de vraagen, door den Preſident te doen, te antwoorden. CUPUS antwoordde: „ ik „ kan uit de Inſtructie, ſtraks geleezen, niet verſtaan, dat deze „ mannen gemagtigd zijn, om mij eenige vraagen te doen, maar „ alleen om mijne verantwoording, op de gedaane beſchuldi- „ ging, te hooren. Doch wijl gij, Heeren, mij belast te ant- „ woorden, en dat de ſaak van zodanig gewigt is, dat ik wel „ genegen ben daarop te antwoorden, zal ik mij niet zoek maa- „ ken." Inmiddels viel JOSEPHUS 'er weder tuſschen in, met vraagen, betrekkelijk de Godheid van CHRISTUS: doch CUPUS, een weinig driftig wordende, antwoordde hem met deze woorden: „ Hebt gij niet gehoord, wat daar gezegd is, de Preſes „ zal met mij handelen? op uwe vraag begeer ik niet te ant- „ woorden; ik ken u daar niet goed noch bekwaam genoeg toe. „ Zoud gij, die eerst voor den dag komt, mij, die vijftien jaa- „ ren

„ ren in dienst geweest ben, examineeren? Ik wil mij aan uw
„ examen niet onderwerpen, en zo 't mij belast word, zal ik
„ openlijk betuigen, dat mij groot ongelijk geschied. Belieft
„ het de Heeren Staten, mijne gebiedende Overheid, mijn ge-
„ voelen over eenige geloofspunten te weeren, ik ben bereid,
„ dat ter bekwamer tijd schriftelijk over te leeveren; maar mij
„ op nieuw te laaten examineeren, in eenwigheid niet, en in
„ alle gevallen van u niet. Over die hooge punten heb ik mij
„ altijd in mijne predikatiën, en daar buiten, sodanig verklaard,
„ dat tot nog toe niemand van mijn zwaarste partijen mij des-
„ wegen heeft kunnen beschuldigen." Waarop dan JOSEPHUS VAN DE ROSIERE belast werd, hem niet meer te vraagen. De President nam toen het woord op, en deed hem een vraag of twee, aangaande CHRISTUS 's Godheid. CUPUS bekende *dat* CHRISTUS *God was, van God, en dat hij van eenwigheid was*; daar bij voegende, dat hij zig niet kon houden bij die Theologanten, die zeiden *dat het wezen des zoons gemeen was met het wezen van den vader*, maar dat hij gevoelde, dat *het wezen des zoons was medegedeeld van den vader*; voorts, dat het CALVYN voor dezen kwalijk genomen was, dat hij gezegd had, dat *de Zoon God was uit zig zelve*, en dat BEZA hem daarover getracht had te ontschuldigen. Waarop JOSEPHUS inviel, zeggende, *dat Christus niet alleenlijk God was van zig zelven, gelijk de Papisten wilden, maar zo als de Gereformeerden beiden, ook uit zig zelven.* CUPUS gaf hem ten antwoord: *Gij weet niet wat gij zegt, en zijt de eerste, waarvan ik ooit gehoord heb, dat de Papisten zouden doolen in de Drieënheid en Godheid Christi.* Daarop werden hem eenige beschuldigingen, door ARNOLDI en SLADUS, uit zijne schriften voorgelegd; als ook, dat CUPUS tegen J. TAURINUS, *te Delft*, zoude gezegd hebben, *dat de Remonstranten niet alleen twijffelden aan de Godheid en Voldoening Christi, maar ook aan de zekerheid der Heilige Schrift.* CUPUS zeide, „ *dat hem die woorden*
„ *niet bekend waren*, en verhaalde, dat hij TAURINUS daar over
„ gevraagd had, of hij die woorden bij hem gesproken had, en
„ tot antwoord had bekoomen, dat hij juist die woorden niet
„ gezegd had, maar den zin; dat hij, CUPUS, toen tegen TAU-

„ RINUS had gezegd, het kan zijn, dat ik gezegd heb, dat de
„ Remonſtranten boven de vijf punten nog hunne bedenkingen
„ hadden op den Catechismus en Confesſie; dat TAURINUS daar-
„ op antwoordde, *dat is 't, dat ik zegge;* welke woorden,
„ vervolgde CUPUS, zeer verre van elkander verſchilden. Ook
„ was TAURINUS niet dan een enkel getuige, en zodanig één,
„ gelijk de Vergadering wel wist, vraagende of men op zo een
„ getuigen wel aan kon? op zulk één getuigen, die ſlegts drie
„ dagen vóór zijn wederroeping, te *Utrecht* met uitterlijk be-
„ toog van ſeer grooten ernst voor de Remonſtranten geſprooken
„ had? Ook bragt (zeide hij al verder) die brief van SLADUS niet
„ mede, dat hij aan dezelve punten getwijffeld had, maar wel
„ dat de Remonſtranten 'er aan twijffelden; en al ware het dat
„ hij in dien tijd, toen de brieven der Studenten in Friesland (die
„ hunne betrekking op c. VORSTIUS hadden) eerst waren uitge-
„ komen, in eenig nadenken van ſommige Remonſtranten mogt
„ zijn gebracht, en zo iets mogt hebben gezeit, dat hij daar-
„ na beter onderrecht zijnde, hunne onſchuld had plaats gegee-
„ ven."

Daarop werdt hem tegengeworpen, dat hij bij Jonker JACOB VAN DEN ENDE, Kastelein te *Woerden*, ten eeten zijnde, gezegd had: *dat* Servetus *een godzalig man was geweest, en dat* Calvinus *geholpen had, om hem ter dood te doen brengen.* CUPUS verklaarde daarop, „ al moest hij daadlijk ſterven, niet te weeten
„ dat zulks ooit bij hem gezegd was. Nooit had hij van de zaligheid
„ van SERVEET iets gehoord, maar uit de ſchriften van CALVIJN
„ geleerd, dat hij een zeer grammoedig man was geweest, dat
„ hij het gevoelen van SERVEET, aangaande CHRISTUS Godheid,
„ niet wist, tot op dit oogenblik toe niet, maar wel had hij uit
„ de ſchriften van CALVIJN geleerd, dat die tot zijnen dood ge-
„ holpen had."

Als men daarna ſprak van de Zekerheid der H. Schrift, antwoordde hij: „ dat hij zig daaromtrent beriep op het getuigenis
„ van TAURIN zelfs, dat men tegen hem inbragt, enz. met ver-
„ dere verklaaring, dat hij de H. Schrift ten eenemaal voor
„ Godlijk en Waarachtig hield." Op het ſtuk der Erfzonde, verklaarde hij zig volgens het gevoelen der Remonſtranten. Ten

aan-

aanzien van den Catechismus gaf hij zijne gedachten te kennen, met het voorleezen en overleeveren van een gedeelte eener Predikatie door hem gedaan. Deze ſtukken tot dus verre behandeld zijnde, ging men voort tot de verhandeling der Proceduuren, hem ten laſten leggende, *dat hij te* Woerden *onwettig beroepen was, en dat beroep echter had aangenomen.* Zijn antwoord daarop was: „ dat zijn medebroeder, en die van den Kerkenraad, „ voor de Vergadering genoegzaam beweerd hadden, dat hij „ wettig beroepen was; en ſchoon genomen het was onwettig „ toegegaan, nochthans had hij uit de beroepbrieven, zo van „ de Magiſtraat als Kerkenraad, hem in behoorlijke forme ter „ hand geſteld, over de onwettigheid niet kunnen oordeelen; „ te meer, daar de Klasſis, meest beſtaande uit Contra-Remonſtranten, ten dien tijd hem tot een Lid daarvan ontvangen „ had." Op het tweede point, dat hem als kwaade Proceduuren werd ten last gelegd, bewees hij uit het Klasſisboek, „ dat „ het beroep van eenen SIMON DE BELLE, niet door hem, maar „ door het gezag der Heeren Staaten, of hunne Gecommitteerden, als onwettig was verhinderd."

Eindelijk kwam men op het ſtuk der lasteringen, hiervoor opgeſteld, ter zijner verdediging. Daarop zeide hij: eerst, „ dat „ hij in den kerkendienst te *Woerden* gekomen, en voor de „ eerſte maal in de Klasſis komende, daarover (namentlijk de „ voorreden voor zijne aanwijzing tegen SMOUT,) was gemoeit, „ maar zig zo had verdedigd, dat hem alle de Leden tot een „ Lid van de Vergadering hadden aangenomen, enkel één uitgezonderd, die het naderhand ook gedaan hadt, het welke „ hij meende, dat de Gecommitteerden nu ook behoorden te „ voldoen. 't Was ook niet meer dan billijk en gebruikelijk in „ de Gereformeerde Kerk, dat zaaken, eens afgedaan, voor „ afgedaan gehouden worden. 'Er kwam nog bij, hij was de „ Autheur van die voorreden niet; dezelve was bekend, en bij „ der hand, en had meermaal aangenomen, den inhoud daarvan te „ verdedigen; en men moest eerst onderzoeken, of de zaaken, „ daar in vermeld, waar waren: zo ja, dan was het geen laſtering; zo neen, dan moest men den Schrijver, en niet hem „ aanſpreeken." Wegens het ſtuk der Prædestinatie, dat hij

dat leerſtuk openlijk zoude gelasterd hebben, ontkende hij vol-mondig. Aangaande de ophitzing der Magiſtraat en Gemeente; als gepredikt hebbende, dat de Magiſtraat het zwaard in de hand moest neemen, om de Scheurmakers te ſtraffen, antwoordde hij, gezegd te hebben in eene toepaſſing, na de verklaaring van *Matth.* XXVII: 26. *dat de Magiſtraat de authoriteit, die zij ontvangen had tot voorſtand der vroomen, zig niet uit de hand moesten laaten wringen, door het oproerig volk, om de onnozele te onderdrukken, enz. Wat de gemeinte aanging, die had hij aangemaand tot gehoorzaamheid aan de Overheden.* Op gelijke wijze werd de vierde en vijfde beſchuldiging mede beantwoord. De zevende betreffende, aangaande *Oudewater*, daarvan vindt men in zijne ſchriften weinig gemeld; de agtſte, de Overheid raakende, hij wist niet, iets anders daar omtrent gezegd te hebben, *dan dat men zocht Landen en Steden, Kerk en Politie te veranderen en te verſtooren, loopende achter 't land als verſcheurende Beesten;* dat hij dat niet gepredikt, maar gezegd had in 't bijzijn van BEIJERUS, zonder echter daarmede het verrichtte van Prins MAURITS te bedoelen; zaaken, die eerst twee maanden daarna geſchied zijnde, hij vooraf onmogelijk had kunnen bedoelen. Zo ook maakte hij zig af van de agtſte en negende beſchuldiging. Wegens de tiende, betreffende de Dordſche Sijnode, ontkende hij gezegd te hebben, dat 'er bittere partijen waren, ſchoon hij geloofde het wel zo was. Wat het laatſte, de Gelderſche Sijnode betrof, hij ontkende die Vergadering gelasterd te hebben; in tegendeel had hij dezelve geprezen. Tot ſlot van zijne verdediging zeide hij: *al wat ik bekent heb, geſeit of gepredikt, ſta ik als nog te bekennen, en ben getroost, daar voor uit te ſtaan al wat mij zou mogen overkomen. Indien ik doole, dat heeft men mij niet te wijten, dewijl ik mijn gevoelen in de hooge Schoole van* Arminus, *een Profeſſor, bij publieke authoriteit, toen ik tot* Leiden *ſtudeerde, beroepen, geleerd heb.*

Geduurende deze onderhandelingen, verzochten de Onderlingen en Diaconen der Kerke te *Woerden*, uit naam van het meeste gedeelte der Gemeente, aan de afgezondene Commiſſariſſen, zo Politiek als Kerklijk, bij Requeste, dat zij de dienſt-

ſchor-

ſchorſing van hunnen Herder CUPUS, door de Magiſtraat gedaan, door hunne authoriteit, wilden vernietigen. Dit afgeſlagen zijnde, verzochten zij dat CUPUS, in geval van ziekte of dood van BRICQUINGNIJ, zou mogen prediken, ten minſten tot zo lange, dat met het einde van de Nationale Sijnode, door de hooge Overigheid, een beſluit zou genomen zijn Zij kregen ten antwoord, *dat men den wil der Vergadering aan de Requestanten zou laaten weeten.* Den 8ſten Januarij werd het vonnis geveld en getekend, ſchoon niet uitgeſproken; men zond hem, in plaatſe daar van, denzelfden dag, een briefe, waarin gezegd werd, dat zijne zaak was gehoord, doch dat de tijd en gelegenheid niet had toegelaaten, om die aftedoen; verklaarende de Vergadering, dat hij in zijnen dienst zou blijven geſchorst, ten tijde toe, dat bij de Vergadering het beſluit zou zijn opgemaakt, en hem toegezonden worden: dit geſchiedde den 1ſten Februarij. Het gemelde vonnis, den 8ſten Januarij getekend, en den 30ſten door de Staaten van *Holland* bevestigd, ontving hij met een' brief, getekend den 4den Februarij, met de naamen van den Preſident en Scriba der gemelde Vergadering, waarbij hij, om de pointen hier voor gemeld, als den kerkendienst onwaardig gedeporteerd werd. BRICQUINGNIJ werd bewogen, afſtand van zijnen dienst te doen, met beloſte, hem, zo om zijnen ouderdom als zwakheid, een behoorlijk onderhoud te laaten toekomen.

CUPUS begaf zig daarna, volgens bevel der Staaten, naar *Dordrecht*, bleef aldaar met de gedaagde en gearreſteerde Remonſtranten, tot na de eindiging der Sijnode, en was een der afgezette Hollandſche Predikanten, die, in de maand Junij, een Vertoog aan de Staaten Generaal inleverden, met verzoek om ontſlag; waarover hij en VAN BORRE, eenige dagen daarna, een geſprek met den Griffier AARSSENS hadden, die hen met goede en kwaade woorden afzette.

CUPUS daarna, in den *Haag*, voor de Staaten gehoord zijnde, en van geene misſlagen kunnende overtuigd worden, is hem ook geen verder leed wedervaaren. In de maand Julij 1619 bevond hij zig weder te *Woerden*, en waagde het, ſchoon ſtrijdende te-

gen het verbod, in eenige huizen, nu hier, dan daar, te predikken. Buiten zijn weeten (zegt men) werd 'er een geſchrift opgeſteld, waarbij betuigd werd, dat hij die vermaaningen of predikatiën deed, op verzoek der Remonſtrantſche Gemeente dier Stad; welk geſchrift, volgens BRANDT, door meer dan twee honderd mannen, en honderd agt-en-zestig vrouwen getekend was. Doch dit tekenen werd, door de Magiſtraat, ten hoogſten kwalijk genomen, en aan Gecommitteerde Raaden bekend gemaakt; deze ontboden CUPUS in den *Haag*, en eischten hem het getekende geſchrift af, 't welk hij hun in handen gaf. De Raaden beſtraften hem hevig, zo over zijn prediken, als over de gedaane ondertekening, die men hield voor oproerigheid; waarop hij zig, zo goed hij kon, even als de oude BRICQUINGNIJ, die mede in den *Haag* ontboden, en van oproer beſchuldigd werd, verantwoordde. Den 11den van de maand Julij, werd aan CUPUS, op verbeurte van zes honderd guldens, en aan zijnen medebroeder, op verbeurte van zijne wedde, verboden, binnen *Weerden*, of binnen den Klasſicaalen Ring, te prediken. Binnen de Stad werden zulke veranderingen onder de Burgerij gemaakt, dat de Remonſtranten 'er moesten bukken; CUPUS werd, om het bijwoonen der Rotterdamſche Vergadering, en om 't ondertekenen van het gebeſoigneerde aldaar, gebannen. Dit bannisſement overtredende, werd hij, te *Amſteldam*, in 1621, gevangen, van daar naar den *Haag*, en met nog zes anderen, naar *Loeveſtein* in gevangenis gevoerd. Van daar ontkomen zijnde, begaf hij zig eerst naar *Keulen*, voorts naar *Rouaan*, en verder naar *Parijs*, alwaar H. DE GROOT zig van hem als zijn Predikant bediende. Sints dien tijd ontmoeten wij van hem geene verdere bijzonderheden.

Zie BRANDT, UITENBOGAARD, TRIGLAND en REGENBOOG.

CURACAO, een Eiland, in het zuidergedeelte van *America*, tegen over het Eiland *Bonaires* en *Oraba*. De Spanjaarden maakten 'er zig allereerst meester van, doch de Hollanders kreegen 'er bezit van, in het jaar 1632. Terwijl de Westindiſche Maatſchappij zig in dat jaar bezig hield, met de verovering van Kaap

Kaap *St. Augustijn*, liet zij ook haare gedachten gaan, om zig van dit Eiland te verzekeren. Door eenen JAN JANSZ. OTZEN, die lang op de *Westindiën* gevaaren had, en op het Eiland gevangen geweest was, werden de Bewindhebberen wegens de gedaante van hetzelve onderricht. Daarop ſloegen zij, om het te veroveren, het oog op JOHAN VAN WALBEEK, die voorheen het ampt van Raad in de *Brazil* bekleed had, en ſtelden onder hem, als Commandeur over de Soldaaten, eenen PIERRE LE GRAND, die 'er ook bekend was. Op den 4den van de maand Mei des gemelden jaars, werden, onder hun bevel, vier ſchepen, wel bemand en van al het noodige voorzien, in zee gezonden. Zeer voorſpoedig kwamen zij, den 23ſten Junij, in 't gezicht van 't Eiland *St. Barbados*, en daags daaraan tot *St. Vincent*; zendende vandaar het Jagt *de Brack* naar de kust van *Amerika*, om het kasteel van *Carakes* te beſpieden. Den 1ſten Julij vandaar geſcheiden zijnde, kwamen zij in 't gezicht van *Isla Blanca*. Vandaar tusſchen de klippen doorvaarende, naar *Tortuga*, *Rocca* en *Isla des Aves*, ankerden zij onder het Eiland *Bonaires*, alwaar het Jagt *de Brack* mede aankwam, met bericht, voor *Carakes* tien ſchepen geteld te hebben. Terwijl ze hier lagen, zochten zij eerst eenige Inwooners magtig te worden; doch die niet vindende, maakten zij zig gereed tot de volbrenging van hunne order. Een Commandeur van de Soldaaten, met agt-en-zeventig Matroozen, werden in de booten geplaatst, waarover de Schipper van 't ſchip *de Eenhoorn* het bevel voerde. Daarna gingen WALBEEK, LE GRAND en JAN OTZEN over op het Jagt *de Brack*, om vooruit te zeilen, naar de Haven van *Curacao*, en dezelve te beſpieden. Met kleine zeilen, en den Stuurman in de Mars, liepen zij langs den wal, onder het Eiland; doch de aankomst hun misſende, vonden zij zig genoodzaakt, het Eiland om te zeilen. Het liep aan tot den 26ſten Julij, eer zij het Eiland *Bonaires* weder in het gezicht kreegen, (Zeelieden zullen zig hierover niet verwonderen;) en toen werd goedgevonden, dat de Opperſtuurlieden van *de Groote Hoorn* en *de Brack*, met JAN OTZEN, in de groote boot zouden gaan, en in het *Spaanſche Barkje*, die van *de Eendracht* en de *Fluit*;

dat ook de boot, als best bezeild zijnde, een *Biskaaiſche* Sloep zoude medeſleepen, om gelijkerhand vooruit te zeilen, langs de zuidzijde van het Eiland *Curacao*, en acht te geven, of ergens goede ankergrond ware; dat zij, aan de drie gehakkelde heuvels komende, de opening met het kruis, als zijnde de ingang tot het Eiland, opzoeken, en die gevonden hebbende, daar inloopen zouden, om de diepte, wijdte en ankergrond naauwkeurig nateſpooren. Dit verricht zijnde, zouden de drie Stuurlieden, met de *Biskaaiſche* Sloep, ieder naar hun ſchip gebragt worden, om de ſchepen daar binnen te brengen; die van *de Groote Hoorn* zou in de boot blijven, om te zorgen dat de boot en bark ieder aan een zijde van 't gat bleeven liggen, om de ſchepen zonder gevaar tusſchen dezelven te laaten inloopen. Voorts beſloot men, dat, wanneer dit alles in gereedheid was, de *Biskaaiſche* Sloep, ten teken daarvan, de Prinſen vlag zou laaten waaijen. Dit alles gelukte zo wel, dat de ſchepen behouden binnen kwamen. Zo ras *de Brack* en *Eenhoorn* binnen waren, werd geraadpleegd, of het oirbaar ware, *de Groote Hoorn* mede te laaten inloopen; ook dit geſchiedde vóór het vallen van den avond. Zij bevonden dat bij het inkomen een kanaal opwaards liep, ter langte van een gootelings ſchoot, hebbende aldaar een goeden ankergrond; dat van daar een meir was, wel anderhalf mijl lang, doch geen honderd roeden breed: in hetzelve werden, nog dien eigen avond, drie booten met volk gezonden, om te zien of 'er ook vaartuigen lagen; doch deze werden 'er niet gevonden, maar wel Spanjaarden, wier Overſte met een vredevaan op den oever kwam, vraagende naar de reden hunner komſte, en of zij oorlog dan vrede zochten? Daags daaraan werden de booten weder derwaards gezonden, om alles met meer oplettendheid gade te ſlaan; maar zij vonden in 't meir geen andere opening, dan die, welke zij waren ingekomen, en ten halven wege eene bekwaame plaats om te kunnen landen; waarna dan ook terſtond order gegeeven werd, om het volk in twee togten aan land te zetten. Op den avond ſprak de Spaanſche Overſte hun weder toe, zeggende, dat hij, uit vreeze voor den Stadhouder van *St. Domingo*, niet kon toelaaten, dat zij aldaar

daar hout hakten en laadden. Dit deed hij, met oogmerk, om onder die vriendelijke bewoordingen tijd te winnen, om zijne goederen te bergen; dat eerst van achteren bleek: want hij gereed zijnde, werd, in denzelfden nacht, al het hout gehakt en het Dorp in brand geſtoken. Op den 31ſten Julij al het volk geland zijnde, ſtaken de Inwoonders, al vluchtende, alle hunne wooningen in brand, en dempten hunne waterputten; zo dat de Nederlanders, oostwaards opgaande, alleenlijk twee waterputten vonden, om den dorst te leſchen. 's Avonds wederom ſcheep gaande, lieten zij verſcheidene brieven op den weg leggen, om de Inwooners tot hen te noodigen; laatende alleenlijk ſommige Schutters achter, om eenigen van hun te betrappen. Zij kreegen niet dan één' Indiaan, die, bij het Opperhoofd ondervraagd zijnde, verklaarde dat 'et niet meer waren dan zes Spanjaarden en honderd Indiaanen, welke niets bij zig hadden dan een weinig kruid en zes ſnaphaanen. Den 2den Augustus werd de Overſte, met alle zijne Soldaaten, aan land gebragt, die, zijnen weg door een kreupelbosch neemende, eene legerplaats van elf roeden in 't vierkant afſtak. Een partij van vijf-en-twintig Schutters, landwaards ingetrokken zijnde, werd, bij *St. Barra*, van bijna zeventig Indiaanen aangevallen; dezen, dronken zijnde, werden door de Spanjaarden met ſtokken aangedreeven, waarbij vier van de onzen gekwetst werden, en vijf Indiaanen dood bleeven. WALBEEK, ziende dat 'er geen zout op 't Eiland was, en het verfhout kappen en te ſcheep brengen 'er moeijelijk viel, raadpleegde wat voor de Kompagnie 't voordeeligst ware: het Eiland te bezetten, of te verlaaten. Zijne order nagaande, beſloot hij, een Jagt naar *Holland* te zenden, om nader order te vraagen. Middelerwijl deed hij zijn best om het Eiland te verzekeren, en het den Spanjaarden en Indiaanen zo moede te maaken, dat zij tot de overgave moesten beſluiten; gelijk dan ook, den 21ſten, het verdrag geſloten werd, volgens 't welk, zes dagen daarna, drie-en-dertig Spanjaarden, met hunnen Stadhouder, Don ALONSO LOPOS DE MORLA, één' Prieſter en JUAN MATTHIAS, met twaalf kinderen, benevens drie honderd en veertig Indiaanen, aan het vaste land gezet werden. Bij 't bericht aan

de

de Maatſchappij werd *Curacao* beſchreeven, als gelegen te zijn niet verre van 't vaste land, tegen over het Eiland *Hispaniola*, en omrrent twaalf graaden ten noorden de Linie; behoorende onder de Spaanſche Provintie *Venezeale*, omtrent lang zeven en breed drie mijlen, meest bergachtig, doch met ſchoone valeijen voorzien; hebbende veele ſchaapen, runderen, paarden en drie zoutpannen; opleverende veelerlei ſoort van verfhout, en voornaamlijk een ſoort, den wijngaart niet ongelijk, dat men ſtokvisch noemt. Het Eiland is, na dien tijd, in het bezit der Hollanderen gebleeven, en door hunnen vlijt veel verbeterd; niet zo zeer om deszelfs voortbrengzelen, als wel om dat *Curacao*, even als *St. Euſtatius*, zeer goede gelegenheid verſchaft tot den handel met de Spanjaarden, op het omliggende vaste land; om welke redenen de *Franſchen*, en nu nog laatst de *Engelſchen*, menigmaal ondernomen hebben, 'er zig meeſter van te maaken. De waarde der Comptoiren aldaar kan men afleiden uit het verlies, dat wij met *St. Euſtatius* geleden hebben, door de roofzucht van RODNIJ.

Zie DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal van de W. I. Compagnie.* COMMELIJN, *Leven van Fredrik Hendrik.* HERRING, *Beſchrijving van Curacao.*

CURE, CURI, of CUREI, was, in het jaar 1572, Kapitein te *Haarlem*, en verdient dat zijn naam in zegening gedagt worden, om zijn gehouden gedrag, geduurende de ſtrenge belegering dier Stad. Hij was van geboorte een Franschman, ongemeen zacht van aart, doch niettemin dapper; waarvan de Spaanſchen, menigmaal, de blijken ondervonden hebben. Zijne gewoonte was, in de aanvoering van zijn volk, zig van een ſtormhoed en zwaard te bedienen; doch iet zonderlings was het, dat hij, na de grootſte hitte van den ſtrijd, thuis komende, terſtond even bedaard was als te vooren. Na veelvuldige blijken van dapperheid gegeeven te hebben, viel hij in 't ziekbedde, geraakte in zeer diepe overdenkingen over het ongelukkig leven der menſchen, en werd over al het bloedvergieten met de grootſte ontroering aangedaan. De felle beweeging zijner hartstogten deed

deed hem zijn leven eindigen. *Waarlijk*, zegt HOOFT, *een groote verwisseling van strijdige hartstogten, in een en denzelven braven geest.*

Zie HOOFT, *Nederl. Historie*, fol. 312.

CURTIS, eene benaaming gegeven aan *Grol*; zie GROL.

CUSER, (WILLEM) één der lievelingen van Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, die hem tot Bailuw over *Amstelland*, *Waterland* en *Rhijnland* had aangesteld. Hij werd met de bijzit van den Graaf, ADELHEID of ALEID VAN POELGEEST, in *'s Hage* omgebragt; zie ADELHEID VAN POELGEEST, I. Deel. Dat hij, zo wel als zijn vader COENRAAD CUSER, een hevig tegenstander van de Cabbeljauwsgezinden was, blijkt uit het aandeel, dat zij hadden, in het vernielen van derzelver Sloten en Kasteelen, zo als wij, op 't Art. HAGESTEIN en elders, zien zullen.

CUYK, een Dorp onder *Heusden*; zie KUIK.

CUYK, een Landschapje in *Braband*; zie KUIK.

CUYK; zie alle de mannen van dezen naam op KUIK.

CUZA, (NICOLAAS DE) de zoon van een armen Visscher, in het Bisdom van *Luik*, werd, door zijne verdiensten en geleerdheid, tot de aanzienlijkste kerklijke waardigheden verheven. Te *Bazel* de Kerkvergadering bijwoonende, was hij een der grootste voorstanders van 't Pauslijk gezach; tot belooninge daarvan, verhief Paus NICOLAAS DE VIJFDE hem tot Kardinaal, en voorzag hem met het Bisdom *Brixen*. Een verschil met den Hertog VAN OOSTENRIJK noodzaakte hem, *Duitschland* te verlaaten; hij trok naar *Italie*, daar hij, in 1464, overleed. Vóór dat dit gebeurde, was hij naar de *Nederlanden* gezonden, om 'er de Pauslijke Aflaaten uitteventen, en den Geestlijken staat te reformeeren: waarom hij aldaar met opene armen ontvangen, en met gejuich ingehaald werd. Hij predikte zeer streng tegen de verdor-

dorvenheid van dien tijd, en bijzonder tegen het flecht gedrag der zogenaamde Geestlijken, van welke hij veelen van hunne ampten ontzettede. Hoe hij omtrent de Aflaaten dacht, is op het Art. daarvan gezegd. Nogthans ging hij voort met die te verkoopen; zeggende *dat zij, die dezelven kochten, voor geen Vagevuur behoefden te vreezen.* DU PIN, in zijne *Biblioth. Eccleſiast.* Tom. XII, noemt zijne ſchriften op.

Zie BOXHORN, *Kerklijke Geſchiedenisſen.* BRANDT, *Reformatie*, I. Deel.

CYN, een ondertekenaar van het verbond der Edelen, van wien niets anders bekend is.

CYS, (MARIA) werd te *Leiden*, in 't jaar 1656, uit aanzienlijke ouders geboren, die haar in de gronden van den Gereformeerden Godsdienst opbragten. In het negentiende jaar haars ouderdoms werd zij uitgehuwd aan een' rijk Edelman, LA COMBE genaamd, die haar zo flecht behandelde, dat zij, na verloop van agttien maanden, van hem moest geſcheiden worden; ten haaren gelukken ſtierf deze man zes maanden daarna. De broeder van LA COMBE nam haar met zig naar *Frankrijk*. Te *Parijs* zijnde, ging zij over tot den Roomſchen Godsdienst; waardoor zij in den haat haarer ouderen geraakte, die haar zelfs den geringſten onderſtand weigerden. De Paſtoor van s. SULPITIUS, onder wiens Kerkſpel zij behoorde, nam op zig, haar te onderwijzen, en van het noodige te verzorgen. Na eenige jaaren een ſtil leven geleid te hebben, ſmeedde zij het ontwerp, om lichtvaardige, zo wel gehuwde als ongehuwde vrouwen, die een vrijwillige boetvaardigheid wilden oefenen, tot zig te neemen. In korten tijd richtte zij daarvan een gantſch genoodſchap op, 't welk zij den naam van *Goeden Herder* gaf. Welhaast nam dit genootſchap zo zeer toe, dat zij op grooter woning bedacht moest zijn. De Koning, van den gelukkigen voortgang haarer onderneeming kennis gekreegen hebbende, ſchonk haar een huis in de Voorſtad van *St. Germain*, dat toebehoord had aan zekeren gevluchten Calviniſt, met bijvoeginge van een Ordonnantie

van

van vijftien honderd guldens, tot noodwendige verbeteringen. Mevrouw LA COMBE had het genoegen, het getal der Boetelingen tot op twee honderd te zien aangroeijen, die zij zeer verſtandig beſtuurde. Zij overleed, volgens haare levensbeſchrijving, den 16den Junij 1692, in den ouderdom van zes-en-dertig jaaren. Haar Inſtelling is in verſcheidene Steden van *Frankrijk* overgegaan; in *Parijs* zijn 'er nog twee van dergelijke Orde, naderhand geſticht.

CYS, (*Huis te*) met twintig morgens lands, daaraan behoorende, is gelegen in het Ambacht van *Zoeterwoude*, aan de overzijde van de *Lamme*, aan de *Vliet*. In den jaare 1524 werd hetzelve, door JAN MAAS JANSZOON, aan de Graaflijkheid van *Holland* opgedraagen, en door hem weder ter leen ontvangen. In 1580 kwam het, door koop, aan PIETER OUZEEL, en van dien op zijnen zoon DANIEL, die Predikant te *Voorſchoten* geweest is.

Zie VAN LEEUWEN. GORIS, *Delices de Hollande*.

* * *

R E-

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER C.

IX EN X DEEL.

bl.

Cabauw; zie Kabauw.
Cabeljaauwſchen; zie Kabeljaauwſchen
Cadſand . . 1
Calandsooge; zie Kalandsooge
Caligula, (Cajus) Roomsch Keizer. . . 4
Callenberg, (Gerard) Luitenant-Admiraal . 5
Callidius (Cornelius) 12
Callingen, wat bet. 14
Callishoek; zie letter K
Callo . . 15
Calſlagen; ('t Dorp) zie K.
——— (Adelijk Huis) zie K . .
Calverdijk, twee Dorpen; zie K . .
Calvesloe; zie Kalſlage
Calvin (Johan) . 17
Camberen, of Cimberen; zie Celten .

bl.

Camerijk', of Cambreſis; zie Kamerijk .
Camminga, drie Sloten in Friesland . 27
——— (Geſlacht van) 28
——— (Pieter van) 30
Cammingaburg, of Cambuir, Adelijk Slot. 31
Campen, Dorp; zie Kamp.
——— Stad in Overijsſel; zie Kampen .
——— geſlacht in Zeeland; zie K . .
Campen, een Slot in Friesland . . ib
——— (Hendrik van) 32
——— (Jacob van) ib
——— (Jan van) 33
Campernieuwsland; zie K.
Camperveer; zie K.
Campveen; zie K. .
Camphuis, (Johannes) Gouverneur van Neerl. Indiën. ib

	bl.
Camphuizen; (D. R.) zie Kamphuizen	
Campiana, wat bet.	44
Campthorna, oude naam van een Dorp in Kennemerland	45
Campus Floridus, oude Abdij	ib
Camstra, Adelijke Huizen van dien naam	ib
—— oud Geslacht.	ib
—— (Foppe van)	46
Cannenefaten.	ib
Canis, (Mr. Jacob)	48
—— (Peter)	50
—— (Hendrik)	52
Cannius, (Nicolaas) of Can	ib
Canther, (Johannes)	53
—— (Andreas)	ib
—— (Ursula)	54
—— (Lambertus)	ib
—— (Willem)	ib
—— (Dirk)	55
Capel, een Zuidh. Dorp; zie K.	
— een Hollandsch Dorp; zie K.	
— Huis te) zie K.	
— (Blaauw) zie Kostveen	
Capellen, (Geslacht van van der)	ib
Capellen van der Woningen	63
—— tot Fuerde	76
—— tot Esselt	78
—— tot Wittringen	84
—— tot Werdringen	87
—— tot Raadwijk	88
—— van den Dam	90
—— toe Rijssel	107
—— tot Boedelhof	126
—— tot Schalkwijk	131
—— tot de Poll bijzonderheden van hem.	148
—— tot de Marsch	165
Capitaneus, (Petrus)	180
Cappides, (Staurienſis)	191
Capres, een der verbondene Edelen.	ib
Capueel, (Engelbertus)	ib
Caputius, (Nicolaas de)	182
Caracena, (Don Louis) enz.	ib
Carel, Keizers, Koningen, enz. van dezen naam; zie letter K.	
Carauſius, Admiraal van Keizer Maximiliaan.	ib
Carignan, (Thomas, Prins van)	184
Cariovalda, Batavisch Veld-Overſten.	185
Carlier, (Louis) Lid der Edelen.	ib
Carlo, (Caspar van der Noot, Heer van)	186
Carolina Wilhelmina, Prinſes van Oranje	ib
Carpentier, (Pieter) Gouverneur van Neerl. Indiën	195
Carteſius, (R.) of Des Cartes.	201
Carvo, wat bet.	203
Caſelius, (Johannes)	204
Caſembroot; zie K.	
Caspingium, wat bet.	205
Caſſander, (Georgius)	206
Caſſandria, Dorp in Staatvlaanderen.	ib
Casterchem, oude naam van Castricum.	ib
Casterle bij Breda; zie K.	
— bij den Bosch; zie K.	
Castra Herculis, oude legerplaats.	207
— Ulpia.	208
Castre, (...., Heer van) Krijgsman.	211
Castricum, Dorp en Heerl.	213
—— (Andries Dirksz.)	215

bl.

Castricum (Pancras van) 216
Castro, (Nicolaas de) ib
——— (Jacobus de) zie Bius.
Catharina van Kleef, en andere van dezen naam op de letter K
Cathius, (Arnoud) 218
Catsvulcus, een der Bataviſche Vorſter. ib
Cats, Dorp in Zeeland. 219
— (Geſlacht van) ib
— (Nicolaas van) 220
— (Gijsbert) 221
— (Balduinus) ib
— (Mattheus) 222
— (Jacob) ib
— (George van) ib
— (Jacob) Ridder enz. 223
Catswoude; zie Catwoude.
Catzand; zie Kadzand.
Catten, of Catti, wat volk het was 237
Cattenbroek (Heerlijkheid) 239
Cattendrecht, waar gelegen. 240
Cattendijk, Dorp enz ib
Catwoude, Dorp in Holland 241
Catwijk, in 't Graafſchap Kuik ib
——— op den Rhijn. ib
——— op Zee. 243
Cauci, of Chauchen, wat volk het was. 245
Caudorp; zie Koudorp.
Caukerk; zie Koukerk.
Cauwerve; zie Kouwen.
Celten, of Kelten, wat volk het was 249
Cerestinus, (Jacobus) 251
Cevelum, wat bet. ib
Chaam, of Chaem, Dorp onder Breda ib
Chamavi, of Chamaven, wat volk het was. 252

bl.

Chambre de Mie Parti 255
Campignei, (Fredrik Pgrenot) Heer van Granvelle 257
Champanje, (Johan Baptist van) 261
——— (Philips van) ib
Champrons, behoorde tot de verbondene Edelen ib
Chanut, (Petrus) ib
Chapuzaeu, (Samuel) ib
Charlois; een Dorp. ib
Charlotta van Bourbon; zie Bourbon (Charlotta)
Charnace, (Hercules, Baron van) 262
Chatam. (Slag op) 265
Cherucen, wat volk het was 268
Chester, (Eduard) ib
Childebert; zie Franken.
Chimelofara, wat daar door verſtaan wordt 269
Chimelum, of Hemelum, Dorp in Friesland. 270
Christiaan, Koning van Zweden. ib
Christiaan van Brunswijk. 274
Christina, Koningin van Zweden. 275
Chriſtoffel, Graaf van Meurs 277
——— Bernard van Galen, 278
Cillershoek, een Dorp. 281
Cimberen, wat volk dit was ib
Cimberſche Vloed. 284
Ciraria Friſia, wat bet. 285
Citters, voornaam geſlacht 287
——— (Arnout van) ib
Civilis, (Claudius Batavier. 288
Clarus Campus, Abdij 296
Claas Cornelis, Vice-Adm. 298
Claarbout, (Joost) ib
Clant, (Adriaan) van Stedum ib
— (Egbert) 299
— Kastelein 300

Cle-

	bl.
Clemens Willebrord, Aartsbisschop van Utrecht.	300
——— (Isak)	313
Clement Martensz.	ib
——— (Anthony)	314
Cleophekerk; zie K.	
Clercq, (Marinus de)	315
——— (Jean le)	ib
Clercq, (Pieter le)	317
Cleverskerke.	318
Clif, 't Roode)	319
Clodius Comatus.	320
Cloon, (Dirk van)	321
Cloppenburg, (J. T.)	323
Clusius, (C)	ib
Cluverius, (Ph.)	324

TIENDE DEEL.

	bl.
Cobel, (Mr. Francois)	327
Coccejus, (Johannes) enz.	329
——— (Johan Henrik)	361
Cock, (Robbert de) van Nerijnen.	362
Codde, (J. H. en G. van der)	ib
Coebel, (....)	369
Coeberger; (Wenselaus)	370
Coehoorn, (Geslacht van)	
——— (Menno van)	ib
Coen, (Jan Pietersz)	384
Coenders, Slot bij Groningen.	411
——— van Helpen, (Bernard van)	ib
——— (..)	ib
Coets, (Hermanus)	ib
Coetus, wat het.	412
Coeverden, Stad en Slot.	414
Coignet, (Gilles)	431
Cok, (J.)	432
Colligni, (Caspar de)	ib
——— (Louise de)	445
Collart, (Anthonij)	448
Collen, (het Geslacht van van)	453
Collenius, (Hermanus)	454
Collum, Collummerland; zie K.	
Collummerzwaag; zie K.	
Colmschate; zie Kolmschate	
Colonia Trajana	455
Colonius, (Pieter) enz.	456
Collot d'Escury, (Geslacht van)	458
Colvius, (Andreas)	461
——— (Nicolaas)	ib
Colyn; (Klaas) zie Kolijn.	
——— Amsterdamsch Geslacht.	ib
Colijn, Brabandsch Geslacht.	465
——— (David)	464
Commelin, (Isaäk	ib
——— (Jacob)	ib
——— (Casparus)	ib
——— (Johannes)	ib
Commines, (Philippus de)	465
Committimus, wat het.	468
Compaan, (Klaas Geritsz.	481
Coningsvelt, (Abdij van)	499
Conplictica, (Nicolaas)	506
Conradis, Bisschop van Utrecht.	507
Conradus Vorstius; zie Vorstius. (C.)	
Contra-Remonstranten	ib
Conventus, wat het.	513

bl.

Coog, Dorp. 513
—— (De) Dorp 514
Coolhaas, (Caſparus) 515
—— (Wilhelmus) 518
Cools, (Johannes) 529
—— (Adrianus) ib
Coorendijk, Eiland; zie Koorendijk. ib
Coorenwinder, (David) ib
Coornhart, (Dirk Volkerts) 528
Copier, (Andries) ib
Coquel, (Antoni de) 529
Coqueville, (Heer van) ib
Corano, (Antonio) 530
Corbaron, (. ..) 531
Corbula; (C. D.) 532
Corbulonis Munimentum. 533
Coriovallium. 535
Cornehi (A) ib
—— (Adrianus) ib
—— (Poppius) ib
Cornelis Adriaansz. van Brugge. ib
—— (Willem) 542
—— Dirkszoon ib
—— Mijnartsz zie Mijnerts (C.)
—— Wiggartz; zie Wiggertz (C.)
—— de With; zie With (C. de)
—— (Jacob) ib
Cornput, (Geſlachtlijſt van van den) 543
Cornwert; zie Kornwert
Corolie, (La) 552
Cortenaar, (E. M.) Luitenant-Admiraal ib
Cortehoef; zie Kortehoef.
Cortehomme; zie Kortehomme.
Cortenbach, (Johan van) 554
Cortezwaag; zie Kortezwaag.

bl.

Cortegoen, (Jacob) 554
—— voortijds Stad in Zeeland; ziet Kortgeene
Cortrijk; zie Kortrijk.
Kosver, Amſteldamsch Geſlacht 555
Coster (Laurens Jansz.) zie Koster, (L. J.)
—— (M. J.) 558
—— (Samuel) ib
Costerus. (Mr. Bernard) 559
—— (Francois) ib
—— (Johannes) 560
—— (F. en J.) ib
Coterau, (Maximiliaan van) ib
Catertol, of Catertol. ib
Cothen; zie Kothen.
Couhoven. 563
Coulſter; (Huis te) zie Keulſter.
Court, (Jacob de la)
Coxie. (Michiel) 567
Coijmans, Geſlacht in Amſteldam. ib
Crabeth, (Adriaan) ib
—— (Dirk en Wouter) ib
—— (Wouter)
Craneveld, (Franciscus) ib
Craijenſtein; zie Kraaijenſtein.
Craykenborg; zie Krayckenborg.
Creham, (L.) ib
Crempene 568
Crevecœur, Schans ib
Crewerth; zie Krewerth
Crocus, (Cornelius) 569
Croesbeek, (C.) ib
Croeſe, (Gerard) ib
Croeſink; (Jacob) zie Kroeſink.
Crohain. 570
Croiſelle (de) ib

	bl.
Croix, (la)	570
Cromhout, (Adriaan Reinierze)	ib
Crommenje en Crommeniedijk; zie K	
Cromſtrom; zie Bergen op den Zoom.	
Cromſtryen; zie K.	
Cronenburg; zie K.	
—— —— (Geſlacht van)	ib
Cronenſtein (Huis te) zie K.	
Crooswijk; (Huis te) zie K.	
Crooy. (Huis te)	571
—— (Geſlacht van)	ib
Cruiningen; zie K.	
Cruptoricis Villa.	ib
Cruys (St.)	573
Cuchlinus, (Johannes)	ib
Cudelſteert; zie K.	
Cuil; zie K.	
Cuinder; zie K.	
Cuilemburg; zie K.	
Cunæus, (Petrus)	574
Cunera, H. Maagt.	578
Cunera Petri	578
Cup, (Willem)	580
Cuper, of Kuiper (Gijsbert)	ib
Cupus, (Petrus)	581
Curacao, Eiland.	590
Cure, Curi, of Curei.	594
Curtis; zie Grol.	
Cuſer, (Willem)	595
Cuyk, Dorp; zie Kuik.	
— Landſchapje; zie Kuik	
— zie van dezen op Kuik.	
Cuza, (Nicolaas de)	ib
Cyn, verbondene Edele.	596
Cys, (Maria)	ib
Cys, (Huis te)	597